

Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania z siedzibą w Rzeszowie

Rozprawa doktorska

**„Kwartalnik Psychologiczny” (1930-1939) na tle światowego
czasopiśmiennictwa psychologicznego w dwudziestoleciu
międzywojennym**

Małgorzata Wcisło

Promotor:
Prof. nadzw. dr hab. Krzysztof Gajdka

Promotor pomocniczy:
dr Ewa Wójcik

Rzeszów 2024

OPIS BIBLIOGRAFICZNY

Autor: Małgorzata Weisło

Tytuł: „Kwartalnik Psychologiczny” (1930-1939) na tle światowego czasopiśmiennictwa psychologicznego dwudziestolecia międzywojennym

Tytuł w języku angielskim: “Psychological Quarterly” (1930-1939) against the background of the world psychological journal in the interwar period

Promotor: dr hab. Krzysztof Gajdka

Promotor pomocniczy: dr Ewa Wójcik

Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie

Rzeszów 2024

Liczba stron: 247

Dziękuję Promotorowi mojej rozprawy doktorskiej Profesorowi Krzysztofowi Gajdce za inspirację tematem „Kwartalnika Psychologicznego”. Panie Profesorze, jestem wdzięczna za poświęcony czas, dobrą atmosferę i pozytywną motywację do dalszej pracy oraz udzielone mi wsparcie merytoryczne. Otrzymane wskazówki i doświadczenie, które zdobyłam, będą dla mnie cenne w dalszym życiu.

dziękuję

Serdecznie podziękowania kieruję do Pani Doktor Ewy Wójcik, Dobrego Anioła czuwającego nad moją pracą. Dziękuję za okazane serce wyrażone w każdym dobrym słowie i geście życzliwości, które Pani do mnie skierowała. Za bezinteresownie poświęcony czas i naukę empatii, które pozostaną dla mnie przykładem i wzorem do naśladowania w moim dalszym życiu.

dziękuję

Chciałabym wyrazić wdzięczność moim najbliższym...

Mojej Mamie, która zawsze była przy mnie, służyła mi dobrą radą, pomocą, a ja to czułam.

Mojemu Dziadkowi, któremu bardzo zależało na tym, abym ukończyła tę rozprawę, i który uczył mnie, że mimo napotykaných trudności trzeba zmierzać do końca pracy za wszelką cenę.

Mojemu Mężowi, który towarzyszył mi w podróżach, dodawał otuchy swoją obecnością i dobrym słowem w chwilach wątpliwości.

Moim wspinałym dzieciom: Zosi za miłość i troskę okazywaną mi w chwilach, w których tego potrzebowałam; Krzysiu za pomoc w pracy przy komputerze i pokrzepiające słowa; Jasiowi, który pod sercem towarzyszył mi w eksploracji instytucji naukowych, a jego obecność rodziła nadzieję, że podjęty trud ma sens.

dziękuję

Dziękuję też wszystkim Osobom, które przyczyniły się do powstania niniejszej monografii.

Spis treści

Wstęp.....	11
Stan badań.....	12
Metodologiczne założenia badań własnych.....	16
Okres badawczy.....	19
Struktura pracy.....	20
Rozdział 1. Początki polskiego czasopiśmiennictwa psychologicznego wobec przeobrażeń wkrajowej i światowej psychologii. Zarys problematyki	24
1.1. Początki psychologii.....	25
1.2. Rozwój czasopism psychologicznych na świecie.....	27
1.2.1. Wiek XVIII.....	27
1.2.2. Wiek XIX.....	28
1.2.3. Wiek XX.....	34
1.2.4. Pierwsza dekada dwudziestolecia międzywojennego	38
1.2.5. Druga dekada dwudziestolecia międzywojennego.....	41
1.3. Dzieje polskiej myśli psychologicznej	45
1.4. Polska psychologia naukowa.....	52
1.5. Początki polskiego czasopiśmiennictwa psychologicznego.....	56
1.6. Polskie czasopisma psychologiczne w dwudziestoleciu międzywojennym.....	62
Rozdział 2. „Kwartalnik Psychologiczny” – historia, twórca, redakcja, autorzy, szata edytorska.....	68
2.1. Geneza pisma.....	68
2.2. Życiorys Stefana Błachowskiego	70
2.3. Działalność redakcyjna i wydawnicza Stefana Błachowskiego do roku 1939..	75
2.4. Stefan Błachowski autor „Kwartalnika Psychologicznego”.....	80
2.5. Losy Stefana Błachowskiego w czasie drugiej wojny światowej	87

2.6. Działalność redakcyjna i wydawnicza po wojnie	89
2.7. Twórcy i współpracownicy „Kwartalnika Psychologicznego”	93
2.8. Szata edytorska.....	104
Rozdział 3. Analiza rozpraw na łamach „Kwartalnika Psychologicznego” w latach 1930-1939	111
3.1. Wstęp	111
3.2. Analiza treści.....	112
3.3. Psychologia poznawcza	115
3.3.1. Procesy poznawcze: uwaga, pamięć, uczenie się, myślenie	117
3.3.2. Inteligencja.....	119
3.4. Psychologia rozwojowa	121
3.4.1. Psychologia dziecka	122
3.4.2. Psychologia młodzieży	124
3.4.3. Psychologia ludzi dorosłych	126
3.5. Psychologia porównawcza	127
3.5.1. Socjobiologia	128
3.5.2. Zoopsychologia	129
3.6. Psychologia fizjologiczna	131
3.6.1. Neuropsychologia	133
3.6.2. Psychosomatyka.....	134
3.6.3. Psychopatologia	136
3.7. Psychologia psychometryczna	137
3.7.1. Metodologia	139
3.7.2. Analizy i badania naukowe	140
3.7.3. Konstrukcja i adaptacja testów psychologicznych.....	143
3.8. Psychologia stosowana.....	144
3.8.1. Psychologia międzykulturowa	146

3.8.2. Psychologia wychowawcza	148
3.8.3. Psychologia pracy	148
3.8.4. Psychologia kliniczna	149
3.9. Teorie i koncepcje.....	152
3.9.1. Historia myśli psychologicznej.....	153
3.9.2. Teorie poznania	154
3.9.3. Psychoanaliza	157
Rozdział 4. Analiza ilościowa – streszczenia, sprawozdania, polemiki, komunikaty, zjazdy, wspomnienia pośmiertne.....	159
4.1. Wstęp.....	159
4.2. Analiza językowa – rozprawy i streszczenia rozpraw	159
4.3. Sprawozdania z książek	163
4.4. Polemiki.....	175
4.5. Komunikaty	176
4.6. Informacje o zjazdach naukowych	178
4.7. Wspomnienia pośmiertne	182
4.8. Przegląd czasopism w „Kwartalniku Psychologicznym”	183
Zakończenie.....	190
Wykaz skrótów	203
Bibliografia.....	204
Spis tabel.....	231
Spis wykresów	233
Spis fotografii	234
Indeks nazwisk.....	235
Indeks tytułów czasopism.....	240
Streszczenie	244
Summary.....	246

*Wielkie rzeczy przytrafiają się tym,
którzy nie przestają wierzyć,
próbować, uczyć się
i być wdzięczni.*

Roy T. Bennett

Wstęp

„Kwartalnik Psychologiczny” założony został przez Stefana Błachowskiego w Poznaniu z inicjatywy środowiska polskich psychologów, pedagogów i filozofów. Był to jeden z najbardziej znaczących periodyków naukowych poświęconych psychologii w Polsce międzywojennej. Jego wydawanie, jak wszystkich innych, przerwał wybuch drugiej wojny światowej. Po jej zakończeniu podjęto próby reaktywacji tytułu, nie udało się jednak pozyskać środków finansowych na ten cel i ostatecznie pismo przestało istnieć. Jego miejsce zajął wydawany od 1952 roku „Przegląd Psychologiczny”. Analiza treści pisma potwierdza, że „Kwartalnik Psychologiczny” prezentował szeroki zakres tematyczny, który w pełni odpowiadał psychologicznemu profilowi pisma naukowego. Tematy weń poruszane mają wciąż wydźwięk w dużej mierze uniwersalny.

W okresie wydawania pisma publikowało w nim wielu znanych polskich naukowców oraz grono magistrantów i doktorantów Władysława Witwickiego, profesora Uniwersytetu Warszawskiego, jednego z ojców psychologii polskiej, filozofa i historyka filozofii, tłumacza Platona, teoretyka sztuki i artysty¹. Wśród autorów artykułów widzimy światowej sławy uczonych, m.in. Alfreda Adlera (twórcę psychologii indywidualnej), Kurta Lewina pioniera psychologii społecznej, Thorleifa Schjelderupa-Ebbe (znanego zoopsychologa), Henriego Piérona (dyrektora Instytutu Psychologii w Paryżu i redaktora „L'Année Psychologique”) czy działającego na rzecz rozwoju psychologii jako nauki redaktora naczelnego „Psychological Abstract” Waltera Samuela Huntera.

¹ T. Rzepa, *Władysław Witwicki*, [w:] E. Kosnarewicz, T. Rzepa, R. Stachowski (red.), *Słownik psychologów polskich*, Poznań 1992, s. 214-218.

Historia czasopiśmiennictwa z zakresu psychologii sięga XVIII stulecia i jest świadectwem kształtowania się tej dyscypliny na przestrzeni wieków. Nieustannie pojawiały się nowe tytuły poświęcone zagadnieniom psychologicznym. Za pierwsze czasopismo psychologiczne uznaje się ukazujący się od 1783 roku w Berlinie „Gnothi Sautonoder-Magazin zur Erfahrungsseelenkunde als ein Lesebuch für Gelehrte und Ungelehrte”². Do końca 1917 roku pojawiło się na świecie 365 tytułów poświęconych tej tematyce, co świadczyć może o wciąż rosnącym zainteresowaniu psychologią i jej rozwojem. Tylko w okresie dwudziestolecia międzywojennego (1918-1939) istniały 472 czasopisma psychologiczne. Łącznie od początku ich powstania do roku 1939 na świecie pojawiło się około 840 czasopism psychologicznych³. Wśród nich znajdował się „Kwartalnik Psychologiczny”.

Światowe czasopiśmiennictwo psychologiczne przeżywało rozkwit zwłaszcza w okresie międzywojennym. Duże zainteresowanie psychologią wynikało z utylitarnego charakteru tej nauki i znalazło odzwierciedlenie w wielu aspektach funkcjonowania życia społecznego, rodzinnego, w środowiskach pracy, nauki czy rozrywki. Dlatego znaczenie tych pism było tym bardziej cenne. Bez nich nie sposób zrozumieć znaczenia przemian, jakie dokonywały się w psychologii, i trendów, jakie się w niej pojawiały zarówno w Polsce, jak i za granicą.

Stan badań

Nie powstała dotąd monografia „Kwartalnika Psychologicznego”, który przez dekadę swego istnienia zdobył pozycję liczącego się w polskiej psychologii pisma naukowego. Na przestrzeni lat tematyka związana zarówno z psychologią, jak i poświęconymi jej czasopismami nie cieszyła się dużym zainteresowaniem. Analizowana była przez naukowców różnych dziedzin. W trakcie pracy nad monografią niezwykle przydatne okazały się książki i publikacje współczesnych naukowców, badaczy historii, medioznawstwa, prasoznawstwa i bibliotekoznawstwa.

W rozdziale pierwszym poświęconym początkom psychologii i jej czasopiśmiennictwa na gruncie międzynarodowym i polskim niezwykle przydatne okazały się publika-

² Pismo ukazywało się w okresie 1783-1793 z częstotliwością co trzy lata. Funkcję redaktora pełnił Karl P. Moritz, Karl Pockels i Salomon Maimon. Adresatami byli naukowcy z dziedziny filozofii, antropologii, nauk o duszy, psychologowie oraz osoby zainteresowane przedstawianą tematyką. Zob. Aneks, tabela 23(Rok 1783).

³ Zapisy tytułów międzynarodowych czasopism psychologicznych, funkcjonujących w analizowanych przedziałach czasowych w niniejszej rozprawie przyjęto za D. V. Osier, R. H. Wozniak, *A century of serial publications of psychology 1850-1950: An International bibliography*, Millwood 1984.

cje dotyczące zagranicznych periodyków psychologicznych. W szczególności warto tu przywołać dwie książki. Pierwsza autorstwa Donalda Osiera i Roberta Wozniaka⁴ podejmuje temat światowego czasopiśmiennictwa psychologicznego. Druga, której autorką jest Grażyna Wrona⁵, poświęcona została czasopiśmiennictwu naukowemu na ziemiach polskich w okresie międzywojennym. Bardzo pomocny stał się również podręcznik psychologii pod redakcją Jana Strelaua i Dariusza Dolińskiego⁶. Zarówno w kwestiach dotyczących historii psychologii, jak i historii powstania naukowej prasy psychologicznej, a także w trakcie przeprowadzania analizy zawartości treści „Kwartalnika” szczególnie cenne dla niniejszej monografii okazały się publikacje historyków nauki, takich jak Wanda Bobrowska-Nowak⁷ czy Bogdan Suchodolski⁸. Kierunkowe dla powstania rozdziału pierwszego były publikacje badaczy historii myśli psychologicznej i historii psychologii, takich jak Teresa Rzepa⁹, Bartłomiej Dobroczyński¹⁰ i Włodzisław Szewczuk¹¹.

W trakcie opracowywania rozdziału drugiego, poświęconego osobie inicjatora i redaktora naczelnego „Kwartalnika Psychologicznego” bardzo przydatne były książki rodzimych autorów, w szczególności Czesława Głombika¹², Ryszarda Jadcza¹³, Jarosława Matysiaka¹⁴ czy Tadeusza Zaworskiego¹⁵, dotyczące życia, działalności naukowej, organizacyjnej i dydaktycznej Stefana Błachowskiego. Informacje te dopełniły znaczące dla tematu artykuły Elwiry Kosnarewicz¹⁶, Bolesława Hornowskiego¹⁷, Józefa

⁴ D. V. Osier, R. H. Wozniak, *A century of serial publications...*, dz. cyt. Publikacja dostępna wyłącznie w Cyfrowej Wypożyczalni Publikacji Naukowych Academia, <https://www.academica.edu.pl/>.

⁵ G. Wrona, *Polskie czasopisma naukowe w latach 1918-1939*, Kraków 2005.

⁶ J. Strelau, D. Doliński (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki*, Gdańsk 2008.

⁷ W. Szewczuk, *Władysław Heinrich – prekursor psychologii obiektywnej*, [w:] W. Szewczuk (red.), *W. Heinrich. U podstaw psychologii i inne pisma*, Warszawa 1988; tenże, *Autobiografia*, [w:] T. Rzepa (red.) *Historia psychologii polskiej w autobiografiach*, t. I, Wągrowiec 1992.

⁸ B. Suchodolski, *Nauka polska w okresie oświecenia*, Kraków 1953; tenże, *Historia nauki polskiej. Dokumentacja bio-bibliograficzna. Indeks biograficzny*, t. VI, Kraków 1974; tenże, *Dwa bieguny ludzkiej egzystencji*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1983, nr 3-4.

⁹ T. Rzepa, *Psychologia Władysława Witwickiego*, Poznań 1991; też, *Twardowski Kazimierz Jerzy Adolf ze Skrzypny Ogończyk*, [w:] E. Kosnarewicz, T. Rzepa, R. Stachowski (red.), *Słownik psychologów polskich*, Poznań 1992; też, *Język autobiografii psychologów*, „Forum Psychologiczne” 1997, t. II; też, *Historia psychologii polskiej w autobiografiach*, Szczecin 1998; też, *Autoportrety psychologów zawarte w autobiografiach naukowych*, „Zdrowie Psychiczne” 1994, nr 1-2.

¹⁰ B. Dobroczyński, *Idea nieświadomości w polskiej myśli psychologicznej przed Freudem*, Kraków 2005.

¹¹ W. Szewczuk, *Władysław Heinrich – prekursor...*, dz. cyt.; tenże, *Autobiografia*, dz. cyt.

¹² C. Głombik, *Stefan Błachowski a idea kongresu słowiańskich filozofów*, Lublin 1999.

¹³ R. Jadcza, *Mistrz i jego uczniowie*, Warszawa 1997.

¹⁴ J. Matysiak, *Stefan Błachowski (1889-1962)*, Poznań 2017.

¹⁵ T. Zaworski, *Stefan Błachowski – profesor nie oficjalnie. Szkice wizerunku*, „Biuletyn Oddziału Poznańskiego Polskiego Towarzystwa Psychologicznego” 1994, nr 3.

¹⁶ E. Kosnarewicz, *Przed stu laty... Stefan Błachowski (1889-1962)*, „Przegląd Psychologiczny” 1989, t. XXXII.

Reutta¹⁸, jak również Ryszarda Stachowskiego¹⁹. Praca nad tym rozdziałem wymagała pogłębionej refleksji dotyczącej XX-wiecznej myśli psychologicznej. Wielce przydatna okazała się tutaj publikacja autorstwa Teresy Rzepy i Bartłomieja Dobroczyńskiego²⁰.

Główną podstawę źródłową pracy stanowiła spuścizna Stefana Błachowskiego przechowywana w Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie, Oddział w Poznaniu. Na potrzeby niniejszej monografii wykorzystano znajdujące się tam m.in. materiały z zakresu jego twórczości naukowej, artykuły oraz korespondencję prowadzoną z wybitnymi psychologami polskimi i zagranicznymi²¹. Archiwum Akt Nowych w Warszawie przechowuje w zespołach Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego oraz Ministerstwie Edukacji Narodowej teczkę personalną Błachowskiego²². Powyższe źródła zostały wzbogacone o przechowywaną w Bibliotece Instytutu Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, w archiwum Kazimierza Twardowskiego, korespondencję wpływającą, zawierającą 210 listów i kart pocztowych pisanych przez Stefana Błachowskiego do Kazimierza Twardowskiego w latach 1909-1937²³. Drugi materiał źródłowy stanowiła korespondencja Błachowskiego zawarta w spuściznie rękopiśmiennej Tadeusza Czeżowskiego, przechowywana w Archiwum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika²⁴. Ponadto cennymi źródłami były materiały dotyczące działalności w towarzystwach naukowych i społecznych oraz korespondencja znajdujące się w zbiorach Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk²⁵, Archiwum Polskiej Akade-

¹⁷ B. Hornowski, *Życie i działalność prof. dra Stefana Błachowskiego*, „Przegląd Psychologiczny” 1963, nr 6.

¹⁸ J. Reutt, *Stefan Błachowski (1889-1962)*, „Ruch Filozoficzny” 1962, t. XXI.

¹⁹ R. Stachowski, *Stefan Błachowski. Założyciel poznańskiej psychologii*, [w:] R. Stachowski (red.), *Stefan Błachowski. Założyciel poznańskiej psychologii*, Poznań 2001.

²⁰ T. Rzepa, B. Dobroczyński, *Historia polskiej myśli psychologicznej*, Warszawa 2009.

²¹ Polska Akademia Nauk Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu, dalej PANAWOP. Materiały Stefana Błachowskiego (1889-1962), sygn. P III-82. Spuścizna Stefana Błachowskiego została pozyskana w darze przez PAN Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu w latach 1991-1996 (ks. nab. „B”129,131,138,147,152,179). Materiały uporządkowane i zinwentaryzowane przez J. Matysiaka w latach 2012-2013. Rozmiar zespołu 2,1 mb. Spuścizna zawiera materiały z lat 1914-2009.

²² Archiwum Akt Nowych, zespół Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, dalej MWRIOP,teczka personalna Stefana Błachowskiego, sygn. 1762; tamże zespół Komisji Edukacji Narodowej Departament Kadr,teczka personalna Stefana Błachowskiego, sygn. 230.

²³ Biblioteka Instytutu Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, Polskie Towarzystwo Filozoficzne,dalej BIFiS PAN PTF, rkps 02.1.T.IV. Korespondencja Kazimierza Twardowskiego, listy Stefana Błachowskiego z lat 1909-1937, k. 4-307.

²⁴ Archiwum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, dalej AUMK. Spuścizna Tadeusza Czeżowskiego, sygn. 309/80/VII/156.

²⁵ Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, dalej PTPN. Akta osobowe członków, Stefan Błachowski, bez sygn.

mii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie²⁶. Materiały, do których udało się dotrzeć, okazały się jednak niekompletne. Pracę dodatkowo utrudniał fakt, iż nie są one zgromadzone w jednym miejscu.

Praca nad rozdziałem trzecim wiązała się z analizą rozpraw naukowych „Kwartalnika Psychologicznego”. Nieocenione okazały się przy tym publikacje polskiego prasoznawcy i specjalisty w zakresie socjolingwistyki Walerego Pisarka²⁷. Ze względu na potrzebę stworzenia klucza kategoryzacyjnego niezwykle ważna stała się praca dotycząca psychologii klinicznej autorstwa Lidii Cierpiałkowskiej i Heleny Sęk²⁸. Wiedzę metodologiczną wzbogaciły teksty Jerzego Brzezińskiego²⁹ oraz Ewy Witkowskiej i Krzysztofa Fronczyka³⁰. W celu pogłębienia wiedzy na temat pojęcia paradygmatu, niezbędnej do głębszej analizy treści, autorka skorzystała z książki twórcy terminu paradygmatu, Thomasa Kuhna³¹. W rozwinięciu tej kwestii pomocna okazała się praca amerykańskich psychologów Philipa Zimbardo i Johna Boyda³².

Problematyka rozwoju samych tylko periodyków psychologicznych nie znalazła odzwierciedlenia w twórczości naukowej wielu autorów. Znaczna część bibliografii, z której korzystano w opracowaniu dysertacji, poświęcona była wyłącznie historii psychologii lub rozwojowi czasopiśmiennictwa naukowego. Periodyki psychologiczne nie budziły większego zainteresowania badaczy. Temat ten podjęli nieliczni. Na szczególną uwagę zasługuje już wspomniane szerokie opracowanie zagranicznych autorów Donalda Osiera i Roberta Wozniaka, w którym przedstawiono dzieje i rozwój wydawanych na świecie czasopism psychologicznych w latach 1850-1950³³. Na gruncie polskim kwestią tą zajął się dwójka badaczy. Cezary Domański w artykule poświęconym polskim czasopismom psychologicznym swoją analizę rozpoczął od początku okresu międzywojennego³⁴. Z kolei Daria Domarańczyk stworzyła przekrojowy opis prasy psychologicz-

²⁶ Archiwum Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, dalej APAUi-PAN. Korespondencja sekretarza generalnego PAU, sygn. PAU I-188; akta członków Polskiej Akademii Umiejętności, Stefan Błachowski – spis prac, sygn. 659/47.

²⁷ W. Pisarek, *Słownik terminologii medialnej*, Kraków 2006; tenże, *Analiza zawartości prasy*, Kraków 1983.

²⁸ L. Cierpiałkowska, H. Sęk, *Psychologia kliniczna*, Warszawa 2021.

²⁹ J. M. Brzeziński, *Metodologia badań społecznych: wybór tekstów*, Poznań 2011.

³⁰ K. Fronczyk, E. Witkowska, *Psychometria. Podstawowe zagadnienia*, Warszawa 2009.

³¹ T. Kuhn, *Struktura rewolucji naukowych*, Warszawa 2011.

³² P. G. Zimbardo, J. D. Boyd, *Paradoks czasu*, Warszawa 2014.

³³ D. V. Osier, R. H. Wozniak, *A century of serial publications...*, dz. cyt.

³⁴ C. W. Domański, *Polskie czasopisma psychologiczne w latach 1918-2000*, „Przegląd Psychologiczny” 2001, nr 1.

nej na ziemiach polskich przełomu XIX i XX stulecia w kontekście historii polskiej psychologii³⁵.

Metodologiczne założenia badań własnych

Celem głównym pracy jest stworzenie monografii „Kwartalnika Psychologicznego”. Omówienie tego zagadnienia w sposób wyczerpujący, wykorzystując wszelkie dostępne informacje na jego temat. Ukazanie pisma nierozzerwalnie związanego z historią rozwoju psychologii i czasopiśmiennictwa jej poświęconego w kraju i na świecie.

Prace nad niniejszą rozprawą trwały kilka lat. Czas ten można podzielić na kilka etapów. Pierwszy związany był z gromadzeniem materiału badawczego. Drugi przeznaczono na jego analizę. Wstępny etap związany był z identyfikacją periodyku, zbieraniem danych dotyczących okresu periodyzacji i składu redakcji. W drugim etapie pojawiła się refleksja związana z tematem dysertacji, chęcią ukazania „Kwartalnika” jako polskiego periodyku naukowego i próbą ukazania go na tle innych podobnych pism, początkowo polskich, ostatecznie w szerszym kontekście periodyków międzynarodowych. Czas ten wiązał się z wielomiesięczną kwerendą w bibliotekach i archiwach oraz przeglądem literatury związanej w epoką dwudziestolecia międzywojennego. Jak wspomniano już wyżej, wykorzystano tu archiwalia przechowywane w Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie, Oddział w Poznaniu, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Ministerstwie Edukacji Narodowej, Bibliotece Instytutu Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, Archiwum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Poznańskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk oraz Archiwum Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie.

Wszystkie tomy periodyku zostały zarchiwizowane w repozytorium Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej w Poznaniu, Muzeum Poznańskiej Psychologii oraz Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie. Nieprzerwanie trwały prace związane z analizą zawartości treści rozpraw, opracowaniem danych ilościowych materiału badawczego, m.in. streszczeń rozpraw, sprawozdań z książek, komunikatów, informacji o zjazdach itp. (rozdział 3 i 4). W trakcie pisania monografii istotną stała się weryfikacja zgodności profilu czasopisma psychologicznego ze zgodnością publikacji psychologicznych w nim zamiesz-

³⁵ D. Domarańczyk, *Początki prasy psychologicznej na ziemiach polskich na przełomie XIX i XX wieku*, Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ (file:///C:/Users/Uczen4/Downloads/10.hum.sp.8.domaranczyk.pdf).

czanych. Do zbadania treści czasopisma wykorzystano metodę analizy zawartości treści. Cel tego etapu miał charakter poznawczy, ukierunkowany na prześledzenie zawartości tematycznej poszczególnych działów – rozpraw, polemik, sprawozdań itp., a także popularności i uniwersalności przedstawianych problemów.

Dane zebrane w tej części pracy umożliwiły przejście od podejścia czysto poznawczego do wartościującego. Skoncentrowano się na dwóch zagadnieniach. Pierwsze miało na celu podkreślenie dużego zakresu wiedzy psychologicznej w latach trzydziestych ubiegłego wieku, kiedy to psychologia przeżywała swój rozkwitw Polsce i innych krajach³⁶. Wiązało się to z zakładaniem instytucji naukowych, wydawnictw i inicjowaniem nowych tytułów pism. Drugie podejście dotyczyło szczegółowej analizy treści pod względem aktualności i uniwersalności poruszanych na łamach pisma kwestii. Artykuły publikowane w językach obcych zawierały swoje streszczenia w języku polskim, zaś te drukowane po polsku tłumaczone były na wybrane języki międzynarodowe. Ponadto każdy tom „Kwartalnika” zawierał spis międzynarodowych czasopism psychologicznych. Był dystrybuowany do międzynarodowych instytucji naukowych m.in. w Niemczech, Francji, Stanach Zjednoczonych, a nawet Japonii. Świadczyło to o jego uniwersalnym charakterze, wykraczającym poza polskie środowiska psychologiczne.

W trakcie pracy nad monografią „Kwartalnika Psychologicznego” wykorzystano następujące metody: metodę analizy i krytyki źródeł³⁷, metodę analizy i krytyki piśmiennictwa³⁸, analizę treści³⁹ i analizę zawartości prasy⁴⁰.

Jak pisze T. Goban-Klas:

³⁶ Był to okres, w którym powstało wiele teorii psychologicznych. Powoływano do życia nowe psychologiczne ośrodki badawcze, co sprzyjało inauguracji związanych z nimi tematycznie wydawnictw. W periodykach psychologicznych publikowali znani światowi psychologowie (m.in. Alfred Adler, twórca psychologii indywidualnej, czy Kurt Lewin, pionier psychologii społecznej). Zob. szerzej D. V. Osier, R. H. Wozniak, *A century of serial publications...*, dz. cyt.; D. Domarańczyk, *Początki prasy polskiej na ziemiach polskich...*, dz. cyt.; C. W. Domański, *Polskie czasopisma psychologiczne...*, dz. cyt.

³⁷ *Metoda analizy badawczej i krytyki stanowi punkt wyjścia w pracy badawczej (...) polega na stwierdzeniu autentyczności i właściwego sensu śladów po działalności ludzkiej, następnie zaś na objaśnieniu tychże celem poznania działalności ludzkiej* (zob. J. Pieter, *Praca naukowa*, Katowice 1960, s. 123).

³⁸ *Dokonywa się poprzez analizę i krytykę piśmiennictwa tzw. literatury przedmiotu. Jest ona wówczas metodą badawczą i odkrywczą* (zob. tamże, s. 133).

³⁹ *Istotą analizy treści jest zrozumienie treści dokumentu dzięki umiejętności „wczuwania się” w kontekst powstania tekstu, zrozumienie intencji autora i ustalenie, jaką wartość i znaczenie przywiązuje się do wyrażanych w tekście myśli i opinii* (zob. J. Kołodziej, *Analiza treści*, [w:] W. Pisarek (red.), *Słownik terminologii medialnej*, Kraków 2006, s. 6).

⁴⁰ *Zbiór technik i metod medioznawczych służących do opisu, klasyfikacji i interpretacji składników (...). Zgodnie z procedurą badawczą pierwszym etapem a.z.p. powinno być precyzyjne określenie problemu badań i hipotez oraz wynikających z nich kategorii klasyfikacji zawartości ujętych w formie klucza kategoryzacyjnego, według którego klasyfikuje się zawartość* (zob. szerzej tamże, s. 6-7). Zob. też definicję analizy zawartości zaproponowaną przez W. Pisarka, *Analiza zawartości...*, dz. cyt., s. 45.

Obserwując trendy w zakresie wykorzystania analizy zawartości, można się spodziewać, że jej znaczenie i stosowanie będzie stale wzrastać. [...] Analiza zawartości stanowi także nieodzowną podbudowę naukowej polityki w dziedzinie komunikowania, stąd coraz więcej agend państwowych zaczyna korzystać z jej wyników⁴¹.

W okresie dwudziestolecia międzywojennego w latach 1930-1939 ukazało się 12 tomów „Kwartalnika Psychologicznego”, w tym 37 zeszytów (tom VII i tom XI wydane były jako całość, bez podziału na zeszyty). Do pracy nad rozprawą stworzono klucz kategoryzacyjny, który znajduje się w aneksie w tabeli numer 22. Jednostką analizy stały się rozprawy naukowe. Łącznie sklasyfikowano ich 116. Ze względu na tematykę i charakter czasopisma oraz postawiony cel badawczy w skonstruowanym kluczu główny zarys stanowiło siedem działów, tożsamych z dziedzinami kierunku psychologii (psychologia poznawcza, psychologia rozwojowa, psychologia porównawcza, psychologia fizjologiczna, psychologia psychometryczna, psychologia stosowana oraz dział teorii i koncepcje)⁴².

Dalsza analiza objęła także inne działy zamieszczane w periodyku, m.in. polemiki, komunikaty, wspomnienia pośmiertne, której wyniki zawarto w formie tabelarycznej i opisowej. Biorąc pod uwagę ocenę badanego materiału, informacje w nim zawarte stały się przydatne w poznawaniu rzeczywistości indywidualnej i społecznej okresu międzywojnia. Były wiarygodne, dowodzi tego prawda materialna, a zgromadzone czasopisma są tego namacalnym dowodem.

Metodologicznie projekt dotyczący roli i znaczenia „Kwartalnika Psychologicznego” sytuuje się na styku prasoznawstwa i psychologii. Badanie problematyki publikowanych w nim tekstów wymaga postawienia kilku pytań badawczych:

P1. Jaka tematyka dominowała w „Kwartalniku Psychologicznym”?

P2. Jaką rolę czasopismo odegrało w polskim środowisku psychologicznym?

P3. Jakie było znaczenie „Kwartalnika Psychologicznego” dla rozwoju polskiej psychologii?

Analiza wskazanych źródeł wykorzystaniem metod badawczych i uwzględnieniem konkretnych pytań badawczych wskazuje na istotną rolę czasopisma. Zwraca uwagę na eksponowane miejsce, jakie zajmowało ono w środowisku polskich psychologów w

⁴¹ T. Goban-Klas, *Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu*, Warszawa 2015, s. 185.

⁴² Klucz skonstruowano w oparciu o siedem dziedzin psychologii. Zob. Aneks, tabela 22. Zob. szerzej rozdział 3.

dwudziestoleciu międzywojennym. Obliguje to do sformułowania następujących hipotez:

H1. „Kwartalnik Psychologiczny” prezentował rozbudowaną ofertę tematyczną, dzięki publikowanym rozprawom naukowym, które najczęściej dotyczyły problematyki badawczej (badania, eksperymenty, diagnozy, analizy) oraz psychologii fizjologicznej, szczególnie neuropsychologii, psychopatologii i psychosomatyki. Pismo starało się, żeby doniesienia naukowe połączone były z praktyką gabinetową.

H2. „Kwartalnik Psychologiczny” stał się kroniką naukowej psychologii, na bieżąco donosząc o aktualnych jej odkryciach i wydarzeniach.

H3. „Kwartalnik Psychologiczny” odegrał znaczącą rolę w rozwoju polskiej psychologii. Pozwalał odbiorcom na zapoznanie się z dorobkiem naukowym krajowych i zagranicznych psychologów, promował na swoich łamach młodych naukowców, dając im szansę publikowania swoich rozpraw.

Okres badawczy

W okresie dwudziestolecia międzywojennego w Polsce ukazywało się dziesięć pism o charakterze psychologicznym. W większości były to jednak propozycje efemerydalne, o małym znaczeniu dla środowiska. W latach 1930-1939 redakcja i współpracownicy Stefana Błachowskiego utrzymywali kontakt z innymi polskimi periodykami i czynili starania, by rozpowszechnić dyskusję o „Kwartalniku” w polskich czasopismach naukowych (np. w „Ruchu Filozoficznym”, „Kwartalniku Pedagogicznym” czy „Nauce Polskiej”)⁴³. To właśnie w „Ruchu” Błachowski sygnalizował potrzebę powołania do istnienia w Polsce poważanego pisma psychologicznego. „Kwartalnik” zamieszczał oryginalne rozprawy na tematy psychologiczne oraz ich streszczenia (w różnych językach), ponadto artykuły polemiczne i dyskusje oraz sprawozdania z książek czy przeglądy czasopism. Niekiedy pojawiały się w nim wspomnienia pośmiertne i komunikaty, chociaż Stefan Błachowski w słowie wstępnym do pierwszego tomu zastrzegł, iż:

*„Kwartalnik Psychologiczny” nie będzie zawierał ani drobnych zapisków bibliograficznych, ani wiadomości osobistych i wydawniczych, ani notatek o wykładach, odczytach, konkursach itp.*⁴⁴

⁴³ S. Błachowski, *Od Redakcji, „KP”* (dalej „KP”) 1930, t. I, s. 4.

⁴⁴ Tamże.

„Kwartalnik” skupiał wokół siebie zespół składający się z naukowców polskich i zagranicznych. W tym gronie znaleźli się intelektualiści nie tylko związani z psychologią, ale również z innymi specjalnościami twórczymi (muzyką, kinem czy teatrem). Z racji takich możliwości zespół przyjął na siebie obowiązek rozszerzania granic swych kompetencji na coraz to nowe dziedziny życia (zob. anglojęzyczny artykuł Stefana Błachowskiego *Łańcuchy szczęścia. Przyczynek do psychologii myślenia magicznego*⁴⁵). Redaktor naczelny podejmował działania związane z dotarciem do nowych środowisk naukowych i aktywizacją kolejnych autorów. Ambicją zespołu „Kwartalnika Psychologicznego” było dążenie do jak najpełniejszego uczestnictwa w rozwoju periodyku oraz rozpowszechnianie naukowej psychologii; miał to być dobrze rokujący polski akcent na naukowej arenie międzynarodowej⁴⁶.

Akcja upowszechniania psychologii naukowej, jaką prowadziła redakcja „Kwartalnika”, przejawiała się bardzo wyraźnie w dążeniu, by ta tematyka zaistniała na stałe w czasopiśmiennictwie polskim. Z biegiem czasu „Kwartalnik Psychologiczny” cieszył się coraz większym zainteresowaniem i uznaniem już nie tylko naukowych elit, ale także studentów i osób zainteresowanych poruszaną w nim problematyką.

Misja „Kwartalnika Psychologicznego” polegała na zmianie świadomości społecznej, gdzie psychologia miała przestać istnieć tylko dla naukowej awangardy Polski międzywojennej. Wiedza psychologiczna miała poszerzać horyzonty obywateli i powodować chęć sięgania po jej zdobycze (wychowanie nowego obywatela, świadomość, iż problemy i kwestie społeczne mają swoje podłoże w psychice i emocjonalności).

Struktura pracy

Monografia składa się z wstępu, tekstu głównego podzielonego na cztery rozdziały, zakończenia i aneksu. Pierwsze dwa rozdziały mają charakter czysto teoretyczny i stanowią wprowadzenie w omawianą tematykę. W rozdziale pierwszym nakreślono początki międzynarodowego i krajowego piśmiennictwa psychologicznego oraz historię polskiej myśli psychologicznej. Został on podzielony na sześć podrozdziałów. W pierwszym omówiona została geneza powstania psychologii, począwszy od nazwy, historii poszczególnych jej nurtów, po związek z innymi dziedzinami nauki. Podrozdział drugi dotyczy rozwoju czasopism psychologicznych na świecie. Nierozerwalnie wiąże

⁴⁵ Tenże, *Good luck letters. A contributions to the psychology of magical thinking*, „KP”1939, t. XI, s. 170-189.

⁴⁶ Tenże, *Kilka uwag o stanie i potrzebach polskiej psychologii*, „Nauka Polska” 1929, t. X, s. 465.

się on z pierwszym i dlatego przyjęto taką kolejność. Tworzenie pism poświęconych danej dziedzinie było kwestią naturalną. Psychologia ukształtowała się wpieryw w przestrzeni międzynarodowej, a rozwojowi nowego kierunku i zainteresowaniu nim towarzyszyło inicjowanie wydawania pism jemu poświęconych. W początkowym okresie głównymi ośrodkami wydawniczymi były Niemcy, Francja i Stany Zjednoczone. Ten fragment rozprawy zawiera zestawienie ilościowe periodyków wydawanych na poszczególnych kontynentach do roku 1939. Podzielony został na kilka okresów – wiek XVIII, XIX i XX oraz pierwszą i drugą dekadę dwudziestolecia międzywojennego. Kolejny podrozdział poświęcony jest początkom rozwoju polskiej myśli psychologicznej. Pierwszych wzmianek o niej można się doszukać już w wieku XV, gdy psychologia jeszcze oficjalnie nie istniała. Na ziemiach polskich powstało kilka dzieł łacińskojęzycznych, w których ową myśl można odnaleźć. Wówczas psychologiabyła utożsamiana z innymi dziedzinami nauki, np. filozofią. W tej części pojawiają się przykłady rodzimych twórców oraz ich dzieła, w których przekaz psychologiczny był widoczny (np. w poezji Jana Kochanowskiego czy traktatach braci Śniadeckich). Podrozdział czwarty poświęcono rozwojowi polskiej psychologii naukowej. Wiązało się to z powstawaniem w sąsiedztwie uniwersytetów ośrodków badawczych i laboratoriów psychologicznych. Pierwsze prowadzone były przez Władysława Heinricha w Krakowie, Kazimierza Twardowskiego we Lwowie i Edwarda Abramowskiego w Warszawie. Następny fragment poświęcono początkom czasopiśmiennictwa naukowego na ziemiach polskich oraz potrzebie inicjowania polskich periodyków psychologicznych. W ostatniej części rozdziału zaprezentowanoczasopisma psychologiczneukazujące się w Polsce w okresie dwudziestolecia międzywojennego, a także główne polskie ośrodki wydawnicze.

Rozdział drugi dotyczy historii „Kwartalnika Psychologicznego”, osoby redaktora naczelnego i jego współpracowników. Podzielony został na osiem podrozdziałów. Pierwszy opisuje genezę i okoliczności powstania pisma na tle epoki dwudziestolecia międzywojennego oraz polskich realiów związanych z czasopiśmiennictwem naukowym w tym okresie. W kolejnych podrozdziałach znaleźć można życiorys Stefana Błachowskiego, redaktora naczelnego „Kwartalnika”. W dalszej kolejności przedstawiono działalność redakcyjną i wydawniczą Błachowskiego i jego współpracowników. Ta część pracy ukazuje dziesięcioletnią historię działalności pisma, przyczyny jej zawieszenia oraz próby kontynuacji po zakończeniu drugiej wojny światowej. Przedostatnia część tego rozdziału poświęcona jest autorom rozpraw naukowych. Zawiera tabelarycznie uporządkowany zbiór nazwisk wraz z tytułami prac zamieszczanych w poszczegól-

nych tomach periodyku. Dodatkowo przedstawia zestawienie świadczące o tym, ile rozpraw poszczególni autorzy opublikowali w „Kwartalniku”. Ostatni fragment zawiera opis wyglądu fizycznego pisma oraz informacje formalne dotyczące poznańskiego wydawnictwa.

Rozdział trzeci otwiera część empiryczną monografii. Ukazuje bogactwo treści artykułów naukowych zamieszczanych w periodyku. W rozdziale tym dokonano analizy wszystkich rozpraw zamieszczonych w piśmie w okresie dwudziestolecia międzywojennego w oparciu o skonstruowany w tym celu klucz kategoryzacyjny. Rozdział składa się z dziewięciu podrozdziałów. Pierwszy z nich pełni funkcję wprowadzenia w problematykę badawczą (ilościową i jakościową rozpraw). Kolejne podrozdziały noszą nazwy głównych kategorii klucza kategoryzacyjnego stanowią opracowanie poszczególnych artykułów naukowych zaklasyfikowanych według podanego klucza.

Czwarty rozdział stanowi uzupełnienie monografii o analizę ilościową poszczególnych działów drukowanych w periodyku. Obejmuje osiem podrozdziałów. Pierwszy analizuje strukturę języków obcych w działach takich jak rozprawy, streszczenia rozpraw, sprawozdania z książek. Kolejne podrozdziały: *Sprawozdania z książek; Polemiki; Komunikaty; Informacje o zjazdach naukowych; Wspomnienia pośmiertne* stanowią przegląd treści zamieszczanych w „Kwartalniku”. Ostatnia część w formie tabelarycznej przedstawia przegląd czasopism psychologicznych polskich i zagranicznych, do których periodyk nawiązywał do roku 1939.

Ostatnim elementem monografii jest rozbudowany aneks. Znajduje się w nim spis treści wszystkich tomów „Kwartalnika Psychologicznego” (tożsamy ze spisem treści każdego tomu pisma). Zawiera także wspomniany już klucz kategoryzacyjny. Ważne miejsce zajmuje tabelarycznie uporządkowane zestawienie czasopism psychologicznych (wydawanych na świecie od roku 1783, czyli daty pojawienia się pierwszego pisma uznanego za periodyk psychologiczny, do roku 1939). Ponadto w aneksie zawarty został uporządkowany wykaz czasopism psychologicznych wydawanych w poszczególnych państwach. Ponadto dysertacja zawiera wykaz skrótów, spis tabel, ilustracji i wykresów, indeks nazwisk, indeks tytułów czasopism oraz bibliografię.

Ogromny wkład pracy i osobiste zaangażowanie Stefana Błachowskiego oraz jego współpracowników w stworzenie naukowego czasopisma psychologicznego zadecydowały o tym, iż stało się ono wzorem dla innych tego rodzaju pism, które pojawiały się z biegiem czasu po zakończeniu drugiej wojny światowej. Działalność „Kwartalnika”

przerwana wybuchem wojny ostatecznie doczekała się kontynuacji w postaci „Przeglądu Psychologicznego”, periodyku naukowego ukazującego się do dzisiaj.

Warto w tym miejscu przytoczyć słowa Stefana Błachowskiego, jakie pojawiły się w pierwszym numerze „Kwartalnika”:

Kwartalnik Psychologiczny, podejmując przerywany wciąż wątek polskiego czasopiśmiennictwa psychologicznego, pragnie być trwałym wyrazicielem polskiej twórczości psychologicznej i zogniskować w sobie cały dorobek naukowy w dziedzinie psychologii w Polsce uprawianej. Ale pragnie jeszcze czegoś więcej. Pragnie bowiem być łącznikiem pomiędzy psychologią polską a obcą, mostem rzuconym z izolowanej językowo wyspy w szeroki świat. (...) A przy pewnym wysiłku można zagranicznych uczonych ściągnąć na polski teren i przykuć ich do niego szlachetnym łańcuchem czynnej współpracy⁴⁷.

Prezentowana rozprawa dotyczy spuścizny o niewątpliwie szczególnym znaczeniu. Problematyka ta rzadko była przedmiotem naukowej refleksji badaczy, mimo że nie tylko psychologowie, ale i prasoznawcy potwierdzają, iż potrzebne są opracowania na wskazany temat. Niniejsza monografia będąca rezultatem wieloletnich badań przyczynia się – w przekonaniu autorki, która z wykształcenia jest psychologiem – do wypełnienia istniejącej luki.

⁴⁷ S. Błachowski, *Od Redakcji...*, dz. cyt., s. 2.

Rozdział 1. Początki polskiego czasopiśmiennictwa psychologicznego wobec przeobrażeń w krajowej i światowej psychologii. Zarys problematyki.

Psychologia ewoluowała na przestrzeni dziejów. Zmieniał się jej charakter, ale istotą zawsze pozostawała nauka o duszy, psychice o wewnętrznych cechach jednostki, przeżyciach, wpływających w dużym stopniu na cielesne funkcjonowanie. Na początku, gdy jeszcze nie istniały metody jej badania, była przekazywana głównie jako wiedza. Od czasu powstania pierwszych laboratoriów psychologicznych, w których prowadzono badania, doświadczenia i eksperymenty, psychologia stała się nauką. Zarówno dla rozwoju wiedzy, jak i nauki dotyczącej psychologii ogromne znaczenia miały publikacje książkowe i periodyczne. Pojawiali się uczeni i wydawcy zainteresowani popularyzowaniem psychologii, dzięki czemu nowości związane z jej ewolucją mogły docierać w nowe środowiska przestrzeni międzynarodowej. Artykuły i monografie stały się najbardziej uznanym środkiem przekazu myśli psychologicznej, dlatego historia publikacji psychologicznych warta jest szczegółowego opracowania.

W niniejszym rozdziale przedstawione zostaną najważniejsze wydarzenia powiązane z początkiem i rozwojem periodyków psychologicznych na świecie, począwszy od ich pojawienia się w latach osiemdziesiątych XVIII wieku, a na wybuchu drugiej wojny światowej skończywszy. Rozwojowi nowego kierunku towarzyszyła potrzeba zakładania wydawnictw periodycznych. Niesposób jednak pisać o inicjowaniu tytułów psychologicznych bez zarysowania tła historycznego związanego z rozwojem psychologii jako nauki.

Druga część rozdziału charakteryzuje dzieje polskiej myśli psychologicznej. Sportretowanymi zostaną krajowi prekursorzy myśli oraz ich dorobek związany z rozpowszechnianiem wiedzy psychologicznej. Następnie zaprezentowano początki polskiej psychologii naukowej powiązane z powstawaniem pierwszych ośrodków badawczych działających w uniwersytetach w Krakowie, Lwowie i Warszawie. Ostatnie dwa podrozdziały poświęcono krajowemu czasopiśmiennictwu psychologicznemu na ziemiach polskich oraz periodykom, które wydawano w Polsce w okresie dwudziestolecia międzywojennego.

1.1. Początki psychologii

Nazwa „psychologia” wywodzi się z języka starogreckiego. Składa się ze słów ψυχή (dusza) i λόγος (nauka), z których połączenia powstaje słowo ψυχολογία. Termin ten oznacza dosłownie naukę o duszy. Psychologia jest nauką empiryczną, zajmuje się badaniem mechanizmów i praw rządzących zjawiskami psychicznymi oraz zachowaniami człowieka⁴⁸.

Psychologia jest dyscypliną stosunkowo młodą. W historii światowej myśli psychologicznej wiele było sporów o daty, ponieważ jej początków doszukiwano się w starożytności lub w średniowieczu. Początkowo zaliczana i utożsamiana była z innymi dziedzinami, np. z medycyną lub filozofią. Sam termin „psychologia” pojawił się dopiero w XVI wieku. W kolejnym stuleciu posługiwano się określeniem „pneumatologia” (z języka greckiego *pneuma* – tchnienie, duch). Do rozpowszechnienia nazwy psychologia przyczynił się w XVIII wieku niemiecki filozof Christian Wolff, a przede wszystkim wydanie jego łacińskojęzycznych rozpraw *Psychologia empiria* i *Psychologia rationalis*⁴⁹. Tematyką ludzkiej psychiki interesowano się w wielu kulturach. Jej współczesne rozumienie pochodzi z XIX wieku. Dopiero wówczas bowiem rozpoczęło się systematyczne gromadzenie wiedzy empirycznej na jej temat. Wcześniej psychologia uznawana była głównie za dziedzinę filozofii. Filozofów zaś najbardziej interesowała specyfika procesów psychicznych: czy mają charakter materialny, czy też są funkcją odmiennej materii. Filozofami, którzy wnieśli największy wkład w rozwój psychologii byli: Platon (jako pierwszy opisał konflikt wewnętrzny), Arystoteles (stworzył systematyczną klasyfikację procesów psychicznych, prawa kojarzenia), święty Augustyn, Kartezjusz i John Stuart Mill⁵⁰. Obecnie psychologia jest nauką badającą mechanizmy i prawa rządzące psychiką oraz zachowaniami człowieka. Analizuje wpływ zjawisk psychicznych na oddziaływanie międzyludzkie oraz interakcje z otoczeniem. W początkach swojego istnienia psychologia jako nauka dotyczyła głównie ludzi. Z czasem pojawiały się nowe nurty związane m.in. z psychologią zwierząt, tzw. zoopsychologia, oraz inne, takie jak beha-

⁴⁸ R. I. Watson, *The history of psychology. Aneglected area*, „American Psychologist” 1960, t. XV, vol. 4, s. 151-155; zob. szerzej R. Stachowski, B. Dobroczyński, *Historia psychologii od Wundta do czasów najnowszych*, [w:] J. Strelau, D. Doliński (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki*, Gdańsk 2008, s. 75.

⁴⁹ C. Wolff, *Psychologia empiria, metoda scientific, pertractata qua ea, quae de anima Humana indubia experientiae fide constant, continentur et ad solidam universae philosophiae practicae ac theologiae naturalis tractationem via sternitur*, Frankfurt&Leipzig 1732; tenże, *Psychologia rationalis, metoda scientific, pertractata qua ea, quae de anima Humana indubia experientiae fide innotescunt, per essentiam et naturam animae explicantur*, Frankfurt&Leipzig 1734.

⁵⁰ Zob. szerzej A. Grobler, L. Koczanowicz, *Elementy filozofii dla psychologów*, [w:] J. Strelau, D. Doliński (red.), *Psychologia...*, dz. cyt., s. 33-65.

wioryzm, psychologia gestalt czy psychologia humanistyczna. Nauki, z których czerpie psychologia, to głównie socjologia, antropologia, filozofia i biologia. Dzięki wypracowaniu własnych metod eksperymentalnych przez Wilhelma Wundta, który w XIX wieku w Lipsku założył pierwsze laboratorium psychologii eksperymentalnej (badano w nim działanie zmysłów oraz procesów poznawczych), psychologia została uznana za naukę⁵¹. Realizując program badawczy nastawiony przyrodniczo, wiedza psychologiczna zaczęła go dostosowywać do swoich specyficznych potrzeb. Powstawały nowe metody badawcze i tak psychologia stawała się samodzielną i nowoczesną nauką. Dzięki twórczym zabiegom adaptacyjnym została zbudowana solidna wiedza naukowa i powstało instrumentarium naukowe. Możliwe było skonstruowanie skutecznych programów praktycznego działania. Psychologia opuściła mury laboratoriów uniwersyteckich i stała się społecznie użyteczna. Psychologowie dzięki postępowi badań naukowych zaczęli nie tylko uczestniczyć w dyskusjach akademickich, ale też skutecznie ingerować w życie jednostek, grup i całych społeczeństw⁵². Nowa profesja psychologa stała się w wielu krajach zawodem zaufania społecznego. Nie doszłoby do tego, gdyby nie trafna decyzja Wundta i innych uczonych, by oddzielić psychologię od filozofii i nadać jej program badawczy wzorowany na naukach wówczas najbardziej zaawansowanych, czyli naukach przyrodniczych. Psychologia posługuje się specyficznymi metodami, wśród nich znajdują się obserwacja, eksperyment, rozmowa i wywiad. Badania psychologiczne obejmują potencjalnie wszystkie pola aktywności ludzi, w związku z tym powstało wiele nurtów psychologii. Ze względu na przedmiot badania wykazuje się m.in. dziedziny takie jak: psychologia poznawcza, psychologia rozwojowa, psychologia społeczna, psychologia porównawcza, psychologia fizjologiczna czy psychologia psychometryczna. Wyróżnia się także główne dyscypliny w psychologii: psychologia organizacji pracy, psychologia wychowawcza, psychologia kliniczna (dziecka i osób dorosłych), psychologia sądowa czy psychologia sportu⁵³. Na przestrzeni lat psychologia zyskała uznanie i rozwinęła swe wpływy na wszystkie dziedziny naukowe. Widoczny jest jej związek z edukacją, filozofią, biologią, medycyną, socjologią czy literaturą.

⁵¹ R. Stachowski, B. Dobroczyński, *Historia psychologii od Wundta do czasów najnowszych*, [w:] J. Strelau, D. Doliński (red.), *Psychologia...*, dz. cyt., s. 77.

⁵² Zob. szerzej tamże, s. 77-106.

⁵³ *Na XXIX Międzynarodowym Kongresie Psychologii, który odbył się w 2008 roku w Berlinie, w którym uczestniczyło ponad 9 tysięcy psychologów, psychologia obejmowała 26 różnych dziedzin, które nie pokrywały wszystkich obszarów tej dyscypliny naukowej*, za: J. Strelau, D. Doliński (red.), *Psychologia...*, dz. cyt., s. 26.

Obecnie bywa zaliczana do nauk społecznych, humanistycznych, a także behawioralnych⁵⁴.

Początki naukowej psychologii w Stanach Zjednoczonych oraz w Niemczech związane były z żyjącymi w tamtym okresie wybitnymi psychologami, takimi jak William James (1842-1910) w Ameryce czy Wilhelm Wundt (1832-1920) w Niemczech. James swego czasu zapewniał opinię publiczną, że to on założył pierwszą pracownię psychologiczną na Uniwersytecie Harvarda, gdzie w roku 1875 przeprowadził wykłady dotyczące tematu związków fizjologii z psychologią. Natomiast w Niemczech przyjęto za początek rok 1879, w którym to Wundt założył pierwszą pracownię psychologiczną⁵⁵.

1.2. Rozwój czasopism psychologicznych na świecie

Inicjowanie nowych wydawnictw psychologicznych było świadectwem formowania się nowego kierunku. Pisma wielokrotnie traciły swój pierwotny kształt. Często były tylko inicjatywami efemerycznymi. Zdarzało się, że zmieniały nazwy lub łączyły się z innymi. Do powstania niektórych wydawnictw periodycznych przysłużyli się prominentni psychologowie ówczesnych czasów oraz fakt lokowania wydawnictw przy ośrodkach badawczych, laboratoriach psychologicznych, które dostarczały nowych materiałów do publikacji. Odnoszono się w nich do różnych kwestii, m.in. filozoficznych, społecznych, empirycznych, medycznych. Rozwój czasopiśmiennictwa międzynarodowego podzielono w niniejszej pracy na trzy okresy. Pierwszy związany jest z początkowymi inicjatywami, drugi dotyczy ich rozwoju przypadającego na cały wiek XIX, a trzeci odnosi się do dynamicznych zmian zachodzących w czasie pierwszej wojny światowej i w okresie międzywojennym.

1.2.1. Wiek XVIII

Pierwsze pisma psychologiczne pojawiły się w Europie w drugiej połowie XVIII wieku na terenie Niemiec, w Berlinie, Bremie, Hofie, Lipsku, Jenie, Norymberdze i Strasburgu. Łącznie wydawano w tym czasie siedem periodyków⁵⁶. W roku 1783 pojawiło się pierwsze pismo o charakterze psychologicznym „Gnōti Sautón. Magazin zur Erfahrungs seelen kunde als ein Lesebuch für Gelehrte und Ungelehrte”⁵⁷. Szczególnie godnym uwagi było wydarzenie związane z pojawieniem się w 1784 roku „Repertorium

⁵⁴ B. Suchodolski, *Upowszechnianie osiągnięć nauki*, „Nauka Polska” 1970, nr 2/3, s.133-143.

⁵⁵ R. Stachowski, B. Dobroczyński, *Historia psychologii od Wundta...*, dz. cyt.,s. 71-89.

⁵⁶ Zob. Aneks, tabela 23 (Lata 1783-1796).

⁵⁷ Zob. Aneks, tabela 23 (Rok 1783); zob też przypis numer 3.

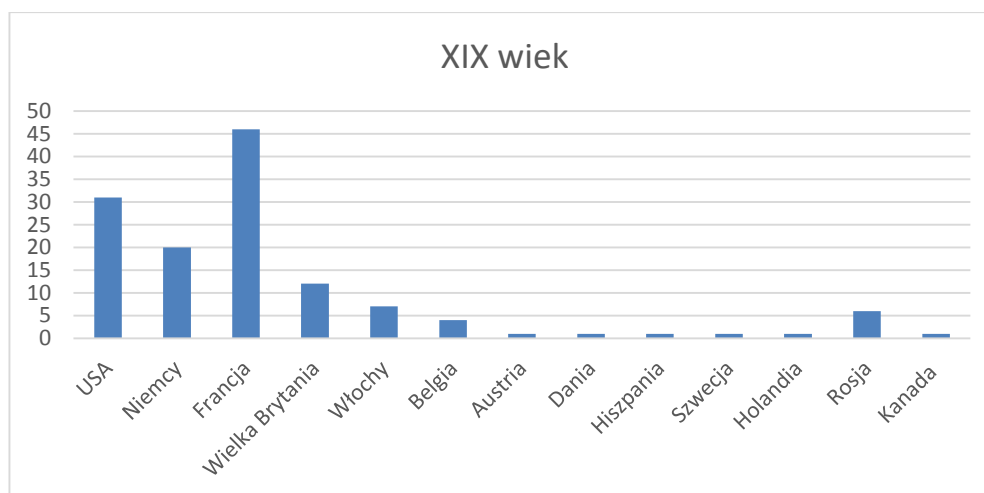
für Physiologie und Psychologie nach ihrem Umfange und ihrer Verläumdung”⁵⁸, pierwszego czasopisma, w którym użyto słowa „psychologia”. Jego twórcy przywiązywali dużą wagę do badań empirycznych, nawiązywali do natury i znaczenia snu oraz mistycyzmu⁵⁹.

1.2.2. Wiek XIX

W wieku XIX przez blisko osiemdziesiąt lat większość wydawnictw psychologicznych zlokalizowana była w Europie. W tym samym czasie w Stanach Zjednoczonych zaczęto je dopiero inicjować. W późniejszym okresie to Stany Zjednoczone stały się wiodącym ośrodkiem wydawniczym pism psychologicznych⁶⁰.

Między rokiem 1800 a 1850 nowe periodyki psychologiczne ukazywały się sporadycznie. Tematyką często w nich podejmowaną był magnetyzm zwierzęcy i medycyna. Od 1850 do 1879 roku pisma powstawały z większą regularnością. Pod koniec pierwszej połowy XIX wieku w Europie zaczęto przywiązywać większą wagę do badań i opisu klinicznego. Kierunek ten był widoczny w psychologii XIX i XX wieku⁶¹.

Wykres 1. Główne ośrodki wydawnicze czasopism psychologicznych w XIX wieku

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabeli 23 i 25a,b

⁵⁸ Pismo poświęcone tematyce filozofii, antropologii, naukom o duszy. Ukazujące się w latach 1784-1786 w Niemczech. Zob. Aneks, tabela 23 (Rok 1784).

⁵⁹ D. V. Osier, R. H. Wozniak, *A century of serial publication of psychology 1850-1950* dz. cyt., s. 16.

⁶⁰ Zob. Aneks, tabele 23 i 25a,b.

⁶¹ G. P. Latham, M. H. Budworth, *The study of work Motivation in the 20th Century*, [w:] L. L. Koppes, *Historical Perspectives in Industrial and Organizational Psychology*, „Psychology Press Taylor & Francois Group”, New York and London 2014, s. 353 (https://books.google.pl/books?id=vJ3KAgAAQBAJ&pg=PA466&dq=osier+i+wozniak&hl=pl&sa=X&ved=2ahUKEwjZ_JfVv8P6AhXrlosKHYObDisQ6AF6BAGJEAI#v=onepage&q=osier%20i%20wozniak&f=false).

Warto zauważyć, że wówczas wiele inicjatyw wydawniczych miało charakter efemeryczny. Kolejne tytuły pojawiały się i znikwały, a ich miejsce zajmowały inne nowe periodyki. Wśród nowopowstałych pism były takie, które funkcjonowały stosunkowo długo, jak wydawany w Londynie w latach 1843-1856 kwartalnik „Journal of Cerebral-Physiology and Mesmerism and Their Applications to Human Welfare”, lub stawały się sztandarowe ze względu na podejmowaną problematykę⁶².

W 1843 roku powstało francuskie czasopismo „Annales Médico-Psychologiques. Journal de l'Aliénation Mentale et de la Médecine Légale des Aliénés”⁶³. Założone przez Julesa Gabriela Baillargera (1809-1890), we współpracy z Laurentem Cerisem (1809-1869) i Françoissem Achillem Longerem (1811-1871). Baillarger był neurologiem, znanym ze swoich badań nad halucynacjami i obserwacji osób, które miały problem w wyrażeniu automatycznej ekspresji. Periodyk okazał się na tyle nowatorski, że bazowali na nim także inni wydawcy zainteresowani tematyką medycyny, psychiatrii i psychologii sądowej. Pismo wydawano przez wiele lat. Jego kontynuację przejął René Champutier wrazz przyjaciółmi, René Sernelaingnem (1855-1934), Pierre'em Janetem (1859-1947) i Henrim Piéronem (1881-1984). Stało się ono sztandarowe, ze względu na swój charakter i poruszaną problematykę⁶⁴.

W roku 1853 powstał „The British Journal, the Asylum Journal of Mental Science”. Później, w roku 1857, został założony „Journal Mental Science” przez Johna Charlesa Bucknilla (1817-1897). Pierwszy poświęcony był psychologii ogólnej, a drugi zdrowiu psychicznemu. W tym okresie pojawiły się kolejne tytuły, które sprzyjały wzrostowi zainteresowań empirycznych w psychologii. W 1851 roku Friedrich Eduard Beneke (1798-1854) powołał do życia „Archiv für die Pragmatische Psychologie, oder die Seelenlehre in der Anwendung auf des Leben”⁶⁵. Beneke był zwolennikiem empirycznego, a nawet eksperymentalnego podejścia do psychologii, którą uważał za podobną do filozofii. Poglądy te działały na niekorzyść zawodową Beneke'a w heglowskich Niemczech

⁶² Zob. Aneks, tabela 23 (Lata 1804-1900).

⁶³ Pismo poświęcone tematyce medycyny sądowej. Ukazujące się w latach 1843-1850 we Francji. Zob. Aneks, tabela 23 (Rok 1843).

⁶⁴ G. Richards, *Putting Psychology in its Place: A Critical Historical Overview*, Londyn 2002, s. 17 (https://books.google.pl/books?hl=pl&lr=&id=15iLyu8i0cwC&oi=fnd&pg=PR11&dq=Richards+G.+Putting+Psychology+in+Its+Place:+A+Critical+Historical+Overview.+Second+edition.+2002.&ots=FUxdWP3Zw2&sig=fwBGz9WrfwHZsV0KYWpsDYU145Q&redir_esc=y#v=onepage&q=Richards%20G.%20Puting%20Psychology%20in%20Its%20Place%3A%20A%20Critical%20Historical%20Overview.%20Second%20edition.%202002.&f=false).

⁶⁵ Pismo poświęcone tematyce filozofii, pragmatyzmowi, naukom o duszy. Ukazujące się w latach 1851-1853 w Niemczech. Zob. Aneks, tabela 23 (Rok 1851).

inigdy nie osiągnął on wysokiego poziomu akademickiego uznania. Pismo wydawano zaledwie przez dwa lata.

Empiryzm widoczny był także w ukazującym się przez dwa lata „Zentralblatt für Naturwissenschaften und Anthropologie”⁶⁶, założonym w 1853 roku przez Gustawa Teodora Fechnera (1801-1897). Było to ważne czasopismo, Fechner publikował w nim rozważania na temat pamięci sensorycznej związków między kobietami i mężczyznami. W periodyku zamieszczano opracowania statystyczne, opisywano metody służące do badań nad zachowaniami i analizy porównawczej. W tym czasie badacze filozofii germańskiej rozpoczęli badania związane z psychologicznymi uwarunkowaniami mitu i kultury języka.

W 1859 roku filozof Möritz Lazarus (1824-1903) i filolog Heymann Steinthal (1823-1899) założyli pismo noszące tytuł „Zeitschrift für Völkerpsychologie”⁶⁷. Jego celem było znalezienie zespołu badaczy do podjęcia pracy empirycznej nad psychologicznymi formami wspólnot społecznych. Ich podstawowym założeniem było obserwowanie zjawisk rozwoju umysłowego człowieka, w szczególności związanych z religią, obyczajami i posługiwaniem się językiem. Czasopismo stało się inspiracją do podjęcia badań nad psychologicznymi uwarunkowaniami mowy⁶⁸.

W 1867 roku Wilhelm Tonny Harris (1835-1909) zainicjował „Journal of Speculative Philosophy”⁶⁹. W tym samym roku Teodor Meyhert (1833-1892) i Max Leidesdorf (1818-1889) zaczęli wydawać „Vierteljahrsschrift für Psychiatrie in ihren Beziehungen zur Morphologie und Pathologie des Central-Nerven-Systems der Physiologischen Psychologie. Statistik Und Gerichtlichen Medizin”⁷⁰. Było to pismo dotyczące fizjologicznych odczuć związanych z psychologią⁷¹.

W roku 1887 G. Stanley Hall (1844-1924) założył „American Journal of Psychology”, którego znaczenie dla społeczeństwa z biegiem czasu okazało się ogromne. Popularność periodyku była tak duża, że wydano wiele jego podserii, związanych z miej-

⁶⁶ Pismo poświęcone tematyce biologii, antropologii i psychologii. Ukazujące się w latach 1853-1854 w Niemczech. Zob. Aneks, tabela 23 (Rok 1853).

⁶⁷ Pismo poświęcone tematyce magnetyzmu oraz badaniom zachowania. Ukazujące się w latach 1859-1890 w Niemczech. Zob. Aneks, tabela 23 (Rok 1859).

⁶⁸ D. V. Osier, R. H. Wozniak, *A century of serial publications...*, dz. cyt., s. 16.

⁶⁹ Pismo poświęcone filozofii spekulacyjnej. Ukazujące się w latach 1867-1893 w Stanach Zjednoczonych. Zob. Aneks, Tabela 23 (Rok 1867).

⁷⁰ Pismo poświęcone tematyce medycznej, neurologicznej oraz medycynie sądowej. Ukazujące się w latach 1867-1868 w Niemczech. Zob. Aneks, tabela 23 (Rok 1867).

⁷¹ Zob. Aneks, tabela 23 (Rok 1867). Zob. szerzej D. V. Osier, R. H. Wozniak, *A century of serial publications...*, dz. cyt., s. 16.

scem prowadzonych badań naukowych, do których nawiązywano⁷². Informowano w im o aktualnych badaniach eksperymentalnych, opisywano badania indukcyjne nad psychogenezą instynktu zwierzęcego u dzieci oraz badania chorobowe i antropologiczne, a na końcu przedstawiano studia z anatomii układu nerwowego, fizjologii i porządku morfologicznego oraz raporty z badań układu nerwowego. Do roku 1950 opublikowano 63 tomy, chociaż pismo pojawiało się dość nieregularnie⁷³.

Największą zasługą „American Journal of Psychology”⁷⁴ dla społeczeństwa były gromadzone na przestrzeni lat informacje o badaniach eksperymentalnych i ich analizy. W roku 1894 ukazał się podobny tematycznie słynny „Psychological Review”. Bardzo szczegółowo przedstawiano w nim kwestie empiryczne⁷⁵.

W latach osiemdziesiątych XIX wieku nadal większość pism inicjowano w państwach Europy Zachodniej. Powolny rozwój wydawnictw następował w Stanach Zjednoczonych. Podobne inicjatywy podejmowano także w Rosji⁷⁶.

Po roku 1880 psychologia zaczęła kojarzyć się z oddzielną nauką. W powszechnym odbiorze powoli odchodziła od filozofii. Na rynkach światowych regularnie ukazywały się czasopisma jej poświęcone. Na tym tle wyjątkowa była Francja, w której wydawano znacznie więcej pism aniżeli w innych krajach. Tematyka publikacji wiązała się z psychologią empiryczną, psychologią medycyny, sądową, kliniczną oraz hipnozą⁷⁷.

W 1883 roku Wilhelm Wundt (1832-1920), założyciel pierwszego laboratorium psychologicznego, powołał do życia „Philosophische Studien”⁷⁸. Wiele publikowanych

⁷² „Minor Studies or Clark University, Psychological Laboratory”; „Minor Studies or Cornell University, Psychological Laboratory”; „Minor Studies or Harvard University, Psychological Laboratory”; „Minor Studies or McGill University, Psychological Laboratory”; „Minor Studies or Michigan University, Psychological Laboratory”; „Studies or Nebraska University, Psychological Laboratory”; „Minor Studies or Northwestern University, Psychological Laboratory”; „Minor Studies or Pittsburgh University, Psychological Laboratory”; „Minor Studies or Princeton University, Psychological Laboratory”; „Minor Studies or Stanford University, Psychological Laboratory”; „Minor Studies or Vassar College, Psychological Laboratory”; „Studies or Welleeday College, Psychological Laboratory”; „Minor Studies or Wisconsin University, Psychological Laboratory”; „Studies or Yale, Psychological Laboratory”. Zob. D. V. Osier, R. H. Wozniak, *A century of serial publications...*, dz. cyt., s. 23.

⁷³ J. D. Greenwood, *A Conceptual History of Psychology. Exploring the Tangled Web*, Second Edition, New York, Cambridge University Press 2018, s. 289.

⁷⁴ Zob. Aneks, tabela 23 (Rok 1887).

⁷⁵ Pismo poświęcone tematyce badawczej i psychologii ogólnej. Ukazujące się w latach 1894-1950 w Stanach Zjednoczonych. Zob. Aneks, tabela 23 (Rok 1894). Zob. szerzej J. D. Greenwood, *A Conceptual History of Psychology...*, dz. cyt., s. 289 (https://books.google.pl/books?id=bEhLCgAAQBAJ&pg=PA285&dq=osier+i+wozniak&hl=pl&sa=X&ved=2ahUKEwjL_8_czMP6AhVRmYsKHfBIU4ChDoAXoECAyQAg#v=onepage&q=osier%20i%20wozniak&f=false).

⁷⁶ Zob. Tabela 25a,b.

⁷⁷ D. V. Osier, R. H. Wozniak, *A century of serial publications...*, dz. cyt., s. 17.

⁷⁸ Pismo poświęcone tematyce badawczej. Ukazujące się w latach 1883-1903 w Niemczech. Zob. Aneks, tabela 23 (Rok 1883).

na jego łamach prac eksperymentalnych i teoretycznych wywodziło się z lipskiego laboratorium. W ciągu dwudziestoletniego okresu periodyzacji pisma opublikowano sto artykułów, których tematyka związana była z działalnością badawczą. Z upływem czasu zaczęto porównywać europejskie pismo Wilhelma Wundta z amerykańskim periodykiem Stanleya Halla. Publikowane wyniki badań eksperymentalnych były ściślej empiryczne w „Journal Psychology” niż w „Philosophische Studien”⁷⁹.

W ostatnim dziesięcioleciu XIX wieku wzrosło znacznie zainteresowanie pismami psychologicznymi zarówno w Europie, jak i w Ameryce Północnej. Liczba nowych tytułów zwiększyła się w Niemczech i Francji. W innych krajach niezmiennie utrzymywała się na stałym poziomie. Najwyższy wskaźnik czasopiśmiennictwa notowano w tym okresie w Stanach Zjednoczonych (18). Zauważono rozprzestrzenianie się nowych periodyków na znacznie szerszym obszarze geograficznym, m.in. w Belgii, Holandii, Włoszech, Australii i Kanadzie. W tym okresie większość ukazujących się periodyków zajmowała się psychologią ogólną, medycyną psychologiczną i hipnozą. Duża liczba dotyczyła tematyki specjalistycznej: psychologii medycyny, psychologii genetycznej, psychologii dziecka, edukacji, psychologii niekonwencjonalnej i badań psychologicznych⁸⁰. Z czasem widoczna stawała się potrzeba inicjowania czasopism bardziej teoretycznych niż empirycznych, jak „American Journal of Psychology” czy „Philosophische Studien”. Było to zauważalne w Niemczech i Francji, ale także w Stanach Zjednoczonych.

W 1890 roku Hermann Ebbinghaus (1850-1909) i Arthur König (1856-1901) założyli „Zeitschrift für Psychologie und Physiologie der Sinnesorgane”⁸¹. Ebbinghaus korzystał z pomocy redakcyjnej Georga Eliasa Müllera (1850-1934) i Carla Stumpfa (1848-1936). Pracowali oni w laboratoriach w Getyndze i w Berlinie, które rywalizowały z ośrodkiem badawczym Wilhelma Wundta w Lipsku. Ebbinghaus i König przyciągnęli swoim pismem wielu niemieckich filozofów, takich jak: Hermann Aubert (1826-1892), Sigmund Exner (1846-1926), Ewald Hering (1834-1918), Johanness von Kners (1853-1928), Wilhelm Preyer (1842-1897) czy Hermann von Helmholtz (1821-1894). Pismo podejmowało tematy związane z fizjologią narządów zmysłów⁸².

⁷⁹ J.D. Greenwood, *A Conceptual History of Psychology...*, dz. cyt., s. 236.

⁸⁰ Zob. Aneks, tabela 23 i 25a,b.

⁸¹ Pismo poświęcone tematyce fizjologicznej i poznaniu zmysłowemu. Ukazujące się w latach 1890-1906 w Niemczech. Zob. Aneks, tabela 23 (Rok 1890).

⁸² D.V. Osier, R.H. Wozniak, *A century of serial publications...*, dz. cyt., s. 19.

W 1891 roku powstał pierwszy na świecie międzynarodowy periodyk specjalizujący się w tematyce dotyczącej genetyki dzieci i edukacji psychologicznej „Pedagogical Seminary. Record of Educational Literature”⁸³. Założył go Stanley Hall. Pismo było odpowiedzią na potrzeby badań ankietowych, obserwacyjnych i eksperymentów prowadzonych przy udziale dzieci i młodzieży⁸⁴. Początkowo Hall odnosił sukcesy. Podkreślał w artykułach pracę swoją i redakcyjnego zespołu, w skład którego wchodził Clark Mark Baldwin (1861-1934) i James McKeen Cattell (1860-1944), którzy ostatecznie założyli konkurencyjne pismo „Psychological Review”⁸⁵. W pierwszej połowie 1893 roku pod ich kierownictwem prowadzono badania dzieci mające na celu rozszerzenie tematyki redakcyjnej na konkurencyjne czasopismo. W 1894 roku Baldwin i Cattell podjęli decyzję opowiadania do życia „Psychological Review”⁸⁶ wraz z dodatkiem noszącym tytuł „Psychological Index”⁸⁷. Pierwszy numer ukazał się w 1895 roku⁸⁸.

W 1894 we Francji Alfred Binet (1837-1911) zapoczątkował wydawanie „L’Année Psychologique”⁸⁹. Współredaktorami periodyku zostali Henri Beaunis (1830-1921), Languier des Bancels (ur. 1876) i Theodor Simon (1873-1961). „L’Année Psychologique” zawierało oryginalne artykuły, recenzje i adnotacje bibliograficzne. Binet wiele miejsca w czasopiśmie przeznaczał na analizy i artykuły naukowe z anatomii, patologii, fizjologii, lingwistyki, pedagogiki, statystyki przestępstw i filozofii. W redagowanym przez siebie piśmie wydał 73 artykuły własnego autorstwa. W latach 1908 i 1911 opublikował słynny Test inteligencji Bineta⁹⁰. W 1912 roku, po śmierci Bineta, odpowiedzialność za kierowanie redakcją przejął Henri Piéron, który kontynuował wydawanie periodyku przez kolejne 30 lat.

⁸³ Pismo poświęcone tematyce pedagogiczno-psychologicznej dzieci. Ukazujące się w latach 1891-1924 w Stanach Zjednoczonych. Zob. Aneks, tabela 23 (Rok 1891).

⁸⁴ D. Fisher, S. P. Price, T. Hanstock, *Information Sources in the Social Sciences*, 2018, s. 378 (<https://books.google.pl/books?id=H39dDwAAQBAJ&pg=PA459&dq=osier+i+wozniak&hl=pl&sa=X&ved=2ahUKEwjbyPLycP6AhXG6CoKHcrODWg4ChDoAXoECAMQA#v=onepage&q=osier%20i%20wozniak&f=false>).

⁸⁵ D.V. Osier, R. H. Wozniak, *A century of serial publications...*, dz. cyt., s. 18.

⁸⁶ Pismo poświęcone tematyce psychologii ogólnej. Ukazujące się w latach 1894-1950+ w Stanach Zjednoczonych. Zob. Aneks, tabela 23 (Rok 1894).

⁸⁷ Pismo poświęcone tematyce psychologii ogólnej. Ukazujące się w latach 1894-1935 w Stanach Zjednoczonych. Zob. Aneks, tabela 23 (Rok 1894).

⁸⁸ D.V. Osier, R. H. Wozniak, *A century of serial publications...*, dz. cyt., s. 23.

⁸⁹ Pismo poświęcone tematyce psychologii ogólnej. Ukazujące się w latach 1894-1949 we Francji. Zob. Aneks, tabela 23 (Rok 1894).

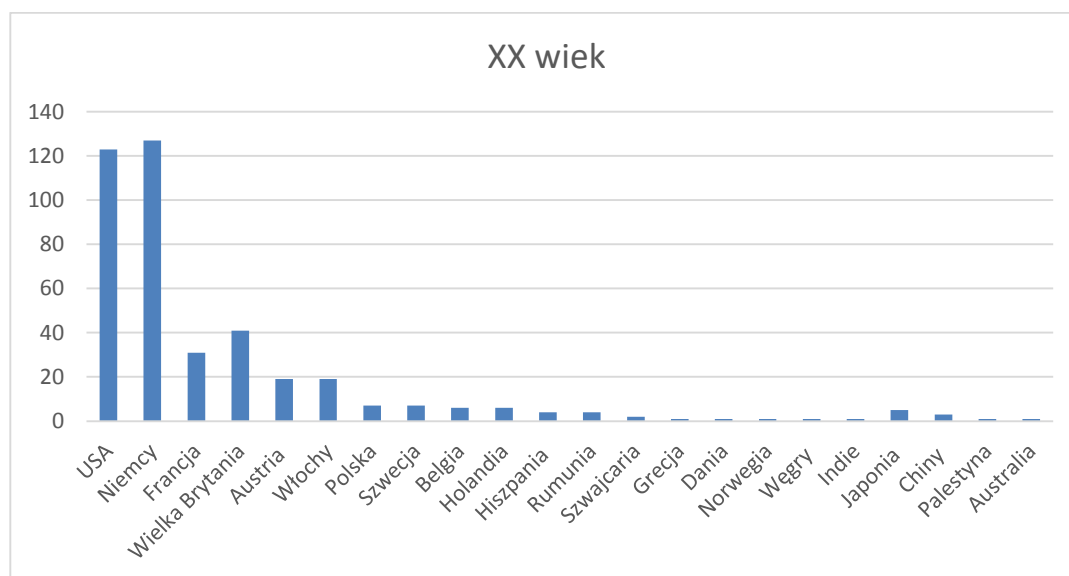
⁹⁰ Test inteligencji Bineta – test wykorzystywany w diagnozie poziomu inteligencji i zdolności poznawczych. Zob. szerzej R.G.H. Sajewicz-Radtke, U. Radtke, B.M. Lipowska, *Skale inteligencji Stanford-Binet*, edycja piąta, *Podręcznik diagnosty*, Pracownia Testów Psychologicznych i Pedagogicznych, Gdańsk 2017.

W 1897 roku powstało pismo „Sammlung von Abhandlungen aus dem Gebiete der Pädagogischen Psychologie und Physiologie”⁹¹ pod redakcją Theodora Ziehena (1862-1950) i Hermesa Schillera (1839-1902). Publikowane artykuły miały wydźwięk psychologiczno-pedagogiczny. Po latach w roku 1899 pojawił się jego następca w postaci „Zeitschrift für Pädagogische Psychologie”⁹², wydawany przez Ferdinanda Kemsiesia, którego kontynuatorami byli Otton Scheibner (ur. 1877), Ernest Meumann (1862-1915) i William Stern (1871-1938). Periodyk stał się jednym z najwybitniejszych pism poświęconych psychologii wychowawczej⁹³.

1.2.3. Wiek XX

Wraz z początkiem nowego stulecia pojawiały się kolejne tytuły periodyków psychologicznych. Ich inicjowanie miało różną częstotliwość i wiązało się z przemianami związanymi z pierwszą wojną światową, okresem międzywojennym i wybuchem drugiej wojny światowej. Zmieniała się tematyka publikacji psychologicznych⁹⁴.

Wykres 2. Główne ośrodki wydawnicze czasopism psychologicznych w XX wieku

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabeli 23, 24 i 25a,b,c,d,e

⁹¹Pismo poświęcone tematyce psychologii, pedagogice. Ukazujące się w latach 1897-1906 w Niemczech. Zob. Aneks, tabela 23 (Rok 1897).

⁹² Pismo poświęcone tematyce psychologii wychowawczej. Ukazujący się efemerycznie, począwszy od 1899 roku w Niemczech. Zob. Aneks, tabela 23 (Rok 1899).

⁹³ R.I. Watson, *The history of psychology...*, dz. cyt., s. 151-155.

⁹⁴ Zob. Aneks, Tabela 23, 24 i 25a,b.

W pierwszej dekadzie XX wieku widać wyraźny rozwój czasopiśmiennictwa psychologicznego. Do grona państw, które posiadały już swoje periodyki, dołączały nowe. Najwięcej nadal pochodziło z Niemiec i Stanów Zjednoczonych. Z mniejszą częstotliwością inicjowano nowe tytuły m.in. w Austrii, Belgii, Francji, Grecji, Hiszpanii, Wielkiej Brytanii, Szwajcarii, Szwecji, Włoszech, Rosji i Argentynie. Tematyka poruszana w periodykach dotyczyła najczęściej psychologii stosowanej, psychologii niekonwencjonalnej, psychologii społecznej, zoopsychologii, psychologii religii, parapsychologii, psychoanalizy, psychologii edukacji i genetyki dziecka. W latach 1900-1909 zaczęły formować się nowe nurty w psychologii, takie jak: behawioryzm, psychoanaliza czy Gestaltizm⁹⁵.

W 1900 roku w Niemczech Leopold Loewenfeld (1847-1924) zainicjował powstanie pisma poświęconego psychologii medycyny, neurologii i badaniu nieprawidłowych stanów psychicznych „*The Grenzfragen des Nerven und Seelenlebens*”⁹⁶. Periodyk był wydawany do 1927 roku. W tym czasie w Szwajcarii zainicjowano nowy tytuł poświęcony psychologii naukowej. W 1901 roku w Genewie Théodore Flournoy (1854-1920) i Édouard Claparède (1873-1940) założyli europejski „*Archives de Psychologie*”⁹⁷. Współredaktorom zależało na stworzeniu takich warunków dystrybucyjnych dla pisma, które zapewniałyby rozpowszechnianie materiałów o tematyce psychologicznej w Europie i na świecie. W piśmie poruszali oni tematykę związaną z badaniami eksperymentalnymi, prawami korelacji, spirytualizmem oraz psychologicznymi badaniami dzieci. W 1904 roku James Ward (1843-1925) i William Rivers (1864-1922) założyli „*British Journal of Psychology*”⁹⁸. Periodyk wykluczał filozofię spekulatywną, poświęcony był psychologii specjalnej. Redagowanie czasopisma psychologicznego w Wielkiej Brytanii było trudniejsze niż w Niemczech, Francji czy Stanach Zjednoczonych. Wiązało się to z powolnym uznawaniem psychologii za dziedzinę oddzielną od filozofii⁹⁹.

W dziesięcioletnim okresie, pomiędzy rokiem 1900 a 1909, pisma specjalistyczne stały się popularne. Pojawiły się czasopisma poświęcone psychologii zwierząt („*Annales de la Psychologie Zoologique*” w roku 1901), psychologii religii („*American Jo-*

⁹⁵ D.V. Osier, R.H. Wozniak, *A century of serial publications...*, dz. cyt., s. 23. Zob. Aneks, Tabela 23 (Lata 1901-1939).

⁹⁶ Pismo poświęcone tematyce przeżyć psychicznych i problemom neurologicznym. Ukazujące się w latach 1900-1927 w Niemczech. Zob. Aneks, tabela 25 (Rok 1900).

⁹⁷ Pismo poświęcone tematyce psychologii naukowej. Ukazujące się w latach 1901-1950 w Szwajcarii. Zob. Aneks, tabela 23 (Rok 1901).

⁹⁸ Pismo poświęcone tematyce psychologii ogólnej. Ukazujące się w latach 1904-1920 w Wielkiej Brytanii. Zob. Aneks, tabela 23 (Rok 1904).

⁹⁹ D.V. Osier, R.H. Wozniak, *A century of serial publications...*, dz. cyt., s. 23.

urnal of Religious Psychology” w 1904 roku), psychologii seksu („Bibliothek des Seelen- und Sexuallebens” w 1904 roku), psychologii kryminalnej („Monatschrift für Kriminal Psychologie und Strafrechtsreform” w 1904 roku), psychologii społecznej („Gesellschaft Sammlung Sozial Psychologischer Monographien” w roku 1906), psychologii niekonwencjonalnej („Journal of Abnormal Psychology” w roku 1906), psychologii klinicznej („Psychological Clinic. A Journal for the Study and Treatment of Mental Retardation and Deviation” w roku 1907), psychoanalizie („Schriften zur Angewandten Seelenkunde” w roku 1907) i psychologii stosowanej („Zeitschrift für Angewandte Psychologie und Psychologische Sammelforschung” w roku 1908)¹⁰⁰.

W tym przedziale czasowym w Stanach Zjednoczonych Uniwersytet Columbia był wiodącym ośrodkiem pod względem badawczym w dziedzinie psychologii. W 1906 roku Robert S. Woodworth (1869-1962) założył „Archives of Psychology”¹⁰¹. Zamierzano w nim publikować rozprawy doktorskie, które powstawały na tamtejszym wydziale psychologii. Łącznie wydano rozprawy około 200 naukowców, a w tej grupie znalazły się nazwiska znane z późniejszej działalności naukowej. W ich gronie byli: David Wechsler (1896-1981) – twórca popularnego testu inteligencji; Samuel E. Beck (1896-1972) – autor teorii osobowości; Salomon E. Asch (zm. 1907 roku) – twórca psychologii postaci, gestalt¹⁰².

W drugiej dekadzie XX wieku sytuacja czasopiśmiennictwa psychologicznego ulegała ciągłej ewolucji. Wydawnictwa szybko się rozwijały, powstawały nowe tytuły. W roku 1913 w Warszawie z inicjatywy Edwarda Abramowskiego ukazało się pierwsze polskie pismo psychologiczne „Prace z Psychologii Doświadczalnej”¹⁰³.

Sytuacja zmieniła się w 1914 roku na skutek wybuchu pierwszej wojny światowej. Wówczas tempo wydawania nowych publikacji wyhamowało. Wskaźnik tego zjawiska nie był wysoki. Dla krajów najbardziej dotkniętych wojną jej wpływ na publikacje psychologiczne był znaczący. Zmiany polityczne spowodowane działaniami zbrojnymi negatywnie rzutowały na pojawianie się nowych wydawców. Dotychczasowa tendencja do koncentracji nowych wydawnictw w Stanach Zjednoczonych i Niemczech znacznie się nasiliła. Między 1910 a 1919 rokiem zarówno w w jednym, jak i drugim kraju założono większą liczbę pism psychologicznych niż gdziekolwiek indziej. Większość głów-

¹⁰⁰ Zob. Aneks, tabela 23 (Lata 1900-1909).

¹⁰¹ Pismo poświęcone tematyce psychologii ogólnej. Ukazujące się w latach 1906-1945 w Stanach Zjednoczonych. Zob. Aneks, tabela 23 (Rok 1906).

¹⁰² G.P. Latham, M.H. Budworth, *The study of work Motivation...*, dz. cyt., s. 353.

¹⁰³ Polska w tym czasie znajdowała się pod zaborami. Zob. Aneks, tabela 23 (Rok 1913) i tabela 25b.

nych wydawnictw psychologicznych miała do tego czasu jedno lub więcej dobrze funkcjonujących czasopism z zakresu psychologii ogólnej. Wraz z rozwojem czasopiśmiennictwa wzrastała liczba pism z dziedziny psychologii specjalistycznej, podobnie jak periodyków dotyczących psychologii naukowej. Liczba czasopism poświęconych bezpośrednio psychologii anormalnej, klinicznej, psychologii zwierząt czy psychoanalizy także się zwiększała. Po wojnie doszło do zrównania liczby tytułów europejskich wydawanych w Wielkiej Brytanii, Niemczech i Francji z nowopowstałymi w tym okresie w Stanach Zjednoczonych¹⁰⁴.

W tym okresie rozwinęły się już nowe nurty: behawioryzm, psychoanaliza i gestalteryzm, których odzwierciedlenie widoczne było w tytułach i zawartości pism. W 1911 roku w Stanach Zjednoczonych John Watson (1878-1958), twórca behawioryzmu, zainaugurował „Behavior Monographs”¹⁰⁵. W tym samym roku Robert Yerkes (1876-1956), równie zaangażowany w popularyzowanie teorii zachowań, choć nigdy nie był zwolennikiem poglądów Watsona, zainicjował „Journal of Animal Behavior”¹⁰⁶. Z kolei w 1916 roku Watson założył „Journal of Experimental Psychology”¹⁰⁷, tworząc w ten sposób związek między behawioryzmem a eksperymentalizmem, który jego następcy kształtowali przez kolejne lata do roku 1950. Wreszcie w roku 1917 Knight Dunlap (1875-1949), zwolennik behawioryzmu w College’u Watsona, powołał do życia periodyk „Psychobiology”¹⁰⁸.

Psychoanalizy także zakładali swoje czasopisma. W roku 1912 Alfred Adler i Sigmund Freud zakończyli współpracę. Freud zainicjował wówczas „Imago. Zeitschrift für Anwendung der Psychoanalyse auf die Geisteswissenschaften”¹⁰⁹. W roku 1914 wydał „Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse Beihefte”. Z kolei Adler utworzył „Verein für Freie Psychoanalytische Forschung. Schriften” oraz „Zeitschrift

¹⁰⁴ D.V. Osier, R.H. Wozniak, *A century of serial publications...*, dz. cyt., s. 25.

¹⁰⁵ Pismo poświęcone tematyce psychologii behawioralnej. Ukazujące się w latach 1911-1922 w Stanach Zjednoczonych. Zob. Aneks, tabela 23 (Rok 1911).

¹⁰⁶ Pismo poświęcone tematyce psychologii behawioralnej. Ukazujące się w latach 1911-1917 w Stanach Zjednoczonych. Zob. Aneks, tabela 23 (Rok 1911).

¹⁰⁷ Pismo poświęcone tematyce psychologii behawioralnej i eksperymentalnej. Ukazujące się w latach 1916-1950 w Stanach Zjednoczonych. Zob. Aneks, tabela 23 (Rok 1916).

¹⁰⁸ Pismo poświęcone tematyce psychobiologii. Ukazujące się w latach 1917-1919 w Stanach Zjednoczonych. Zob. Aneks, Tabela 23 (Rok 1917). Zob. szerzej J.D. Greenwood, *A Conceptual History of Psychology...*, dz. cyt., s. 410.

¹⁰⁹ Pismo poświęcone tematyce psychoanalitycznej. Ukazujące się w latach 1912-1927 w Niemczech. Zob. Aneks, tabela 23 (Rok 1912).

für Individualpsychologie. Studien aus dem Gebiete der Psychotherapie, Psychologie und Pädagogik”¹¹⁰, które redagował.

Psychologowie nurtu gestalt również tworzyli pisma, które odzwierciedlały ich założenia. Publikowano w nich badania motywowane perspektywą gestalt. W 1913 roku Kurt Koffka (1886-1941) rozpoczął wydawanie „Beitrage zur Psychologie des Gestalt- und Bewegung serlebnisse”¹¹¹. W 1921 roku trzejtwórcy nurtu gestalt Kurt Koffka, Wolfgang Köhler (1887-1967) i Max Wertheimer (1880-1943) redagowali „Psychologische Forschung Zeitschrift für Psychologie und Imre Grenzwissenschaften”, którego redaktorem naczelnym był Koffka¹¹².

1.2.4. Pierwsza dekada dwudziestolecia międzywojennego

Pierwsze lata dwudziestolecia międzywojennego na świecie ze względu na entuzjazm związany z zakończeniem wojny i rozwojem gospodarczym sprzyjały działaniom nowych wydawców. Nurt związany z pozytywnym patrzaniem w przyszłość można było dostrzec w tematyce podejmowanej w periodykach, często dotyczącej sfery wspierania rozwoju dzieci, edukacji i rozwoju zawodowego.

¹¹⁰ Pismo poświęcone tematyce psychoanalizy. Ukazujące się w latach 1914-1922 w Niemczech. Zob. Aneks, tabela 23 (Rok 1914). Zob. szerzej D.V. Osier, R.H. Wozniak, *A century of publication...*, dz. cyt., s. 26.

¹¹¹ Pismo poświęcone tematyce psychologii doświadczeń, kształtu, ruchu, psychologii gestalt. Ukazujące się w latach 1913-1927 w Niemczech. Zob. Aneks, tabela 23 (Rok 1913).

¹¹² Pismo poświęcone tematyce psychologii postaci, gestalt. Ukazujące się w latach 1921-1950 w Niemczech. Zob. Aneks, tabela 24 (Rok 1921). Zob. szerzej G. Richards, *Putting Psychology in its Place...*, dz. cyt., s. 77.

trudna. Relacje między ówczesnymi głównymi fizjologami Iwanem Pawłowem (1819-1936), Władimirem M. Bechteriewem (1857-1927) i Konstantinem N. Kornilowem (1879-1957) były napięte ze względu na odmiennosc poglądów. Odzwierciedleniem tego były łamy czasopism, przy redagowaniu których pracowali ci trzej autorzy. Iwan Pawłow założył w 1925 roku w Akademii Nauk ZSRR (w Instytucie Fizjologicznym w Leningradzie) laboratorium badawcze. Psychologię, pedagogikę i pedologię uznawał za zależne od siebie nauki, które nazywał psychologią genetyczną. W swoim laboratorium za pomocą testów i eksperymentów zajmował się psychologią naukową. Od 1923 roku wydawał pismo „Voprosy Psichofiziologii, Refleksologii i Gigieny Truda”¹¹⁶. Tematyka publikowanych artykułów w tym periodyku zależna była od składu redakcyjnego, do którego należeli: Isaak Naftulievich Spilrein (ur. 1891), Aaron Borisovich Zakind (ur. 1888), K. N. Kornilow i Wladimir Maksimowich Borowski. Pismo reprezentowało główne ogniska sowieckich badań psychologicznych, związanych z psychologią ogólną, pedologią i psychologią stosowaną od 1920 roku¹¹⁷.

Paradoksalnie sowiecka psychologia upadła tak szybko, jak szybko się rozwijała. Było to związane z przemianami politycznymi. W latach 1924-1927 Józef Stalin (1879-1953) umacniał swoją władzę w sowieckim rządzie. Część walki politycznej związana była z kontrolą publikacji naukowych i prasy popularnej. W 1936 roku utworzono Centralny Komitet Partii Komunistycznej Związku Sowieckiego, który ograniczył rolę psychologii w systemie edukacji i innych aspektach społeczeństwa sowieckiego. W tym czasie periodyki psychologiczne w ZSRR już nie istniały¹¹⁸.

W tym okresie w Stanach Zjednoczonych przedmiotem zainteresowania był ruch działający na rzecz ochrony i rozwoju dzieci. Uformował się on po pierwszej wojnie światowej w związku z ogólnym przekonaniem o potrzebie ochrony i wspierania dzieci. Wiedza dotycząca rozwoju najmłodszych wciąż pozostawała na niskim poziomie. W połowie lat dwudziestych XX wieku w Stanach Zjednoczonych na skutek działalności Laury Spelman Rockefeller, Beardsleya Rumla (1894-1960) i Lowrence’a K. Frankla (1890-1968) rozwinął się ruch mający na celu wspieranie rozwoju dzieci, poszerzenie sfery materialnej rodzin oraz dostępu do edukacji. Od 1924 roku Uniwersytet Columbia realizował część ogólnego programu wspierającego rozwój dzieci. W 1925 roku z inicjatywy Laury Spelman Rockefeller utworzono Komitet Rozwoju Dziecka. Przy

¹¹⁶ Pismo poświęcone tematyce psychofizjologicznej. Ukazujące się w latach 1923-1928 w Rosji. Zob. Aneks, tabela 24 (Rok 1923).

¹¹⁷ D.V. Osier, R.H. Wozniak, *A century of publications...*, dz. cyt., s. 28.

¹¹⁸ Tamże.

wspieraniu Komitetu Uniwersytetu Columbia wydano publikacje dotyczące badań nad rozwojem dzieci, m.in. „Child Development Abstract and Bibliography”, jako dodatek do czasopisma „National Research Council. Committee on Child Development. Conference on Research in Child Development Proceedings”¹¹⁹. Zaś w roku 1929 roku zainicjowano „Columbia Child Development Monographs”¹²⁰.

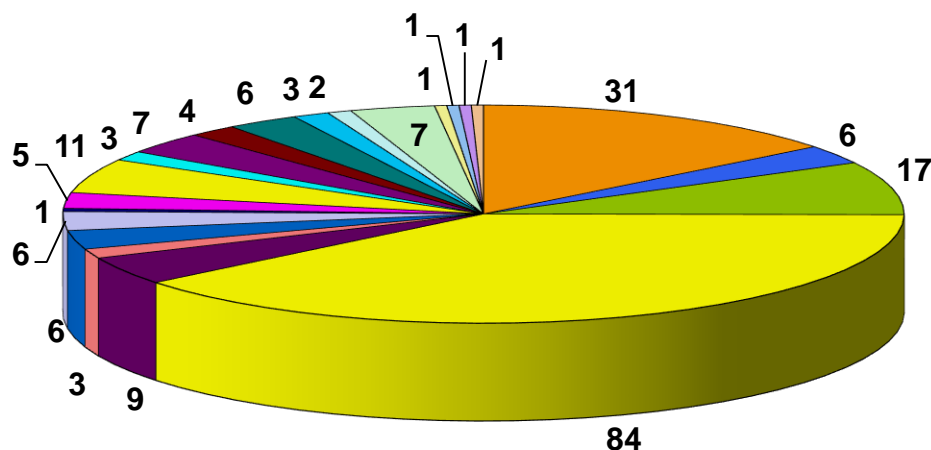
1.2.5. Druga dekada dwudziestolecia międzywojennego

Druga połowa okresu międzywojennego przyniosła stabilizację w inicjowaniu nowych wydawnictw psychologicznych. Na łamach pism zaczęto podejmować tematykę związaną z psychologią obronności i wojny. Psychologia w Niemczech i Stanach Zjednoczonych przeżywała dynamiczny rozkwit. Wywierała wpływ na inne kierunki nauki i dziedziny życia nie tylko ze względu na liczbę publikowanych prac, ale również ich jakość.

Wykres 4. Główne ośrodki wydawnicze czasopism psychologicznych w latach 1930-1939

¹¹⁹ Pismo poświęcone tematyce psychologii rozwoju dziecka. Ukazujące się w latach 1925-1933 w Stanach Zjednoczonych. Zob. Aneks, tabela 24 (Rok 1925).

¹²⁰ Pismo poświęcone tematyce psychologii rozwoju dziecka. Ukazujące się w latach 1929-1945 w Stanach Zjednoczonych. Zob. Aneks, tabela 24 (Rok 1929). Zob. szerzej D. Fisher, S.P. Price, T. Hanstock, *Information Sources...*, dz. cyt., s. 378, 387.

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabeli 25c,d,e

Suma nowych periodyków założonych w tym czasie w USA była większa niż w poprzedniej dekadzie. Koncentracja tematyczna zmieniała się w latach trzydziestych jedynie w sposób mimowolny. Dominowała tematyka ogólna, psychologia edukacyjna, psychologia anormalna/kliniczna, psychologia dziecięca. Amerykańskie periodyki swą uwagę koncentrowały przede wszystkim na testach psychologicznych. Często były już własnością korporacji psychologicznych. Stały się one podstawą wielu konferencji poświęconych testowaniu sytuacji problemowych. Tak w 1938 roku powstało pismo „Mental Measurements Yearbook”¹²¹, zainicjowane przez Oskara Burosa, sponsorowane przez American Council on Education and the Educational Testing Service¹²².

W Europie wiele periodyków skoncentrowanych było na tematyce psychologii wojny i wojskowości. Ze względu na specyfikę wydarzeń tego okresu wydawane byłym.in. w Niemczech, Holandii, Rosji. Dojście do władzy Adolfa Hitlera (1889-1945) w roku 1932 miało znaczny wpływ na rozwój psychologii. Przed powstaniem III Rzeszy Niem-

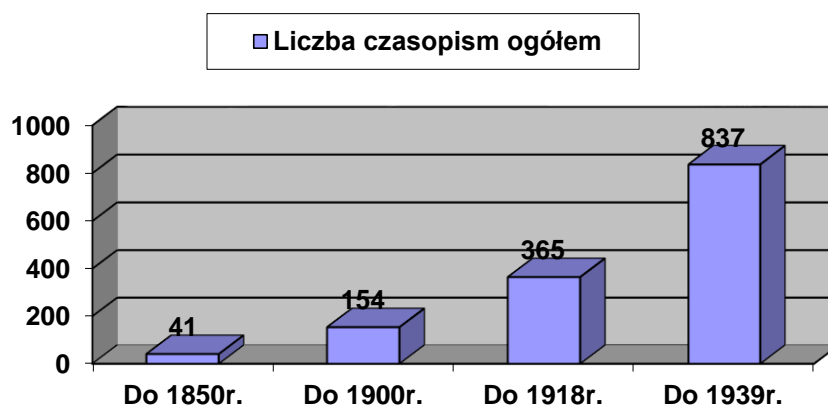
¹²¹ Pismo poświęcone tematyce psychologii badawczej i klinicznej. Ukazujące się w latach 1938-1949 w Stanach Zjednoczonych. Zob. Aneks, tabela 24 (Rok 1938).

¹²² D.V. Osier, R.H. Wozniak, *A century of publications...*, dz. cyt., s. 28-29.

cy zawsze były na czele pod względem pism psychologicznych. Z niewielkiej liczby niemieckich periodyków zapoczątkowanych w tym okresie ponad osiem zostało założonych, zanim Hitler utrwalił swoją władzę w 1933 roku. Wówczas prawie wszystkie przestały się ukazywać. Jedyne pismo „Arbeiten zur Pädagogik und Psychologischen Anthropologie”, które się ostało, było wydawane przez Ericka Jaenscha (1883-1940). Jego przekonania polityczne były zbieżne z głoszonymi przez rządzącą partię przekazami. W latach 1933-1939 (w okresie III Rzeszy) podjęto próby wydawania siedmiu nowych pism. Ostatecznie ukazały się tylko dwa tytuły. Pierwszy poświęcony psychologii zwierząt „Zeitschrift für Tierpsychologie”, założony w roku 1937 i wydawany nadal po wojnie do roku 1950. Drugi „Soldatentum. Zeitschrift für Wehrpsychologie, Wehrerziehung, Menschengeschichte” ukazywał się w latach 1934-1942 pod patronatem niemieckiego ministerstwa wojny, redagowany przez psychologa wojskowego Maxa Simoneita (1896-1962). Ze względu na swoją treść pisma te nie były postrzegane jako zagrożące ideologii nazistowskiej¹²³.

Wykres 5. Rozwój ilościowy czasopism psychologicznych w latach 1783-1939

Rozwój ilościowy czasopism psychologicznych na świecie

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabeli 23, 24 i 25

¹²³ Zob. Aneks, tabela 24 (Rok 1937). Zob. szerzej D.V. Osier, R.H. Wozniak, *A century of publications...*, dz. cyt., s. 29.

Tabela 1. Czasopisma psychologiczne ukazujące się w latach 1873-1917 oraz 1918-1939 na poszczególnych kontynentach

Kontynent	1783-1917	1918-1939
Europa	251	261
Ameryka Północna	103	150
Ameryka Południowa	3	6
Azja	13	51
Australia	1	2
Afryka	0	2

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabeli 25 a,b,c,d,e

Rozwój działalności nowych czasopism psychologicznych stał się dowodem na kształtowanie się nowego kierunku. Początkowo były to inicjatywy efemeryczne. Pisma te ewoluowały, tracąc często swój pierwotny charakter, ale jednocześnie pojawiały się nowe tytuły poświęcone zagadnieniom psychologicznym. Wielokrotnie naukowcy publikowali w nich swoje artykuły lub pracowali w instytucjach wydawniczych bądź ośrodkach naukowych, przy których były zlokalizowane wydawnictwa. Polscy psychologowie mieli możliwość zamieszczania własnych rozpraw w periodykach międzynarodowych.

Nowe periodyki psychologiczne były publikowane w średnim tempie, które wzrastało, począwszy od roku 1880, aż do wybuchu pierwszej wojny światowej w 1914 roku. Do roku 1918 ukazało się łącznie 365 czasopism psychologicznych. Większość wywodziła się z największych ośrodków wydawniczych, w których istniały laboratoria badawcze, dzięki czemu na bieżąco pozyskiwano materiał dla publikacji. W Europie do roku 1917 powołano do życia 150 czasopism, większość w Niemczech. W tym okresie w Ameryce Północnej wydano 103 czasopisma psychologiczne, które głównie inicjowano w Stanach Zjednoczonych. W latach 1783-1929 w Niemczech powstało 199 czasopism psychologicznych. W tym samym czasie w Stanach Zjednoczonych wydawano 242 periodyki, o 44 tytuły więcej niż w analogicznym okresie w Niemczech, więcej niż w jakimkolwiek innym kraju¹²⁴. Po wojnie redagowanie nowych pism psychologicznych wzrosło do przedwojennej średniej. Szczyt tej działalności przypadł na lata 1925-1929, kiedy to co roku pojawiała się około 30 nowych pism. Po tym okresie nastąpił

¹²⁴ Informacje uzyskane na podstawie tabeli 25 a,b,c,d,e.

łagodny spadek. Znaczny spadek publikacji psychologicznych miał miejsce w czasie drugiej wojny światowej¹²⁵.

Do zakończenia drugiej wojny światowej łącznie wydano 837 periodyków psychologicznych. Większość ich wywodziła się z różnych państw Europy. W Ameryce Północnej głównym ośrodkiem wydawniczym były Stany Zjednoczone.

1.3. Dzieje polskiej myśli psychologicznej

Narodowa twórczość intelektualna w obszarze psychologii z wielu względów, m.in. uwarunkowań geopolitycznych i językowych, nie zaważyła na kształtowaniu się światowej myśli psychologicznej. Podczas gdy psychologia na świecie formowała się najintensywniej, Polski nie było na mapach Europy. Ojczysta myśl psychologiczna jednak nieustannie się rozwijała, rodzimi prekursorzy w swych refleksjach poruszali kwestie i zagadnienia najczęściej o wydźwięku egzystencjalnym lub filozoficzno-psychologicznym¹²⁶.

W XV i XVI wieku w okresie rozkwitu Akademii Krakowskiej ukazało się kilka znaczących dzieł łacińskojęzycznych, w których podejmowano dylematy egzystencjalno-filozoficzne i psychologiczne. Można przywołać tu postaci Jana z Głogowa (1445-1507) w dziele z 1514 roku zatytułowanym *Questioneslibrorum De anima* (Zagadnienia ksiąg o duszy)¹²⁷ czy Jana Szklarka (zm.1515), bernardyna, który opublikował w roku 1504 książkę poświęconą sztuce pamięciowej (*Opusculum de artememorativa*)¹²⁸.

Początkowe rozważania psychologiczne w języku polskim można znaleźć wśród słynnych dzieł politycznych, pedagogicznych i literackich. Pionierski udział w tym przypada autorom takim jak: Andrzej Frycz Modrzewski (1503-1572)¹²⁹, Szymon Ma-

¹²⁵ G. Richards, *Putting Psychology in its Place...*, dz. cyt., s. 45.

¹²⁶ R. Stachowski, B. Dobroczyński, *Historia psychologii od Wundta...*, dz. cyt., s. 108.

¹²⁷ Jan z Głogowa, *Questiones librorum De anima*, 1514. W dziele tym opisywał przemyślenia związane z funkcjonowaniem fizjologii układu nerwowego i fizjonomiki. Dopatrzył się związku pomiędzy cechami psychicznymi a aparycją twarzy. (<https://digital.fides.org.pl/dlibra/publication/1968/edition/1806?language=pl>).

¹²⁸ Jan Szklarek, *Opusculum de arte memorativa*, 1504. Szklarek zajmował się mnemotechniką. Wykładał ją w Akademii Krakowskiej. Zob. R. Wójcik, *O mnemotechnicznym przygotowaniu kazania o św. Stanisławie w „Opusculum de artememorativa” Jana Szklarka*, 2004 (https://www.academia.edu/453271/O_mnemotechnicznym_przygotowaniu_kazania_o_%C5%9Bw_Stanis%C5%82awie_w_Opusculum_de_arte_memorativa_Jana_Szklarka).

¹²⁹ Polski pisarz epoki renesansu, sekretarz królewski. Autor dzieł takich jak: *O naprawie Rzeczypospolitej* (1551); *O obyczajach*; *O prawach*; *O wojnie*; *Kilka uwag o karze za mężobójstwo*. J. Tazbir, *Andrzej Frycz Modrzewski*, [w:] H. Samsonowicz (red.), *KSAP XX lat*, Warszawa 2010, s. 319 (https://ksap.gov.pl/ksap/sites/default/files/files/xvii_modrzewski_ksap.pdf). Modrzewski sporą część swego fundamentalnego dzieła *O naprawie Rzeczypospolitej* poświęcił problematyce kształtowania osobowości i psychiki jednostki ludzkiej.

rycjusz z Pilzna (ok.1516-1573)¹³⁰, Jan Kochanowski (1530-1584)¹³¹ oraz Mikołaj Rej (1505-1569)¹³². Myśl Reja podjął i rozwinął później Michał Wiszniewski (1794-1865)¹³³ w swoich *Charakterach rozumów ludzkich* (1837)¹³⁴, skupiając się na analizie różnic indywidualnych w zakresie temperamentów, charakterów oraz uzdolnień¹³⁵.

Spostrzeżenia o wydzwiku psychologicznym można znaleźć w siedemnastowiecznej książce biskupa poznańskiego Stanisława Witwickiego (1630-1698)¹³⁶, zatytułowanej *O szczęśliwości doczesnej* (1779)¹³⁷. Według B. Dobroczyńskiego podobna problematyka pojawiła się wiek później u pijara Zygmunta Linowskiego (1739-1808)¹³⁸, który w dziele pedagogicznym *Sposób postępowania sobie cnotliwie i chwalebnie na świecie w dwudziestu dwóch naukach moralnych i politycznych dla młodych kawalerów po skończonej edukacji wychodzących ułożony przez księdza Zygmunta Linowskiego za-*

¹³⁰ Polski pedagog, filolog, prawnik, profesor Akademii Krakowskiej. Marycjusz w pedagogicznej rozprawie *De scholis seu Academiis libri duo (O szkołach, czyli akademiach książ dwoje)* (Kraków 1551), uznawanej za pierwszy tego rodzaju traktat o szkolnictwie wyższym, w nowatorskim stylu porządził kwestie wpływu hormonów na psychikę i temperament, dylemat rozwoju pewnych zjawisk psychicznych oraz rozwinął tematykę edukacji i wychowania młodzieży. M. Rozmarynowski, *Szymon Marycjusz z Pilzna 1516-1574 zapomniany polski bohater renesansu*, cz. I (<https://historia.org.pl/2017/09/28/szymon-marycjusz-1516-1574-zapomniany-polski-bohater-renesansu-cz-i/>).

¹³¹ Polski poeta okresu renesansu. Autor wierszy, m.in. *O żywocie ludzkim*, który stanowi o sprawach ludzkiej egzystencji i filozofii życia, oraz cyklu trenów, w których dotyka kwestii przemijania, śmierci, w tym stanów emocjonalnych: żalu, bólu, rozpacz, utraty nadziei po śmierci bliskiej osoby. W swych dziełach rozważał egzystencjalną kondycję człowieka często powiązaną z ziemskim bytowaniem, przemijaniem i śmiercią oraz radzeniem sobie ze stratą najbliższej osoby. Zob. E. Kotarski, *Jan Kochanowski*, Wirtualna Biblioteka Literatury Polskiej (<https://literat.ug.edu.pl/~literat/autors/kochan.htm>).

¹³² Polski poeta i prozaik renesansowy, polityk, poseł na Sejm I Rzeczypospolitej. Autor utworu o charakterze paratetycznym, podsumowującym wpływ czasu i codzienne obowiązki człowieka *Żywot człowieka poczciwego*. Zawarł w swoich dziełach literackich liczne uwagi i spostrzeżenia wskazujące na zaawansowany stan refleksji psychologicznej. Bibliografia literatury polskiej – Nowy Korbut, t. III, Piśmiennictwo staropolskie, s. 156-173.

¹³³ Michał Wiszniewski – autorksiążek z dziedziny literatury, historii, filozofii i psychologii, m.in.: *Bacona metoda tłumaczenia natury* (1834), *O rozumie ludzkim* (1848), *Glupstwo i rozmaite jego odcienie* (1837). Podjął się pierwszej klasyfikacji negatywnych afektów ludzi, uwzględniając ich rozumowanie i stan emocjonalny. Wyszczególnił cechy charakteru oraz przymioty osobowościowe i niedoskonałości natury. Zob. hasło Wiszniewski Michał, Encyklopedia PWN (<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Wiszniewski-Michal;3996772.html>).

¹³⁴ M. Wiszniewski, *Charaktery rozumów ludzkich*, Kraków 1837; Obecnie istnieją trzy wersje *Charakterów*: pierwotna (1837) ogłoszona przez samego autora, która zakłada 17 typów rozumów, m.in. głowa mierna, rozum leniwy czy rozum zakochany; druga wydana w języku angielskim (1953) – zawiera już 23 typy, są to m.in. umysł poplątany, rozum mętny czy rozum wykrętny i przewrotny; trzecia wersja współczesna została opracowana na podstawie przekładu dr Anity Benisławskiej (rozprawa doktorska z historii nauki, IHN PAN, Warszawa 2010).

¹³⁵ R. Stachowski, B. Dobroczyński, *Historia psychologii od Wundta...*, dz. cyt., s. 109.

¹³⁶ Stanisław Jan Witwicki – polski duchowny katolicki, biskup kijowski, łucki i poznański, pisarz religijny. Autor dzieła *Nauka powołania do stanu duchownego i obowiązków chrześcijańskich* (Warszawa 1684). Bibliografia literatury polskiej – Nowy Korbut, t. III, Piśmiennictwo staropolskie, s. 404-405.

¹³⁷ S. Witwicki, *O szczęśliwości doczesnej. Pisma w roku 1685 pod tytułem – Obrys szczęśliwości doczesnej wydane, a teraz prócz odmiany w tytule wiernie przedrukowano*, Warszawa 1685/1779.

¹³⁸ Z. Linowski, *Sposób postępowania sobie cnotliwie i chwalebnie na świecie w dwudziestu dwóch naukach moralnych i politycznych dla młodych kawalerów po skończonej edukacji wychodzących ułożony przez ks. Zygmunta Linowskiego zakonnika szkół pobożnych*, Warszawa 1770.

konnika szkół pobożnych przedstawił rozważania psychologiczne. Linowski mógłby zostać uznany za odkrywcę nieświadomości¹³⁹.

Na przełomie XVIII i XIX wieku terminologia polskojęzyczna była znacznie częściej wykorzystywana. Pojawiły się polskie podręczniki logiki, których częstym komponentem była analiza psychologiczna. Do najbardziej znaczących prac tego rodzaju należały: prekursorska książka pijara Kazimierza Narbutta (1738-1807) *Logika, czyli rozważania i rozsądzenia rzeczy – nauka, według której każdy ma we wszystkim prawdy dochodzić i strzec się fałszu* (1769)¹⁴⁰, następnie praca Andrzeja Cyankiewicza (ok. 1740-1825) *Logika, czyli myśli z Locke'a o rozumie ludzkim wyjęte* (1784)¹⁴¹ i wreszcie interesujące rozprawy Feliksa Jarońskiego (1777-1827) *O filozofii* (1812)¹⁴², Patrycego Przeczytańskiego¹⁴³ *Logika, czyli sztuka rozumowania* (1816)¹⁴⁴ oraz Anioła Dowgirda (1776-1835)¹⁴⁵ *O logice, metafizyce i filozofii moralnej. Rozprawa na skutek konkursu* (1821)¹⁴⁶ i *Wykład przyrodzonych myślenia prawideł, czyli logika teoretyczna i praktyczna* (1828)¹⁴⁷. Myśl psychologiczna przedostawała się do krajowej twórczości¹⁴⁸.

Warto zaznaczyć, że w tym czasie w języku polskim były używane liczne kategorie charakteryzujące predyspozycje, przeżycia i doświadczenia procesów psychicznych.

¹³⁹ B. Dobroczyński, *Idea nieświadomości w polskiej myśli psychologicznej przed Freudem*, Kraków 2005, s. 179. Dobroczyński w pierwszej części swej książki przedstawia narodziny i losy idei ukrytego umysłu, opisuje w niej historię idei nieświadomości w omawianym przedziale czasowym. Druga część zawiera opis anatomii idei ukrytego umysłu, w tym dowody na istnienie nieświadomości, modele nieświadomości oraz rolę idei nieświadomości w myśli psychologicznej.

¹⁴⁰ Daniel Kazimierz Narbutt – autor pierwszej polskiej terminologii logiki. Zob. K. Narbutt, *Logika, czyli rozważania i rozsądzenia rzeczy – nauka według której każdy ma we wszystkim prawdy dochodzić i strzec się fałszu*, Wilno 1769. W utworze tym rozpowszechnił poglądy filozofów epoki oświecenia Christiana Wolffa (1679-1754) i Antoniego Genovesiego (1712-1769). Pełny tytuł książki Narbutta brzmi *Logika, czyli rozważania y sądzenia Rzeczy. Nauka według ktorey każdy ma we Wszystkim Prawdy Dochodzić Strzec sie Fałszu (...)*. Bibliografia literatury polskiej – Nowy Korbut, t. V, *Oświecenie*, s. 369-371.

¹⁴¹ A. Cyankiewicz, *Logika, czyli myśli z Locke'a o rozumie ludzkim wyjęte*, Kraków 1784. Autor w rozprawie nawiązuje do osoby Johna Locke'a (1632-1704) – angielskiego filozofa, lekarza, twórcy klasycznej postaci empiryzmu i liberalizmu. Zob. hasło Cyankiewicz Andrzej, Encyklopedia PWN (<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Cyankiewicz-Andrzej;3888552.html>).

¹⁴² F. Jarosiński, *O filozofii*, Kraków 1812, s. XXXVI.

¹⁴³ Patrycy Przeczytański – filozof, matematyk, pijar kaznodzieja. W jego dziełach przewodnią była myśl filozoficzna: *Kazanie o wpływie bojaźni Pańskiej przy nabywaniu i użyciu nauk* (Warszawa 1806); *Uwagi względem historii filozoficznej* (1820). A. Salamucha, *Przeczytański Patrycy Stefan*, [w:] A. Maryniarczyk (red.), *Encyklopedia filozofii polskiej*, t. II, s. 427-428.

¹⁴⁴ P. Przeczytański, *Logika, czyli sztuka rozumowania*, Warszawa 1816.

¹⁴⁵ Anioł Dowgird – polski filozof, profesor Uniwersytetu Wileńskiego, członek korespondent Towarzystwa Królewskiego Przyjaciół Nauk w Warszawie, kaznodzieja. Twórca utworu *Filozofia Kanta, czyli badania bezstronne nad jego układem* (1814, rękopis zaginiony). E. Kosnarewicz, *Dowgird Anioł*, [w:] E. Kosnarewicz, T. Rzepa, R. Stachowski (red.), *Słownik psychologów polskich*, Poznań 1992, s. 62-63.

¹⁴⁶ A. Dowgird, *O logice, metafizyce i filozofii moralnej. Rozprawa na skutek konkursu*, Wilno 1821.

¹⁴⁷ Tenże, *Wykład przyrodzonych myślenia prawideł, czyli logika teoretyczna i praktyczna*, Połock 1828.

¹⁴⁸ R. Stachowski, B. Dobroczyński, *Historia psychologii od Wundta...*, dz. cyt., s. 111.

Ciekawie rozwinęła się kategoria świadomości. Uwidoczniła się ona w języku polskim wcześniej niż w państwach zachodnich, gdzie została utworzona po roku 1600. Na ziemiach polskich kategorie „świadome” lub „świadomie” funkcjonowały już od XV wieku w dokumentach sądowych i w przekładach Pisma Świętego¹⁴⁹.

W psychologicznym przesłaniu świadomość, pojmowana jako specyficzna „władza umysłu”, pojawia się w pionierskiej rozprawie przywoływanego już Michała Wiszniewskiego (1794-1865), który w pierwszej połowie XIX wieku zasłużył na miano jednego z czołowych rodzimych prekursorów psychologii naukowej. Wspomniane *Charaktery rozumów ludzkich* (1837) zawierały opis sześciu typów upośledzeń umysłowych¹⁵⁰. Książka ta stała się popularna w środowisku naukowym. Dzięki swej twórczości autor zyskał miano jednego z ojców polskiej psychologii.

Do połowy XIX wieku kategorie świadomości występowały w opracowaniach filozoficznych i medyczno-fizjologicznych. Weszły na stałe do dyskursu naukowego. Problematyka ta znalazła się w traktacie Józefa Szaniawskiego (1764-1843)¹⁵¹ *Rady przyjacielskie młodemu czcicielowi nauk i filozofii pragnącemu znaleźć pewniejszą drogę do prawdziwego i wyższego oświecenia*¹⁵² z 1805 roku.

Z kolei Jędrzej Śniadecki (1768-1838)¹⁵³ ogłosił dwie istotne prace: *Uwagi o fizycznym wychowaniu dzieci*¹⁵⁴ i dwutomową *Teorię jestestw organicznych* (1804,

¹⁴⁹ Tamże.

¹⁵⁰ M. Wiszniewski, *Charaktery...*, dz. cyt. Dzieło o tematyce różnic indywidualnych stało się znane i przetłumaczone na język angielski. Książka inspirowana piśmiennictwem zagranicznych autorów, cytowana przez obcokrajowców. Zob. R. Stachowski, B. Dobroczyński, *Historia psychologii od Wundta...*, dz. cyt., s. 116.

¹⁵¹ Józef Kalasanty Szaniawski – polski filozof, historyk, działacz polityczny i urzędnik państwowy. W czasie insurekcji kościuszkowskiej otwarcie wyraził swoje radykalne poglądy, stając się czołowym przedstawicielem jakobinów polskich, zwolennikiem rewolucyjnych przemian społecznych i ustrojowych. Bibliografia literatury polskiej – Nowy Korbut, t. VI, cz. 1, *Oświecenie*, s. 257-264.

¹⁵² J.K. Szaniawski, *Rady przyjacielskie młodemu czcicielowi nauk i filozofii pragnącemu znaleźć pewniejszą drogę do prawdziwego i wyższego oświecenia*, Lwów 1805. Szaniawski w owym dziele oraz w niekompletnie zachowanym tekście *Użyteczność, wpływ i zalety pięknych kunsztów* opisał ówczesny stan badań dotyczących rozwoju ludzkiego umysłu, rozwoju intelektualnego oraz doskonalenia cech przydatnych w codziennym funkcjonowaniu. Jego rozprawy stały się podstawą rozważań kolejnych pokoleń filozofów i historyków. Poradnik poświęcony samopoznaniu, samokształceniu i samodoskonaleniu. Wzorcem dla pracy Szaniawskiego było dzieło Augusta Niemeyera z końca XVIII wieku pt. *Zasady wychowania i nauczania dla nauczycieli, pedagogów i rodziców*. Szaniawski opracował dodatkowo narzędzie psychologiczne do klasyfikowania ludzi w odniesieniu do ich skłonności, składający się z 34 pytań kwestionariusz. Zob. też R. Stachowski, B. Dobroczyński, *Historia psychologii od Wundta...*, dz. cyt., s. 113.

¹⁵³ Jędrzej Śniadecki – polski filozof, lekarz, biolog, chemik, publicysta-satyryk. Kierował katedrą farmacji Szkoły Głównej Litewskiej w Wilnie. Autor *Rzeczy o rozpuszczeniu* (Warszawa 1805). Zob. Kosnarewicz E., *Śniadecki Jędrzej* [w:] E. Kosnarewicz, T. Rzepa, R. Stachowski (red.), *Słownik psychologów polskich*, Poznań 1992, s. 193-194.

¹⁵⁴ J. Śniadecki, *Uwagi o fizycznym wychowaniu dzieci*, Warszawa 1805.

1811)¹⁵⁵, w której uwidaczniały się konstytutywne pytania psychologiczne oraz docieklive analizy i refleksje filozoficzno-psychologiczne. Jak podaje Wanda Bobrowska-Nowak, tekst uznano za pionierski podręcznik z zakresu psychologii rozwojowej i wychowawczej.

*Tytuł doceniony za granicą (do 1825 roku przełożono ją na język niemiecki i francuski). Johannes Müller – niemiecki autor popularnego, wielotomowego podręcznika fizjologii oraz ważnej dla psychologii koncepcji „specyficznych energii zmysłowych” – pisał o niej, że jest wspaniałym i niestety mało znanym dziełem*¹⁵⁶.

W wywodach starszego brata Jędrzeja, Jana Władysława Śniadeckiego (1756-1830)¹⁵⁷, również można odnaleźć myśl psychologiczną, m.in. w dyspucie z 1822 roku *Filozofia umysłu ludzkiego, czyli rozważny wywód sił i działań umysłowych*¹⁵⁸. Personą, której przypadła doniosła rola w formowaniu polskiej psychologii naukowej, był profesor filozofii na Uniwersytecie Lwowskim Mikołaj Lipiński. W roku 1867 opublikował *Zarys antropologii psychicznej, czyli psychologii empirycznej dla użytku dojrzałszej młodzieży polskiej*¹⁵⁹. Jak podaje Ryszard Stachowski i Bartłomiej Dobroczyński, książka ta była pierwszym polskojęzycznym podręcznikiem psychologii, rozumianej jako nauka bazująca na doświadczeniu¹⁶⁰.

W połowie XIX wieku autorzy światowi i rodzimi przedstawiali psychologię jako naukę empiryczną, dysponującą własnymi metodami. Publikacje utrzymywano w tonie spekulatywnym i filozoficznym. Tworzono empiryczne i metodologiczne warunki nowej dyscypliny wiedzy¹⁶¹.

W polskim piśmiennictwie z połowy XIX wieku pojawiały się wątki psychologiczne. Jednym z pierwszych tekstów o takim charakterze był artykuł Józefa Jakubow-

¹⁵⁵ Tenże, *Teoria jestestw organicznych*, wydanie nowe, Warszawa 2018, s. 5; tenże, *Teoria jestestw organicznych*, t. II, Warszawa 1811; Śniadecki wydał także *Uwagi o fizycznym wychowaniu dzieci* (1805), Wrocław 1840/1856. Wydanie książkowe ukazało się po jego śmierci w roku 1840.

¹⁵⁶ W. Bobrowska-Nowak, *Początki polskiej psychologii*, Wrocław 1973, s. 44.

¹⁵⁷ Jan Władysław Śniadecki – polski filozof, polihistor, astronom, matematyk. Posiadał kompleksowe wykształcenie. Autor dzieła *Filozofia umysłu ludzkiego, czyli rozważny wywód sił i działań umysłowych* (Warszawa 1834). E. Kosnarewicz, *Śniadecki Jan Władysław*, [w:] E. Kosnarewicz, T. Rzepa, R. Stachowski (red.), *Słownik psychologów polskich*, Poznań 1992, s. 192-193.

¹⁵⁸ J.W. Śniadecki, *Filozofia umysłu ludzkiego, czyli rozważny wywód sił i działań umysłowych*, [w:] J.W. Śniadecki (red.), *Pisma rozmaite*, t. IV, Wilno 1822, s. 11-25. Autor zmanifestował w dyspucie dociekania z obszaru psychologii i teorii poznania oraz filozofii umysłu. Poruszył problematykę somnambulizmu i hipnoz, odwołując się do pojęcia „automatyzmu”.

¹⁵⁹ M. Lipiński, *Zarys antropologii psychicznej, czyli psychologii empirycznej dla użytku dojrzałszej młodzieży polskiej*, Lwów 1867.

¹⁶⁰ R. Stachowski, B. Dobroczyński, *Historia psychologii od Wundta...*, dz. cyt., s. 114-115.

¹⁶¹ Tamże, s. 118-119.

skiego (1743-1814)¹⁶² pt. *O metodzie leczenia psychicznej* (1831), zamieszczony w „Rozmaitościach Naukowych”¹⁶³. Ponad dekadę później Bronisław Trentowski (1808-1869)¹⁶⁴ wydał w roku 1844 *Demonomanię, czyli naukę nadziemskiej mądrości w najnowszej postaci*¹⁶⁵, w której zawarł koncepcje o *quasi*-psychotycznym charakterze. Zaś w roku 1867 szanowany filozof i uczeń Kremera, Henryk Struve (1840-1912) ogłosił książkę w całości poświęconą zagadnieniom psychiatrycznym: *O istnieniu duszy i jej udziale w chorobach umysłowych*¹⁶⁶.

Według Bartłomieja Dobroczyńskiego bardzo duży wpływ narozwój psychologii na ziemiach polskich miał Wiktor Szokalski. Uznawany jest za jednego z najważniejszych pionierów rozwoju polskiej myśli psychologicznej ze względu na to, iż na początku lat sześćdziesiątych XIX wieku opublikował dzieło *Fantazyjne objawy zmysłowe* (tom I: *Sny, widma i przywidzenia*, 1861; tom II: *Senne marzenia*, 1863)¹⁶⁷.

Była to pierwsza na polskim gruncie praca przeglądowa, podsumowująca wiedzę dotyczącą różnych zjawisk z pogranicza psychiatrii, psychopatologii, farmako-

¹⁶² Józef Jakubowski – polski tłumacz, wojskowy, duchowny. Autor książek poświęconych chorobom umysłowym: *O metodzie leczenia psychicznej* (1831); *O przeszkodach w leczeniu* (1852 „Tygodnik Lekarski”). Uczeń Johanna Christiana Reila (1759-1813) – niemieckiego lekarza, fizjologa, psychiatry, którego wskazówki i zalecenia Jakubowski wielokrotnie w publikacjach przywoływał. Według Jakubowskiego lekarz, który zajmuje się chorymi umysłowo, powinien spełniać odpowiednie wymogi, a nie posiadać tylko kompetencje naukowe, lecz nade wszystko uchodzić za człowieka nieskazitelny pod względem moralnym „o nieskazitelnym charakterze”, „szlachetnym sercu” i „pełnym miłości bliźniego”. Bibliografia literatury polskiej – Nowy Korbut, t. V, *Oświecenie*, s. 14-16.

¹⁶³ J. Jakubowski, *O metodzie leczenia psychicznej*, „Rozmaitości Naukowe”, Kraków 1831, s. 83-140.

¹⁶⁴ Bronisław Ferdynand Trentowski – polski filozof, pedagog, mesjanista i wolnomularz. Propagował ideę duchowego wzrostu człowieka. Autor utworów takich jak: *Chowanna, czyli system pedagogiki narodowej jako umiejętności wychowania nauki i oświaty, słowem wykształcenia naszej młodzieży* (Wrocław 1842); *Stosunek filozofii do cybernetyki, czyli sztuki rządzenia narodem* (1843); *Myślini, czyli całokształt logiki narodowej* (1844); *Pantenon wiedzy ludzkiej* (1873).

¹⁶⁵ B.F. Trentowski, *Demonomania, czyli nauka nadziemskiej mądrości w najnowszej postaci*, Poznań 1844, s. 171.

¹⁶⁶ Henryk Struve (pseudonim Florian Gąsiorowski) – polski filozof, tłumacz, estetyk, encyklopedysta, psycholog. Autor prac: *Wywód pojęcia filozofii. Lekcja wstępna i O stanowisku Arystotelesa w historii filozofii* (Warszawa 1863, E. Wende i Sp.); *O temperamentach. Psychologiczna wskazówka do poznania ludzi* (Warszawa 1864); *O psychologicznej zasadzie teorii poznania* (Warszawa 1864, Wykaz Szkoły Głównej); *O pięknie i jego objawach. Wykład publiczny dodatkiem uwag estetycznych ubogacony* (Warszawa 1865, E. Wenge i Sp.); *O istnieniu duszy i jej udziale w chorobach umysłowych* (Warszawa 1867) – praca edytowana przez autora. Pierwszy raz wygłoszona podczas posiedzenia Oddziału Chorób Umysłowych Towarzystwa Lekarskiego w dniach 8 stycznia i 26 marca 1866 roku pod tytułem *O istocie i ostatecznej przyczynie chorób umysłowych*. Autor w przedmowie publikacji książkowej wyjaśnił, iż dokonał zmiany tytułu, ponieważ przedmiot natury, za który uznał duszę, rozpada się na dwie części: na kwestię o istnieniu duszy i jej udziale w chorobach umysłowych. Z powodu takiego wyjaśnienia treści pracy zmienił jej pierwotny tytuł odczytu na podany w wersji drukowanej. E. Kosnarewicz, *Struve Henryk*, [w:] E. Kosnarewicz, T. Rzepa, R. Stachowski (red.), *Słownik psychologów polskich*, Poznań 1992, s. 181-183.

¹⁶⁷ Wiktor Szokalski – lekarza okulista z Naczelnego Instytutu Oftalmologicznego oraz profesor Szkoły Głównej w Warszawie, przez kilkanaście lat praktykował we Francji. Autor dzieł: *Fantazyjne objawy zmysłowe*, t. I: *Sny, widma i przywidzenia*, Kraków 1861 oraz *Fantazyjne objawy zmysłowe*, t. II: *Senne marzenia*, Kraków 1863. Zob. szerzej B. Dobroczyński, *Idea nieświadomości...*, dz. cyt., s. 6; R. Stachowski, B. Dobroczyński, *Historia psychologii od Wundta...*, dz. cyt., s. 118.

psychologii, parapsychologii oraz psychologii tłumy, jak między innymi: złudzenia zmysłowe, omamy, halucynacje, iluzje, roztargnienia, marzenia senne i na jawie, somnambulizm (lunatyzm), magnetyzm zwierzęcy, hipnotyzm, zaburzenia psychiczne¹⁶⁸.

Osobą, która przysłużyła się rozwojowi krajowej psychologii naukowej, był Julian Ochorowicz (1850-1917)¹⁶⁹. Autor pracy nagrodzonej złotym medalem¹⁷⁰ *Jak należy badać duszę, czyli o metodzie badań psychologicznych* (1869a, 1869b)¹⁷¹. Przekonania Ochorowicza ulegały przeobrażeniom na przestrzeni wielu lat jego działalności naukowej. W pracy badawczej upodabniał się do Edwarda Abramowskiego. Podejmował podobną tematykę jak Abramowski w swoich pośmiertnie opublikowanych wykładach z metafizyki doświadczalnej¹⁷². Jak pisze Teresa Rzepa, nieznaczące dokonania polskich myślicieli na arenie międzynarodowej sprawiły, że polska psychologia nie była doceniana za granicą:

Nadarzały się wówczas niepowtarzalne okazje podniesienia jej do europejskiej rangi, które nie zostały wykorzystane ze względu na brak możliwości wydawania publikacji w języku ojczystym. Mogło się to stać za przyczyną między innymi Twardowskiego

¹⁶⁸ B. Dobroczyński, *Idea nieświadomości...*, dz. cyt., s. 6.

¹⁶⁹ Julian Ochorowicz – doktorant metodolog był współpracownikiem w zespole Wilhelma Wundta. W roku 1874 przedstawił własną dysertację *Owarunkach świadomości* na Uniwersytecie w Lipsku i otrzymał wówczas stopień doktora nauk filozoficznych. Był pierwszym w kraju i jednym z pierwszych w Europie docentów psychologii empirycznej. Z jego inicjatywy w dniach 6-10 sierpnia 1889 roku na Polach Marsowych w Paryżu odbył się I Kongres Psychologii Fizjologicznej. Z upływem czasu kojarzony jako myśliciel i badacz kontrowersyjny. Zarzucano mu dwuznaczne teorie związane z mediumizmem, spirytyzmem, magnetyzmem, hipnozą oraz ryzykowne pomysły w zakresie medycyny, zwłaszcza epidemiologii. Na rok przed śmiercią udało mu się wydać książkę *Pierwsze zasady psychologii* (Warszawa 1916). Mimo wielu kontrowersji, jakie Ochorowicz wzbudzał swoją działalnością za granicą, szczególnie w kontekście zainteresowań zjawiskami paranormalnymi, cieszył się sporą estymą. W latach 1923-1935 pełnił funkcję redaktora naczelnego „Przeglądu Filozoficznego”, w którym polscy psychologowie zamieszczali swoje artykuły. Zob. W. Bobrowska-Nowak, *Początki polskiej psychologii...*, dz. cyt., s. 13-14.

¹⁷⁰ W roku 1869 władze Szkoły Głównej w Warszawie ogłosiły konkurs na studium o metodzie badań psychologicznych. Julian Ochorowicz zgłosił rozprawę *Jak należy badać duszę* i udało mu się zdobyć pierwszą lokatę. W czasie rozdania nagród okazało się, iż z inicjatywy filozofa Henryka Struva zwycięzca odebrał srebrny, a nie złoty medal. Zob. E. Kosnarewicz, *Ochorowicz Julian*, [w:] E. Kosnarewicz, T. Rzepa, R. Stachowski (red.), *Słownik psychologów polskich*, Poznań 1992, s. 154-158.

¹⁷¹ J. Ochorowicz, *Jak należy badać duszę, czyli o metodzie badań psychologicznych*, Warszawa 1869a; tenże, *Jak należy badać duszę*, Warszawa 1869b, s. 5.

¹⁷² W jej początkowym okresie uczony traktował życie psychiczne w sposób bardziej przyrodniczy, pozytywistyczny. Wraz z upływem czasu coraz bardziej skłaniał się ku przekonaniu o mistycznym charakterze, zgodnie z którym przedświadomość w postaci tak zwanej jaźni syntetycznej miała odgrywać kluczową rolę w kształtowaniu i trwaniu poczucia tożsamości. Zob. szerzej J. Świążkowska, *Edward Abramowski i anarchizm. Wybrane problemy z myśli społeczno-politycznej filozofa*, „Humanistyka i Przyrodznawstwo” 2015, 21, s. 221-230

(http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Humanistyka_i_Przyrodznawstwo/Humanistyka_i_Przyrodznawstwo-r2015-t21/Humanistyka_i_Przyrodznawstwo-r2015-t21-s221-230/Humanistyka_i_Przyrodznawstwo-r2015-t21-s221-230.pdf).

jako twórcy filozoficznej szkoły lwowsko-warszawskiej oraz jego uczniów: Władysława Witwickiego autora pierwszego oficjalnego rodzimego podręcznika psychologii (1925, 1927), Stefana Baleya (1885-1952) – twórcy polskiej psychologii wychowawczej (1938), Stefana Błachowskiego (1889-1962) – założyciela „Kwartalnika Psychologicznego” (1930) i „Przeglądu Psychologicznego” (1952) oraz Mieczysława Kreutza (1893-1971) – obrońcy metody introspekcyjnej¹⁷³.

1.4. Polska psychologia naukowa

Historia nauki, podobnie jak historia powszechna, to raczej ciąg powolnych procesów niż pojedyncze wydarzenia. Mimo to historię często opisuje się poprzez wydarzenia, szczególnie te, które mają znaczenie przełomowe lub symboliczne¹⁷⁴.

Pierwsze wysiłki metodologiczne podejmowane od XVIII wieku stały się doniosłym krokiem dla kształtowania nauki polskiej. Dzięki prasie i wydawnictwom książkowym popularyzowano wiedzę z różnych dziedzin. Społeczeństwo zaczynało cenić oświatę. Nauka w świadomości społecznej nabierała szczególnego znaczenia. Powoli zwiększał się jej zasięg ze względu na rosnącą liczbę instytucji naukowych, oświatowych i wydawniczych. Wzrastało społeczne zapotrzebowanie na wiedzę, która mogła być wykorzystywana w różnych sferach egzystencji¹⁷⁵.

Narodziny psychologii naukowej w Polsce nie przypominały jej początków w Stanach Zjednoczonych oraz Niemczech. Towarzyszyły temu procesowi inne warunki. Historia Polaków w kontekście braku państwowości wiązała się w mniejszym stopniu z rozwojem społecznym, politycznym i ekonomicznym. Zmiany widoczne były w dziedzinie kultury, literatury i religii. Ludzie mogli żyć i funkcjonować zgodnie z własnymi przekonaniami, wbrew narzuconemu porządkowi. W tych okolicznościach formowała się w wieku XIX psychologia na ziemiach polskich.

W XIX stuleciu kultura polska cieszyła się największą swobodą na obszarze objętym zaborem rosyjskim¹⁷⁶. Po roku 1830 nastąpił okres stopniowo nasilającej się rusy-

¹⁷³T. Rzepa, *Język autobiografii...*, dz. cyt., s. 3-14; też, *Autoportrety psychologów...*, dz. cyt., s. 72-82.

¹⁷⁴E. Nęcka, J. Orzechowski, B. Szymura, *Psychologia poznawcza*, Warszawa 2008, s. 32.

¹⁷⁵W roku 1774 utworzono Komisję Edukacji Narodowej. Komisja, opracowując nowy program nauczania, kładła silny nacisk na jego społeczną użyteczność. Świadczy o tym powstanie w roku 1800 Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, które stanowiło urzędowy projektów wielokrotnie zgłaszanych i dyskutowanych w dobie Stanisława Augusta. Zob. B. Suchodolski, *Bilans okresu trzeciego*, [w:] B. Suchodolski (red.), *Nauka polska w okresie oświecenia*, dz. cyt., s. 138-141.

¹⁷⁶*Polska. Historia. Ziemie polskie pod zaborami*, [w:] Encyklopedia PWN (<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Polska-Historia-Ziemie-polskie-pod-zaborami;4575052.html>); J. Mi-

fikacji, którego szczyt przypadł na lata osiemdziesiąte. Założony w roku 1816 Uniwersytet Warszawski został zrusyfikowany. Prawo do ponownego wykładania w języku ojczystym odzyskał dopiero po czterdziestu sześciu latach¹⁷⁷. Działające w obszarze zaboru austriackiego Uniwersytet Jagielloński w Krakowie i Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie (założone na długo przed zaborami, pierwszy w 1364, a drugi w 1661 roku) odzyskały prawo nauczania w języku ojczystym już w 1870 i 1871 roku. Pierwszą próbę zainicjowania polskiego pisma psychologicznego podjęto jednak w Warszawie, a nie w Galicji¹⁷⁸.

Dwa główne polskie ośrodki naukowe na przełomie XIX i XX wieku (w okresie zaborów) to Uniwersytet Jagielloński i Uniwersytet Lwowski. Między profesorami tych uczelni toczył się spór o to, któremu z nich należy się miano inicjatora pierwszej pracowni psychologii eksperymentalnej. Trudno jednoznacznie określić zdarzenie decydujące o istnieniu psychologii jako nauki empirycznej. Pierwsza perspektywa utożsamia naukę z pewnym typem komunikacji między badaczami. Wedle drugiej nauka istnieje dzięki odpowiednim instytucjom i organizacjom. Zgodnie z pierwszą opinią psychologia jako osobna nauka istnieje od momentu rozpoczęcia prowadzenia badań empirycznych, których wyniki są publikowane (książki oraz specjalistyczne czasopisma psychologiczne) i dyskutowane w środowisku fachowców (cytowania, polemiki, analizy krytyczne, sympozja i kongresy naukowe). Według drugiego, znacznie częściej spotykanego, poglądu o psychologii naukowej można mówić dopiero od momentu pojawienia się laboratoriów i pracowni psychologii eksperymentalnej¹⁷⁹. Na miano prekursora w tym względzie zasługuje profesor filozofii Władysław Heinrich (1869-1957), który w roku 1903 powołał do życia pracownię psychologiczną na Uniwersytecie Jagiellońskim. Jej utworzenie poprzedziła praca badawcza o charakterze eksperymentalnym. Świadczy o tym opublikowany przez Akademię Umiejętności w Krakowie¹⁸⁰ (w sprawozdaniach za rok 1898) komunikat z jego badań, uchodzący za historycznie pierwszą oficjalną infor-

Michalski, *Warunki rozwoju nauki polskiej (zabór rosyjski)*, [w:] B. Suchodolski (red.), *Historia nauki polskiej 1795-1862*, t. III, Wrocław 1977, s. 73, 159.

¹⁷⁷ Represje nałożone po klęsce powstania listopadowego (1830-1831) wiązały się z likwidacją polskiego szkolnictwa wyższego. Dużą część zbiorów Uniwersytetu Warszawskiego wywieziono do Petersburga. W roku 1869 Szkoła Główna w Warszawie została zamknięta, w jej miejscu założono Cesarski Uniwersytet Warszawski z językiem rosyjskim jako wykładowym. Zob. *Polska. Historia. Ziemia polskie...*, dz. cyt.; J. Michalski, *Warunki rozwoju...*, dz. cyt., s. 159.

¹⁷⁸ D. Domarańczyk, *Początki prasy polskiej na ziemiach polskich...*, dz. cyt.; J. Michalski, *Warunki rozwoju nauki polskiej (zabór austriacki)*, [w:] B. Suchodolski (red.), *Historia nauki polskiej 1795-1862*, Wrocław 1977, s. 244-245.

¹⁷⁹ W. Szewczuk, *Władysław Heinrich...*, dz. cyt., s. 7-29.

¹⁸⁰ Polska instytucja naukowa utworzona w 1872 roku w Krakowie, w wyniku przekształcenia istniejącego od 1815 roku Towarzystwa Naukowego Krakowskiego.

mację o psychologii eksperymentalnej w Polsce¹⁸¹. Według Józefa Pietera Kazimierz Twardowski (1866-1938), profesor filozofii Uniwersytetu Lwowskiego, nie zgadzał się z tym. To sobie przyznał pierwszeństwo w założeniu pracowni psychologii eksperymentalnej już w semestrze zimowym w roku akademickim 1898/1899¹⁸².

Twardowski nigdy nie prowadził badań psychologicznych ani nie zajmował się praktyką psychologiczną, a prowadzone przez niego podczas zajęć dydaktycznych demonstracje określanych zjawisk nie były eksperymentami w ścisłym tego słowa znaczeniu. Oficjalnie laboratorium psychologiczne (pracownię psychologiczną) otworzył on na Uniwersytecie Lwowskim w roku 1907. Natomiast Krakowska Pracownia Psychologii Doświadczalnej Heinricha od samego początku miała charakter eksperymentalny, ukierunkowany na problematykę psychofizyczną i psychofizjologiczną¹⁸³.

W problematyce badawczej Heinricha dominował temat zachowania. Prowadził on badania nad uwagą, jej funkcjami, działaniem narządów zmysłów, które miały pomóc w lepszym zrozumieniu zachowania jednostki ludzkiej. Można go zatem określić mianem polskiego prekursora behawioryzmu¹⁸⁴.

W roku 1910 powstała w Warszawie trzecia (po krakowskiej i lwowskiej) pracownia psychologiczna, kierował nią Edward Abramowski (1868-1918). W przeciwieństwie do Twardowskiego, a podobnie jak Heinrich, Abramowski posiadał predyspozycje do eksperymentowania. Prowadził badania pamięci i odkrył zjawisko reminiscencji¹⁸⁵. Interesował się podświadomością, procesami postrzegania i wpływem substancji chemicznych na psychikę. Według Urszuli Dobrzyckiej Abramowski, przebywając jeszcze we Francji, zatroszczył się o zakup sprzętu do utworzenia specjalistycznego laboratorium w Warszawie¹⁸⁶.

W listopadzie 1910 roku Abramowski wrócił do Warszawy z zamiarem zorganizowania pracowni psychologicznej, której założenie uchwalili odbywający się w dniach 11-13 października poprzedniego roku w Warszawie I Zjazd Neurologów, Psychiatrów

¹⁸¹ W. Szewczuk, *Władysław Heinrich...*, dz. cyt., s. 7-29.

¹⁸² T. Rzepa, *Psychologia Władysława Witwickiego...*, dz. cyt., s. 239.

¹⁸³ J. Pieter, *Historia psychologii*, Warszawa 1976, s. 393.

¹⁸⁴ W. Szewczuk, *Władysław Heinrich...*, dz. cyt., s. 7-29; tenże, *Autobiografia...*, dz. cyt., s. 120-158.

¹⁸⁵ Reminiscencja (łac. *reminisci* – wspomnienie) to w psychologii nieświadome wspomnienie, przypomnienie, refleksja. Definicja według Słownika języka polskiego PWN (<https://sjg.pwn.pl/sjg/reminiscencja/2573884.html>).

¹⁸⁶ U. Dobrzycka, *Abramowski*, Warszawa 1991, s. 118.

*i Psychologów Polskich. Komisja na łamach „Przeglądu Filozoficznego” opublikowała Odezwę w sprawie Pracowni Psychologicznej*¹⁸⁷.

W roku 1918 powstał Katolicki Uniwersytet Lubelski. Od chwili jego założenia w obrębie Wydziału Nauk Humanistycznych istniała Katedra Psychologii. Czołowymi jej pracownikami byli: Artur Chodecki, Bogdan Rutkiewicz, ksiądz Idzi Radziszewski i ksiądz Józef Pastuszka¹⁸⁸.

Ważną postacią w rozwoju historii rodzimej psychologii pozostaje Jan Władysław Dawid¹⁸⁹, który opracował własny kwestionariusz na potrzeby prowadzenia badań eksperymentalnych psychologii rozwojowej i wychowawczej. W roku 1896 opublikował niewielką książkę *Zasób umysłowy dziecka. Przyczynek do psychologii doświadczalnej*¹⁹⁰.

Według Teresy Rzepy dokonania krajowych pionierów psychologii nie zostały należycie rozpowszechnione. Polskim autorom trudno było uzyskać możliwość dostępu do zagranicznych periodyków. Udawało się to tylko nielicznym jak Julian Ochorowicz czy Edward Abramowski. Ponadto biorąc pod uwagę okoliczności, takie jak brak państwowości i poczucie patriotyzmu, krajowi naukowcy za punkt honoru stawiali sobie kwestię publikowania w języku polskim. Zamieszczali prace psychologiczne w różnych polskich periodykach o ograniczonym zasięgu. Ten fakt niewątpliwie spowodował trudność w dostępie polskiej myśli psychologicznej do zagranicznych rynków wydawniczych¹⁹¹.

Reasumując, rodzima myśl psychologiczna nieustannie ewoluowała. Potwierdzenie tego znajdujemy w licznych rozprawach filozoficznych, teologicznych, medycznych, politycznych, pedagogicznych oraz dziełach literackich, których autorzy poruszali zagadnienia o wydźwięku psychologicznym. Opisywano różne kategorie psychologiczne: naturę emocji i motywacji, problematykę myślenia, świadomości, samopoznania oraz typologię intelektów, a także kwestie rozwoju i wychowania. Od połowy XIX wie-

¹⁸⁷*Odezwa w sprawie pracowni psychologicznej*, „Przegląd Filozoficzny” 1910, z. 3, s. 258.

¹⁸⁸ K. Twardowski, *O potrzebach filozofii polskiej*, „Nauka Polska” 1918, t. I, s. 476.

¹⁸⁹ Jan Władysław Dawid – pionier pedagogiki eksperymentalnej i psychologii wychowawczej. Pracujący w zaborze rosyjskim, wrócił do Warszawy po ukończonych w Lipsku studiach psychologicznych. Nie był jednak (jak Twardowski i Heinrich) wierny psychologii, którą zgłębiał w czasie studiów u Wilhelma Wundta. Swoje zainteresowania naukowe skierował ku pedagogice eksperymentalnej. Dawid w „Przeglądzie Pedagogicznym” publikował swoje artykuły dotyczące życia duchowego dziecka, tworzenia pojęć, psychologii pedagogicznej itp. W publikacjach poświęconych problematyce wychowania wskazywał na znaczenie metod i programów nauczania. Zob. K. Ostrowska, *Dawid Jan Paweł Władysław*, [w:] E. Kosnarewicz, T. Rzepa, R. Stachowski (red.), *Słownik psychologów polskich*, Poznań 1992, s. 52-54.

¹⁹⁰ J. W. Dawid, *Zasób umysłowy dziecka. Przyczynek do psychologii doświadczalnej*, Warszawa 1896.

¹⁹¹ T. Rzepa, *Autoportrety...*, dz. cyt., s. 72-82.

ku pojawił się pomysł uprawiania psychologii jako autonomicznej dziedziny wiedzy, z własnym przedmiotem i specjalnymi metodami. Wiele prac z tamtego okresu poświęconych było sferze psychofizycznej, spójności psychiki z somatyką oraz wpływowi układu nerwowego na emocje i zachowanie jednostki ludzkiej. Na przestrzeni lat pojawiały się próby odpowiedzi na pytanie, na czym polega specyfika psychologii jako nauki. W związku z tym zakładano ośrodki badawcze oraz podejmowano inicjatywy wydawnicze książkowe i periodyczne.

Powolny rozwój naukowej psychologii na ziemiach polskich wiązał się z sytuacją polityczną naszego kraju. Pomimo to w twórczości ludzi kultury i nauki rodziła się świadoma refleksja psychologiczna. Z czasem pojawiły się pierwsze pracownie laboratoryjne. Uzasadnione stawało się inicjowanie polskich pism psychologicznych.

1.5. Początki polskiego czasopiśmiennictwa psychologicznego

Proces rozwoju czasopism z dziedziny psychologii na świecie rozpoczął się w roku 1783. Od tego momentu wiedza psychologiczna była rozpowszechniana i popularyzowana na arenie międzynarodowej w periodykach. Oficjalnie za datę powstania psychologii jako nauki uznaje się rok 1879¹⁹², od tego czasu starano się zamieszczać na łamach czasopism rzetelną, naukową wiedzę psychologiczną. Inaczej sytuacja kształtowała się na ziemiach polskich, które znajdowały się pod zaborami¹⁹³. Ówczesne warunki geopolityczne nie sprzyjały rozpowszechnianiu wiedzy psychologicznej w Polsce. Jednak w kraju, który nie był obecny na mapie Europy, popularyzacja różnych nauk (m.in. społecznych, przyrodniczych, rolniczych, technicznych) miała istotne znaczenie w kategorii budowania świadomego poczucia tożsamości narodowej¹⁹⁴.

W Polsce podobnie jak w Europie czasopisma swój początek brały od gazet rękopiśmiennych. W wieku XVI zaczęto rozpowszechniać drobne druki informujące o aktualnych wydarzeniach. Nazywano je „Relacjami”, „Awizami”, „Opisaniami” albo „Nowinami”. Dopiero w XVII wieku, a dokładnie w roku 1661 pojawiło się pierwsze pismo periodyczne, „Mercuriusz Polski Ordynaryjny”. Zapoczątkował on łacińskojęzyczny „Mercurius Polonicus”. W wieku XVIII ojcowie pijarzy rozpoczęli redagowanie „No-

¹⁹² Założenie pierwszego laboratorium badawczego w Lipsku przez Wilhelma Wundta.

¹⁹³ Pierwszy rozbiór Polski nastąpił w roku 1772, drugi w roku 1793 i trzeci w roku 1795. Polski nie było na mapach Europy aż do odzyskania niepodległości w roku 1918. Zob. *Rozbiory Polski*, Encyklopedia PWN (<http://encyklopedia.pwn.pl>); J. Michalski, *Warunki rozwoju...*, dz. cyt.

¹⁹⁴ D. Domarańczyk, *Początek prasy psychologicznej...*, dz.cyt., s. 143.

win Polskich”, które w rok później zmieniły tytuł na „Kurier Polski” wydawany w latach 1730-1760. W epoce oświecenia pojawiały się pierwsze czasopisma naukowe¹⁹⁵.

Doniosłą rolę odgrywał „Monitor” wydawany w latach 1765-1785 przez Franciszka Bohomolca. Pierwotna wersja pisma ukazała się przy udziale Adama Czartoryskiego dwa lata wcześniej w 1763 roku. Na poglądy głoszone w tym piśmie wielki wpływ wywarła doktryna Monteskiusza¹⁹⁶. Redaktorzy pisma zamierzali zainteresować czytelników prasą międzynarodową. Z tego powodu przekładano teksty obcojęzyczne na język polski. W „Monitorze” publikowano teksty uznanych pisarzy polskich. Doszukiwano się w nim wiedzy naukowej¹⁹⁷. Pisano o wydarzeniach związanych z nauką. Periodyk za swoją działalność ceniony i uznany za prekursora wśród pism popularyzujących wiedzę naukową¹⁹⁸.

Prekursorem polskiej myśli psychologicznej był w tamtym okresie Józef Minasowicz (1718-1796), redaktor „Monitora”, poeta, wydawca i pisarz pochodzenia ormiańskiego. W 1771 roku opublikował on obszerny tekst zatytułowany *O przyczynie namiętności ludzkich*¹⁹⁹. Był to pierwszy polskojęzyczny traktat psychologiczny, w całości poświęcony problematyce emocji i motywacji²⁰⁰. Podobne poglądy jak polscy założyciele „Monitora” miał Bernard Fontenelle, członek Francuskiej Akademii Nauk, autor pierwszego w historii dzieła próbującego wyjaśnić teorie naukowe popularnym językiem²⁰¹.

Początki czasopiśmiennictwa naukowego w Polsce wiążą się z działalnością Wawrzyńca Krzysztofa Mitzlera de Kolofa²⁰², miłośnika idei oświecenia, który w 1758 roku rozpoczął popularyzację polskiej wiedzy naukowej za pomocą wydawnictw periodycznych. W latach 1753-1755 redagował i wydał pierwsze polskie czasopismo naukowe kwartalnik „Warschauer Bibliothek”²⁰³. Odbiorców wiedzy upatrywano głównie w gro-

¹⁹⁵ K. Opalek, *Oświecenie*, [w:] B. Suchodolski (red.), *Historia nauki polskiej 1795-1862*, t. II, Wrocław 1970, s. 325-326.

¹⁹⁶ Doktryna Monteskiusza, trójpodział władzy na władzę ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą. Zob. szerzej tamże.

¹⁹⁷ A. Birkenmajer i in. (red.), *Encyklopedia wiedzy o książce*, Wrocław 1971, s. 452-454.

¹⁹⁸ P. Caro, *Krótką historia popularyzacji nauk*, [w:] A. Bern (red.), *Świat nauki współczesnej*, Warszawa 1996, s. 500.

¹⁹⁹ J. E. Minasowicz, *O przyczynie namiętności ludzkich*, „Monitor”, Warszawa 1771, s. 86-89, 91-94, 98-102.

²⁰⁰ Bibliografia literatury polskiej – Nowy Korbut, t. V, *Oświecenie*, s. 317-319.

²⁰¹ B. Fontenelle, *Entretiens sur la pluralité des mondes*, [w:] E. Dębicki (tłum.), *Rozmowy o wielości światów*, Warszawa 1765 (<https://sbc.org.pl/dlibra/publication/141157/edition/147746/content>).

²⁰² Wawrzyniec Mitzler de Kolof (1771-1778) – niemiecki filozof, historyk, tłumacz, drukarz, redaktor, księgarz. Zob. Bibliografia literatury polskiej – Nowy Korbut, t. V, *Oświecenie*, s. 330-332.

²⁰³ Pismo wzorowane było na czasopismach zachodnioeuropejskich. Finansowane przez J. A. Załuskiego. Realizowano w nim program naukowy Biblioteki Załuskich. Periodyk miał rozpowszechnić

nie ludzi nauki, pragnących rozwijać własne zainteresowania w kierunku nieznanymi dziedzin, ale także w pólanalfabetach dążących do zgłębiania w sposób prosty zagadnień naukowych²⁰⁴.

Pojawianie się pism popularnonaukowych na ziemiach polskich wiązało się z inicjatywami efemerycznymi, na co wpływały m.in. trudne warunki ekonomiczne kraju. Pomimo to ich liczebność się zwiększała.

W XIX wieku istotnym medium kształtującym nowy obraz polskiej nauki i uczonego w społecznej świadomości mieszkańców ziem polskich stały się czasopisma popularnonaukowe. Ich tworzenie, rozwój, a także popularność miały warunkować dwa czynniki: rozwój tego typu periodyków w krajach europejskich, a także brak rodzimych odpowiedników, tworzonych własnymi siłami, z uwzględnieniem oczywiście możliwości intelektualnych odbiorcy. Celem tym pism było dostarczanie czytelnikowi pewnego zasobu wiedzy podstawowej lub rozszerzonej na temat postępu nauki, kierunków prowadzonych badań, odkryć i wynalazków, możliwości wykorzystywania nowych osiągnięć w codziennym życiu, stymulowanie i kształtowanie u odbiorcy potrzeby gromadzenia nowych informacji, zarówno w celach poznawczych, edukacyjno-samokształceniowych, jak i patriotyczno-wychowawczych²⁰⁵.

Na tych wydawnictwach spoczywała szczególna rola w zakresie rozpowszechniania nauki, przekazywania tradycji, popularyzowania w społeczeństwie wiedzy na temat zagranicznych i polskich osiągnięć naukowych²⁰⁶.

Według Grażyny Wróny rozwój polskich czasopism w XIX wieku trwale powiązany był z przemianami na międzynarodowym rynku wydawniczym. Wzorce zagraniczne oddziaływały na krajowych wydawców²⁰⁷.

Po roku 1918 w okresie odzyskania niepodległości pojawiły się lepsze warunki do rozwoju czasopiśmiennictwa. Ludzie zajmujący się nauką przedstawiani byli jako wzorce prospołecznych zachowań. Redakcje wielu periodyków podtrzymywały pamięć o uczonych, a kolejne rocznice ich urodzin czy śmierci stawały się okazją do prezentacji

wśród polskich obywateli idee oświecenia. Z drugiej strony jego zadanie polegało na promowaniu polskiego wydawnictwa na rynku zagranicznym. Zob. K. Opalek, *Oświecenie...*, dz. cyt., s. 286-287.

²⁰⁴ Tamże, 430-431.

²⁰⁵ E. Wójcik, G. Wróna, R. Zając, *Polskie czasopisma popularnonaukowe do 1939 roku. Dzieje i rozwój*, Kraków 2018, s. 121-122.

²⁰⁶ I. Włodek, *O naukach wyzwolonych*, Wrocław 1780, s. 324.

²⁰⁷ G. Wróna, *Polskie czasopisma popularnonaukowe w XIX wieku. Ewolucja formy i treści*, „Roczniki Historii Prasy Polskiej” 2007, z. 2, s. 5-6.

naukowej i pozanaukowej aktywności. W strukturzepism zamieszczano działy z materiałami informującymi o wydarzeniach społecznych, kulturalnych czy naukowych²⁰⁸.

Publikowane w popularnonaukowych periodykach teksty przekazywały naukę w ujęciu teoretycznym. Podejmowano tematy z zakresu filozofii i metodologii nauk, psychologii oraz socjologii nauki. Perspektywa postrzegania nauki jako obiektu badań stanowiła pewne novum w periodykach²⁰⁹.

Popularyzacja nauki w dwudziestoleciu międzywojennym związana była z działalnością instytucji i organizacji naukowych oraz społecznych, ale także łączyła się z indywidualnymi inicjatywami prasowymi podejmowanymi przez uczonych, nauczycieli, działaczy oświatowych i społecznych. Wypowiedzi udzielane na łamach czasopism bardzo akcentowały użyteczność nauki. Aktualny był pogląd zainicjowany jeszcze w XVIII wieku zachęcający do jednoczenia nauki z praktyką. Zasadne wydaje się tu odwołanie do Kazimierza Opalka, który zwraca uwagę na istotę rozpowszechniania wiedzy naukowej. Jest nią zapoznanie jak największej grupy ludzi ze zdobyczami nauki oraz umiejętność jej wykorzystania w codziennej rzeczywistości²¹⁰. Periodyki służyły konsolidacji miłośników nauki ze środowiskami naukowymi oraz dokumentowaniu ich dorobku piśmienniczego. Docieranie do nowych środowisk miało na celu informowanie o rozwoju nauki, nowo powstających laboratoriach, prowadzonych badaniach związanych z pogłębianiem wiedzy w istniejących już i tworzonych nowych kierunkach, m.in. psychologii. Dostrzegano związek popularyzowania nauki z pomocą w samokształceniu i kształceniu ustawicznym, podkreślając wpływ wiedzy na podniesienie jakości życia. Popularyzacja nauki stawała się ważnym elementem w edukacji społeczeństw i podnoszeniu znaczenia oświaty.

Konfrontując to założenie z rozwojem psychologii, trzeba zaznaczyć, że tworzenie nowych laboratoriów badawczych sprawiało, iż kierunek ten coraz bardziej ewoluował. Na skutek tego pojawiła się konieczność inicjowania pism naukowych informujących o nowych odkryciach związanych z psychologią²¹¹.

Wychodząc naprzeciw postulowanym zadaniom rozpowszechniania nauki, redaktorzy pism ukazywali istotę pracy naukowców, prezentowali ich idee, pasje i nierzadko marzenia – niejednokrotnie powiązane z tworzeniem nowych dziedzin nauki. W ten spo-

²⁰⁸ Na podstawie „KP”, np. dział komunikatów, informacji o wydarzeniach naukowych czy nekrologów; zob. szerzej rozdział 4, tabele 18, 19, 20.

²⁰⁹ J. Metallmann, *O budowie i właściwościach nauki*, „Wiedza i Życie” 1938, z. 5-6, s. 356-367.

²¹⁰ K. Opalek, *Oświecenie...*, dz. cyt., s. 322-323.

²¹¹ J. Pieter, *Historia psychologii*, dz. cyt.

sób w XX wieku ukształtowała się teoria komunikowania jako teoria mediów masowych, potwierdzająca zależność rozwoju nauki o zmianach rzeczywistości społecznej²¹².

Ważne stało się publikowanie tekstów w czasopismach, które kojarzyły się z nowymi kierunkami. Jak podaje Domański:

*Powstawanie samodzielnych czasopism psychologicznych było więc dowodem na stabilizowanie się nowej dziedziny wiedzy*²¹³.

Na ziemiach polskich nie było oficjalnego periodyku poświęconego wyłącznie sprawom psychologicznym, ale pod koniec XIX wieku na polskim gruncie wydawniczym pojawiły się pierwsze czasopisma, w których publikowali psychologowie. W roku 1882 Eugeniusz Babiński założył w Warszawie pierwsze polskie czasopismo pedagogiczne „Przegląd Pedagogiczny”. Zaś w roku 1897 w Warszawie zainicjowano czasopismo filozoficzne „Przegląd Filozoficzny”, które wspólnie redagowali Kazimierz Twardowski i Władysław Weryha (1868-1916). Twardowski do końca życia był w jego redakcji. Wciąż jednakodczuwano potrzebę stworzenia pisma poświęconego wyłącznie kwestiom psychologii. Założenie pierwszej rodzimej publikacji z zakresu psychologii wiązało się z nazwiskiem wspomnianego już Edwarda Abramowskiego, znanego za granicą dzięki licznym publikacjom ogłaszanych w Polsce oraz w najważniejszych francuskojęzycznych czasopismach psychologicznych²¹⁴.

Stanisław Borzym w nocie od wydawcy, zamieszczonej w książce Abramowskiego *Metafizyka doświadczalna i inne pisma*²¹⁵, zauważył, że praca tego autora *Le subconscient normal* (Podświadomość normalna) cieszyła się niemałym rozgłosem. Jolanta Świążkowska pisze, że książka ta stanowiła rodzaj podręcznika psychologii²¹⁶.

Jak pisze Ryszard Stachowski, istotną zasługą Abramowskiego była próba założenia pierwszego w Polsce czasopisma psychologicznego²¹⁷. Tak powstały „Prace

²¹² T. Goban-Klas, *Nauki o mediach...*, dz. cyt., s. 17.

²¹³ C.W. Domański, *Polskie czasopisma psychologiczne...*, dz. cyt., s. 151-157.

²¹⁴ Abramowski był jednym z autorów publikujących w międzynarodowych periodykach psychologicznych: „Archives de Psychologie” (Genewa), „Journal de la Psychologie” (Paryż), „Journal de Psychologie Normale et Pathologique” (Paryż) i „Revue Psychologique” (Bruksela). Zob. J. Świążkowska, *Edward Abramowski...*, dz. cyt.

²¹⁵ E. Abramowski, *Metafizyka doświadczalna i inne pisma*, [w:] S. Borzym (red.), *Abramowski, filozof epoki modernizmu*, Warszawa 1980, s. 7-55.

²¹⁶ J. Świążkowska, *Edward Abramowski...*, dz. cyt., s. 643.

²¹⁷ R. Stachowski, *Początki polskiego czasopiśmiennictwa psychologicznego*, „Czasopismo Psychologiczne” 1995, t. I, s. 65-78.

z Psychologii Doświadczalnej”, których trzy tomy ukazały się w latach 1913-1915²¹⁸. Przykładano dużą wagę do tego, aby prowadzone przez Abramowskiego i jego współpracowników badania w krajowym laboratorium były prezentowane na arenie międzynarodowej. Wykorzystano do tego „Roczniki Psychologii Doświadczalnej”. Pierwotnie sporządzono dwa rodzaje publikacji: laboratoryjne i kliniczne metody badania podświadomości normalnej i patologicznej.

W roku 1913 Instytut Psychologiczny w Warszawie opublikował tom I „Prac z Psychologii Doświadczalnej” pod redakcją Edwarda Abramowskiego. W roku kolejnym wydany został II tom. W styczniu 1915 roku Abramowski zachorował na zapalenie płuc. Jego stan zdrowia pogarszał się. Wydano wówczas III, ostatni, tom „Prac”²¹⁹. W roku 1918 po ciężkiej chorobie Abramowski zmarł.

Zakwalifikowanie „Prac z Psychologii Doświadczalnej” jako odrębnego czasopisma było trudne. Stefan Błachowski pisał:

Redagując i wydając swoje „Prace”, które wniosły dużo dobrego fermentu do psychologii polskiej i odzwierciedlały ruch naukowy, wyraźnie zdążający do stworzenia pewnej „szkoły” czy kierunku psychologicznego, Abramowski starał się zaradzić brakowi czasopisma psychologicznego²²⁰.

Niewątpliwie „Prace z Psychologii Doświadczalnej” były pierwszym polskim periodykiem naukowym poświęconym wyłącznie sprawom psychologicznym.

Błachowski wspominał:

Przed wojną nie posiadaliśmy czasopisma psychologicznego, gdyż „Prace z Psychologii Doświadczalnej” wydawane przez Abramowskiego służyły wyłącznie kierunkowi psychologicznemu ściśle zarysowanemu przez silną indywidualność Abramowskiego²²¹.

Donald Osier i Robert Wozniak w swej obszernej bibliografii czasopism psychologicznych wydawanych na świecie w latach 1850-1950 zamieścili pod pozycją 312 „Prace z Psychologii Doświadczalnej” Edwarda Abramowskiego²²².

²¹⁸ Zob. Aneks, tabela 23 (Rok 1913).

²¹⁹ Trzytomowe, o łącznej objętości 1073 stron, wypełniło swoimi publikacjami zaledwie sześcioro autorów: Edward Abramowski, Artur Chojecki (1880-1951), Adam Cygielstrejch (1886-1935), Józefa Kodisowa (1865-1940), Halina Leleszówna oraz Julian Ochorowicz (1850-1917). Przegląd zawartości czasopisma pozwolił zauważyć, że przeważająca większość artykułów wyszła spod pióra dwóch autorów: Abramowskiego i jego najbliższego współpracownika Cygielstrejcha. Zob. szerzej J. Świążkowska, *Edward Abramowski...*, dz. cyt.; Aneks, tabela 23 (Rok 1913).

²²⁰ S. Błachowski, *Od Redakcji...*, dz. cyt., s. 465.

²²¹ Tenże, *Kilka uwag o stanie i potrzebach psychologii...*, dz. cyt., s. 466.

1.6. Polskie czasopisma psychologiczne w dwudziestoleciu międzywojennym

Ze względu na początki funkcjonowania nowej dyscypliny w kraju oraz związane z tym trudne przeobrażenia organizacyjne spowodowane brakiem zaplecza materialnego był to czas trudny dla nowo pojawiających się periodyków. Inicjatywom tym towarzyszyła efemeryczność.

W latach 1918-1939 w Polsce pojawiło się dziesięć naukowych periodyków psychologicznych. Jak zauważa Grażyna Wrona, były one poświęcone psychologii teoretycznej i stosowanej, albo obu tym zakresom jednocześnie. Niektóre z czasopism nie przetrwały nawet roku, inne wydawane były właśnie przez ten czas. Pozostałe pisma ukazywały się przez okres od kilku do kilkunastu lat²²³. Pismem o lokalnym zasięgu były „Badania Psychologiczne”, wydawane od 1919 roku przez członków Lwowskiego Towarzystwa Psychologicznego, redagowane przez Kazimierza Twardowskiego. Wśród periodyków można znaleźć przykłady takich, które funkcjonowały bardzo długo, pod zmieniającym się na przestrzeni lat tytułem („Polskie Archiwum Psychologii” zmieniło nazwę na „Psychologia Wychowawcza”, także „Kwartalnik Psychologiczny” po latach połączony z „Psychologią Wychowawczą” ostatecznie stał się „Przełęczem Psychologicznym”)²²⁴.

W roku 1921 w Warszawie przy współudziale absolwentów Studium Pedagogicznego Państwowego Instytutu Pedagogicznego ukazał się pierwszy numer „Biuletynu Koła Psychologicznego” (1921-1925)²²⁵. Jego inicjatorką była Józefa Joteyko, która za celobrała sobie przekazywanie pracownikom oświatowym wyników prowadzonych badań. Pismo ze względu na pojawiające się na jego łamach problemy psychologii pedagogicznej było kierowane do pedagogów i psychologów. W roku 1925 doszło do likwidacji Instytutu Pedagogicznego, co skutkowało brakiem możliwości wydawania periodyku. W sumie ukazały się tylko cztery zeszyty. Zawierały one prace naukowe, recenzje książek i artykułów, protokoły z posiedzeń Koła Psychologicznego²²⁶.

²²² D.V. Osier, R.H. Wozniak, *A century of publications...*, dz. cyt., s. 198.

²²³ G. Wrona, *Polskie czasopisma naukowe...*, dz. cyt., s. 147.

²²⁴ Zob. D.V. Osier, R.H. Wozniak, *A century of serial publications...*, dz. cyt.

²²⁵ Kwartalnik założony przez absolwentów studium pedagogicznego Państwowego Instytutu Pedagogicznego w Warszawie. Siedziba koła i adres redakcji mieścił się w Państwowym Instytucie Pedagogicznym na Placu Trzech Krzyży, przy którym działało laboratorium psychologiczne. Prenumerata pisma w pierwszym roku jego wydawania wynosiła 8 zł, pojedynczy numer kosztował wówczas 2 zł. Zob. O. Lipkowski, *Wyższa Szkoła Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej 1922-1982*, Warszawa 1983.

²²⁶ Wszystkie artykuły posiadały streszczenia w języku francuskim i pozostawały zestawione pod wspólnym podtytułem „Bulletin du Cercle Psychologique”.

Rok po zakończeniu działalności „Biuletynu” w Warszawie pojawił się pierwszy numer „Polskiego Archiwum Psychologii”²²⁷, który był firmowany przez Związek Polskich Nauczycieli Szkół Powszechnych. Od 1933 roku pozostawał pod nadzorem Związku Nauczycielstwa Polskiego. W ostatnich przedwojennych numerach doszło do zmiany tytułu na „Psychologia Wychowawcza”²²⁸. Periodyk ukierunkowany na zagadnienia i problematykę psychologii teoretycznej i stosowanej²²⁹, skierowany był nie tylko do środowiska psychologów, ale również lekarzy, pedagogów, socjologów, antropologów, prawników i psychotechników. „Polskie Archiwum Psychologii” było najdłużej ukazującym się periodykiem w okresie dwudziestolecia międzywojennego. W artykule programowym pisma jego redaktor naczelna Józefa Joteyko napisała²³⁰:

*Przystępuję do wydawania pierwszego w Polsce naukowego kwartalnika poświęconego psychologii teoretycznej i stosowanej*²³¹.

Jako osoba zaznajomiona ze środowiskiem naukowców zagranicznych widziała:

*Potrzebę rozwijania krajowej twórczości naukowej oraz utrzymywania stałego kontaktu z ruchem zagranicznym i przyczynienia się do ustalenia u nas zasad naukowej krytyki*²³².

Joteyko była redaktorem naczelnym pierwszych niepełnych dwóch tomów pisma, bowiem w 1928 roku niespodziewanie zmarła. Zeszyty 3 i 4 tomu II powstały już pod

²²⁷ W dziale naukowym wydawnictwa publikowano artykuły (95) oraz głosy dyskusyjne i sprawozdania (39), zaś część informacyjną tworzyły recenzje (203), notatki biograficzne, kronika życia naukowego, sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa Psychologicznego. Podobnie jak w przypadku „Biuletynu Koła Psychologicznego” rozprawy publikowane w „Polskim Archiwum Psychologii” posiadały streszczenia w języku francuskim. Zob. O. Lipkowski, *Józefa Joteyko, życie i działalność*, Warszawa 1968, s. 114; Aneks, tabela 24 (Rok 1926).

²²⁸ Zob. D. V. Osier, R. H. Wozniak, *A century of serial publications...*, dz. cyt. Zob. Aneks, tabela 24 (Rok 1938).

²²⁹ W okresie dwudziestolecia międzywojennego psychologia stosowana, dzięki działaniom organizacyjnym i pracy naukowej Józefy Joteyko i Stefana Baleya, objęła także poradnictwo zawodowe i psychotechnikę. Zob. O. Lipkowski, *Józefa Joteyko...*, dz. cyt., s. 114; C.W. Domański, *Polskie czasopisma psychologiczne...*, dz. cyt., s. 151-152; D. Domarańczyk, *Początek prasy psychologicznej...*, dz. cyt., s. 146-147.

²³⁰ Doktor Joteyko była jedną z ośmiu polskich psychologów, w tym piątą kobietą wśród uczestników Międzynarodowego Kongresu Psychologów w Genewie, gdzie zaproponowano, by kolejny Międzynarodowy Kongres odbył się w Warszawie. Jednak ze względu na działania wojenne w latach 1914-1918 do zorganizowania Międzynarodowego Kongresu Psychologów w Warszawie nie doszło. Józefa Joteyko miała już wcześniejsze doświadczenia redakcyjne związane z założeniem i wydawaniem „Revue Psychologique” w Brukseli (1908). O. Lipkowski, *Józefa Joteyko...*, dz. cyt.; K. Ostrowska, *Joteyko Józefa*, [w:] E. Kosnarewicz, T. Rzepa, R. Stachowski (red.), *Słownik psychologów polskich*, Poznań 1992, s. 104-106; D. Domarańczyk, *Początek prasy psychologicznej...*, dz. cyt., s. 146-147.

²³¹ J. Joteyko, *Słowo wstępne*, „Polskie Archiwum Psychologii” 1926, nr 1, s. 1.

²³² Tamże, s. 4.

redakcją Stefana Baleya. Były one poświęcone wyłącznie pamięci Józefy Joteyko. Wydawanie pisma zostało zawieszona na okres dwóch lat, po czym w roku 1930 ponownie je wznowiono. Funkcję redaktorów pełnili kolejno: Stefan Baley, Maria Grzegorzewska i Jakub Segał. W periodyku zamieszczano rozprawy naukowe autorstwa m.in.: Bronisława Biegeleisena, Mieczysława Dybowskiego, Marii Grzegorzewskiej, Ludwika Jaxy-Bykowskiego, Józefa Pietera, Stefana Szumana. Do roku 1939 wydano 11 tomów. Publikację wznowiono po zakończeniu wojny. W roku 1938 nastąpiła zmiana tytułu na „Psychologia Wychowawcza”. Była to konsekwencja dominacji artykułów związanych z pracą psychologów i pedagogów szkolnych. W roku 1949 Polskie Towarzystwo Psychologiczne podjęło decyzję o połączeniu „Psychologii Wychowawczej” z „Kwartalnikiem Psychologicznym”, w wyniku czego powstał „Przegląd Psychologiczny”²³³.

W roku 1927 w Warszawie pojawiło się czasopismo naukowe poświęcone psychologii eksperymentalnej i fizjologii pracy „Psychotechnika”²³⁴. Kwartalnik zajmował się sprawami poradnictwa zawodowego oraz innymi zagadnieniami z dziedziny psychologii stosowanej²³⁵. Na rynku polskim periodyk ten utrzymał się do roku 1939 i liczył 13 tomów. „Psychotechnika” stanowiła organ Polskiego Towarzystwa Psychotechnicznego. W skład komitetu redakcyjnego wchodził Jan Wojciechowski, przy współudziale Władysława Witwickiego i Stanisława Studenckiego. Pismo stało się płaszczyzną wielu dyskusji i polemik szczególnie związanych z psychologią pracy, badaniami predyspozycji zawodowych oraz doradztwem zawodowym. Redaktorzy poświęcali uwagę sprawom zawodowym w państwach zachodniej Europy²³⁶.

Sekcja Psychologów Szkolnych funkcjonująca w ramach Towarzystwa Psychologicznego dokumentowała swoją działalność, publikując „Biuletyn Sekcji Psychologów Szkolnych”²³⁷. Pismo wydawano w latach 1927-1931. Ukazywało się jako dodatek do

²³³ Okoliczności połączenia periodyków zostały szerzej opisane w rozdziale 2.6. *Działalność redakcyjna i wydawnicza po wojnie*.

²³⁴ Struktura periodyku składała się z następujących działów: rozprawy, głosy dyskusyjne, artykuły sprawozdawcze, które to tworzyły część naukową pisma oraz część informacyjną, skład której wchodziły: recenzje, streszczenia, notatki bibliograficzne, przeglądy czasopism, sprawozdania instytucji i kronika. Streszczenia i niektóre teksty publikowano w języku francuskim. Z redakcją współpracowało gremium znanych polskich psychologów oraz pedagogów, m.in.: Stefan Baley (1885-1952), Bronisław Biegeleisen (1881-1963), Stefan Błachowski (1889-1962), Ludwik Jaxa-Bykowski (1881-1948), Maria Grzywak-Kaczyńska (1886-1979), Stanisław Siedlaczek (1892-1941). Zob. C.W. Domański, *Polskie czasopisma psychologiczne...*, dz. cyt., s. 152.

²³⁵ *Od Redakcji*, „Psychotechnika” 1927, nr 1, s. 2.

²³⁶ G. Wrona, *Polskie czasopisma naukowe...*, dz. cyt., s. 148.

²³⁷ Rocznik, był on odrębnego rodzaju instytucją wydawniczą, posiadał własną numerację zeszytów i paginację stron. W „Biuletynie” zamieszczane były głównie streszczenia referatów wygłaszanych na posiedzeniach Sekcji, ale również artykuły podnoszące potrzebę wprowadzania do szkół stanowiska psy-

„Polskiego Archiwum Psychologii”. Wyjątek stanowił numer 2, wydany jako dodatek do „Psychotechniki”. W redagowaniu rocznika uczestniczyła Maria Grzywak-Kaczyńska. Pełniła ona funkcję psychologa szkolnego, jako jedna z pierwszych osób w Polsce. Pomocą redakcyjną służyli również Felicja Felhorska (1895-1970), Zofia Sikorowska i Stanisław Studencki²³⁸.

Efemerydalnie w roku 1937 na terenie Płocka ukazał się języku polskim jeden numer „Biuletynu Instytutu Psychologicznego”²³⁹. Wydawany przez autonomiczną sekcję, działającą przy Towarzystwie Naukowym Płockim, periodyk poświęcony był tematyce psychologii stosowanej. Grupę, dla której był przeznaczony, stanowili psychologowie szkolni, pedagodzy i nauczyciele oraz osoby specjalizujące się w poradnictwie zawodowym. Funkcję redaktora naczelnego pisma pełnił Bronisław Lutyński (1885-1974). W zamyśle redaktorów „Biuletyn” miał spełniać rolę organu naukowo-praktycznego. Był jednak ograniczony tematycznie do zagadnień lokalnych i regionalnych Płocka i jego okolic. Możliwe, że z tego powodu ta inicjatywa wydawnicza okazała się tak krótka, a powód jej przerwania stanowiły trudności z napływem materiału naukowego²⁴⁰.

W okresie międzywojennym obok Warszawy i Płocka ważnym ośrodkiem pod względem wydawania pism psychologicznych był Poznań. To tu w latach 1934-1935 wydawano kwartalnik „Psychometria”²⁴¹. Pismo poświęcone było dylematom psychologii stosowanej, wiele miejsca poświęconow nim psychometrii zawodowej i szkolnej. Jak pisze Grażyna Wrona:

*Pismo wypełniało rolę organu naukowego Wojewódzkiego Instytutu Rzemieślniczo-Przemysłowego w Poznaniu, w strukturach którego działała Poradnia Zawodowa*²⁴².

„Psychometria” gromadziła osoby związane z tym właśnie Instytutem. Byli wśród nich: Stefan Frycz (1910-1942), Adam Wiegner (1889-1967) oraz badacze reprezentujący inne ośrodki: Bronisław Biegeleisen, Gabriel Brzęk (1908-2002), Ludwik Jaxa-

chologa szkolnego. Istotną, często poruszaną kwestią pozostawała konieczność opracowania jednolitego programu pracy szkolnych psychologów. Zob. O. Lipkowski, *Józefa Joteyko...*, dz. cyt.

²³⁸ G. Wrona, *Polskie czasopisma naukowe...*, dz. cyt., s. 148.

²³⁹ Biuletyn Instytutu Psychologicznego „Augustineum”, miesięcznik poświęcony naukowym i praktycznym sprawom psychiatrycznym. Organ Polskich Zakładów Psychiatrycznych. Wydawany przy wsparciu finansowym Starostwa Krajowego w Poznaniu. Jego współtwórcy to redaktor naczelny Oskar Bielawski (1891-1973) i Aleksander Piotrowski (1878-1933). Zob. H. Florkowski, *Dr med. Oskar Bielawski (1891-1973). Życie i dzieło*, Kościan 1991.

²⁴⁰ G. Wrona, *Polskie czasopisma naukowe...*, dz. cyt., s. 150.

²⁴¹ Wszystkie publikacje zawierały streszczenia w językach obcych. Pismo nie posiadało działu informacyjnego. Dodatkowo publikowano w nim spisy treści innych czasopism: „Higiena Psychiczna”, „KP”, „Nowiny Psychiatryczne”, „Polskie Archiwum Psychologii” i „Psychotechnika”.

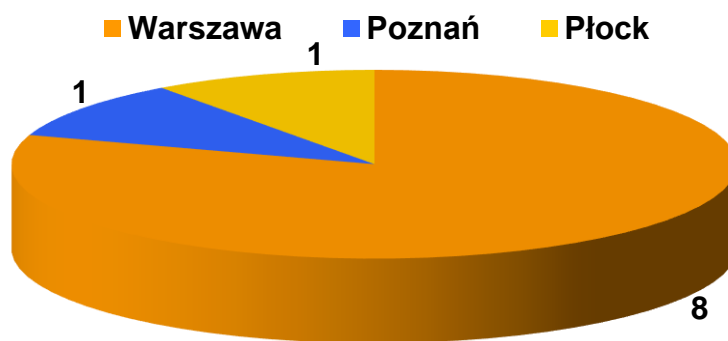
²⁴² G. Wrona, *Polskie czasopisma naukowe...*, dz. cyt., s. 149.

Bykowski, Stanisław Studencki (1883-1945) i Władysław Witwicki (1878-1948). Kierownikiem wydawnictwa i jego redaktorem naczelnym pozostawał Jan Schwarz (1901-1988). Publikacje tematycznie powiązane były ze środowiskiem lokalnym. Periodyk wydawany był przez dwa lata i składał się z dwóch tomów. Według Grażyny Wrony trudno podać wyraźną przyczynę zaprzestania jego wydawania²⁴³.

Przez niedługi okres 1938-1939 funkcjonowały na rynku wydawniczym „Prace Psychologiczne”²⁴⁴. Kwartalnik wydawany przez Naukowe Towarzystwo Pedagogiczne pod redakcją Stefana Szumana. Wśród autorów znaleźli się m.in.: Maria Derwisz-Parnowska, Maria Fiedlerowa, Stefan Kurzawski, Ludwik Pawłowski (ur. 1895), Eugeniusz Piasecki (1872-1947), Feliks Wojtas, Oskar Żawrocki (1901-1988).

Jednorazowy epizod wydawniczy związany był z pojawieniem się w 1929 roku w Warszawie I tomu pisma Naukowego Towarzystwa Pedagogicznego „Psychologia Niewidomych”²⁴⁵. Funkcję redaktora naczelnego pełniła Maria Grzegorzewska²⁴⁶. Wydano tylko jeden numer pisma, któreco prawda było inicjatywą efemeryczną, ale zawierało w swoim tytule słowo „psychologia”. Świadczyło to o jego naukowym odniesieniu do problematyki psychologicznej osób niewidomych²⁴⁷.

Wykres 6. Główne ośrodki wydawnicze w Polsce w okresie dwudziestolecia międzywojennego

Źródło: opracowanie własne

²⁴³ Tamże.

²⁴⁴ W „Pracach” publikowano rozbudowane opracowania naukowe z obszaru psychologii wychowawczej i pedagogiki.

²⁴⁵ Zob. D. V. Osier, R. H. Wozniak, *A century of serial publications...*, dz. cyt.; Aneks, tabela 24 (Rok 1929).

²⁴⁶ Maria Grzegorzewska – polska pedagog, psycholog. Profesor – twórca polskiej pedagogiki specjalnej. Zob. A. Kozłowski, *Grzegorzewska Maria*, [w:] E. Kosnarewicz, T. Rzepa, R. Stachowski (red.), *Słownik psychologów polskich*, Poznań 1992, s. 83-87.

²⁴⁷ D. V. Osier, R. H. Wozniak, *A century of serial publications...*, dz. cyt., s. 401.

Dużą rolę w rozwoju rodzimych czasopism psychologicznych odegrały wcześniej powstałe wydawnictwa międzynarodowe. Wydawcy krajowych periodyków psychologicznych wzorowali się na pismach m.in. niemieckich, francuskich i amerykańskich. W podejmowanej problematyce widać wpływ myśli zachodnioeuropejskiej. Redaktorzy utrzymywali kontakt z wydawnictwami zagranicznymi. Dzięki temu polscy autorzy mogli swoje prace zamieszczać na łamach międzynarodowych, jak i obcokrajowcy swoje rozprawy publikowali w polskich pismach. Naukowcy związani z psychologią widzieli potrzebę inicjowania w kraju nowych wydawnictw periodycznych i podejmowali w tej sprawie usilne starania.

W dwudziestoleciu międzywojennym główny ośrodek wydawniczy mieścił się w Warszawie, gdzie wydano w tym okresie najwięcej pism psychologicznych. Ponadto pisma o tematyce psychologicznej w kraju publikowano także w Poznaniu i Płocku. W ramach podejmowanej w Polsce naukowej działalności psychologicznej wysiłek wydawnictw periodycznych można uznać za owocny. Rozwojowi tej dyscypliny w Polsce w czasie międzywojnia pomagały nowe wydawnictwa psychologiczne. Zawód psychologa dysponował swoim periodykiem zarówno w odniesieniu do pracy psychologa szkolnego, jak i w zakresie poradnictwa zawodowego. Łączność krajowych wydawnictw psychologicznych z wydawnictwami zagranicznymi odbywała się głównie poprzez publikowane treści, które zawierały m.in. streszczenia, omówienia, recenzje i przeglądy czasopism. W Polsce skala zjawiska nie była duża. Tytuły wydawane przez elitę naukowej psychologii pozostawały bez dostatecznych zasobów materialnych i wsparcia ze strony instytucji i towarzystw naukowych. Z tego powodu nie miały większych szans na dłuższe utrzymanie się na rynku wydawniczym. Większość periodyków zamieszczała dedykacje i podziękowania dla indywidualnych fundatorów, wspierających owe przedsięwzięcia materialnie. Brakowało czynnych i znaczących instytucji, które stałyby się ich zapleczem finansowym.

Pierwotny program wydawniczy psychologii w krajowych periodykach reprezentował wysoki poziom w zakresie wiedzy, stanu badań i aktualności związanych z kierunkiem na arenie międzynarodowej. Pierwsi polscy wydawcy pism psychologicznych (Edward Abramowski „Prace z Psychologii Doświadczalnej” i Józefa Jotejko „Polskie Archiwum Psychologii”) wyznaczyli ambitny kierunek dla dalszego rozwoju psychologicznych periodyków, które od początku reprezentowały wysoki poziom wydawniczy i naukowy.

Rozdział 2. „Kwartalnik Psychologiczny” – historia, twórca, redakcja, autorzy, szata edytorska

2.1. Geneza pisma

Dwudziestolecie międzywojenne to epoka w dziejach Europy i Polski obejmująca 21 lat pomiędzy zakończeniem pierwszej wojny światowej (zawarciem rozejmu w Compiègne) w 1918 roku a wybuchem drugiej wojny światowej w 1939 roku²⁴⁸.

Dzieje prasy w okresie dwudziestolecia międzywojennego były różne ze względu na niesprzyjające okoliczności, uwarunkowane sytuacją polityczną i gospodarczą. Duże znaczenie miały takie czynniki, jak: nieuregulowane do końca podstawy prawne w zakresie ruchu wydawniczego i prasowego, brak ograniczeń formalno-prawnych, trudne warunki gospodarcze i ekonomiczne, podziały społeczne, duże zróżnicowanie narodowościowe i etniczne. W chwili odzyskania niepodległości Polska pozostawała zacofanym, ubogim krajem z dużym zaludnieniem w środowiskach wiejskich.

W początkach dwudziestolecia międzywojennego mieszkańcy wsi stanowili ponad 60% ogółu społeczeństwa polskiego. Czasopisma były atrybutem świata inteligenckiego, a więc miejskiego. Znaczna część społeczeństwa, zwłaszcza ta zamieszkująca obszary wiejskie nie miała możliwości dostępu i korzystania z prasy. Było to powiązane z analfabetyzmem (około 1,5 miliona ludzi wykształconych, na 32 miliony obywateli w roku 1931, 35 milionów obywateli w roku 1935). Skutkowało to tym, że prasa stała się atrybutem ludzi wykształconych²⁴⁹.

Duży wpływ na poczytność prasy stanowił czynnik związany z poziomem zamożności ludności. Nie każdy obywatel mógł sobie pozwolić na wydatek w postaci książki czy czasopisma. Zubożenie społeczeństwa nastąpiło w wyniku ogólnoświatowego kryzysu ekonomicznego, który w szczególności dotknął Polskę u progu niepodległości. Doszło wówczas do dużego spadku popytu na prasę. Konsekwencją była konieczność likwidacji wielu tytułów bądź kłopoty finansowe wydawców. Przyczyniło się to do

²⁴⁸ Hasło „Dwudziestolecie międzywojenne”, [w:] *Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjg.pwn.pl>.

²⁴⁹ S. Adamkiewicz, *Statystyka w II Rzeczypospolitej*, 2018, <https://niepodlegla.gov.pl>.

ograniczenia wysokości nakładów i ich zawartości. Duże znaczenie miała także kwestia społeczna związana z brakiem nawyku czytania²⁵⁰.

Początki niepodległości to także trudne warunki techniczne, zwłaszcza infrastruktura związana ze słabą urbanizacją polskich miast, utrudnienia komunikacyjne, co miało wpływ na rozwój bazy wydawniczej i poligraficznej. Po odzyskaniu niepodległości naturalnym i optymalnym obszarem cyrkulacji prasy były głównie większe miasta. Przeszkodę stanowiła słabo rozbudowana sieć połączeń komunikacyjnych kolejowych i drogowych. Powoli rozwijał się przemysł poligraficzny, oparty głównie na starym przedwojennym parku maszynowym. W pierwszych latach po odzyskaniu niepodległości widoczna była regionalizacja, zarówno prasowa, jak i polityczna. Utrudniała ona próby tworzenia czasopism codziennych, o charakterze ogólnokrajowym, miała też wpływ na wysokość nakładów²⁵¹.

Duże znaczenie odgrywał czynnik polityczny, powiązany z kształtowaniem ówczesnej sceny politycznej i systemu politycznego. Prasa była swoistego rodzaju medium, które mogło promować polityków, ich program i ideologię. Często dyskusje parlamentarne opisywane były na łamach pism. Rozwój ilościowy prasy politycznej powiązany był z dużą liczbą istniejących partii i organizacji politycznych²⁵².

Okres międzywojnia charakteryzowało oddziaływanie propagandy. Zaczęła ona dysponować nie tylko nowymi środkami technicznymi, ale także podlegała instytucjonalizacji, nabierając cech propagandy masowej i totalnej²⁵³.

W latach 1923-1929 widoczny był dynamiczny wzrost liczby tytułów. W latach 1930-1934 doszło do kryzysu gospodarczego. Spadła liczba drukowanych tytułów powiązanych głównie z partiami politycznymi. W najlepszej sytuacji znalazły się pisma naukowe związane z różnymi ośrodkami i instytucjami naukowymi, w tym m.in. „Kwartalnik Psychologiczny”, oraz masowe na przykład czasopisma kobiece, jak „Kurier Kobiety”, „Praktyczna Pani-Dobra Obywatelka”²⁵⁴, a także prasa codzienna. Lata 1935-1939 to czas pomyślny dla prasy, co uwidaczniało się wzrostem liczby tytułów o ponad 80%. Po krótkim zastoju w okresie pierwszej wojny światowej prasa zaczęła

²⁵⁰ A. Notkowski, *Prasa prowincjonalna Drugiej Rzeczypospolitej (1918-1939)*, Warszawa-Łódź 1982.

²⁵¹ A. Paczkowski, *Prasa polska 1918-1939*, Warszawa 1980.

²⁵² Tenże, *Prasa codzienna Warszawy w latach 1918-1939*, Warszawa 1983.

²⁵³ T. Goban-Klas, *Media i komunikowanie...*, dz. cyt., s. 86.

²⁵⁴ K. Łozowska-Marcinkowska, *Sprawy niewieście. Problematyka czasopism kobiecych Drugiej Rzeczypospolitej*, Poznań 2010, s. 162-163.

wracać do swej świetności z chwilą odzyskania przez Polskę niepodległości. W 1928 roku wychodziły 2353, a w 1935 roku 2854 pisma²⁵⁵.

Okres odzyskania przez Polskę niepodległości stwarzał nowe sprzyjające okoliczności do rozwoju czasopiśmiennictwa popularnonaukowego i naukowego. Popularyzacja nauki w Drugiej Rzeczypospolitej związana była z działalnością instytucji i organizacji naukowych oraz społecznych. Dotyczyła inicjatyw wydawniczych podejmowanych przez kadrę profesorską, nauczycieli, działaczy oświatowych i społecznych. W obszarze zainteresowań badawczych w dziedzinie pedagogiki rozumianej jako proces wychowania i nauczania znalazło się wiele analiz teoretycznych i empirycznych, które rozszerzały się na nowe dziedziny. Z tego względu okres międzywojnia stał się także istotny w dziejach polskiej psychologii, która kształtowała się w mentalności Polaków jako samodzielna nauka, oddzielna od pedagogiki czy filozofii. Grażyna Wrona nadała miano dokumentu czasopismom, które stały się trwałymi wyrazicielami przemian i dyskusji teoretycznych i metodologicznych, nierozzerwalnie powiązanych z działalnością edukacyjną zarówno w obszarze pedagogiki, jak i psychologii²⁵⁶. Dlatego czas międzywojnia można uznać jako oficjalne rozpoczęcie wydawania naukowych czasopism psychologicznych w Polsce. Przeszkody pojawiały się w obszarze zarówno materialnym, jak i organizacyjnym. Z tego względu wiele pism psychologicznych, które udało się wydać, miało charakter efemerydalny²⁵⁷. Do roku 1930 pojawiły się dwa znaczące czasopisma. Pierwszym były wydane w 1913 roku „Prace z Psychologii Doświadczalnej”. W roku 1926 pojawiło się „Polskie Archiwum Psychologii”, którego wydawanie przerwano po upływie dwóch lat. W tym czasie pod koniec lat dwudziestych S. Błachowski przystąpił do realizacji swojego pomysłu wydawania czasopisma psychologicznego. O potrzebie istnienia periodyku zawierającego informacje i materiały z psychologii wspominał już w roku 1918 w artykule *W sprawie potrzeb naukowych w zakresie psychologii*²⁵⁸. „Kwartalnik Psychologiczny”, bo tak zatytułowano nowe czasopismo, miał kontynuować zastrzymaną polską inicjatywę wydawniczą czasopism psychologicznych.

2.2. Życiorys Stefana Błachowskiego

Korzenie rodowe Stefana Błachowskiego wywodzą się z województwa podkarpackiego. Jego dziadkowie, Józef i Anna z domu Kreisel, mieszkali we wsi Kąkolówka, na

²⁵⁵ A. Birkenmajer i in. (red.), *Encyklopedia...*, dz. cyt., s. 458.

²⁵⁶ G. Wrona, *Polskie czasopisma naukowe...*, dz. cyt., s. 72.

²⁵⁷ Tamże, s. 147.

²⁵⁸ S. Błachowski, *W sprawie potrzeb...*, dz. cyt., s. 487-488.

południe od Rzeszowa. Tam urodził się ich syn Konstanty Błachowski, który ożenił się z Niemką Marią Niklas. Ze związku tego urodziło się kolejno czworo dzieci: Roman, Stefan, Helena i Klemens²⁵⁹.

Stefan Walerian Błachowski urodził się 19 maja 1889 roku w Opawie. W latach 1895-1899 uczęszczał do szkoły elementarnej we Lwowie. Tam od roku 1899 kontynuował naukę w Cesarsko-Królewskim Gimnazjum. Na wczesnym etapie edukacyjnym Stefan udzielał się w kółku naukowym, tam właśnie przedstawił swoje pierwsze prelekcje *Stosunek Słowackiego do Mickiewicza* oraz *Kilka słów o idei Nieboskiej Komedii*²⁶⁰.

W dniu 10 czerwca 1907 roku otrzymał świadectwo dojrzałości, a jesienią tego roku podjął studia filozoficzne na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Lwowskiego, w tym czasie noszącego nazwę C. K. Uniwersytet im. Cesarza Franciszka I²⁶¹. Struktura tego wydziału umożliwiła mu podjęcie także studiów psychologicznych i polonistycznych. W trakcie studiów poznał profesora Kazimierza Twardowskiego, który był twórcą szkoły filozoficznej tzw. Szkoły Twardowskiego²⁶². Twardowski stał się dla niego mentorem na całe dalsze naukowe życie. Błachowski uczestniczył w zajęciach z psychologii prowadzonych przez profesora Twardowskiego i pod jego opieką realizował pracę eksperymentalną *O wrażeniach położenia i ruchu*, która ukazała się w 1919 roku nakładem Polskiego Towarzystwa Filozoficznego we Lwowie²⁶³. Codzienne kontakty studenta z profesorem zbudowały między nimi przyjaźń, widoczną po latach w ich korespondencji. Tak wyrażał się Stefan Błachowski o swoim wykładowcy Kazimierzu Twardowskim w artykule poświęconym jego pamięci w roku 1938:

[...] wielkość Twardowskiego jako twórcy szkoły nie tylko polegała na tym, że rzucał hasła, podawał metody, nakreślał ramy badań, lecz także przede wszystkim na tym, że uczył, jak po ścieżkach, które wskazywał, należy samodzielnie chodzić. Dzięki tym właściwościom duchowym Mistrza znalazło się w obrębie „szkoły” zarówno miejsce dla

²⁵⁹ J. Matysiak, *Stefan Błachowski...*, dz. cyt., s. 15.

²⁶⁰ Sprawozdanie dyrekcji C. K. Gimnazjum VI we Lwowie za rok szkolny 1907, Lwów 1907, s. 75.

²⁶¹ AAN, zespół MWRiOP,teczka personalna Stefana Błachowskiego, sygn. 1762, odpis świadectwa odejścia S. Błachowskiego z Uniwersytetu Lwowskiego sporządzony przez rektora UP Heliodora Święcickiego w dniu 23 lutego 1923r., s. 63.

²⁶² T. Rzepa, *Twardowski Kazimierz Jerzy Adolf ze Skrzypny Ogończyk*, [w:] E. Kosnarewicz, T. Rzepa, R. Stachowski (red.), *Słownik psychologów polskich*, Poznań 1992, s. 198-202; R. Stachowski, *Początki polskiego czasopiśmiennictwa psychologicznego*, dz. cyt., s. 65.

²⁶³ S. Błachowski, *O wrażeniach położenia i ruchu*, „Badania Psychologiczne” 1919, z. 1, s. 1-17.

tych, dla których całym światem były verba magistri, jak dla tych, którzy przejąwszy Jego ideologię pracy naukowej wkroczyli w poszukiwaniu prawdy na nowe tory²⁶⁴.

Błachowski był zaliczany do drugiej generacji studentów Twardowskiego obok takich znakomitości jak Stefan Baley, Stanisław Leśniewski, Tadeusz Kotarbiński, Kazimierz Ajdukiewicz oraz Tadeusz Czeżowski²⁶⁵.

Z biegiem czasu zamiłowanie do psychologii i ciekawość poznania eksperymentalnych metod badania skłoniły Stefana do wyjazdu do Getyngi. Tam od września 1909 roku podjął studia na Georg August Universität, drugim prestiżowym ośrodkiem naukowym po Uniwersytecie Lipskim. Na niemieckim uniwersytecie poznał profesora Georga Eliasa Müllera, czołowego przedstawiciela psychologii przełomu XIX i XX wieku. Na uczelni tej wykładał również Edmund Husserl, twórca szkoły fenomenologicznej²⁶⁶. Był to okres intensyfikacji ruchu fenomenologicznego, który miał duży wpływ na polską myśl filozoficzną²⁶⁷. Błachowski zafascynowany problematyką fenomenologiczną przekazywaną na wykładach profesora Husserla przyjął temat rozprawy doktorskiej związanej z badaniem wrażeń wzrokowych²⁶⁸. Pisał o tym w liście do Kazimierza Twardowskiego, z którym utrzymywał kontakt korespondencyjny²⁶⁹. Donosił swojemu mentorowi o trudnościach, jakich doświadczał ze strony swojego promotora profesora Georga Eliasa Müllera. Z listów dowiadujemy się, że po miesiącach pracy nad dysertacją zamierzał oddać gotową rozprawę, ale promotor odmówił jej przyjęcia, tłumacząc się brakiem czasu. Z tego też powodu jego pobyt w Getyndze się przedłużył. Czas ten Błachowski przeznaczył na badania nad pamięcią, zdolnościami matematycznymi, typem wyobrażeniowym i rolą zainteresowania przy uczeniu pamięciowym u rachmistrów i wirtuozów liczb *O wirtuozach liczb* (1911)²⁷⁰, *Pamięć a świadomość* (1913)²⁷¹, *O pamięci, jej istocie i kształceniu* (1913)²⁷².

²⁶⁴ Tenże, *Kazimierz Twardowski*, „KP” 1938, t. X, s. 7.

²⁶⁵ R. Jadczyk, *Mistrz i jego...*, dz. cyt., s. 11.

²⁶⁶ R. Stachowski, *Polacy na niemieckich uniwersytetach*, [w:] H. E. Luck (red.), *Historia psychologii*, Warszawa 2008, s. 257.

²⁶⁷ Kontakty Edmunda Husserla z polskimi filozofami i oddziaływanie ruchu fenomenologicznego na polską myśl filozoficzną, zob. C. Głombik, *Husserl i Polacy. Pierwsze spotkania, wczesne relacje*, Katowice 1999.

²⁶⁸ Stosunek Stefana Błachowskiego do fenomenologii, zob. szerzej tamże, s. 85, 104-106.

²⁶⁹ BIFiS PAN PTF, Korespondencja Kazimierza Twardowskiego, rkps 02.1.T.IV, list S. Błachowskiego do K. Twardowskiego datowany w Getyndze 20.12.1912r., k. 4-5.

²⁷⁰ S. Błachowski, *O wirtuozach liczb*, „Wszechświat”, nr 49, 1911, s. 774-776.

²⁷¹ Tenże, *Pamięć a świadomość. Rzecz napisana z powodu E. Abramowskiego „Badań doświadczalnych nad pamięcią”*, „Przegląd Filozoficzny” 1913, t. XVI, s. 484-494.

²⁷² Tenże, *O pamięci, jej istocie i kształceniu*, „Ruch Filozoficzny” 1913, t. III, s. 23.

W międzyczasie Błachowski uczestniczył w XI Zjeździe Lekarzy i Przyrodników Polskich, który odbył się w dniach 18-22 lipca 1911 roku w Krakowie. W spotkaniu uczestniczyło około 1100 osób²⁷³. Podzielono je na poszczególne sekcje, m.in. neurologiczną, okulistyczną, rolniczą, botaniczną czy chemiczną. Sam Błachowski wygłosił referat w ramach sekcji filozoficznej „Psychologia i fizjologia w malarstwie”. Uczestnicząc w wydarzeniu, wszedł w środowisko polskich naukowców. Zaczęto go rozpoznawać w towarzystwie polskich filozofów²⁷⁴.

Rok później Stefan brał czynny udział w charakterze sprawozdawcy „Ruchu Filozoficznego” w V Międzynarodowym Kongresie Psychologii Eksperymentalnej, który odbywał się w dniach 16-19 kwietnia 1912 roku w Berlinie²⁷⁵. Uczestnictwo w kolegiach naukowych w czasie studiów było dla młodego naukowca dużym przeżyciem. Dzięki udziałowi w tym wydarzeniu Błachowski dostrzegł w psychologii dziedzinę badań ściśle powiązaną z wieloma naukami przyrodniczymi i medycznymi²⁷⁶. Czesław Głombik zauważył, że Błachowski w czasie oczekiwania na egzaminy doktorskie,

W najmniejszym stopniu nie zwalniał wówczas tempa prowadzonych prac naukowych, był to okres w jego getyńskich studiach, kiedy dużo pisał, przygotowywał kongresowe referaty, jako autor pozostawał w kontaktach z redakcjami licznych czasopism²⁷⁷.

W 1913 roku Błachowski uzyskał stopień doktora filozofii na podstawie rozprawy-*Studienuber den Binnenkontrast* (Badanie nad kontrastem wewnętrznym)²⁷⁸. W ten sposób 29 kwietnia 1913 roku Błachowski zakończył studia w Getyndze i powrócił do Lwowa.

Rok później, w dniu 23 kwietnia 1914 roku, ożenił się z Niemką Marią Elbracht-Hulseweh²⁷⁹. Młoda para zamieszkała we Lwowie, gdzie rok później urodził się ich syn Roman, a po kilku latach córka Danuta²⁸⁰.

²⁷³ *Księga Pamiątkowa XI Zjazdu Lekarzy i Przyrodników Polskich w Krakowie 18-22 lipca 1911*, Kraków 1912.

²⁷⁴ C. Głombik, *Stefan Błachowski...*, dz. cyt., s. 144.

²⁷⁵ S. Błachowski, *V Międzynarodowy Kongres Psychologii Eksperymentalnej*, „Ruch Filozoficzny” 1912, nr 5, s. 78-85.

²⁷⁶ C. Głombik, *Husserl i Polacy...*, dz. cyt., s. 89.

²⁷⁷ Tenże, *Stefan Błachowski...*, dz. cyt., s. 159.

²⁷⁸ Kontrast wewnętrzny polega na zmniejszaniu się jasności i nasyceniu barwy w zależności od wielkości jej powierzchni. Władysław Witwicki nazywał go kontrastem śródpowierzchniowym. Zob. S. Błachowski, *Studienuber den Binnenkontrast*, Göttingen 1913, s. 43; toż samo, „Zeitschrift für Psychologie und Physiologie der Sinnesorgane”, II. Abteilung: „Zeitschrift für Sinnesphysiologie” 1913, t. XXXXVII, s. 291-330.

²⁷⁹ PANAWOP, Materiały Stefana Błachowskiego, j.a. 120, kwestionariusz paszportowy, k. 18. W ankiecie personalnej przechowywanej w Archiwum UAM Błachowski podał jako miejsce urodzenia żony

W związku z działaniami zbrojnymi prowadzonymi na terenie Galicji Stefan dostał powołanie do wojska. Jego ojciec i brat Roman również uczestniczyli w walkach, w których brat zginął. Prawdopodobnie, aby uczcić Romana Stefan nadał synowi jego imię. Konstanty Błachowski w trosce o życie jedynego już syna w październiku 1915 roku korespondencyjnie prosił o pomoc Kazimierza Twardowskiego, zabiegał, aby uczelnia interweniowała w sprawie odwołania Stefana z wojska²⁸¹. Możliwe, że ta interwencja władz uniwersytetu doprowadziła do przeniesienia go do rezerwy. Błachowski w 1916 roku wrócił do pracy na swojej Alma Mater²⁸².

Uwieńczeniem kariery naukowej Stefana Błachowskiego na Uniwersytecie Lwowskim był pomyślnie zrealizowany przewód habilitacyjny. W 1917 roku uzyskał on stopień doktora habilitowanego psychologii na podstawie rozprawy *O wrażeniach położenia i ruchu*²⁸³. Sfinalizowanie przewodu pozwoliło otrzymać stopień doktora habilitowanego w obszarze psychologii i pedagogiki eksperymentalnej. W ten sposób zakończył swoją działalność naukową we Lwowie i przeniósł się do Poznania.

Jego rozprawa nie znalazła jednak oddźwięku na gruncie międzynarodowym. Wydana w języku polskim nie miała możliwości dotarcia do szerokiego grona zagranicznych odbiorców²⁸⁴.

Stefan Błachowski rozpoczął docenturę na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu, gdzie z czasem objął wiele funkcji kierowniczych²⁸⁵. W roku 1921 otrzymał tytuł profesora zwyczajnego psychologii i pedagogiki na Wydziale Filozoficznym. Jego wykłady dotyczyły m.in. życia psychicznego w odniesieniu do systemu nerwowego, psychologicznych podstaw dydaktyki, psychologii objawów woli, psychologii pracy umysłowej, a także ćwiczeń psychologicznych dla początkujących²⁸⁶.

miejsce: Verl.Zob. AUAM,teczka personalna Stefana Błachowskiego, sygn. 126/3, ankieta personalna.

²⁸⁰ Tamże, j.a. 120, kwestionariusz paszportowy, k. 16.

²⁸¹ BIFiS. PAN PTF, rkps 02.1.T.IV, Korespondencja Kazimierza Twardowskiego, list K. Błachowskiego do K. Twardowskiego datowany w Wiedniu 16.10.1915r., k. 1.

²⁸² AAN, zespół MWRiOP,teczka personalna Stefana Błachowskiego, sygn. 1762, pisma rektora Uniwersytetu Poznańskiego nr 6749 z dn. 2 III 1934r. do Ministerstwa WRiOP w sprawie nabycia przez S. Błachowskiego praw emerytalnych, za okres służby wojskowej i pracy do 1918r., s. 21.

²⁸³ S. Błachowski, *O wrażeniach położenia i ruchu*, „Badania Psychologiczne”1919, z. 1, s. 1-17. Zob. szerzej B. Hornowski, *Życie i działalność...*, dz. cyt., s. 16.

²⁸⁴ Od 10 do 11 kwietnia 1951 roku w Warszawie odbyła się II Ogólnopolska Konferencja Pedagogów i Psychologów. Wówczas profesor Tadeusz Tomaszewski wygłosił referat dotyczący *Kryzysu metodologicznego w psychologii*. Nawiązał w nim do pracy Błachowskiego. Referat został opublikowany w pierwszym numerze „Przeglądu Psychologicznego” w 1952 roku. Zob. szerzej T. Tomaszewski, *Kryzys metodologiczny w psychologii*, „Przegląd Psychologiczny”1952, nr 1, s. 1-35.

²⁸⁵ J. Matysiak, *Stefan Błachowski...*, dz. cyt., s. 67.

²⁸⁶ *Uniwersytet Poznański w pierwszych latach swego istnienia (1919, 1919-1920, 1920-1921, 1921-1922, 1922-1923): za rektoratu Heliodyfora Świącickiego. Księga Pamiątkowa*, red. A. Wrzosek, Poznań

2.3. Działalność redakcyjna i wydawnicza Stefana Błachowskiego do roku 1939

Fot. 1. Stefan Błachowski w okresie dwudziestolecia międzywojennego

Prezentując wkład Stefana Błachowskiego w rozwój polskiej psychologii, nie można pominąć jego działalności redakcyjnej²⁸⁷. Mieszkając jeszcze we Lwowie, nawiązał współpracę z „Ruchem Filozoficznym”, którego redaktorem naczelnym był Kazimierz Twardowski (w roku 1914 Błachowski został członkiem Komitetu Redakcyjnego „Ruchu”)²⁸⁸.

Już w latach dwudziestych w korespondencji Błachowskiego z Twardowskim pojawia się pomysł wydawania pisma psychologicznego. Już wówczas jego przyszły redak-

1924, s. 562; *Uniwersytet Poznański: spis wykładów w półroczu jesiennym 1919*, Poznań 1919, s. 6; *Uniwersytet Poznański: spis wykładów w półroczu letnim 1920*, Poznań 1920, s. 5-6; *Spis wykładów w trzecim roku akademickiego 1920/1921*, Poznań 1921, s. 46-47; *Spis wykładów. Trimestr pierwszy roku akademickiego 1921/1922*, Poznań 1921, s. 26; *Spis wykładów na I, II i III trymestr roku akademickiego 1922/1923*, Poznań 1922, s. 22; *Spis wykładów na 1., 2. i 3. trymestr roku akademickiego 1923/1924*, Poznań 1923, s. 25-27.

²⁸⁷ E. Kosnarewicz, *Błachowski Stefan*, [w:] E. Kosnarewicz, T. Rzepa, R. Stachowski (red.), *Słownik psychologów polskich*, Poznań 1992, s. 30-34.

²⁸⁸ J. Matysiak, *Stefan Błachowski...*, dz. cyt., s. 99.

tor naczelny zabiegał o uwagi i pomysły swojego mentora dotyczące m.in. wymiany informacji i podziału materiałów przeznaczonych do druku w „Ruchu Filozoficznym” i nowo zainicjowanym czasopiśmie. Ważna dla niego pozostawała kwestia liczby egzemplarzy, w jakiej nowy periodyk miałby być wydawany²⁸⁹.

Nie był to jedyny pomysł na czasopismo psychologiczne w kraju, bowiem grupa psychologów warszawskich postanowiła wznowić wydawanie „Polskiego Archiwum Psychologii”. Tak tę kwestię oceniał Stefan Błachowski w liście do Kazimierza Twardowskiego z czerwca 1929 roku:

*Stać nas w Polsce na razie najwyżej na jedno porządne czasopismo naukowe psychologiczne. Na drugie przyjdzie dopiero czas za lat dwadzieścia pięć*²⁹⁰.

W ostatnich latach pierwszej dekady dwudziestolecia międzywojennego Stefan Błachowski sukcesywnie wdrażał plan zainicjowania naukowego periodyku poświęconego psychologii. W roku 1930 pojawił się pierwszy tom „Kwartalnika Psychologicznego”. Redaktor Błachowski podejmował starania, aby nawiązać i utrzymać współpracę z różnymi instytucjami psychologicznymi w Polsce i poza nią. Zależało mu także, aby móc współpracować z towarzystwami naukowymi, lekarskimi, filozoficznymi, przyrodniczymi i technicznymi. Starał się, aby „Kwartalnik” szybko zyskał międzynarodowy charakter. Wpływ na taki stan rzeczy miało kilka kwestii. Dzięki jego wysiłkom współpracę z redakcją podejmowali zagraniczni naukowcy. W piśmie poruszano aktualne w międzywojniu problemy i kwestie psychologiczne. Zamieszczano relacje z kongresów i zjazdów naukowych polskich i zagranicznych. W każdym wydaniu drukowano przegląd czasopism psychologicznych. Redaktorowi Błachowskiemu zależało, aby polscy czytelnicy w periodyku mogli znaleźć aktualne informacje o tym, co dzieje się w psychologii na gruncie międzynarodowym. Dlatego też rozprawy pisane w języku obcym w streszczeniach przekładano na język polski, zaś polskojęzyczne tłumaczono na wybrane języki obce. W ten sposób zamierzano rekompensować osobom zainteresowanym psychologią trudność lub brak możliwości dostępu do zagranicznych publikacji naukowych²⁹¹.

²⁸⁹ BIFiS PAN PTF, rkps 02.1.T.IV, Korespondencja Kazimierza Twardowskiego, list S. Błachowskiego do K. Twardowskiego datowany w Poznaniu 7.04.1929r., k. 169; kopia listu K. Twardowskiego do S. Błachowskiego datowanego we Lwowie 29.01.1930r., k. 188; zob. też C. W. Domański, *Polskie czasopisma psychologiczne...*, dz. cyt., s. 153.

²⁹⁰ BIFiS PAN PTF, rkps 02.1.T.IV, Korespondencja Kazimierza Twardowskiego, list S. Błachowskiego do K. Twardowskiego datowany w Poznaniu 1.06.1929r., k. 175.

²⁹¹ B. Hornowski, *Życie i działalność...*, dz. cyt., s. 24.

Zaistnienie na polskim rynku wydawniczym naukowego czasopisma zostało życzliwie przyjęte przez odbiorców z różnych środowisk. Pewien wyjątek stanowiła nieprzychylna dla periodyku opinia zamieszczona w „Kwartalniku Pedagogicznym” autorstwa Alberta Dryjskiego²⁹². Zarzucał on Błachowskiemu stroniczość i nieuczciwe pozyskiwanie środków finansowych z Funduszu Kultury Narodowej. Kolejny numer „Kwartalnika Pedagogicznego” zawierał odpowiedź Błachowskiego²⁹³. Biorąc pod uwagę argumenty Błachowskiego, redakcja „Kwartalnika” w liście otwartym stanowczo odcięła się od stanowiska Alberta Dryjskiego. Przygotował on jednak artykuł *Na manowcach polemiki*, w którym powielił zarzuty wobec Błachowskiego, a nawet poczynił zabiegi, by rozpropagować je w innych czasopismach. W maju 1932 roku Stefan Błachowski tak pisał do Kazimierza Twardowskiego na temat zaistniałej sytuacji:

*Nie znalazłszy nakładcy wydał ten artykuł jako broszurę własnym kosztem, rozsyłając ją po Polsce i kolportował osobiście po księgarniach, równocześnie odgrając się mnie w sposób śmieszny i zarazem ordynarny wobec sprzedawcy, o czym mnie zawiadomiono*²⁹⁴.

Albert Dryjski wysłał także do władz Uniwersytetu Poznańskiego pismo, w którym zarzucił Błachowskiemu nieuczciwe postępowanie, finalnie jednak musiał przeprosić oficjalnie Błachowskiego oraz władze uniwersyteckie za swoje pomówienia.

Obowiązki redakcyjne oprócz tego, że dawały Stefanowi Błachowskiemu dużo satysfakcji, zabierały mu wiele czasu i sił. Sprawował jednocześnie funkcję administratora, redaktora, sekretarza, korektora i woźnego. Dbając o redakcję „Kwartalnika”, Błachowski pełnił równoległą funkcję dziekana na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu. Wiele obowiązków sprawiło, iż brakowało mu sił i z tego powodu w październiku 1935 roku zrezygnował z funkcji redaktora naczelnego na korzyść Stanisława Michalskiego, ówczesnego dyrektora Funduszu Kultury Narodowej oraz kierownika Działu Nauki w Kasie im. Józefa Mianowskiego. W październiku 1935 roku tak pisał o tym w liście do Kazimierza Twardowskiego:

²⁹² A. Dryjski, *Recenzja o Kwartalniku Psychologicznym*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1930, nr 1, s. 202-205.

²⁹³ S. Błachowski, *W sprawie recenzji p. A.D. o „Kwartalniku Psychologicznym”*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1930, nr 2, s. 22.

²⁹⁴ BIFiS PAN PTF, rkps 02.1.T.IV, Korespondencja Kazimierza Twardowskiego, list S. Błachowskiego do K. Twardowskiego datowany w Poznaniu 28.05.1932r., k. 212.

*Czynię to ze spokojnym sumieniem, gdyż mogę szczerze sobie powiedzieć, że przez ciąg lat nie próżnowałem, a nawet, że nie byłbym potrafił dużo więcej pracować*²⁹⁵.

Stanisław Michalski konsekwentnie przekonywał Stefana Błachowskiego, aby ten ponownie objął funkcję redaktora naczelnego. W rezultacie Błachowski wycofał swoją rezygnację, ponownie objął kierownictwo w redakcji i rozpoczął pracę nad tomem VIII²⁹⁶.

W następnych latach ukazywały się kolejne tomy periodyku. Inaczej sytuacja wyglądała w związku z wydaniem tomu XII. We wspomnieniach redaktora naczelnego z artykułu wstępnego XIII powojennego tomu czytamy:

*W lecie 1939 roku, tuż przed wybuchem wojny ukończony został druk całego XII-go tomu „Kwartalnika Psychologicznego” i wypuszczenie go z oficyny drukarskiej na szeroki świat było kwestią zaledwie kilku dni, kiedy Niemcy weszli do Poznania i rozpoczęli swą niszczycielską działalność, przez którą zetrzeć chcieli z powierzchni miasta wszelkie ślady kultury polskiej, padł także ofiarą ich zbrodniczego szалу XII-ty tom „Kwartalnika Psychologicznego”. Nie powstrzymała ich ta okoliczność, że „Kwartalnik” był czasopismem naukowym wydawanym w różnych językach przy czynnej współpracy wielu znakomitych zagranicznych psychologów, a wśród nich także i niemieckich. Nienawiść była większa niż rozsądek i poczucie wspólnoty naukowej wszystkich kulturalnych narodów i dlatego zniszczono w Drukarni Uniwersytetu Poznańskiego cały nakład XII-go tomu, z wyjątkiem zeszytu pierwszego, który ukazał się na wiosnę 1939 roku*²⁹⁷.

Reasumując, w okresie międzywojennym ukazało się pełnych 11 tomów oraz pierwszy zeszyt tomu XII „Kwartalnika” redagowanego przez Stefana Błachowskiego. W roku 1935 (tom VI i VII) i 1939 (tom XI i XII) periodyk był wydawany dwukrotnie.

„Kwartalnik Psychologiczny” nie był jedynym czasopismem, które redagował Stefan Błachowski. W roku 1930 z Florianem Znanieckim, pełniącym funkcję redaktora naczelnego, oraz Ludwikiem Jaxą-Bykowskim rozpoczęli redagowanie „Przeglądu Socjologicznego” – wydawanego jako organ Polskiego Instytutu Socjologicznego, który

²⁹⁵ BIFiS PAN PTF, rkps 02.1.T.IV, Korespondencja Kazimierza Twardowskiego, list S. Błachowskiego do K. Twardowskiego datowany w Poznaniu 16.10.1935r., k. 282.

²⁹⁶ W podobnym tonie wypowiadał się też K. Twardowski. W liście do Błachowskiego z sierpnia 1936r. pisał, iż dobrze się stało, że Stefan Błachowski ponownie objął stanowisko redaktora naczelnego. Zob. BIFiS PAN PTF, rkps 02.1.T.IV, Korespondencja Kazimierza Twardowskiego, kopia listu K. Twardowskiego do S. Błachowskiego datowana we Lwowie 19.08.1936r., k. 289.

²⁹⁷ S. Błachowski, *Po ośmiu latach*, „KP” 1947, t. XIII, s. 7.

informował o wydarzeniach z życia socjologicznego²⁹⁸. Wiosną 1927 roku Departament of Psychology w Clark University, Worcester, Massachusetts przystąpił do redagowania dwutomowego wydawnictwa „The Psychologia Register” (w którym były zgromadzone nazwiska oraz dane bio- i bibliograficzne psychologów z całego świata, od starożytności po czasy współczesne). Stefana Błachowskiego zaproszono do współpracy przy tym prestiżowym wydawnictwie na stanowisku współredaktora. Przyjmując to zaproszenie, wiedział, że jest to szansa na zademonstrowanie światu dorobku polskiej psychologii. Przygotowując materiały do druku, zabiegał o pomoc i opinię profesora Twardowskiego²⁹⁹. Amerykańskiemu wydawnictwu chodziło o krótkie adnotacje o polskich psychologach. Profesor Carl Murchison, monitorujący czynności ze strony „The Psychological Register”, w wytycznych redakcyjnych zalecał, by byli to profesorowie psychologii. Błachowski w przygotowanym przez siebie wykazie dodatkowo uwzględniał lekarzy, którzy zajmowali się psychologią. Udało mu się poszerzyć listę do kilkudziesięciu nazwisk zarówno zmarłych, jak i żyjących specjalistów. Gdy wszystkie materiały zostały już zebrane i przesłane do redakcji, redaktor Murchison wyraził zgodę na ich opublikowanie³⁰⁰. „The Psychological Register” ukazał się w 1933 roku³⁰¹.

Od roku 1932 Błachowski pozostawał współredaktorem międzynarodowych wydawnictw „Character and Personality” oraz „Psychological Abstracts Register”³⁰². Był też członkiem Komitetów Redakcyjnych „Chowanny”³⁰³ (1929-1935) oraz „Wychowania Fizycznego” (1932-1936). Sprawował funkcję redaktora naczelnego Komitetu Redakcyjnego Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk serii „Prace z Psychologii i Pedagogiki”. Pozostawał członkiem Komitetu Wydawniczego dzieł Kazimierza Twardowskiego³⁰⁴.

²⁹⁸ N. Kraśko, *Poznań a początki socjologii w Polsce*, „Nauka” 2011, nr 1, s. 26.

²⁹⁹ BIFiS PAN PTF, rkps 02.1.T.IV, Korespondencja Kazimierza Twardowskiego, list S. Błachowskiego do K. Twardowskiego datowany w Poznaniu 26.05.1927r., k. 140; tamże list S. Błachowskiego do K. Twardowskiego datowany w Poznaniu 15.06.1927r., k. 143.

³⁰⁰ Tamże, Korespondencja Kazimierza Twardowskiego, list S. Błachowskiego do K. Twardowskiego datowany w Poznaniu 24.03.1928r., k. 148.

³⁰¹ S. Błachowski, *The international University Series in Psychology*, „The Psychological Register” 1933, t. III, s. 1118-1128.

³⁰² J. Matysiak, *Stefan Błachowski...*, dz. cyt., s. 108.

³⁰³ Miesięcznik poświęcony ówczesnym nurtom w wychowaniu i nauczaniu. Wydawany przez Instytut Pedagogiczny w Katowicach.

³⁰⁴ J. Matysiak, *Stefan Błachowski...*, dz. cyt., s. 110-111.

2.4. Stefan Błachowski autor „Kwartalnika Psychologicznego”

Stefan Błachowski był założycielem „Kwartalnika Psychologicznego”. Pełnił funkcję redaktora naczelnego, czemu poświęcał wiele uwagi i energii. Jednocześnie był autorem wielu publikacji. Na podstawie tabeli 2 prześledzić można wszystkie publikacje autorstwa Stefana Błachowskiego zawarte w poszczególnych tomach „Kwartalnika Psychologicznego” (informacje te pozyskane zostały w oparciu o spis treści 12 tomów periodyku wydanych w latach 1930-1939)³⁰⁵.

Tabela 2. Publikacje Stefana Błachowskiego zawarte w poszczególnych tomach „Kwartalnika Psychologicznego”

Tom	Wstęp	Rozprawy	Streszczenia rozpraw	Sprawozdania z książek	Komunikaty	Zjazdy
I	1			7		2
II				6		1
III				2		
IV				4		1
V				4		
VI				2		1
VII	-	-	-	-	-	-
VIII				4		
IX				5		
X		1			1	
XI		1	1			
XII	-	-	-	-	-	-
Suma	1	2	1	34	1	5

Analizując dane zawarte w tabeli numer 2, zauważyć można:

Tom I zawierał następujące publikacje redaktora naczelnego:

Słowo wstępne – *Od Redakcji*

Sprawozdania z książek (7)³⁰⁶

³⁰⁵ Zob. Aneks, spis treści.

³⁰⁶ Piéron Henri: *Psychologie expérimentale* (Psychologia eksperymentalna); Dwelshauvers Georges: *Traite de Psychologie*; Piéron Henri: *Le développement et l'intelligence* (Nasz umysł i inteligencja); Bortkiewiczówna Janina: *Zastosowanie punktowania jako metody badania zmęczenia*; Foucault Marcel: *Premières leçons de psychologie expérimentale à l'usage des candidats au baccalauréat* (Pierwsze lekcje psychologii eksperymentalnej dla maturzystów); Saudek Robert: *Expérimentale graphologie* (Eksperyment grafologiczny); Schulte R. W.: *Der Einfluss des Kaffees auf Körper und Geist* (Wpływ kofeiny na ciało i ducha).

Informacje o dwóch zjazdach (szczegółowa analiza dot. zjazdów – rozdział 3, tabela 21)³⁰⁷

W tomie II redaktor naczelny zamieścił następujące publikacje:

Sprawozdania z książek (6)³⁰⁸

Informacja dotycząca zjazdu³⁰⁹

Tom III zawierał następujące publikacje redaktora naczelnego:

Sprawozdania z książek (2)³¹⁰

Tom IV zawierał następujące publikacje redaktora naczelnego:

Sprawozdania z książek (4)³¹¹

Informacja dotycząca zjazdu³¹²

Tom V zawierał następujące publikacje redaktora naczelnego:

Sprawozdania z książek (4)³¹³

Tom VI zawierał następujące publikacje redaktora naczelnego:

Sprawozdania z książek (2)³¹⁴

Informacja dotycząca zjazdu³¹⁵

Tom VIII zawierał następujące publikacje redaktora naczelnego:

Sprawozdania z książek (4)³¹⁶

Tom IX zawierał następujące publikacje redaktora naczelnego:

Sprawozdania z książek (5)³¹⁷

³⁰⁷ IX Międzynarodowy Kongres Psychologii; VI Międzynarodowy Zjazd Psychotechników.

³⁰⁸ Seifert Friedrich: *Die Wissenschaft vom Menschen in der Gegenwart* (Nauka o człowieku w teraźniejszości); Mikulski Karol: *Badania psychologiczne w szkole średniej*; Ozierecki N.: *Skala metryczna do badań zdolności ruchowych dzieci i młodzieży*; Heinrich Władysław: *Les fonctions des capillaires en rapport avec la fixation de l'attention* (Funkcja naczyń włosowatych w odniesieniu do skupiania uwagi); Heinrich W. et Strzembosz T.: *Les fonctions des capillaires et la concentration de l'attention* (Funkcja naczyń włosowatych i koncentracji uwagi); Vaissière de la Jules: *La théorie psychanalytique de Freud* (W psychoanalitycznej teorii Freuda).

³⁰⁹ VII Międzynarodowy Zjazd Psychotechników w Moskwie.

³¹⁰ Nihard Rene: *La méthode des tests* (Metoda badania); Ks. Siwek Paweł T. J.: *Konnersreuth w świetle nauki i religii*.

³¹¹ Henning Hans: *Psychologie der Gegenwart* (Psychologia teraźniejszości); Kroh Oswald: *Die Psychologie des Grundschulkindes in ihrer Beziehung zur kindlichen Gesamtentwicklung* (Psychologia rozwoju na etapie szkoły podstawowej); Katz R.: *Das Erziehungssystem der Maria Montessori* (System edukacyjny Marii Montessori); Tatarkiewicz Władysław: *Historia filozofii*.

³¹² Sprawozdanie z X Międzynarodowego Zjazdu Psychologicznego, który miał miejsce w Kopenhadze.

³¹³ Murchinson C.: *Handbook of child Psychology*; Baumgarten Franziska: *Die Charaktereigenschaften*; Hartshorne Charles: *The philosophy and psychology of sensation*; Pieter Józef: *Nowe sposoby egzaminowania. Test wiadomości, jego założenia, konstrukcja i stosowania*.

³¹⁴ Elliott Humphrey and Lucien Warner: *Working Dogs*; Janet Pierre: *Les debuts de l'intelligence*.

³¹⁵ VIII Międzynarodowy Zjazd Psychotechniczny, który odbył się w Pradze.

³¹⁶ Stern William: *Allgemeine Psychologie auf personalistischer Grundlage*; Vaissière Jules: *La pudeur instinctive*; Janet Pierre: *L'intelligence avant le langage*; Meili Pierre: *Psychologische Diagnostik*.

Tom X zawierał następujące publikacje redaktora naczelnego:

Rozprawa: *Kazimierz Twardowski*

Komunikat³¹⁸

Tom XI zawierał następujące publikacje redaktora naczelnego:

Rozprawa: *Good luck letters. A contribution to the psychology of magical thinking* (Łańcuchyszczenia. Przyczynek do psychologii myślenia magicznego).

Streszczenie rozprawy (1)³¹⁹

W tomie VII i XII brak publikacji autorstwa Stefana Błachowskiego.

Stefan Błachowski, pomimo iż bardzo dbał o wszelkie sprawy związane z redakcją, sam nie opublikował wielu własnych artykułów. Będąc redaktorem naczelnym, w pierwszym zeszycie tomu I „Kwartalnika” zamieścił słowo wstępne od redakcji³²⁰. Nakreślił w nim kierunek, w którym miało zmierzać pismo. Wyjaśnił przyczynę zainicjowania nowego naukowego czasopisma, które po „Pracach z Psychologii Doświadczalnej” i „Polskim Archiwum Psychologii” miało kontynuować dzieło krajowego czasopiśmiennictwa psychologicznego. W ciągu dekady wydawania „Kwartalnika” Błachowski napisał tylko dwie rozprawy. Pierwsza powstała ku czci *Kazimierza Twardowskiego* została opublikowana w X tomie w roku 1938. Poświęcona była twórczości tego wybitnego naukowca, który był dla Błachowskiego wzorem do naśladowania. W dysertacji autor wyraził swoje uznanie dla zasług profesora³²¹. Wiele wskazuje na to, iż pomysł napisania artykułu poświęconego pamięci Twardowskiego powstał tuż po jego śmierci w lutym 1938 roku.

Drugą rozprawę anglojęzyczną Błachowski wydał rok później w tomie XI. W pracy *Good luck letters. A contributions to the psychology of magical thinking* (Łańcuchy szczenia. Przyczynek do psychologii myślenia magicznego)³²² poruszył dylematy z pogranicza myślenia magicznego, nadprzyrodzonego i życzeniowego. Autor porównał motywacje osób, które nieprzerwanie tworzyły łańcuchy, z tymi, które z indywidualnych względów po pewnym czasie przerywały ich pisanie³²³. Opracowując angloję-

³¹⁷ Baley Stefan: *Zarys psychologii w związku z rozwojem psychiki dziecka*; Dwelshauners Georges: *L'étude de la pensée* (Badanie wygodne); Radlińska H. (red.) *Spoleczne przyczyny powodzeń i niepowodzeń szkolnych*; Eugeniusz Piasecki: *Zarys teorii wychowania fizycznego*; Witwicki Władysław: *Psychologia a wojsko*.

³¹⁸ *O potrzebie założenia Polskiego Towarzystwa Psychologicznego*.

³¹⁹ *Łańcuchy szczenia. Przyczynek do psychologii myślenia magicznego*.

³²⁰ S. Błachowski, *Od Redakcji*, „KP” 1930, t. I, s. 1-4.

³²¹ Zob. Rozdział 3, *Psychologia rozwojowa, psychologia ludzi dorosłych*.

³²² S. Błachowski, *Good luck letters...*, dz. cyt., s. 170-189.

³²³ Zob. szerzej Rozdział 3, *Psychologia stosowana, psychologia kliniczna*.

zyczny tekst, Błachowski jednocześnie przygotował streszczenie w języku polskim. Było to jedyne streszczenie autorstwa Stefana Błachowskiego zamieszczone w „Kwartalniku”³²⁴ w ciągu dekady jego istnienia. Podobnie wydał jeden komunikat swojego autorstwa, w którym zwrócił uwagę na potrzebę założenia Polskiego Towarzystwa Psychologicznego³²⁵.

Redaktor naczelny był autorem pięciu informacji o zjazdach naukowych, które pojawiły się w pierwszych tomach pisma. W tomie I ukazały się dwie takie informacje. Pierwsza dotyczyła IX Kongresu Psychologii³²⁶, który odbył w dniach od 1 do 7 września 1929 roku w New Haven. W drugiej informował o VI Międzynarodowym Zjeździe Psychotechników³²⁷ w Berlinie w dniu 2 czerwca 1930 roku. W roku 1931 w tomie II ukazała się informacja autorstwa redaktora Błachowskiego dotycząca VII Zjazdu Psychotechników³²⁸, który odbył się w dniach od 8 do 13 września 1931 roku. Kolejna informacja napisana przez redaktora znalazła się w tomie IV wydanym w 1933 roku. Było to sprawozdanie Błachowskiego z wydarzenia, w którym uczestniczył osobiście. Chodziło o X Międzynarodowy Zjazd Psychologiczny³²⁹, który odbył się w Kopenhadze w dniach od 22 do 27 sierpnia 1932 roku. Ostatnia wzmianka autorstwa redaktora naczelnego zawarta została w tomie VI z 1935 roku. Wówczas informował o VIII Międzynarodowym Zjeździe Psychotechnicznym³³⁰, który miał miejsce w Pradze w dniach od 11 do 15 września 1934 roku.

Najczęściej redaktor naczelny zamieszczał opracowane przez siebie sprawozdania z książek, które w rzeczywistości stanowiły recenzje dobieranych publikacji często autorstwa zagranicznych twórców. W ten sposób Błachowski dawał możliwość poznania światowej myśli psychologicznej na gruncie krajowym. W sumie zamieścił ich 34³³¹. W tomie I redaktor przygotował siedem sprawozdań. Dwa tytuły były autorstwa Henriego

³²⁴ S. Błachowski, *Łańcuchy szczęścia. Przyczynek do psychologii myślenia magicznego*, „KP”1939, t. XI, s. 344.

³²⁵ Tenże, *O potrzebie założenia Polskiego Towarzystwa Psychologicznego*, „KP”1938, t. X, s. 212.

³²⁶ Tenże, *Sprawozdanie z IX Międzynarodowego Kongresu Psychologii w New Haven*, „KP”1930, t. I, s. 87.

³²⁷ Tenże, *VI Międzynarodowy Zjazd Psychotechniki*, „KP”1930, t. I, s. 87.

³²⁸ Tenże, *VII Międzynarodowy Zjazd Psychotechników w Moskwie*, „KP”1931, t. II, s. 410.

³²⁹ Tenże, *Sprawozdanie z X-go Międzynarodowego Zjazdu Psychologicznego w Kopenhadze*, „KP”1933, t. IV, s. 264.

³³⁰ Tenże, *VIII Międzynarodowy Zjazd Psychotechniczny w Pradze*, „KP”1935, t. VI, s. 111.

³³¹ Sprawozdania z książek w piśmie publikowali różni autorzy. W tej jednak części pracy poświęconej twórczości Stefana Błachowskiego omówione zostały wyłącznie te, które były jego autorstwa. Podobnie rzecz ma się z komunikatami i zjazdami, które w periodyku występują wielokrotnie. Zob. Rozdział 4. *Analiza poszczególnych działów „Kwartalnika Psychologicznego”*.

Piérona³³². Cztery publikacje dotyczyły problematyki badawczej i eksperymentalnej. Były to publikacje wspomnianego już Piérona *Psychologie expérimentale*³³³, Janiny Bortkiewiczówny *Zastosowanie punktowania jako metody badania zmęczenia*³³⁴, Marcela Foucaulta *Premières leçons de psychologie expérimentale a l'usage des candidats au baccalauréat*³³⁵ i Roberta Saudka *Expérimentalegraphologie*³³⁶. Na podstawie książki *Der Einfluss des Kaffees auf Körper und Geist*³³⁷ R. W. Schultego redaktor naczelny streścił, w jaki sposób substancje psychoaktywne oddziałują na sferę psychospołeczną człowieka. Na podstawie kolejnej książki Henriego Piérona *Le développement mental et l'intelligence*³³⁸ i pozycji Georgesadwelshauversa *Traite de Psychologie*³³⁹ redaktor naczelny streścił problematykę procesów poznawczych.

W tomie II Stefan Błachowski zamieścił sprawozdania z sześciu tytułów. Dwa spośród nich poświęcone były psychologii poznawczej. Były to m.in. pozycje Władysława Heinricha, założyciela pierwszego laboratorium psychologicznego na ziemiach polskich³⁴⁰. Pierwsza *Les fonctions des capillaires en rapport avec la fixation de l'attention*³⁴¹ i druga *Les fonctions des capillaires et la concentration de l'attention*³⁴². Błachowski, chcąc zainteresować czytelników problematyką badawczą i wychowawczą, zamieścił recenzję dzieła Karola Mikulskiego *Badania psychologiczne w szkole średniej*³⁴³ i N. Oziereckiego *Skala metryczna do badań zdolności ruchowych dzieci i młodzieży*³⁴⁴. Streszczając pozycję Julesa de la Vaissière *La theoriepsychanalytique de*

³³² J. A. Chmurzyński, *Henri Piéron*, [w:] *Biogram na stronie internetowej Polskiego Towarzystwa Etologicznego* (<https://ptetol.nencki.gov.pl>).

³³³ H. Piéron, *Psychologie expérimentale* (Psychologia eksperymentalna), „KP” 1930, t. I, s. 97.

³³⁴ J. Bortkiewiczówna, *Zastosowanie punktowania jako metody badania zmęczenia*, „KP” 1930, t. I, s. 302.

³³⁵ M. Foucault, *Premières leçons de psychologie expérimentale a l'usage des candidats au baccalauréat* (Pierwsze lekcje psychologii eksperymentalnej dla maturzystów), „KP” 1930, t. I, s. 426.

³³⁶ R. Saudka, *Expérimentalegraphologie* (Eksperyment grafologiczny), „KP” 1930, t. I, s. 430.

³³⁷ R. W. Schulte, *Der Einfluss des Kaffees auf Körper und Geist* (Wpływ kofeiny na ciało i ducha), „KP” 1930, t. I, s. 432.

³³⁸ H. Piéron, *Le développement mental et l'intelligence* (Nasz umysł i inteligencja), „KP” 1930, t. I, s. 225.

³³⁹ G. Dwelshauvers, *Traite de Psychologie*, „KP” 1930, t. I, s. 223.

³⁴⁰ Zob. Rozdział 1.4 Polska psychologia naukowa.

³⁴¹ W. Heinrich, *Les fonctions des capillaires en rapport avec la fixation de l'attention* (Funkcja naczyń włosowatych w odniesieniu do skupiania uwagi), „KP” 1931, t. II, s. 419.

³⁴² W. Heinrich, T. Strzembosz, *Les fonctions des capillaires et la concentration de l'attention* (Funkcja naczyń włosowatych i koncentracja uwagi), „KP” 1931, t. II, s. 419.

³⁴³ K. Mikulski, *Badania psychologiczne w szkole średniej*, „KP” 1931, t. II, s. 107.

³⁴⁴ N. Ozierecki, *Skala metryczna do badań zdolności ruchowych dzieci i młodzieży*, „KP” 1931, t. II, s. 269; Skala rozwoju motorycznego należy do często stosowanych metod badania zdolności motorycznych dzieci i młodzieży. Zob. szerzej L. Putyński, *Skala Rozwoju Motorycznego Oziereckiego. Historia i współczesne zastosowanie*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Psychologica” 1998, s. 145-149.

Freud³⁴⁵, redaktor z pewnością miał zamiar zapoznać odbiorców z problematyką psychoanalityczną, której autorem był Zygmunt Freud. Ostatnie sprawozdanie książki, które w tym tomie zamieścił Błachowski, dotyczyło publikacji o filozoficznym wydźwięku Friedricha Seiferta *Die Wissenschaft vom Menschen in der Gegenwart*³⁴⁶.

W tomie III, podobnie jak w tomie VI, opublikowano tylko dwa sprawozdania z książek, które opracował redaktor Błachowski. Pierwsze wydanie Rene Niharda *La methode des tests*³⁴⁷, w której autor podjął problematykę empiryczną. Druga książka autorstwa księdza Pawła Siwka *Konnorsreuth w świetle nauki i religii*³⁴⁸ miała za zadanie skierować uwagę czytelników na zasygnalizowaną w tytule tematykę.

Tom IV zawierał cztery sprawozdania książek autorstwa redaktora naczelnego. Były to tytuły Władysława Tatarkiewicza *Historia filozofii*³⁴⁹ i Hansa Henninga *Psychologie der Gegenwart*³⁵⁰. Możliwe, że poprzez te opracowania Błachowski chciał pokazać związek pomiędzy refleksją filozoficzną i psychologiczną. Również w dwóch kolejnych publikacjach, których streszczenia podjął się Błachowski, można dostrzec tematyczne podobieństwo psychologii rozwojowej: Oswalda Kroha *Die Psychologie des Grundschulkindes in ihrer Beziehung zur kindlichen Gesamtenwicklung*³⁵¹ i Roberta Katza *Das Erziehungssystem der Maria Montessori*³⁵².

W tomie V ukazały się cztery streszczenia publikacji książkowych. Pierwsze dotyczyło *Handbook of Child Psychology*³⁵³, czyli podręcznika psychologii dziecka, autorstwa Carla Murchinsona, amerykańskiego propagatora uznania psychologii za dyscyplinę naukową. Drugie relacjonowało książkę Franciszki Baumgarten *Die Charaktereigenschaften*³⁵⁴. Trzecie przybliżało książkę Charlesa Hartshorna *The philosophy and psychology of sensation*³⁵⁵, która zajmowała się kwestią przeżyć powiązanych z filozofią i psychologią. Ostatni zrecenzowany tytuł to Józefa Pietera *Nowe sposoby egzami-*

³⁴⁵ J. de la Vaissière, *La theorie psychanalytique de Freud* (W psychoanalitycznej teorii Freuda), „KP” 1931, t. II, s. 422.

³⁴⁶ F. Seifert, *Die Wissenschaft vom Menschen in der Gegenwart* (Nauka o człowieku w terażniejszości), „KP” 1931, t. II, s. 103.

³⁴⁷ R. Nihard, *La methode des tests* (Metoda badania), „KP” 1932, t. III, s. 518.

³⁴⁸ P. Siwek, *Konnorsreuth w świetle nauki i religii*, „KP” 1932, t. III, s. 517.

³⁴⁹ W. Tatarkiewicz, *Historia filozofii*, „KP” 1933, t. IV, s. 289.

³⁵⁰ H. Henning, *Psychologie der Gegenwart* (Psychologia terażniejszości), „KP” 1933, t. IV, s. 274.

³⁵¹ K. Oswald, *Die Psychologie des Grundschulkindes in ihrer Beziehung zur kindlichen Gesamtenwicklung* (Psychologia rozwoju na etapie szkoły podstawowej), „KP” 1933, t. IV, s. 283.

³⁵² R. Katz, *Das Erziehungssystem der Maria Montessori* (System edukacyjny Marii Montessori), „KP” 1933, t. IV, s. 288.

³⁵³ C. Murchinson, *Handbook of child Psychology* (Podręcznik psychologii dziecka), „KP” 1934, t. V, s. 173.

³⁵⁴ F. Baumgarten, *Die Charaktereigenschaften* (Cechy charakteru), „KP” 1934, t. V, s. 177.

³⁵⁵ Ch. Hartshorne, *The philosophy and psychology of sensation* (Filozofia i psychologia doznań), „KP” 1934, t. V, s. 309.

nowania. Test wiadomości, jego założenia, konstrukcja stosowania³⁵⁶ związany był z problematyką empiryczną.

Jak już wspomniano, tom VI zawierał dwa sprawozdania. Pierwsze autorstwa Pierre'a Janeta, słynnego francuskiego lekarza neurologa i psychologa, autora wielu publikacji z zakresu medycyny i psychologii. Jego książka *Les debuts de l'intelligence*³⁵⁷ powiązana była z tematyką procesów poznawczych, w szczególności inteligencji. Drugą pozycją, którą Błachowski postanowił przedstawić odbiorcom, była *Working Dogs*³⁵⁸ autorstwa Elliotta Humphreya i Luciena Warnera.

Kolejne cztery streszczenia książek opracowane przez Błachowskiego zamieszczone zostały w tomie VIII i dotyczyły psychologii ogólnej. Pierwsza *Allgemeine Psychologie auf personalistischer Grundlage*³⁵⁹ autorstwa Williama Sterna i *La pudeurinstinctive*³⁶⁰ Julesa de la Vaissière. Inna publikacja powiązana z nazwiskiem Pierre'a Janeta *L'intelligenceavant le langage*³⁶¹ związana była z tematyką procesów poznawczych i inteligencji. Czwarte sprawozdanie dotyczyło publikacji o charakterze empirycznym Richarda Meili *Psychologische Diagnostic*³⁶².

Tom IX zawierał pięć sprawozdań z książek opracowanych przez redaktora naczelnego. Tematycznie mieściły się w obszarze psychologii rozwojowej. Pierwsza publikacja pod redakcją Haliny Radlińskiej to *Społeczne przyczyny powodzeń i niepowodzeń szkolnych*³⁶³. Do wychowawczej tematyki nawiązał Stefan Baley w *Zarysie psychologii w związku z rozwojem psychiki dziecka*³⁶⁴, także Eugeniusz Piasecki poruszył kwestię wychowawczą w książce *Zarys teorii wychowania fizycznego*³⁶⁵. Autor sprawozdań opisał także twórczość Georga Dwelshaunera w *L'étude de la pensée*³⁶⁶. Na szczególną

³⁵⁶ J. Pieter, *Nowe sposoby egzaminowania. Test wiadomości, jego założenia, konstrukcja stosowania*, „KP”1934, t. V, s. 514.

³⁵⁷ P. Janet, *Les debuts de l'intelligence* (Początki inteligencji), „KP” 1935, t. VI, s. 375.

³⁵⁸ E. Humphrey, L. Warner, *Working Dogs*, „KP”1935, t. VI, s. 137.

³⁵⁹ W. Stern, *Allgemeine Psychologie auf personalistischer Grundlage* (Psychologia ogólna na gruncie personalistycznym), „KP”1936, t. VIII, s. 236.

³⁶⁰ J. de la Vaissière, *La pudeurinstinctive* (Instynktowna skromność), „KP” 1936, t. VIII, s. 267.

³⁶¹ P. Janet, *L'intelligenceavant le langage* (Inteligencja przed językiem), „KP” 1936, t. VIII, s. 455.

³⁶² R. Meili, *Psychologische Diagnostic* (Diagnoza psychologiczna), „KP”1936, t. VIII, s. 457.

³⁶³ Książka napisana pod redakcją Haliny Radlińskiej. Znalazły się w niej prace autorów takich jak: Jadwiga Aleksandrowiczówna, Aleksandra Majewska, Anna Walicka-Chmielewska, Antoni Karnowski, Eugenia Karnowska, Józef Gercz, Regina Rudzińska, Jan Bartecki, Jan Rączka, Aniela Puczyłowska, Maria Leśniak, Waclaw Henger, Józef Sałata, Julian Sabat. Zob. H. Radlińska (red.), *Społeczne przyczyny powodzeń i niepowodzeń szkolnych*, „KP”1937, t. IX, s. 118-119.

³⁶⁴ S. Baley, *Zarys psychologii w związku z rozwojem psychiki dziecka*, „KP”1937, t. IX, s. 113.

³⁶⁵ E. Piasecki, *Zarys teorii wychowania fizycznego*, „KP”1937, t. IX, s. 122.

³⁶⁶ G. Dwelshauners, *L'étude de la pensée* (Badanie wygodne), „KP” 1937, t. IX, s. 115.

uwagę zasługuje streszczenie książki *Psychologia a wojsko*³⁶⁷ napisanej przez ojca polskiej psychologii Władysława Witwickiego³⁶⁸.

W tomach V, X i XI nie było sprawozdań autorstwa Stefana Błachowskiego. Najczęściej książki, które streszczał, związane były z problematyką empiryczną oraz rozwojową. Często dotyczyły też tematyki poznawczej. Większość tych publikacji, które recenzował Błachowski, wyszła spod pióra zagranicznych naukowców. Stanowiło to dowód, że redaktorowi bardzo zależało na zapoznaniu czytelników „Kwartalnika” z zagraniczną literaturą psychologiczną.

2.5. Losy Stefana Błachowskiego w czasie drugiej wojny światowej

Okres drugiej wojny światowej był dla Stefana Błachowskiego i jego rodziny bardzo trudny. Nierozzerwalnie dzielili oni niedolę innych represjonowanych polskich obywateli. Błachowski był dwukrotnie aresztowany, przetrzymywany w więzieniu z innymi pracownikami Poznańskiego Uniwersytetu. W tym czasie stracił majątek i dorobek naukowy w postaci wielu dzieł, dokumentów i rękopisów oraz zniszczonej pracowni psychologicznej.

W wrześniu 1939 roku profesor Błachowski pracował na Uniwersytecie Adama Mickiewicza, jednocześnie pełniąc funkcję redaktora naczelnego „Kwartalnika Psychologicznego”. Jako dziekan zarządzał Instytutem Psychologii. W październiku 1939 roku został zatrzymany z innymi pracownikami uczelni i uwięziony w poznańskim Ratuszu. Bardzo złe warunki sanitarne, w jakich wtedy przebywał, liczne upokorzenia, przemoc fizyczna i psychiczna skutkowały pogorszeniem stanu jego zdrowia. Po niedługim, lecz trudnym czasie udało mu się wyjść na wolność. W ciągu niespełna miesiąca został ponownie zatrzymany wraz z rodziną i przewieziony do obozu dla przesiedlanych osób w Lager Głowna. Stamtąd ostatecznie rodzina trafiła do Generalnego Gubernatorstwa³⁶⁹. W międzyczasie mieszkanie Błachowskich zostało przejęte i okradzione przez Niemców. Podobnie wojska niemieckie, wchodząc do Uniwersytetu Adama Mickiewicza, zajęły Instytut Psychologii. Prowadzono w nim badania na rzecz szerzenia propagandy antypolskiej. Wkrótce część sprzętów została przez Niemców wywieziona, a pozostałe

³⁶⁷ W. Witwicki, *Psychologia a wojsko*, „KP”1937, t. IX, s. 463.

³⁶⁸ T. Rzepa, *Psychologia Władysława Witwickiego*; też, *Witwicki Władysław*, [w:] E. Koszarewicz, T. Rzepa, R. Stachowski (red.), *Słownik psychologów polskich*, Poznań 1992, s. 214-218.

³⁶⁹ B. Jaxa-Bykowska, *Profesor Ludwik Jaxa-Bykowski (1881-1948). Ostatnie lata życia*, Warszawa 1994, s. 19.

przedmioty i dokumentacja zniszczone³⁷⁰. W instytucie pozostały liczne notatki, artykuły, rękopisy, korespondencja i prace naukowe m.in. Stefana Błachowskiego. Wśród nich była przygotowana do druku czterystustronicowa książka *Psychologia muzyki* i dysertacja *Magiczne myślenie człowieka*. Wszystko zostało zniszczone przez okupantów³⁷¹.

W tym czasie Błachowscy osiedlili się w Ostrowcu Świętokrzyskim. Utrzymywali się z handlu w sklepie, który prowadziła Maria Błachowska³⁷². Stefan Błachowski od roku 1941 prowadził konspiracyjną działalność naukową. Realizował dzieło tajnego nauczania średniego i wyższego. Czynnie uczestniczył w funkcjonowaniu UZZ (Uniwersytetu Ziemi Zachodnich)³⁷³. Potajemnie brał udział w działalności naukowej związanej m.in. z konspiracyjną organizacją egzaminów doktorskich, a nawet habilitacyjnych. Funkcjonował pod fałszywym nazwiskiem Stefana Walerskiego³⁷⁴.

W 1945 roku po zakończeniu wojny Stefan Błachowski wraz z rodziną powrócił do Poznania. Wiele instytucji państwowych próbowało wówczas wznowić działalność naukową, z którą redaktor naczelny „Kwartalnika Psychologicznego” był nieodłącznie związany. Błachowski również podjął starania, aby wznowić wydawanie „Kwartalnika”. W tej sprawie korespondował z podsekretarzem w Ministerstwie Oświaty Władysławem Bieńkowskim³⁷⁵. Tak pisał o wydaniu pierwszego po przerwie numeru „Kwartalnika Psychologicznego”:

Tom XIII różni się od wszystkich poprzednich tym, że zawiera jedynie rozprawy naukowe, a nie ma w nim dwóch dawniej obszernych działów, jakimi były dział sprawozdań z książek i dział przeglądu czasopism. Nie ma w nim również luźnych notatek informacyjnych, nekrologów, polemik, itp. Należy przyznać, iż wymienione braki spowodował jedynie wybuch wojny, gdyż wiosną 1939 roku wyszedł zeszyt 1 tomu XII, a latem został ukończony druk całego tomu. Musiał więc tom XIII różnić się od wszystkich po-

³⁷⁰ B. Hornowski, *Życie i działalność...*, dz. cyt., s. 8.

³⁷¹ J. Reutt, *Stefan Błachowski...*, dz. cyt., s. 16.

³⁷² Maria Błachowska była Niemką. Rodzina dzieliła jednak los innych wywiezionych Polaków. Zob. szerzej J. Matysiak, *Stefan Błachowski...*, dz. cyt., s. 112-113.

³⁷³ Działania naukowe realizowane w ramach pracy UZZ były niejawne. Zob. szerzej tamże, s. 114-118.

³⁷⁴ AUAM,teczka personalna Stefana Błachowskiego, sygn. 126/3, k. 2; PANAWOP, Materiały Stefana Błachowskiego, j.a. 120, k.2.

³⁷⁵ Materiały Stefana Błachowskiego, j.a. 129, k. 143, zob. fragment pisma S. Błachowskiego z 28.05.1946r. do Władysława Bieńkowskiego w sprawie druku „Kwartalnika Psychologicznego”; zob. też tenże, *Po ośmiu latach*, „KP” 1947, t. XIII, s. 8.

przednich, skoro „wszystkie inne prace, recenzje i streszczenie z jesiennego nakładu XII-tego tomu zagięły bezpowrotnie³⁷⁶.

Redaktor naczelny zastanawiał się, czy „Kwartalnik Psychologiczny” w nowej postaci ma szansę zaistnieć na nowo. Nie wiedział też, kiedy i jakie pisma psychologiczne pojawią się w obiegu naukowym. Nie mógł przewidzieć, że z chwilą powstania Polskiego Towarzystwa Psychologicznego (o które tak zabiegał) w czerwcu 1949 roku definitywnie rozstrzygnięte zostaną losy „Kwartalnika”³⁷⁷.

2.6. Działalność redakcyjna i wydawnicza po wojnie

Stefan Błachowski po drugiej wojnie światowej powrócił do pracy redaktorskiej. Przystąpił do wznowienia wydawania „Kwartalnika Psychologicznego” tomu XIII, który ukazał się w 1947 roku i zawierał rozprawy naukowe i ich streszczenia autorstwa Romana Ingardena³⁷⁸, Marii Librachowej³⁷⁹, Mieczysława Dybowskiego³⁸⁰, Józefa Reutta³⁸¹, Tadeusza Zaworskiego³⁸², Władysławy Mielczarskiej³⁸³ i Tadeusza Tomaszewskiego³⁸⁴. W roku 1948 ukazał się ostatni tom XIV, który zawierał rozprawy autorstwa Danuty Gierulanki³⁸⁵, Stefana Szumana³⁸⁶, Włodzimierza Szewczuka³⁸⁷, Ludwika Bandury³⁸⁸, Władysławy Mielczarskiej³⁸⁹, Mieczysława Dybowskiego³⁹⁰, Lilli Kleszczyckiej³⁹¹ i Marii Jabłońskiej³⁹². Streszczenia rozpraw tomu XIII i XIV opublikowano w języku angielskim lub francuskim. Kolejne dwa tomy, przygotowane do druku w latach 1949-1951 jako organ Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, nie zostały wydane. Powodem był brak środków finansowych oraz trudności z ich pozyskaniem.

³⁷⁶ Tamże, s. 7-8.

³⁷⁷ R. Stachowski, *Polacy na niemieckich uniwersytetach*, dz. cyt., s.65-78.

³⁷⁸ R. Ingarden, *O poznaniu cudzych stanów psychicznych*, „KP”1947, t. XIII, s. 1-26.

³⁷⁹ M. Librachowa, *Międzywojenna literatura powieściowa jako źródło materiału dla psychologa*, „KP”1947, t. XIII, s. 27-49.

³⁸⁰ M. Dybowski, *Dojrzewanie woli, jej opóźnienia i przyspieszenia*, „KP”1947, t. XIII, s. 50-58.

³⁸¹ J. Reutt, *Przedstawianie celu a postępowanie*, „KP”1947, t. XIII, s. 59-155.

³⁸² T. Zaworski, *Akustyczne wyobrażenia ejdetyczne*, „KP”1947, t. XIII, s. 156-203.

³⁸³ W. Mielczarska, *O wpływie wysiłku na wyniki pracy*, „KP”1947, t. XIII, s. 204-266.

³⁸⁴ T. Tomaszewski, *Rozwój i stan psychologii w Związku Radzieckim*, „KP”1947, t. XIII, s. 267.

³⁸⁵ D. Gierulanka, *O przyswajaniu pojęć geometrycznych*, „KP”1948, t. XIV, s. 1-112.

³⁸⁶ S. Szuman, *Zaradność i indywidualna taktyka postępowania jako zagadnienie charakterologiczne*, „KP”1948, t. XIV, s. 113-128.

³⁸⁷ W. Szewczuk, *Zachowanie się stulbi zielonej*, „KP”1948, t. XIV, s. 129.

³⁸⁸ L. Bandura, *Marzenia senne jeńców wojennych*, „KP”1948, t. XIV, s. 1-42.

³⁸⁹ W. Mielczarska, *Charakterystyka dziecka na podstawie jego twórczości*, „KP”1948, t. XIV, s. 43-67.

³⁹⁰ M. Dybowski, *O formowaniu woli na podstawie wyników badań eksperymentalnych*, „KP”1948, t. XIV, s. 68-74.

³⁹¹ L. Kleszczycka, *O wyborze pracy i jej wykonywaniu*, „KP”1948, t. XIV, s. 75-165.

³⁹² M. Jabłońska, *Próba analizy psychologicznej pierwszej miłości*, „KP”1948, t. XIV, s. 166.

Na zjeździe założycielskim Polskiego Towarzystwa Psychologicznego w maju 1949 roku przyjęto uchwałę dotyczącą ukazywania się „Kwartalnika Psychologicznego”, będącego czasopismem Towarzystwa. Kolejne, gotowe do druku: tom XV oraz tom XVI poświęcony pamięci Władysława Witwickiego miały już być oficjalnymi organami PTP. Finalnie jednak tomy nie zostały dopuszczone do druku. Ministerstwo Oświaty wstrzymałomaszynopis tomu XV. Był to koniec istnienia „Kwartalnika Psychologicznego”. Szansy wznowienia jego publikacji nie zapowiadały obrady Podsekcji Pedagogiki i Psychologii I Kongresu Nauki Polskiej w dniach 12 i 13 maja 1950 roku, ani nawet rozmowy odbywające się w czasie Kongresu w dniach od 29 czerwca do 5 lipca 1951 roku³⁹³.

W tym okresie również czasopismo „Psychologia Wychowawcza”, będące organem Instytutu Pedagogicznego Związku Nauczycielstwa Polskiego, przeżywało trudności wydawnicze. Postanowiono więc połączyć „Kwartalnik Psychologiczny” i „Psychologię Wychowawczą” w nowe czasopismo „Przegląd Psychologiczny”. Stało się tak z inicjatywy Polskiego Towarzystwa Psychologicznego. Stefan Błachowski został redaktorem naczelnym nowego periodyku. Tak pisał w słowie wstępnym:

Redakcja „Przeglądu Psychologicznego” dążyć będzie do tego, ażeby objąć swą działalnością te wszystkie dziedziny psychologii, którym poświęcone były oba właśnie wspomniane, z widowni życia schodzące czasopisma, i zarazem nadać nowemu czasopi-smu kierunek, w którym wyraziście wystąpią rysy charakterystyczne dla nowego sposobu myślenia i nowego stylu pracy³⁹⁴.

Pierwszy numer „Przeglądu” organu Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, ukazał się na wiosnę 1952 roku³⁹⁵. Błachowski, komentując w liście z lutego 1952 roku do księdza Józefa Pastuszki fakt pojawienia się nowego periodyku, pisał:

W najbliższym tygodniu ukaze się pierwszy numer „Przeglądu Psychologicznego”; nie będzie to oczywiście „Kwartalnik Psychologiczny”; w istniejących warunkach nie było jednak innej możliwości ukształtowania tego czasopisma³⁹⁶.

³⁹³ S. Błachowski, *W dziesięciolecie Polskiego Towarzystwa Psychologicznego*, „Przegląd Psychologiczny” 1959, t. III, s. 224-225.

³⁹⁴ *Od Redakcji*, „Przegląd Psychologiczny” 1952, t. I, s. 3.

³⁹⁵ „Przegląd Psychologiczny” 1952, t. I.

³⁹⁶ PANAWOP, Materiały Stefana Błachowskiego, zob. fragment pisma S. Błachowskiego z 20.02.1952r. do ks. prof. J. Pastuszki, j.a. 129, k.209.

Kolejny numer rocznika wydano dopiero w roku 1958. Redaktor naczelny w październiku rok wcześniej przyznał w liście do księdza Pastuszki:

W wydaniu „Przeglądu Psychologicznego” miałem dotychczas duże trudności, mam jednak nadzieję, że ukaze się on w początkach roku 1958. Nie będzie on jednak jeszcze wyglądał tak, jakbym tego pragnął³⁹⁷.

Bezpośrednią przeszkodą w wydawaniu „Przeglądu” był brak funduszy. Niskie składki członkowskie w Polskim Towarzystwie Psychologicznym były niewystarczające na pokrycie kosztów druku. Sytuacja uległa poprawie w chwili, gdy czasopismo zmieniło wydawcę, którym stał się Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu. Wówczas udało się uzyskać porzebne fundusze z budżetu PAN. W redagowaniu kolejnych numerów periodyku pomagali pracownicy Uniwersytetu Poznańskiego i osoby z poznańskiego oddziału PTP³⁹⁸. Wpływ na sytuację wydawniczą miał również kryzys światopoglądowy, jakiego doświadczyła psychologia polska w początkowych latach istnienia Polskiego Towarzystwa Psychologicznego. Do roku 1962 udało się wydać tylko pięć numerów „Przeglądu”.

Stefan Błachowski zmarł w Warszawie 31 stycznia 1962 roku i został pochowany na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach. Po jego śmierci funkcję redaktora naczelnego „Przeglądu Psychologicznego” na 13 lat objął profesor Bolesław Hornowski³⁹⁹.

³⁹⁷ Błachowski był w kwestii ukazania się „Przeglądu” pozytywnie nastawiony, niestety kolejny numer periodyku ukazał się nie wiosną, lecz dopiero jesienią 1958r. Tamże, Materiały Stefana Błachowskiego, zob. fragment pisma S. Błachowskiego z 9.10.1957r. do ks. prof. J. Pastuszki, j.a. 129, k.210.

³⁹⁸ PANAWOP, Materiały Stefana Błachowskiego, j.a. 109, J. Matysiak, *Stefan Błachowski...*, dz. cyt., s. 231.

³⁹⁹ Tamże.

Fot. 2. Stefan Błachowski rektor Uniwersytetu Poznańskiego

Zasługi Stefana Błachowskiego dla polskiej psychologii były duże. Wpłynęło to znacząco na jego autorytet w środowisku ówczesnych intelektualistów. W latach 1946-1948 pełnił funkcję rektora Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu⁴⁰⁰. Przebieg swojej pracy na tej uczelni przedstawił w swoim życiorysie⁴⁰¹. Od roku 1949 obejmował stanowisko przewodniczącego Polskiego Towarzystwa Psychologicznego oraz Oddziału Poznańskiego Towarzystwa. W latach 1959-1961 piastował urząd wiceprezesa Polskiego Towarzystwa Higieny Psychiczej⁴⁰². Ponadto brał udział w Międzynarodowych Kongresach Psychologicznych w Berlinie, Kopenhadze, Moskwie, Paryżu, Pradze, Barcelonie i Wiedniu. Został odznaczony Krzyżem Oficerskim w 1951 roku i Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski oraz Medalem 10-lecia Polski Ludowej. Pozostawił po sobie bogaty dorobek naukowy, opublikował ponad 580 prac, artykułów, recenzji, z których 560 przypadło na okres międzywojenny. Były to przede wszystkim publikacje dotyczące potrzeb i stanu organizacyjnego psychologii

⁴⁰⁰ W czasie, gdy był rektorem UAM, zobowiązał studentów do pracy na rzecz odbudowy Poznania, a w szczególności infrastruktury uniwersyteckiej po zniszczeniach wojennych.

⁴⁰¹ AUAM,teczka personalna Stefana Błachowskiego, sygn.191/1. Życiorys napisany w dniu 15 maja 1954r.

⁴⁰² J. Matysiak, *Stefan Błachowski...*, dz. cyt., s. 287.

w Polsce. Ponadto Błachowski napisał wiele recenzji prac psychologicznych autorów polskich i zagranicznych, sprawozdań z konferencji, wstępów do opracowań naukowych i popularnonaukowych, opracował kilkanaście biografii pośmiertnych psychologów polskich i zagranicznych oraz kilkadziesiąt artykułów zamieszczonych w codziennej prasie poznańskiej⁴⁰³.

W uznaniu zasług Stefana Błachowskiego Polskie Towarzystwo Psychologiczne ustanowiło nagrodę naukowego imienia, która miała być przyznawana corocznie młodemu psychologowi za naukową działalność⁴⁰⁴.

2.7. Twórcy i współpracownicy „Kwartalnika Psychologicznego”

„Kwartalnikowi Psychologicznemu” od samego początku chciano zapewnić wysoki poziom naukowy m.in. dzięki współpracy z najwybitniejszymi psychologami polskimi i zagranicznymi, którzy zgodzili się na przesyłanie i publikację swoich tekstów naukowych. W liście z maja 1926 roku Stefan Błachowski pisał do Kazimierza Twardowskiego:

Czasopismo [...] obejmować będzie wszystkie działy psychologii, przy czym oczywiście będę się starał o wysoki poziom artykułów. [...] Dotychczas w teźce redakcyjnej nie mam nic, jeśli pominę krótki artykułik Dra Adama Wiegnera p.t. „Na marginesie nowej próby W. Sterna zdefiniowania pojęcia inteligencji”. Natomiast mam przyobiecane prace Szumana, Kreutzta, Dybowskiego oraz prace Roelsa, Janeta i Dwelshauversa, których muszę teraz mocno pilnować, ażeby nie osiąść na lodzie⁴⁰⁵.

Tabela 3. Tytuły i autorzy rozpraw w poszczególnych tomach „Kwartalnika Psychologicznego”

Rozprawy	Autor	Tytuł/tłumaczenie w j. polskim
Tom I – 11 rozpraw	Mario Ponso	<i>Phenomenes d'annulation perceptive avec des „stimulus” surliminaires (Zjawiska zaniku wrażeń w czasie działania podniet nadprogowych)</i>
	Georges Dwelshauvers	<i>Carveau et pensee (Mózg i myślenie)</i>
	Ramiro Bujas	<i>Die psychischen Bedingungen des psychogalvanischen Phanomens (Psychiczne warunki zjawiska psycho-galwanicznego)</i>
	Ludwik Jaxa-Bykowski	<i>Kilka uwag o odpowiedziach błędnych przy badaniach pedologicznych</i>
	Adam Wiegner	<i>Na marginesie nowej próby W. Sterna zdefiniowa-</i>

⁴⁰³ Tamże, s. 77.

⁴⁰⁴ Regulamin Nagrody im. Stefana Błachowskiego, „Przegląd Psychologiczny” 1964, nr 6, s. 211. Zob. szerzej J. Matysiak, *Stefan Błachowski...*, dz. cyt., s. 291-292.

⁴⁰⁵ BIFiS PAN PTF, rkps 02.1.T.IV, list S. Błachowskiego do K. Twardowskiego datowany w Poznaniu 28.05. 1929r., k. 174.

		<i>nia pojęcia inteligencji</i>
	G. H. Green, S. Herbert	<i>Racial Prejudice in Children of School age (Przesady rasowe u dzieci w wieku szkolnym)</i>
	Stefan Szuman	<i>Analiza formalna i psychologiczna widzeń meskalinowych</i>
	Franciszka Baumgarten	<i>Les bases de la science de la personnalite (Podstawa badania osobowości)</i>
	Anna Gruszecka	<i>Zafalszowania rzeczywistości w wieku starczym</i>
	Thorleif Schjelderup-Ebbe	<i>Zur Psychologie der Zahleneindrücke (Przyczynek do psychologii wyobrażeń)</i>
	Piotr Macewicz	<i>O niektórych metodach badania t. zw. miary wzrokowej</i>
Tom II – 7 rozpraw	Kurt Lewin	<i>Die psychologische Situation bei Lohnund Strafe (Sytuacja psychologiczna przy nagradzaniu i karaniu)</i>
	Stanisław Studencki	<i>O typie psychofizycznym Polaka</i>
	Mieczysław Dybowski	<i>How types of will change (Jak zmieniają się typy woli)</i>
	Thorleif Schjelderup-Ebbe	<i>Soziale Eigentümlichkeiten bei Huhnern (O społecznych właściwościach kur)</i>
	Adam Wiegner	<i>W sprawie definicji psychologicznego pojęcia inteligencji</i>
	Franciscus Roles, Thorleif Rutten	<i>Phaenomenologie des peripherennegativen Nachbildes (Fenomenologia obwodowych obrazów)</i>
	Leopold Blaustein	<i>O ocenie samego siebie w wieku młodzieńczym</i>
Tom III – 12 rozpraw	Henri Piéron	<i>Aspects theoriques et pratiques du probleme de l'intelligence (Teoretyczne i praktyczne postacie problemu inteligencji)</i>
	F. Roles, H. Van Kessel	<i>The differential diagnostical value of some complex-symptoms in free associative reactions (O diagnostycznej wartości niektórych symptomów kompleksowych w swobodnych reakcjach skojarzeniowych)</i>
	Bronisław Biegeleisen	<i>Analiza uwagi w świetle badań psychologicznych</i>
	Leon Walter	<i>Psychologia pracy</i>
	Thorleif Schjelderup-Ebbe	<i>Instinkte und Reaktionen bei Pfauen und Truthuhnern (Instynkty i reakcje u pawia i indyków)</i>
	Pal Ranschburg	<i>Reflexologie und Psychologie (Refleksologia i psychologia)</i>
	Andreas Angyal	<i>Die Bedeutung der Lagebeiraumlichen Gebilden (Znaczenie położenia przestrzennych układów)</i>
	Stefan Szuman	<i>Geneza przedmiotu</i>
	Karol Stojanowski	<i>Zjawiska selekcyjne w szkole podchorążych rezerwy</i>
	Jakób Wachtel	<i>Obrazy ejdetyczne i następcze w przestrzeni zwierciadlanej</i>
	Władysław Kowalski	<i>Z badań nad wyćwiczalnością</i>
	Edmund Romahn	<i>W sprawie obliczania wyników w próbie Bernsteina</i>
Tom IV – 6 rozpraw	Mieczysław Dybowski	<i>Downey will-temperament tests and a corresponding questionnaire experiment (Porównania niewoli – temperamentu testów Downey z dostosowanym do nich kwestionariuszem)</i>
	Jules de la Vaissière	<i>L'imprecision des donneesinitiales en psychologie experimentale (O niedokładności w założeniach psychologii eksperymentalnej)</i>
	Ladislav Kempny	<i>Přispěvek k introspektivněanalitickému popisu instinktivního procesu (Przyczynek do analityczno-introspekcyjnego opisu przebiegu instynktownego)</i>

	Ludwik Jaxa-Bykowski	<i>Figle i psoty młodzieży szkolnej</i>
	Leopold Blaustein	<i>Przyczynki do psychologii widza kinowego</i>
	Tadeusz Czeżowski	<i>Spostrzeżenia i przypomnienia</i>
Tom V – 13 rozpraw	Georg Mayerhofer, Ernst Rothe	<i>Neurose und Unfallneigung im Fahrerberuf (Nerwica a skłonność do powodowania wypadków w zawodzie szoferskim)</i>
	Otto Lipmann	<i>Leistungskonstitution und Leistungsdisposition (Konstytucja a dyspozycja i sprawność)</i>
	Leon Walter	<i>Poradnictwo zawodowe dla zawodów wolnych i jego podstawy psychologiczne</i>
	Marja Librachowa	<i>Struktura wyobrażeń jednostkowych odtwórczych i wyobrażeń rodzajowych</i>
	Mieczysław Dybowski	<i>O sposobie obserwowania dzieci</i>
	Theodora Mead Abel	<i>Primitive and child mentality (Umysłowość człowieka pierwotnego i dziecka)</i>
	Tadeusz Markiewicz	<i>On the behaviour of normal and alcoholised mice on a storeymaze (O zachowaniu się myszy normalnych i alkoholizowanych na labiryncie piętrowym)</i>
	Karol Koniński	<i>Beitrag zur Kenntnis der entoptischen Erscheinungen (Przyczynek do wiedzy o zjawiskach entoptycznych)</i>
	Zygmunt Piotrowski	<i>W sprawie matematycznej miary inteligencji</i>
	Jakób Wachtel	<i>Studjum ejdetyzmu wśród dorosłych</i>
	Helena Słoniewska	<i>W sprawie interpretacji objawów przeżyć psychicznych</i>
	Marjan Rytel	<i>Badania nad zapamiętywaniem barw</i>
	Helena Rychlewska	<i>O typach reaktywnych</i>
Tom VI – 7 rozpraw	Henryk Ormian	<i>Wyniki badań testowych a szacowanie inteligencji przez nauczycieli</i>
	Eduard Bena und Georg Mayerhofer	<i>Fahrtuchtigkeit und Neurose (Zdatność do szoferowania a nerwica)</i>
	Mieczysław Dybowski	<i>Perseveration as a measure of negativism, and its estimation by means of photographs (Persewercja jako miara negatywizmu i jej ocena przy pomocy fotografii)</i>
	David Katz	<i>Psychophysiological Untersuchungen an der Zunge (Psychofizjologiczne badania dotyczące języka)</i>
	Franciszka Baumgarten	<i>Les traits de caractere (Cechy charakteru)</i>
	Zenon Drohocki	<i>Nowe drogi typologii (Teoria wyznaczników)</i>
	Mieczysław Kreutz	<i>Zarys ramowej teorii woli</i>
Tom VII – 20 rozpraw	Marja Adlerówna	<i>Dwa rodzaje spostrzeżeń i ich struktura</i>
	Walter Auerbach	<i>Zagadnienie wartości poznawczej sądów przypomnieniowych</i>
	Chaim Bagno	<i>Synkretizm myślenia w marzeniu sennym</i>
	Janina Budkiewicz	<i>Przyczynek do psychologii błędnego myślenia</i>
	Mieczysław Dybowski	<i>Opór dziecka i persewercja</i>
	Irena Filozofówna	<i>Próba badań psychologicznych nad grą aktorską</i>
	Eugeniusz Geblewicz	<i>Z psychologii przeżyć węchowych</i>
	Hena Hersztejn-Korzeniowa	<i>O najwcześniejszych wspomnieniach z dzieciństwa</i>
	Janina Hasiasson	<i>Uwagi w sprawie psychologii wnioskowań indukcyjnych</i>
	Władysław Kowalski	<i>O zjawisku Punrkinjego</i>
	Witold Stanisław Kruk	<i>Przyczynek do badań nad diagnostycznością testów inteligencji z punktu widzenia praktyki szkolnej</i>
	Estera Markinówna	<i>Psychologia dążenia do mocy</i>
	Aniela Meyer-Ginsbergowa	<i>Badania nad psychologiczną zasadnością sprzeczności</i>
	Janina Radlińska-	<i>W sprawie tworzenia się t. zw. pojęć jasnych, lecz</i>

	Ostaszewska	<i>niewyraźnych</i>
	Stanisław Siedlaczek	<i>Prognostyczność pewnych testów</i>
	Halina Sosińska	<i>Przyczynek do psychologii uczuć estetycznych</i>
	Dina Szejnberg	<i>Rozumienie i wyjaśnienie w doktrynach Diltheya i Sprangera</i>
	Władysław Śniegocki	<i>Przyczynek do analizy psychologicznej karności</i>
	Romana Wiśniacka	<i>Badania eksperymentalne nad wpływem sugestii na zeznania świadków</i>
	Bohdan Zawadzki	<i>O roli abstrakcji i układów spoistych w myśleniu</i>
Tom VIII – 11 rozpraw	Walter Samuel Hunter	<i>Gradients in the establishment and extinction of conditioned locomotor responses to serial stimulation in the rat (Stopniowanie w powstawaniu i wygasaniu warunkowej lokomotorycznej reakcji szczurów przy zastosowaniu serii bodźców)</i>
	E. Schottlaender	<i>Über Lage – und Formänderungen des negativen Nachbildes (O zmianach położenia i kształtu negatywnych obrazów kontrastu następczego)</i>
	Mieczysław Dybowski	<i>Comment former la volonte (Essai sur la force de la volonte) (Jak formować wolę)</i>
	Władimir Eliasberg	<i>Zur Kulturgeschichte der Psychotechnik (Z dziejów psychotechniki na tle dziejów kultury)</i>
	Władysław Kowalski	<i>W jakiej mierze korelacja jest stosunkiem przechodnim</i>
	Władysława Mielczarska	<i>Rozwój typów oporu w domu i w szkole</i>
	Ludwik Bandura	<i>Poczucie czasu u dzieci w wieku od 7 do 9 lat</i>
	Stanisław Wawrzyńczyk	<i>Zainteresowania naukowe i wynik pracy studentów polonistyki</i>
	Mieczysław Dybowski	<i>Resolution and its role in activity (O postanowieniu i jego roli w działaniu)</i>
	Roman Markuszewicz	<i>Rewizja podstawowego pojęcia freudyzm</i>
	Marjan Wachowski	<i>Fragment psychograficzny wychowanka</i>
Tom IX – 10 rozpraw	Jacob Robert Kantor	<i>Interbehaviorism, socialpsychology, and sociology (Interbehawioryzm, psychologia społeczna i socjologia)</i>
	Mieczysław Dybowski	<i>La formation de la volonte et les race (Rasy i formowanie woli)</i>
	Zygmunt Piotrowski	<i>The methodological aspects of the Rorschach personality method (Metodologiczny charakter badania osobowości metodą Roschacha)</i>
	Stefania Łobaczewska	<i>Z psychologii przeżycia muzycznego</i>
	Władysława Mielczarska	<i>Wytrwałość i motywacja młodzieży żeńskiej</i>
	Zbigniew Łubieński	<i>Podstawy psychologiczne metody Montessori</i>
	Franciszka Baumgarten	<i>O charakterze i jego kształceniu</i>
	Maria Korytowska	<i>Krzywda dziecka i jej wpływ na przestępczość młodzieży</i>
	Mirosław Sekreta	<i>O psychicznym ustosunkowaniu się nauczycieli szkół powszechnych do nauczycielskiego zawodu</i>
	Wiktor Tomaszewski	<i>Wpływ psychiki na serce, oddech i ciśnienie krwi</i>
Tom X – 6 rozpraw	Stefan Błachowski	<i>Kazimierz Twardowski</i>
	Mieczysław Dybowski	<i>The investigation of energestic resolutions (Badanie energicznych postanowień)</i>
	Adolf Qual	<i>W sprawie fizjologicznej teorii uczuć</i>
	Marek Kwiek	<i>Zależności między właściwościami fizycznymi dźwięku a jego słyszalnością, ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień muzycznych</i>
	Roman Markuszewicz	<i>Od sado-masochizmu do popędu śmierci (dalsza</i>

		<i>rewizja teorii freudowskiej)</i>
	Maria Eysymonttowa	<i>Badania eksperymentalne testem wnioskowania. Przyczynek do psychologii myślenia</i>
Tom XI – 12 rozpraw	Jacob Robert Kantor	<i>Interbehavioral psychology and scientific operations (Interbehawiorystyczna psychologia i naukowe operacje)</i>
	Ladislaw Kempny	<i>Contribution to the psychological study of prostitution (Przyczynek do psychologicznego studium nad prostytutką)</i>
	Ludwika Dobrzyńska-Rybicka	<i>Un cas d'automatisme graphique (Analiza charakterystycznego przypadku automatyzmu graficznego)</i>
	Stanisław Studencki	<i>Bewahrung von Massenprüfungen und ihre Fehlerquellen (O wiarygodności zbiorowych badań testowych)</i>
	Mieczysław Dybowski	<i>Conditions for the appearance of hypnagogic visions (Warunki powstawania obrazów hipnagogicznych)</i>
	Ludwik Jaxa-Bykowski	<i>Recherches experimentales sur la mentalite des lyceenspolonais (Z badań doświadczalnych nad psychiką gimnazjalistów polskich)</i>
	Leopold Blaustein	<i>Etude sur la perception des pieces radiophoniques (O percepcji słuchowiska radiowego)</i>
	Theodora Mead-Abel	<i>Socialfacilitation in different motor tasks (O socjalnym czynniku ułatwiającym wykonanie różnych zadań motorycznych)</i>
	Stefan Błachowski	<i>Good luck letters. A contribution to the psychology of magical thinking (Łańcuchy szczęścia. Przyczynek do psychologii myślenia magicznego)</i>
	Halina Jankowska	<i>Eidetische Bilder und Halluzinationen (Eidetyzm a omamy)</i>
	Zygmunt Piotrowski	<i>A Roschach blind analysis of a compulsive neurotic (Ślepa analiza Roschachowa neurotyka z natręctwami)</i>
Józef Pieter	<i>Intelligence quotient and environment (Zróżnicowanie ilorazów inteligencji a zróżnicowanie warunków środowiska)</i>	
Tom XII – 1 rozprawa	Tadeusz Tomaszewski	<i>Metody badania dyspozycji złożonych</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie zgromadzonego materiału badawczego

Tabela 4. Autorzy rozpraw – liczba rozpraw w poszczególnych tomach „Kwartalnika Psychologicznego”

Autor	Liczba opublikowanych rozpraw	Tomy, w których publikowali rozprawy
Adlerówna Marja	1	VII
Angyal Andreas	1	III
Auerbach Walter	1	VII
Bagno Chaim	1	VII
Bandura Ludwik	1	VIII
Baumgarten Franciszka	3	I, VI, IX
Bena Eduard	1	VI
Biegeleisen Bronisław	1	III
Blaustein Leopold	3	II, IV, XI
Błachowski Stefan	2	X, XI

Budkiewicz Janina	1	VII
Bujas Ramiro	1	I
Czeżowski Tadeusz	1	IV
Dobrzyńska-Rybicka Ludwika	1	XI
Drohocki Zenon	1	VI
Dwelshauvers Georges	1	I
Dybowski Mieczysław	10	II, IV, V, VI, VII, VIII (dwukrotnie), IX, X, XI
Eliasberg Władimir	1	VIII
Eysymonttowa Maria	1	X
Filozofówna Irena	1	VII
Geblewicz Eugeniusz	1	VII
Green G. H.	1	I
Gruszecka Anna	1	I
Hasiasson Janina	1	VII
Herbert Stefan	1	I
Hersztejn-Korzeniowa Hena	1	VII
Hunter Samuel Walter	1	VIII
Jankowska Halina	1	XI
Jaxa-Bykowski Ludwik	3	I, IV, XI
Kantor Jacob Robert	2	IX, XI
Katz David	1	VI
Kempny Ladislaw	2	IV, XI
Kessel H.	1	III
Koniński Karol	1	V
Korytowska Maria	1	IX
Kowalski Władysław	3	III, VII, VIII
Kreutz Mieczysław	1	VI
Kruk Witold Stanisław	1	VII
Kwiek Marek	1	X
Lewin Kurt	1	II
Librachowa Marja	1	V
Lipmann Otto	1	V
Łobaczewska Stefania	1	IX
Łubieński Zbigniew	1	IX
Macewicz Piotr	1	I
Markiewicz Tadeusz	1	V
Markinówna Estera	1	VII
Markuszewicz Roman	2	VIII, X
Mayerhofer Georg	2	V, VI
Mead Abel Theodora	2	V, XI
Meyer-Ginsbergowa Aniela	1	VII
Mielczarska Władysława	2	VIII, IX
Ormian Henryk	1	VI
Piéron Henri	1	III
Pieter Józef	1	XI
Piotrowski Zygmunt	3	V, IX, XI
Ponzo Mario	1	I
Qual Adolf	1	X
Radlińska-Ostaszewska Janina	1	VII
Ranschburg Pal	1	III
Roels Mieczysław	2	II, III
Romahn Edmund	1	III
Rothe Ernest	1	V

Rutten Thorleif	1	II
Rychlewska Helena	1	V
Rytel Marjan	1	V
Schjelderup-Ebbe Thorleif	3	I, II, III
Schottlaender E.	1	VIII
Sekreta Mirosław	1	IX
Siedlaczek Stanisław	1	VII
Słoniewska Helena	1	V
Sosińska Halina	1	VII
Stojanowski Karol	1	III
Studencki Stanisław	2	II, XI
Sztejnburg Dina	1	VII
Szuman Stefan	2	I, III
Śniegocki Władysław	1	VII
Tomaszewski Tadeusz	1	XII
Tomaszewski Wiktor	1	IX
Vaissière Jules	1	IV
Wachowski Marjan	1	VIII
Wachtel Jakób	2	III, V
Walter Leon	2	III, V
Wawrzyńczyk Stanisław	1	VIII
Wiegner Ludwik	2	I, II
Wiśniacka Romana	1	VII
Zawadzki Bohdan	1	VII

Źródło: opracowanie własne na podstawie zgromadzonego materiału badawczego

Tabele 3 i 4 ukazują autorów, tytuły ich rozpraw oraz liczbę opublikowanych rozpraw w 12 tomach „Kwartalnika”, które wydano przed wybuchem wojny. Wiele z tych nazwisk znanych było i jest do tej pory w historii polskiej psychologii, pedagogiki czy filozofii. Do czasu wybuchu drugiej wojny światowej w czasopiśmie ukazało się 116 rozpraw. Po wojnie powstało kolejnych 15 rozpraw autorstwa już tylko polskich naukowców.

Redaktorowi naczelnemu zależało na zapoznawaniu polskich odbiorców pisma z rodzimym dorobkiem psychologicznym, a także z zagraniczną myślą psychologiczną. W tym celu nawiązywał kontakty z naukowcami reprezentującymi różne polskie lub międzynarodowe instytucje naukowe. Ze względu na naukowe zaplecze redakcyjne „Kwartalnik” szybko zyskał światowy zasięg. Z inicjatywy redaktora naczelnego był dystrybuowany do zagranicznych ośrodków naukowych europejskich oraz do Stanów Zjednoczonych, a nawet Japonii⁴⁰⁶.

W gronie autorów „Kwartalnika Psychologicznego” znaleźli się polscy i zagraniczni naukowcy zarówno z dziedziny psychologii, jak i medycyny, w tym psychiatrzy oraz

⁴⁰⁶ T. Zaworski, *Wspomnienie o Prof. Ludwiku...*, dz. cyt., s. 4.

inni specjaliści zajmujący się psychologią. Łącznie na przestrzeni dekady w periodyku swoje rozprawy wydało 87 naukowców⁴⁰⁷. Wśród nich większość w liczbie 67 osób stanowili Polacy lub osoby polskiego pochodzenia. Zagranicznych twórców rozpraw było 20. Uosabiali różne dziedziny i specjalności naukowe, m.in. zajmowali się psychologią kliniczną i rozwojową. Analizowali zagadnienia osobowości. Pasjonowali się psychologią pracy czy reklamą. Reprezentowali różne nurty, np. psychologię gestalt.

Błachowski na przestrzeni dekady pozyskiwał wielu różnych autorów. Niektórzy wielokrotnie nadsyłali swe teksty do publikacji. Byli to zarówno polscy, jak i zagraniczni intelektualiści. Środowisko polskich badaczy reprezentowali: Mieczysław Dybowski⁴⁰⁸ (dziesięciokrotnie), Ludwik Jaxa-Bykowski⁴⁰⁹ (trzykrotnie), Leopold Blaustein⁴¹⁰ (dwukrotnie), Adam Wiegner⁴¹¹ (dwukrotnie), Stefan Szuman⁴¹² (dwukrotnie). Wśród współtwórców zagranicznych znaleźli się: Franciszka Baumgarten⁴¹³ (trzykrotnie), Zygmunt Piotrowski⁴¹⁴ (trzykrotnie), Thorleif Schjelderup-Ebbe⁴¹⁵ (trzykrotnie), Jacob Robert Kantor⁴¹⁶ (trzykrotnie), Leon Walther⁴¹⁷ (dwukrotnie).

Pionierem pod względem liczby opublikowanych rozpraw pozostawał Mieczysław Dybowski (1885-1975), polski uczony i duchowny katolicki, mianowany członek Komisji Ministerialnej oceny książek, sekretarz Komisji Filozoficznej Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, członek Zarządu Poznańskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, członek Towarzystwa Filozoficznego. Kilkakrotnie podróżował w celach naukowych do: Austrii, Belgii, Francji, Stanów Zjednoczonych, Szwajcarii i Włoch. Prywatnie był przyjacielem Stefana Błachowskiego, bliskim współpracowni-

⁴⁰⁷ Zob. tabela 4.

⁴⁰⁸ T. Maruszewski i in., *Emocje i motywacja*, [w:] J. Strelau, D. Doliński (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki*, Gdańsk 2008, s. 631.

⁴⁰⁹ W. Bobrowska-Nowak, *Bykowski-Jaxa Ludwik*, [w:] E. Kosnarewicz, T. Rzepa, R. Stachowski (red.), *Słownik psychologów polskich*, Poznań 1992, s. 41-42.

⁴¹⁰ E. Kosnarewicz, *Blaustein Leopold* [w:] E. Kosnarewicz, T. Rzepa, R. Stachowski (red.), *Słownik psychologów polskich*, Poznań 1992, s. 28-29.

⁴¹¹ I. Nowakowa, *Adam Wiegner – empiryzm niestandardowy*, „Studies in the Philosophy of the Sciences and the Humanities” 2001, vol. 74, s. 79-87 (https://doi.org/10.11163/9789004457799_009).

⁴¹² K. Ostrowska, *Szuman Stefan*, [w:] E. Kosnarewicz, T. Rzepa, R. Stachowski (red.), *Słownik psychologów polskich*, Poznań 1992, s. 187-190.

⁴¹³ Franciszka Baumgarten-Tramer; zob. R. Stachowski, *Baumgarten-Tramer Franciszka*, [w:] E. Kosnarewicz, T. Rzepa, R. Stachowski (red.), *Słownik psychologów polskich*, Poznań 1992, s. 26.

⁴¹⁴ Poseł na Sejm II RP, historyk ruchu socjalistycznego oraz Polonii w USA, organizator Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego, ofiara zbrodni katyńskiej. Zob. szerzej H. Mościcki i W. Dzwonkowski (red.), *Parlament Rzeczypospolitej Polski 1919-1927*.

⁴¹⁵ Zob. J. Price, A. *Remembrance of Thorleif Schjelderup-Ebbe*, „Human Ethology Bulletin” 1995, vol. 10 (1), s. 1-6.

⁴¹⁶ P. T. Mountjoy, J. D. Hansor, *Jacob Robert Kantor (1889-1984). Amerykański psycholog*, 1986 (<https://doi.org/10.1037/h0092056/>).

⁴¹⁷ L. Walter, *Psychologia pracy*, „KP” 1932, t. III, s. 145; tenże, *Poradnictwo zawodowe dla zawodów wolnych i jego podstawy psychologiczne*, „KP” 1934, t. V, s. 34.

kiem w redakcji „Kwartalnika Psychologicznego”. Swoje prace dedykował problematyce woli, nawiązywał do psychologii introspekcji. Reprezentował Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie oraz Uniwersytet Poznański. W czasie wojny uczestniczył w działalności Uniwersytetu Ziemi Zachodnich. Był postacią zasłużoną i poważaną w środowisku psychologów. Jego dysertacje znajdowały się prawie we wszystkich tomach, z wyjątkiem tomu I, III i XII. W tomie VIII wydał dwie rozprawy⁴¹⁸. W czasopiśmie publikowały także osoby bliskozwiązane pracą zawodową ze Stefanem Błachowskim. Trzy dysertacje wydał profesor Ludwik Jaxa-Bykowski (1881-1948), biolog, pedagog i psycholog, związany z Uniwersytetem Poznańskim, rektor konspiracyjnego Uniwersytetu Ziemi Zachodnich. W 1947 roku został aresztowany przez UB, skazany na sześć lat więzienia. Zmarł rok później w 1948. Prywatnie bliski współpracownik Stefana Błachowskiego⁴¹⁹. Trzykrotnie dysertacje naukowe w czasopiśmie zamieścił Władysław Kowalski (1894-1958), polski psycholog, autor publikacji *O działaniu poniżeń, czyli jak wpływają na duszę ludzką poniżenia doznane od ludzi*⁴²⁰. Dwukrotnie artykuły naukowe opublikował Adam Florian Wiegner (1889-1967), filozof i psycholog⁴²¹. Dwie rozprawy zamieścił Leopold Blaustein (1905-1944), filozof, fenomenolog, estetyk i psycholog, uczeń Kazimierza Twardowskiego⁴²². Podobną liczbę rozpraw opublikował Stefan Szuman (1889-1972), lekarz, pedagog i psycholog, otrzymał Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski, Krzyż Walecznych, Medal Komisji Edukacji Narodowej⁴²³. Z redakcją „Kwartalnika” współpracował filozof, etyk, profesor Uniwersytetu Lwowskiego Tadeusz Czeżowski (1889-1981), prywatnie przyjaciel Błachowskiego z lat młodości, który miał możliwość publikacji w piśmie⁴²⁴. Podobnie Józef Pieter (1904-1989) związany z Akademią Wychowania Fizycznego w Warszawie⁴²⁵.

Najliczniejszą grupę współredaktorów stanowili młodzi polscy psychologowie. Często doktoranci samego profesora Władysława Witwickiego, którzy w periodyku zamieszczali swoje rozprawy doktorskie, wśród nich Estera Markinówna (1903-1942),

⁴¹⁸ T. Maruszewski i in., *Emocje i motywacja...*, dz. cyt., s. 631.

⁴¹⁹ W. Bobrowska-Nowak, *Bykowski-Jaxa Ludwik...*, dz. cyt., s. 41-42.

⁴²⁰ W. Kowalski, *O działaniu poniżeń, czyli jak działają na duszę ludzką poniżenia doznane od ludzi*, Poznań 1935.

⁴²¹ I. Nowakowa, *Adam Wiegner – empiryzm niestandardowy...*, dz. cyt.

⁴²² E. Kosnarewicz, *Blaustein Leopold*, [w:] E. Kosnarewicz, T. Rzepa, R. Stachowski (red.), *Słownik psychologów polskich*, Poznań 1992, s. 28-29.

⁴²³ K. Ostrowska, *Szuman Stefan...*, dz. cyt., s. 187-190.

⁴²⁴ Tadeusz Czeżowski po wojnie uhonorowany został Medalem Sprawiedliwy wśród Narodów Świata. Zob. J. Woleński, *Filozofiszkoły lwowsko-warszawskiej*, Wrocław 1966, s. 51.

⁴²⁵ Psycholog, pedagog, filozof. W późniejszym okresie powojennym rektor Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Katowicach. Zob. W. Błońska, *Pieter Józef*, [w:] E. Kosnarewicz, T. Rzepa, R. Stachowski (red.), *Słownik psychologów polskich*, Poznań 1992, s. 166-168.

Janina Radlińska-Ostaszewska, Halina Sosińska czy Władysław Śniegocki (ur. 1895). W gronie współpracowników znaleźli się studenci i doktoranci profesora Błachowskiego, którzy w okresie międzywojennym zdobywali wykształcenie, jak np. Zygmunt Piotrowski, Stefan Szuman czy Tadeusz Zaworski. Do grona uczniów profesora wykształconych w okresie powojennym należeli także: in. Bolesław Hornowski, Józef Reutt czy Lidia Wołoszynowa⁴²⁶. Rozprawy autorstwa polskich studentów i doktorantów zawierał tom VII, wydano ich tam 20⁴²⁷.

Środowisko zagranicznych twórców reprezentował Mario Ponzo (1882-1960), włoski psycholog, wykładowca akademicki, honorowy członek Włoskiego Towarzystwa Psychologicznego⁴²⁸. Wśród autorów znalazł się Ramiro Bujas (1879-1959), pierwszy chorwacki profesor psychologii na Uniwersytecie w Zagrzebie, reprezentujący tamtejszy ośrodek psychologii eksperymentalnej. W roku 1932 założył czasopismo psychologiczne „Acta Instituti Psychologici”⁴²⁹. Obcokrajowcami publikującymi w polskim czasopiśmie byli także: Franciscus Roels – holenderski profesor psychologii na Uniwersytecie w Utrechcie, specjalizujący się w psychotechnice, Pal Ranschburg (1870-1945) – węgierski lekarz psychiatra zajmujący się w medycyną alternatywną i psychologią czy Andreas Angyal (1902-1960) – węgiersko-amerykański psychiatra, autor holistycznego modelu osobowości⁴³⁰. Jacob Robert Kantor (1888-1984), wybitny amerykański psycholog, pionier ruchu naturalistycznego psychologii międzybehawioralnej i interbehawioryzmu, utrzymywał kontakt listowny ze Stefanem Błachowskim w okresie wydawania „Kwartalnika” i w latach powojennych⁴³¹. Ważną postacią publikującą w polskim periodyku psychologicznym był założyciel i wieloletni redaktor „L’Année Psychologique” Henri Piéron. Ten francuski fizjolog i psycholog związany był z Instytutem Psychologicznym w Paryżu⁴³². Drugim francuskim autorem rozpraw był jezuita, profesor psychologii Jules de la Vaissère (1863-1939). Inicjatywę wydawniczą w „Kwartalniku” podjął także niemiecko-amerykański psycholog Kurt Lewin

⁴²⁶ J. Matysiak, *Stefan Błachowski...*, dz.cyt., s. 192.

⁴²⁷ Zob. dział rozpraw naukowych w „Kwartalniku Psychologicznym” 1935, t. VII.

⁴²⁸ *Mario Ponzo: 1882-1960*, AJP, <https://www.jstor.org/stable/1419967>.

⁴²⁹ Zob. Aneks, tabela 24 (Rok 1932); zob. też *Bujas Ramiro*; Archiwum Ainačica iz Zornestrance, Wayback Machine.

⁴³⁰ A. Angyal, E. Hartmann, J. Richard, *Neurosis and treatment: a holistic theory*, New York 1965.

⁴³¹ P. T. Mountjoy, J. D. Hansor, *Jacob Robert Kantor...*, dz. cyt.

⁴³² J. A. Chmurzyński, *Henri Piéron*, [w:] *Biogram na stronie internetowej Polskiego Towarzystwa Etologicznego...*, dz. cyt.

(1890-1947), twórca psychologii postaci, gestalt. Reprezentował Uniwersytety w Monachium i Berlinie⁴³³.

Stefan Błachowski nawiązywał również kontakty z psychologami zajmującymi się tematyką poradnictwa zawodowego. Jednym z nich był Otto Lipmann (1880-1933), niemiecki psycholog. Drugi to Leon Walter, który rozwijał problematykę psychologii pracy⁴³⁴. W gronie międzynarodowych twórców znaleźli się także Franciscus Roels (1885-1962), holenderski psycholog, badacz reklamy, pierwszy profesor psychologii na Uniwersytecie w Utrechcie⁴³⁵ czy Walther, Samuel Hunter (1889-1954), redaktor „Psychological Abstract”, związany z Uniwersytetem w Chicago i Uniwersytetem Clarka w Worcester, Massachusetts. Hunter był postacią zasłużoną dla rozwoju psychologii empirycznej⁴³⁶. Wśród autorów pojawił się także Thorleif Schjelderup-Ebbe (1894-1976), norweski psycholog porównawczy i zoolog⁴³⁷ oraz Georg Dwelschauwers, belgijski filozof, wieloletni dyrektor laboratorium psychologicznego w Barcelonie, który zainspirowany działalnością badawczą Wilhelma Wundta zainteresował się psychologią eksperymentalną⁴³⁸.

Poszczególne tomy „Kwartalnika” świadczą o dużym zaangażowaniu Stefana Błachowskiego w poszukiwaniu wartościowych autorów i uznanych w psychologii autorytetów. W tym celu wykorzystywał liczne kontakty zarówno naukowe, jak i prywatne. Tak pozyskiwał teksty autorstwa m.in. szwajcarskiej psycholog polskiego pochodzenia Franciszki Baumgarten (1889-1970), która studiowała na Uniwersytecie Jagiellońskim. Prowadziła działalność naukową w Polsce i w Szwajcarii (w zależności od tego, gdzie mieszkała). Swoje prace pisał w języku polskim, niemieckim i francuskim. Była profesorem honorowym na Uniwersytecie w Bernie. W okresie wydawania „Kwartalnika” pozostawała w kontakcie korespondencyjnym ze Stefanem Błachowskim⁴³⁹. Polskie pochodzenie posiadała również mieszkająca w Stanach Zjednoczonych Theodora Mead Abel (1899-1998), psycholog i pedagog kliniczna, związana z Uniwersytetem Columbia. W swoich publikacjach często poruszała problematykę z pogranicza psychologii

⁴³³ M. Smith, *Kurt Lewin, groups, experiential learning and action research*, The Encyclopedia of Informal Education, London 2008.

⁴³⁴ Zob. L. Walter, *Psychologia pracy...*, dz. cyt.; zob. także *Poradnictwo zawodowe dla zawodów wolnych i jego podstawy psychologiczne...*, dz. cyt.

⁴³⁵ F. Roels, *Psychologie der reclame*, Amsterdam 1948.

⁴³⁶ Zob. Aneks, tabela 24 (Rok 1927).

⁴³⁷ J. Price, *A Remembrance of Thorleif Schjelderup-Ebbe...*, dz. cyt., s. 1-6.

⁴³⁸ M. Siguan, M. Kirchner, *Georges Dwelshauwers. Un psicòlogo flamenco en Catalunya*, „Anuario de Psicología” 2001, vol. 32, no 1, s. 89-108.

⁴³⁹ R. Stachowski, *Baumgarten-Tramer Franciszka...*, dz. cyt., s. 26.

klinicznej i rozwojowej⁴⁴⁰. Do grona tego należał także Zygmunt Piotrowski (1891-1940), polski działacz polityczny i społeczny w Stanach Zjednoczonych. W czasie ukazywania się „Kwartalnika” utrzymywał korespondencję z redaktorem naczelnym i był współredaktorem „Kwartalnika”⁴⁴¹.

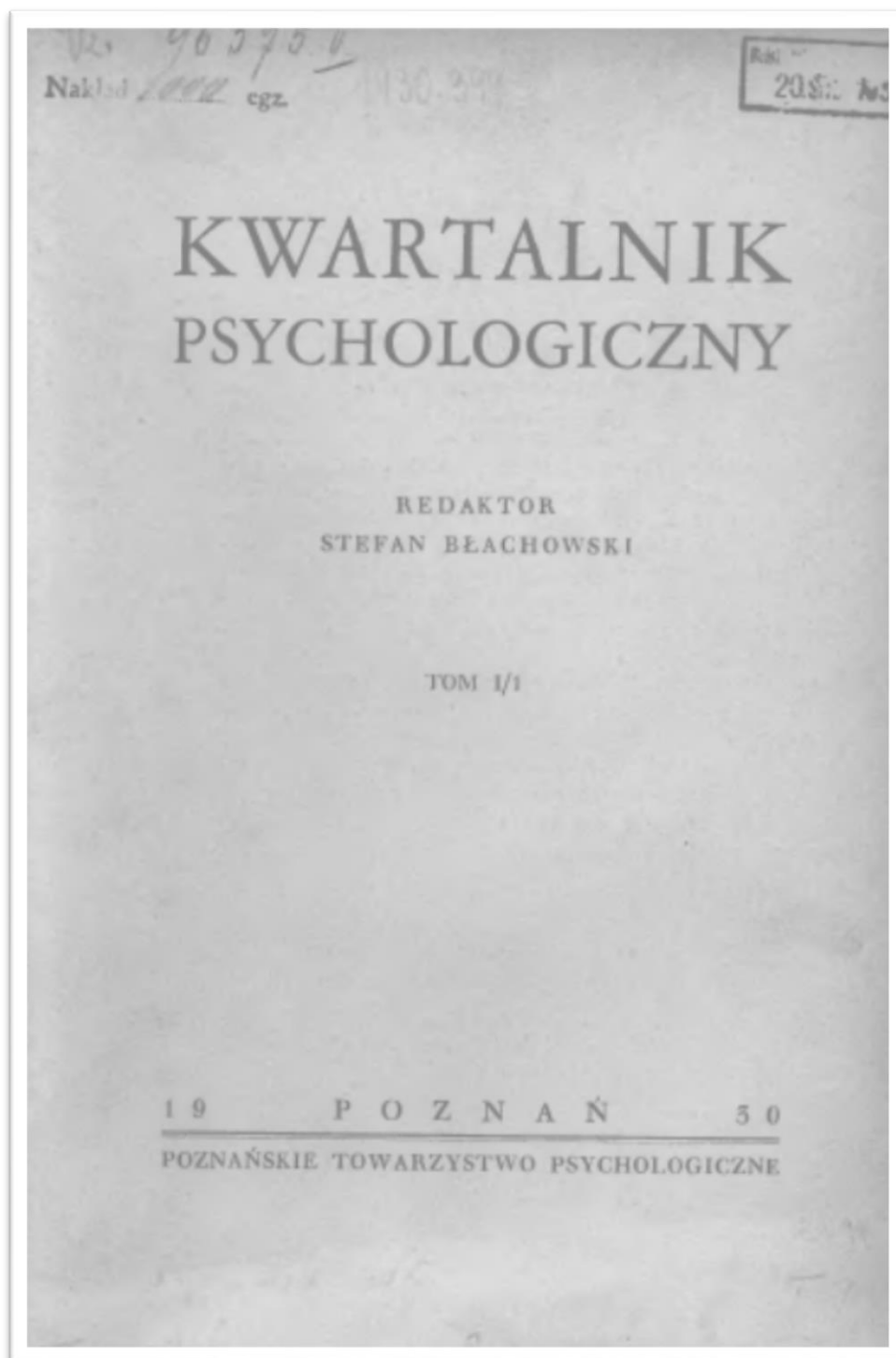
Stefan Błachowski czuwał nad tym, by w „Kwartalniku” publikowały osoby związane z nauką z różnych krajów świata, reprezentujące różne ośrodki i instytucje naukowe. W swoisty sposób konfrontował różne oblicza psychologii, uwzględniał odmienność kultur i problemów społecznych. Przez różnorodną tematykę związaną z psychologią ukazywał problemy i kwestie społeczne wielu środowisk. Analiza tematów rozpraw pozwala określić dominujący nurt myślowy i związaną z tym problematykę. Inne były problemy poruszane przez Leona Walthera skupionego na tematyce psychologii pracy, jeszcze inne Ladislava Kempnego zajmującego się psychologią fizjologiczną czy Ramiro Bujasa zafascynowanego psychosomatyką i Julesa de le Vaissière’a związanego z psychologią eksperymentalną.

2.8. Szata edytorska

Wygląd fizyczny periodyku, podobnie jak innych czasopism naukowych dwudziestolecia międzywojennego, był bardzo skromny. Szata edytorska utrzymała się przez cały okres wydawania, niewielkie zmiany pojawiały się na przestrzeni lat w strukturze pisma. „Kwartalnik Psychologiczny” posiadała pięć działów stałych: *Dział rozpraw (Articles Originaux)*, *Dział streszczeń rozpraw (Résumés des Articles Originaux)*, *Dział sprawozdań z książek (Analyses des Livres)*, *Spis współpracowników tomu (Liste des Collaborateurs)* i *Przegląd czasopism (Revue des Journaux Psychologiques)*. Z różną częstotliwością, w zależności od dostarczanych materiałów, pojawiały się działy ruchome: *Polemiki (Polemiques et Discussions)*, *Komunikaty (Notes Diverses)*, *Informacje o zjazdach (Congres)* i *Wspomnienia pośmiertne (Necrologies)*.

⁴⁴⁰ M. B. Ogievie, J. D. Harvey, *The biographical dictionary of women in Science: Pioneering lives from ancient times to the mid-20th century*, vol 1, New York 2000, s.3-4.

⁴⁴¹ Zob.H. Mościckii W. Dzwonkowski (red.), *Parlament Rzeczypospolitej...*, dz. cyt.

Fot. 3. Strona tytułowa „Kwartalnika Psychologicznego” z 1930 roku, tom I, zeszyt 1

KWARTALNIK PSYCHOLOGICZNY

REDAKTOR
STEFAN BŁACHOWSKI

TOM IX

19

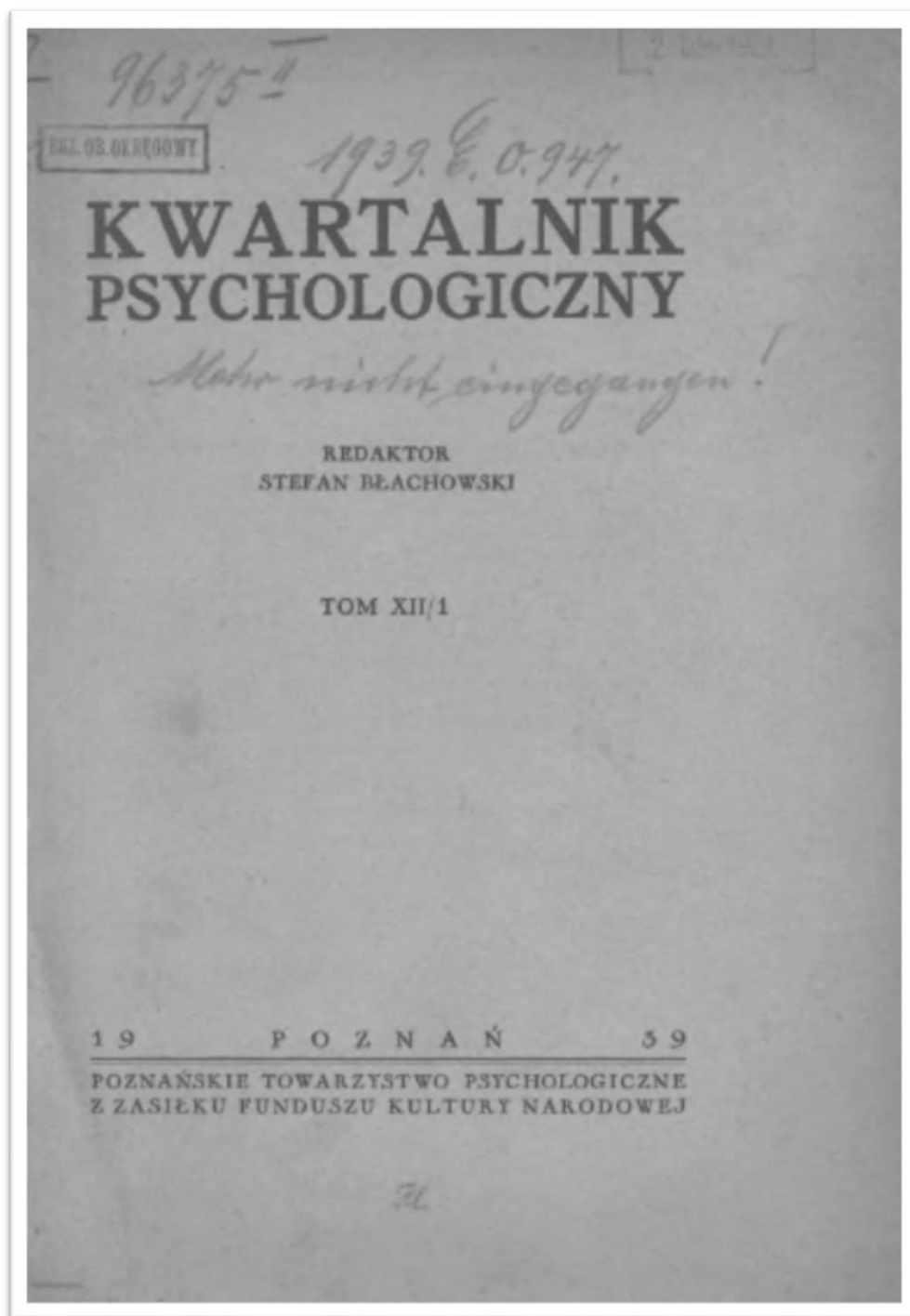
POZNAŃ

37

POZNAŃSKIE TOWARZYSTWO PSYCHOLOGICZNE
Z ZASIĘKU FUNDUSZU KULTURY NARODOWEJ

I 64

Fot. 4. Strona tytułowa „Kwartalnika Psychologicznego” z 1937 roku, tom IX

Fot. 5. Strona tytułowa „Kwartalnika Psychologicznego” z 1939 roku, tom XII, zeszyt 1

Na przestrzeni dekady rozwojowi pisma towarzyszyły niewielkie zmiany zarówno szaty graficznej, jak i struktury. Elementem, który wpływał na rozpoznawalność periodyku, była jego winieta. W tytule znajdującym się w górnej części strony, pisanym majuskułą (wielkimi literami), czcionką o większym rozmiarze, wyróżnione zostało słowo KWARTALNIK. Drugi człon tytułu, słowo PSYCHOLOGICZNY, drukowany był

o stopień mniejszą czcionką. Zmiana nastąpiła w tomie XI i XII, kiedy to dwa człony tytułu drukowane zostały czcionką podobnej wielkości wraz z pogrubieniem. Kolorystyka winiety na przestrzeni lat nie podlegała znacznym zmianom, które mogłyby wpłynąć na rozpoznawalność periodyku. Numeracja tomów niezmiennie znajdowała się na środku strony tytułowej. Niewyróżniająca się na tle innych czasopism szata graficzna była typowa dla wydawnictw naukowych. Format periodyku nie uległ modyfikacjom, jego wymiary wynosiły 170 × 240 mm.

Profil pisma sugerował, iż zawartość poszczególnych jego działów ściśle nawiązywała do psychologii. Po analizie można dostrzec, że pomimo iż to czasopismo naukowe z uwagi nawieloaspektowe ukazanie problemów natury psychologicznej mogło być kierowane do różnych grup odbiorców. Jego nakład wahał się od 500 do 1000 egzemplarzy.

Ważną część materiału redakcyjnego stanowiły informacje zawarte w polemikach, komunikatach, informacjach o zjazdach naukowych oraz nekrologach. Jak zauważa Krzysztof Gajdka:

*Dobrze napisana informacja prasowa powinna być neutralna, zwięzła, obrazowa, dokładnie sprawdzona, powinna operować liczbami i konkretami, zawierać element bliskości (czyli traktować o sprawach bliskich ludziom) czy element wielkiego świata (jeśli w jakiś sposób w wydarzenie zaangażowani są ludzie znani)*⁴⁴².

Struktura „Kwartalnika” była ściśle określona, tylko czasem następowały drobne zmiany, ale nie w układzie. Periodyk tworzyły działy stałe (*Rozprawy, Streszczenia rozpraw, Sprawozdania z książek, Spis współpracowników i Przegląd czasopism*) oraz te, które pojawiały się w nim z różną częstotliwością (*Polemiki, Komunikaty, Informacje o zjazdach naukowych czy Wspomnienia pośmiertne*). Struktura periodyku została zaburzona w przypadkutomu VII dedykowanego Władysławowi Witwickiemu. Na początku umieszczono fotografię Profesora i wykaz najważniejszych jego prac, co zawsze towarzyszy tego typu wydaniom specjalnym. Dalej dopiero następowały działy stałe: *Rozprawy, Streszczenia rozpraw i Sprawozdania z książek* oraz działy ruchome: *Polemiki, Komunikaty, Zjazdy, Wspomnienia pośmiertne*. Dodatkowo na końcu periodyku znajdował się spis współpracowników „Kwartalnika” oraz przegląd czasopism. Często-

⁴⁴² K. Gajdka, *Rzecznik prasowy w otoczeniu mediów*, Kraków 2012, s. 150.

tliwość ukazywania się poszczególnych działów przedstawiają tabele numer 19, 20, 21, 22, 23. Zaś analiza (ilościowa) wszystkich działów zawarta została w tabeli numer 15.

W okresie dwudziestolecia międzywojennego „Kwartalnik Psychologiczny” składał się z 12 tomów, ukazujących się w latach 1930-1939. Wydawcą było Poznańskie Towarzystwo Psychologiczne, które od początku swego istnienia objęło Kwartalnik patronatem. Do wybuchu drugiej wojny światowej wsparcia finansowego 12 tomom „Kwartalnika Psychologicznego” udzielał Fundusz Kultury Narodowej.

Tom I, II, III, IV, V i X składały się z czterech zeszytów. Zaś tomy VI, VII, VIII, IX, XI i XII drukowane były w całości.

Wykaz periodyku wyglądał następująco:

Kwartalnik Psychologiczny(1930) tom I, zeszyty 1-4

Kwartalnik Psychologiczny(1931) tom II, zeszyty 1-4

Kwartalnik Psychologiczny(1932) tom III, zeszyty 1-4

Kwartalnik Psychologiczny(1933) tom IV, zeszyty 1-4

Kwartalnik Psychologiczny(1934) tom V, zeszyty 1-4

Kwartalnik Psychologiczny(1935) tom VI, zeszyty 1-4

Kwartalnik Psychologiczny(1935) tom VII – Księga Pamiątkowa ku czci Władysława Witwickiego

Kwartalnik Psychologiczny(1936) tom VIII, zeszyty 1-4

Kwartalnik Psychologiczny(1937) tom IX, zeszyty 1-4

Kwartalnik Psychologiczny(1938) tom X, zeszyty 1-4

Kwartalnik Psychologiczny(1939) tom XI

Kwartalnik Psychologiczny(1939) tom XII, zeszyt 1

W latach 1947-1948 ukazały się ostatnie dwa tomy „Kwartalnika”:

Kwartalnik Psychologiczny(1947) tom XIII, zeszyty 1

Kwartalnik Psychologiczny(1948) tom XIV, zeszyty 1-4

Prawa do dysponowania tytułem posiada Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu oraz Biblioteka Jagiellońska i w zbiorach obu tych instytucji znajdują się zdigitalizowane egzemplarze „Kwartalnika Psychologicznego”.

W stopce redakcyjnej pisma widnieje informacja dotycząca miejsca druku. Pierwsze tomy (I-IV) odbito w Rolniczej Drukarni i Księgarni Nakładowej (Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w Poznaniu) mieszczącej się na ulicy Seweryna Mielżyńskiego 24. Od roku 1934, począwszy od tomów V, VI, VII, VIII, IX, X, XI i XII, nakład przejęła

Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego pod zarządem Józefa Winiewicza. Zmiany miejsca druku nie przyczyniły się do obniżenia produkcji pisma.

Środki uzyskane na wydruk IV, V, VI, VIII, IX, X, XI i XII tomu czasopisma pochodziły z zasiłku Funduszu Kultury Narodowej. Koszty nakładu tomu VII ofiarowane dla Poznańskiego Towarzystwa Psychologicznego pokryto z zasiłku Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, centralnego organu administracji rządowej w II Rzeczypospolitej, powołanego 1 lutego 1918 roku do zarządu szkolnictwa wszelkich stopni i typów, opieki nad nauką, literaturą i sztuką, nad archiwami, bibliotekami, czytelniami, muzeami i teatrami oraz do realizacji zadań państwa w sprawach wyznaniowych.

„Kwartalnik Psychologiczny” można było prenumerować. Koszty prenumeraty rocznej wynosiły 18zł, półrocznej 9zł. Prenumerowano także za granicę, a koszty takiej prenumeraty wynosiły 3 dolary rocznie. Opłata abonamentowa wynosiła 20zł. Opłatę należało uiszczać na podane konto P.K.O. nr 211890. W Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu dostępne są oryginalne egzemplarze obiegowe tomów: I, II, III, V, VI, VIII, IX, X, XI i XII „Kwartalnika Psychologicznego”.

Rozdział 3. Analiza rozpraw na łamach „Kwartalnika Psychologicznego” w latach 1930-1939

3.1. Wstęp

W „Kwartalniku Psychologicznym” publikowano różne materiały, zarówno naukowe, jak i informacyjne. Redakcja pisma zabiegała o artykuły naukowe autorów zagranicznych. W działach informacyjnych zawiadamiano o międzynarodowych wydarzeniach naukowych, które miały miejsce nie tylko w Polsce, ale i m.in. w Niemczech, Francji, Stanach Zjednoczonych, Moskwie i wielu innych krajach. Częściej odnoszono się do zagranicznych kongresów i zjazdów. Częściej też zamieszczano sprawozdania z książek obcojęzycznych. W przeglądzie czasopism większość zamieszczanych pozycji stanowiły periodyki międzynarodowe. Można zatem zapytać, czy „Kwartalnik Psychologiczny” był odzwierciedleniem psychologii międzynarodowej?

Światowa psychologia w XX wieku przeżywała swój rozkwit. Wiele zapoczątkowanych wówczas teorii, często gruntownie opracowanych, badano i aktualizowano na przestrzeni lat. Niektóre ówczesne koncepcje stanowiły sedno, do którego nawiązywano i wciąż odnoszą się współcześni badacze, często powielając we współczesnych warunkach prowadzone niegdyś badania kwestionariuszowe czy eksperymenty w nowoczesnych laboratoriach⁴⁴³. Problemy ludzi XX wieku w swej istocie niewiele różniły się od tych, które można zaobserwować dzisiaj. Współcześni psychologowie, teoretycy i praktycy szukają odpowiedzi na nurtujące człowieka ciągle aktualne egzystencjalne pytania, nierzadko analogiczne jak niemal wiek temu. W odniesieniu do wielu kwestii, na które niegdyś poszukiwano rozwiązań i odpowiedzi, współczesna nauka pragnie wdrożyć nowe, innowacyjne rozwiązania. Wiele sfer psychologicznych ma charakter uniwersalny, zmienne są jedynie warunki, w tym czasy, w których są podejmowane. Należy zaakcentować, że tematy poruszane na łamach „Kwartalnika Psychologicznego” wydawanego około sto lat temu są uniwersalne i ponadczasowe. Obecnie zdigitalizowane tomy „Kwartalnika Psychologicznego” są dostępne w wersji elektronicznej dla wszystkich

⁴⁴³ R. Stachowski, B. Dobroczyński, *Historia psychologii od Wundta...*, dz. cyt.

zainteresowanych. Współcześnie „Kwartalnik” mógłby dotrzeć do szerszej grupy odbiorców poszukujących odpowiedzi na różne kwestie psychologiczne.

Wspomniany periodyk był pismem naukowym skierowanym do konkretnej grupy odbiorców, szczególnie psychologów. Z pewnością to właśnie ta grupaw największym stopniu korzystała z publikowanych w nim treści. Można zatem postawić pytanie, czy treści zamieszczane w „Kwartalniku Psychologicznym” pozostają aktualne również dla współczesnej psychologii?

Analiza struktury czasopisma oraz zamieszczanych treści potwierdziła, że „Kwartalnik Psychologiczny” posiadał szeroki zakres tematyczny, który swoimi ramami w pełni odpowiadał profilowi psychologicznego pisma naukowego. Powyższa charakterystyka dała możliwość szerokiego spojrzenia na problematykę poruszaną w periodyku. Przedstawiona analiza potwierdziła, że twórcom „Kwartalnika Psychologicznego” przez cały okres funkcjonowania pisma na rynku wydawniczym udało się zachować pierwotnie obrany profil pisma psychologicznego. Na jego łamach publikowano wysokiej jakości materiały oraz sprawdzone i rzetelne informacje, które przedstawiano czytelnikom w przejrzysty w odbiorze sposób. Treść czasopisma odpowiadała jego założeniom oraz w pełni odzwierciedlała to, co zakładał tytuł. Publikowane teksty pomagały spełnić zadanie, jakie postawił sobie redaktor naczelny Stefan Błachowski, zakładając periodyk. Artykuły prezentowane na jego łamach dostarczały zainteresowanym odbiorcom naukowej wiedzy, często potwierdzonej rzetelnie przeprowadzonymi badaniami psychologicznymi, oraz informowały o odkryciach na gruncie międzynarodowym. Przyczyniały się tym samym do popularyzowania naukowej wiedzy i najnowszych osiągnięć psychologicznych, zarówno polskich, jak i zagranicznych badaczyw różnych środowiskach czytelników.

3.2. Analiza treści

Intencją autorki niniejszej monografii byławeryfikacja zgodności profilu czasopisma psychologicznego, prezentowanego przez wydawcę, z naukową treścią publikacji psychologicznych zamieszczanych na jego łamach. Do zbadania treści czasopisma wykorzystano metodę analizy zawartości⁴⁴⁴.

⁴⁴⁴ Analiza zawartości jest „zespołem różnych technik systematycznego badania strumieni lub zbiorów przekazów, polegającego na możliwie obiektywnym (w praktyce zwykle: intersubiektywnie zgodnym) wyróżnianiu i identyfikowaniu ich możliwie jednoznacznie skonkretyzowanych, formalnych lub treściowych elementów oraz na możliwie precyzyjnym (w praktyce: ilościowym) szacowaniu rozkładu występowania tych elementów i na głównie porównawczym wnioskowaniu, a zmierzającego przez poznanie

W latach 1930-1939 ukazało się 12 tomów „Kwartalnika Psychologicznego”. Zgromadzony materiał badawczy obejmuje wszystkie wydawane w tym okresie zeszyty w liczbie 30. Wyodrębniono łącznie 116 jednostek klasyfikacyjnych.

Ze względu na charakter czasopisma psychologicznego oraz dążenie do wykazania naukowej wartości „Kwartalnika” stworzono klucz kategoryzacyjny. Składa się on z siedmiu działów, tożsamyh z dziedzinami psychologii: psychologia poznawcza, psychologia rozwojowa, psychologia porównawcza, psychologia fizjologiczna, psychologia psychometryczna, psychologia stosowana, teorie i koncepcje (uzasadnione według różnych paradygmatów⁴⁴⁵).

Do pierwszego działu należą kategorie: procesy poznawcze – uwaga, pamięć, uczenie, myślenie; inteligencja (paradygmat poznawczy, kognitywny). W dziale psychologia rozwojowa wyodrębniono klasy takie jak: psychologia dziecka, psychologia młodzieży, psychologia ludzi dorosłych (paradygmat tożsamości osobowej). Sekcja psychologia porównawcza zawiera socjobiologię i zoopsychologię (paradygmat ewolucyjny). Dział psychologia fizjologiczna przedstawia kategorie: neuropsychologia; psychosomatyki psychopatologia (paradygmat patogenetyczny). Zakres psychologii psychometrycznej zawiera kategorie: metodologię; analizy i badania naukowe oraz konstrukcję i adaptacje testów psychologicznych (paradygmat badawczy). Sektor psychologii stosowanej wyodrębnia klasy takie jak: psychologia międzykulturowa; psychologia wychowawcza; psychologia pracy; psychologia kliniczna/anormalna. Dział teorie i koncepcje przedstawia: historię myśli psychologicznej, teorie poznania i psychoanalizę (paradygmat psychoanalityczny)⁴⁴⁶.

Pełną strukturę klucza zamieszczono w aneksie (załącznik 15), natomiast poniżej przedstawiono uzyskane wyniki oraz ich interpretację. W poniższej tabeli 5 oraz na wykresie 11 zaprezentowano ilościowy rozkład treści oraz ich wartości procentowe w odniesieniu do całości badanego materiału (116) jednostek klasyfikacyjnych.

zawartości przekazów do poznania innych elementów i uwarunkowań procesu komunikacyjnego”. Zob. W. Pisarek, *Analiza zawartości...*, dz. cyt., s. 45.

⁴⁴⁵ Filozof Thomas Kuhn opisuje paradygmat „jako zbiór pojęć i teorii tworzących podstawy danej nauki”; zob. tenże, *Struktura rewolucji naukowych*, Warszawa 2011.

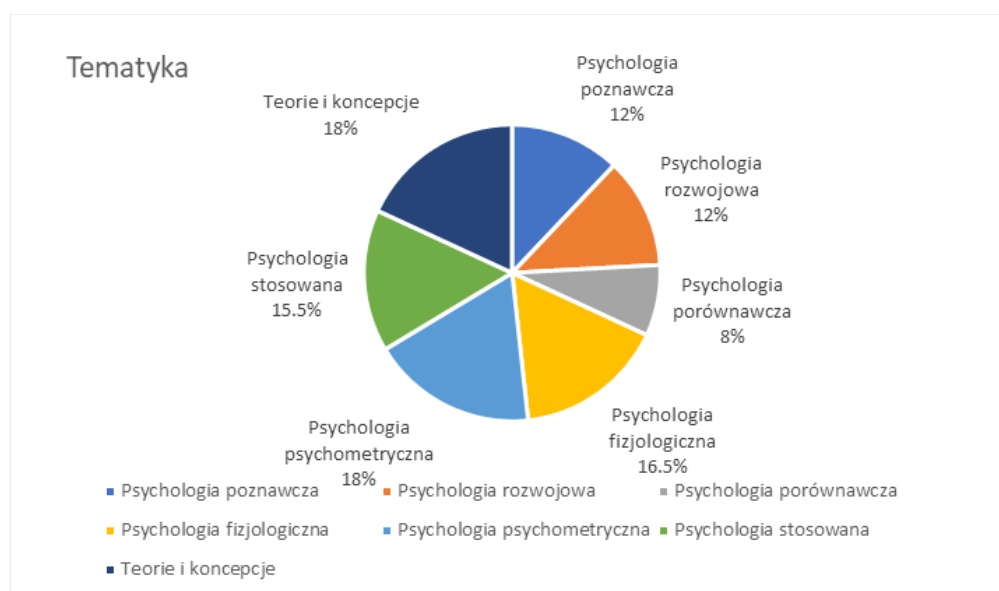
⁴⁴⁶ Pani profesor dr hab. Agnieszce Ogonowskiej dziękuję za poświęcony czas oraz podpowiedź idiotycznie tworzenia klucza kategoryzacyjnego, w tym przeanalizowania go według poszczególnych paradygmatów.

Tabela 5. Ilościowy rozkład treści w „Kwartalniku Psychologicznym”

Dział	Liczba kategorii	Liczba jednostek	Wartość procentowa
Psychologia poznawcza	2	14	12,0%
Psychologia rozwojowa	3	14	12,0%
Psychologia porównawcza	2	9	8,0%
Psychologia fizjologiczna	3	19	16,5%
Psychologia psychometryczna	3	21	18,0%
Psychologia stosowana	4	18	15,5%
Teorie i koncepcje	3	21	18,0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie zgromadzonego materiału badawczego

Wykres 7. Wartość procentowa liczby jednostek przyporządkowanych do danego działu tematycznego

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabeli 5

W okresie dekady wydawania „Kwartalnika Psychologicznego” publikowano w nim różne tematycznie rozprawy naukowe. Na potrzeby niniejszej monografii zostały one pogrupowane według specjalnie opracowanego klucza kategoryzacyjnego. Wyszczególniono w nim siedem działów głównych, z których każdy podzielono na kategorie.

Najwięcej miejsca poświęcono dwóm działom, które *ex aequo* osiągnęły taki sam wynik 18% całości analizowanego materiału badawczego. Były to: psychologia psychometryczna, podzielona na 3 kategorie: metodologię, analizy i badania naukowe, konstrukcja i adaptacja testów oraz dział teorii i koncepcji składający się także z 3 kate-

gorii: historii myśli psychologicznej, teorii poznania i psychoanalizy. W obu działach sklasyfikowano 21 jednostek. Potwierdza to wagę, jaką przywiązywano do badań i formułowania wniosków na podstawie uzyskiwanych dowodów empirycznych. W obu przypadkach może wskazywać na konieczność tworzenia teorii naukowych na bazie dobrze przeprowadzonych badań.

Drugie miejsce pod względem wielkości analizowanego materiału zajmuje dział psychologii fizjologicznej. Podzielono go na 3 kategorie: neuropsychologię, psychosomatykę i psychopatologię. Przyporządkowano do niego 19 jednostek, co stanowi 16,5% całości analizowanego materiału.

Trzecie miejsce zajął dział psychologii stosowanej. Zaliczono do niego 18 jednostek, co dało 15,5% całości analizowanego materiału. Dział podzielono na 4 kategorie: psychologię międzykulturową, psychologię wychowawczą, psychologię pracy i psychologię kliniczną.

Kolejne pod względem wielkości materiału są dwa działy. Dział psychologii poznawczej i dział psychologii rozwojowej. Pierwszy podzielono na 2 kategorie: procesy poznawcze i inteligencja. Drugi pogrupowany został na 3 kategorie: psychologia dziecka, młodzieży i ludzi dorosłych. Obydwa działy liczyły po 14 jednostek, co dało wynik 12% całości analizowanego materiału badawczego.

Najmniej licznym pod względem wielkości badanego materiału okazał się dział psychologii porównawczej. Wyodrębniono w nim 9 jednostek, co przełożyło się na wynik 8% całości badanego materiału. Dział ten tworzyły 2 kategorie: socjobiologia i zoopsychologia⁴⁴⁷.

3.3. Psychologia poznawcza

Psychologia poznawcza jest dziedziną psychologii zajmującą się problematyką poznawania przez człowieka otoczenia, w tym tworzenia wiedzy o najbliższej rzeczywistości, która jest uzewnętrzniana w jego zachowaniu. Wiedzę przedstawia się w postaci struktur (reprezentacji umysłowych), zaś mechanizmy jej tworzenia to procesy (procesy poznawcze), całość natomiast obejmuje zagadnienia powstałe na skutek tworzenia i przekształcania struktur poprzez procesy. Zatem psychologia poznawcza zajmuje się badaniem struktur i procesów poznawczych⁴⁴⁸. Aktywność poznawczą opisuje się jako przetwarzanie informacji przez system poznawczy (umysł), dlatego można określić, że

⁴⁴⁷ Zob. Aneks, Klucz kategoryzacyjny.

⁴⁴⁸ E. Nęcka, J. Orzechowski, B. Szymura, *Psychologia poznawcza...*, dz. cyt., s. 31.

psychologia poznawcza zajmuje się badaniem organizacji i funkcjonowania umysłu. Ujęcie poznawcze wyróżnia uwzględnienie kognitywnego charakteru zmiennych temporalnych. Według analizowanego paradygmatu koncepcję zegarów biologicznych zastępuje koncepcja zegarów poznawczych. Czas jest nie tyle obiektem percepcji, zapamiętywania i innych procesów umysłowych, co przede wszystkim abstrakcyjnym obiektem działania umysłu ludzkiego⁴⁴⁹. Główne składowe psychologii poznawczej to: analiza procesu koncentracji uwagi, zapamiętywanie, myślenie i uczenie się.

Uwaga odpowiada za selekcjonowanie informacji. Pamięć jest zdolnością do przechowywania informacji, składają się na nią różne systemy i różne procesy. Myślenie to proces łączenia elementów poznawczej reprezentacji świata w dłuższe ciągi, zastępujące realne, obserwowalne zachowanie w rzeczywistym świecie fizycznym lub społecznym, uwalniając nas od konieczności ponoszenia natychmiastowych skutków działań. Myślenie jest substytutem działania⁴⁵⁰. Uczenie się jest to proces poznawczy prowadzący do modyfikacji zachowania osobnika pod wpływem doświadczeń, co zwykle zwiększa przystosowanie osobnika do otoczenia⁴⁵¹.

W zawartości czasopisma w sekcji psychologii poznawczej wyodrębniono 2 kategorie, co stanowi 12% całego analizowanego materiału badawczego.

Tabela 6. Liczba jednostek przyporządkowanych w dziale psychologia poznawcza

Kategoria	Paradygmat	Liczba jednostek	Wartość procentowa
Procesy poznawcze – uwaga, pamięć, uczenie, myślenie	poznawczy, kognitywny	8	57%
Inteligencja	poznawczy, kognitywny	6	43%

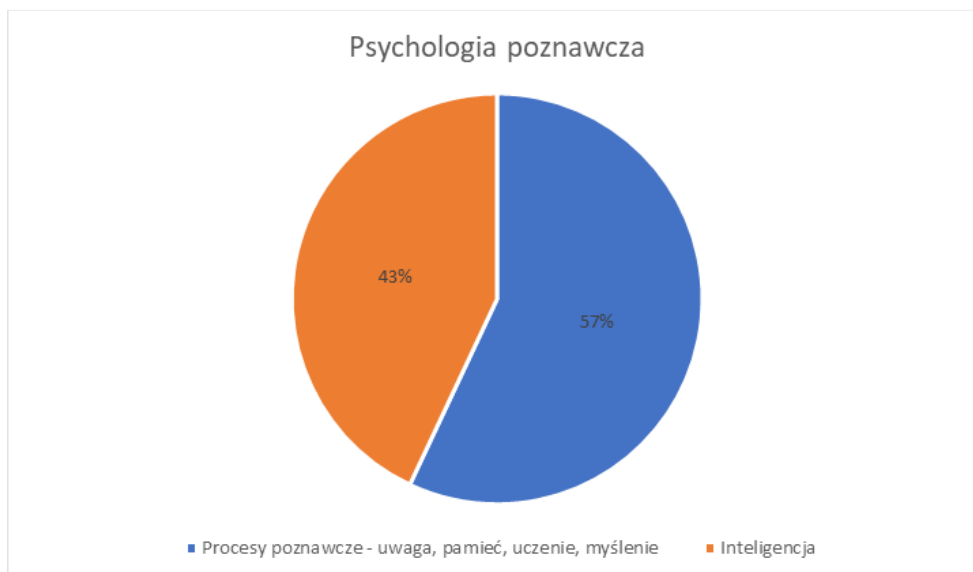
[źródło: opracowanie własne na podstawie zgromadzonego materiału badawczego]

⁴⁴⁹ L. Zając-Lamparska, *Czas jako kryterium opisu oraz mechanizm regulacji ludzkiego zachowania – problematyka czasu w psychologii*, „Przegląd Naukowo-Metodyczny–Edukacja dla Bezpieczeństwa” 2011, nr 4, s. 111-124.

⁴⁵⁰ E. Nęcka, J. Orzechowski, B. Szymura, *Psychologia poznawcza...*, dz. cyt., s. 37.

⁴⁵¹ Hasło: *uczenie się*, [w:] *Słownik języka polskiego PWN*, sjp.pwn.pl.

Wykres 8. Wartość procentowa kategorii przyporządkowanych do działu psychologia poznawcza

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabeli 6

W dziale psychologia poznawcza wyodrębniono 2 kategorie. Pierwsza: procesy poznawcze – uwaga, pamięć, uczenie się, myślenie – liczyła 8 jednostek, co stanowiło 57% treści w ramach tego działu. Kategoria druga: inteligencja, w skład której wchodziło 6 jednostek klasyfikacyjnych, stanowiła 43% treści omawianego działu.

3.3.1. Procesy poznawcze: uwaga, pamięć, uczenie się, myślenie

Do kategorii procesy poznawcze: uwaga, pamięć, uczenie się, myślenie zaliczono artykuły dotyczące rozwoju kompetencji wewnętrznych, istotnych dla konstruktywnego zdobywania wiedzy i wzrostu intelektualnego jednostki. W procesie edukacji stanowią one filary w nabywaniu i utrwalaniu wiedzy. Teksty zakwalifikowane do tej grupy: analiza uwagi, zagadnienia pamięci i spostrzegania, eksploracja pojęcia sądów przypomineniowych, rozważane były przez różnych specjalistów, którzy je badali, a wyniki i wnioski publikowali w „Kwartalniku Psychologicznym”.

Kategoria procesów poznawczych w dziale psychologii poznawczej zawiera 8 jednostek tytułowych, co daje 57% materiału zaklasyfikowanego do tego działu. Zawarte są tu opisy i analizy dotyczące psychologicznej wartości poznawczej. Problematyka została poruszona w tekstach: *Analiza uwagi w świetle badań psychologicznych*⁴⁵²; *Spo-*

⁴⁵² B. Biegeleisen, *Analiza uwagi w świetle badań psychologicznych*, „KP”1932, t. III, s. 31-144.

strzeżenia i przypomnienia⁴⁵³; *O typach reaktywnych*⁴⁵⁴; *Zagadnienie wartości poznawczej sądów przypomnieniowych*⁴⁵⁵; *Uwagi w sprawie wnioskowań indukcyjnych*⁴⁵⁶; *O percepcji słuchowiska radiowego*⁴⁵⁷. Analiza artykułów wymusza rozważania nad różnymi formami myślenia, niekiedy nierealnego, czy pojawiającego się w snach: *Przyczynek do psychologii błędnego myślenia*⁴⁵⁸, *Synkretyzm myślenia w marzeniu sennym*⁴⁵⁹. Artykuły wskazywały na nowe zdobycze nauki związane z problematyką procesów poznawczych. Za przykład można wskazać publikację Bronisława Biegelesena *Analiza uwagi w świetle badań psychologicznych*. Pojęcie uwagi w minionej epoce było trudne do zdefiniowania przez psychologów. Próby jego określenia budziły wątpliwości zależne od różnych teorii psychologicznych. Psychologia funkcyjna widziała w uwadze osobny rozdział aktu psychicznego, który zaliczał się do aktów myślenia. Inne kierunki psychologiczne uznawały uwagę za właściwość przebiegu świadomości. Wobec dualnego znaczenia pojęcia uwagi wydawał się usprawiedliwiony cel, który zmierzał w dwojakim kierunku. Po pierwsze do ustalenia eksperymentalnego związku, jaki zachodził między formami uwagi a psychiką. Po drugie do określenia związku między różnymi formami uwagi⁴⁶⁰.

Tematykę poświęconą zagadnieniu uwagi znaleźć można w rozprawie *O typach reaktywnych* Heleny Rychlewskiej. Autorka prowadziła w pracowni psychologicznej Uniwersytetu Jagiellońskiego badania, w których przedstawiła kwestię wahań intensywności odnoszącą się do wrażeń zmysłowych. Stwierdziła, że typ reaktywny alfa łatwo się nużył i minimalnie się usprawniał, posiadał znikomą małą podzielność uwagi. Typ reaktywny beta posiadał znaczną podzielność uwagi, silną skłonność do usprawniania się, przy czym był wytrwały⁴⁶¹.

Publikacja Leopolda Blausteina *O percepcji słuchowiska radiowego* opierała się na doświadczeniach własnych autora oraz wypowiedziach ankietowych i wywiadach ze słuchaczami. Autor poddał analizie problem związany z percepcją słuchowisk radiowych. W swych rozważaniach przeanalizował kwestię utrzymania uwagi słuchacza

⁴⁵³ T. Czeżowski, *Spostrzeżenia i przypomnienia*, „KP”1933, t. IV, s. 237-244.

⁴⁵⁴ H. Rychlewska, *O typach reaktywnych*, „KP”1934, t. V, s. 467-488.

⁴⁵⁵ W. Auerbach, *Zagadnienie wartości poznawczej sądów przypomnieniowych*, „KP”1935, t. VII, s. 25-60.

⁴⁵⁶ J. Hasiassion, *Uwagi w sprawie wnioskowań indukcyjnych*, „KP”1935, t. VII, s. 275-300.

⁴⁵⁷ L. Blaustein, *O percepcji słuchowiska radiowego*, „KP”1939, t. XI, s. 105-161.

⁴⁵⁸ J. Budkiewicz, *Przyczynek do psychologii błędnego myślenia*, „KP”1935, t. VII, s. 81-138.

⁴⁵⁹ Ch. Bagno, *Synkretyzm myślenia w marzeniu sennym*, „KP”1935, t. VII, s. 61-80.

⁴⁶⁰ B. Biegeleisen, *Analiza uwagi...*, dz. cyt., s. 31-144.

⁴⁶¹ H. Rychlewska, *O typach reaktywnych*, „KP”1934, t. V, s. 467-488.

w napięciu i zapobieżenia jego zmęczeniu. Dokonał rozróżnienia słuchowiska od strony jego estetycznej percepcji⁴⁶².

Rozprawy zaklasyfikowane do tej kategorii zawierały wnioski, powstałe podczas prowadzonych badań oraz ich interpretacje.

3.3.2. Inteligencja

Do kategorii inteligencja zaliczono artykuły dotyczące zdolności do postrzegania, analizy i adaptacji zmian otoczenia oraz wykorzystywania posiadanej wiedzy i umiejętności w różnych sytuacjach życiowych. W nauce inteligencja rozumiana jest jako dyscyplina zajmująca się badaniem różnorodnych cech psychologicznych, uwarunkowań biologicznych, intelektualnych i osobowościowych jednostki⁴⁶³. Inteligencja stanowi liczną kategorię w dziale psychologia poznawcza. Przyporządkowano tu 6 jednostek, przekładających się na 43% materiału zaklasyfikowanego do działu psychologia poznawcza.

Wiele miejsca poświęcono zdefiniowaniu istoty inteligencji. Problematyka ta została poruszona w tekstach: *W sprawie definicji psychologicznego pojęcia inteligencji*⁴⁶⁴ i *Teoretyczne i praktyczne postacie problemu inteligencji*⁴⁶⁵. Ukazane zostały różne aspekty pojęciowe, a także wpływ czynników środowiskowych na zróżnicowanie ilorazów inteligencji w pracy *Zróżnicowanie ilorazów inteligencji a zróżnicowanie warunków środowiska*⁴⁶⁶. Pojawiły się informacje o aktualnych wynikach badań dotyczących możliwości określania poziomu intelektualnego uczniów przez nauczycieli w dysertacji *Wyniki badań testowych a szacowanie inteligencji przez nauczyciela*⁴⁶⁷. W „Kwartalniku” pojawiały się treści o wydzwiku ścisłym jak *W sprawie matematycznej miary inteligencji*⁴⁶⁸ czy *Na marginesie nowej próby W. Sterna, zdefiniowania pojęcia inteligencji*⁴⁶⁹. Wskazane tytuły informowały o nowych aspektach wyłaniających się w problematyce inteligencji. W artykule *Na marginesie nowej próby W. Sterna...* Adam Wiegner

⁴⁶² L. Blaustein, *O percepcji...*, dz. cyt., s. 105-161.

⁴⁶³ J. Strelau, B. Zawadzki, *Psychologia różnic indywidualnych*, [w:] J. Strelau, D. Doliński (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki*, Gdańsk 2008, s. 816-819.

⁴⁶⁴ A. Wiegner, *W sprawie definicji psychologicznego pojęcia inteligencji*, „KP” 1931, t. II, s. 213-348.

⁴⁶⁵ H. Piéron, *Teoretyczne i praktyczne postacie problemu inteligencji*, „KP” 1932, t. III, s. 1-9.

⁴⁶⁶ J. Pieter, *Zróżnicowanie ilorazów inteligencji a zróżnicowanie warunków środowiska*, „KP” 1939, t. XI, s. 265-322.

⁴⁶⁷ H. Ormian, *Wyniki badań testowych a szacowanie inteligencji przez nauczyciela*, „KP” 1935, t. VI, s. 1-172.

⁴⁶⁸ Z. Piotrowski, *W sprawie matematycznej miary inteligencji*, „KP” 1934, t. V, s. 383-393.

⁴⁶⁹ A. Wiegner, *Na marginesie nowej próby W. Sterna, zdefiniowania pojęcia inteligencji*, „KP” 1930, t. I, s. 58-144.

dokonał analizy porównawczej, zestawiając dwie definicje inteligencji. Doszukiwał się jednoznacznych dyspozycji, które odróżniały inteligencję integralną, właściwą, od globalnej, ogólnej. Doprowadziło to do odrzucenia możliwości wyróżnienia różnych typów inteligencji. Wiegner uznał to jednak za mylne podejście i zaznaczył, że zaszło gruntowne pomieszanie oceny intelektualnej z jej rodzajem. W konsekwencji dążył do stworzenia nowej definicji inteligencji, ważnej z punktu widzenia pedagogów i psychologów⁴⁷⁰.

W tekście drugim *W sprawie definicji psychologicznego pojęcia inteligencji* Wiegner nakreślił potrzebę tworzenia definicji logicznych i analitycznych, narzędzia pracy w obszarze życia potocznego⁴⁷¹. Według autora inteligencja, podobnie jak terminy innych uzdolnień, była pojęciem dodatkowej kwalifikacji, które wymagało podejścia empirycznego. Za przykład można wskazać tu publikację Zygmunta Piotrowskiego *W sprawie matematycznej miary inteligencji*. Autor zwrócił uwagę na wewnętrzną naturę i zewnętrzne objawy inteligencji. W tekście pojawiły się liczne obliczenia matematyczne oraz wskazówki do badania problematyki inteligencji⁴⁷². Podobne przykłady znaleźć można w artykułach Józefa Pietera i Henryka Ormiana. Pierwszy w pracy *Zróżnicowanie ilorazów inteligencji a zróżnicowanie warunków środowiska* przeprowadził w latach 1934-1937 na terenie Śląska badania poziomu inteligencji dzieci i młodzieży. Na podstawie uzyskanych wyników obliczył średnie arytmetyczne ilorazów inteligencji dla poszczególnych grup i osób⁴⁷³. Ormian swą dysertację *Wyniki badań testowych a szacowanie inteligencji przez nauczyciela* uczynił studium z zakresu badań inteligencji i psychologii nauczyciela. Porównał wyniki zpsychologicznych testów inteligencji i obserwacji nauczycieli. Autor w celu uzyskania materiału porównawczego zwrócił się do aktywnych nauczycieli z prośbą o wydanie opinii dotyczących inteligencji badanych przez nich uczniów. Rozbieżności między opiniami nauczycieli a wynikami testowymi powstawały zazwyczaj na tle różnic między inteligencją ocenianych uczniów a ich pilnością. Tego rodzaju praca testowa mogła liczyć na powodzenie jedynie przy pełnym współdziałaniu nauczyciela i psychologa. Psycholog powinien wykorzystywać testy, zaś nauczyciel winien być odpowiednio przygotowany do współpracy. Tylko przy spełnieniu tych warunków obie strony, teoretyczna i praktyczna, odniosą korzyści⁴⁷⁴.

⁴⁷⁰ Tamże.

⁴⁷¹ A. Wiegner, *W sprawie definicji...*, dz. cyt., s. 213-348.

⁴⁷² Z. Piotrowski, *W sprawie matematycznej...*, dz. cyt., s. 383-393.

⁴⁷³ J. Pieter, *Zróżnicowanie ilorazów inteligencji...*, dz. cyt., s. 265-322.

⁴⁷⁴ H. Ormian, *Wyniki badań testowych...*, dz. cyt., s. 1-172.

Wchodzące w skład kategorii artykuły zawierały naukowe nowości i wnioski odkrywane podczas prowadzonych badań. Niektóre publikacje wzbogacono ilustracjami, wykresami i tabelami.

3.4. Psychologia rozwojowa

Psychologia rozwojowa to dziedzina psychologii zajmująca się badaniem i poszukiwaniem prawidłowości zmian zachowania zachodzących w czasie życia jednostki oraz ich uwarunkowań. Człowiek zmienia się przez całe swoje życie – w okresie dzieciństwa, dorastania i dorosłości. Na każdym etapie oprócz czynników genetycznych wpływ na jego byt mają uwarunkowania środowiskowe. Każdy człowiek przechodzi przez różne okresy, fazy, cykle życia, trzeba więc patrzeć na niego przez pryzmat etapów jego rozwoju, którymi są m.in. gotowości do opanowania mowy, stadia rozwoju psychospołecznego, zmiany obrazu własnej osoby⁴⁷⁵. Według paradygmatu tożsamości osobowej niezależnie, w jakim wieku, każdy posiada jakieś doświadczenia, które są wynikiem wypełniania odpowiednich ról i funkcji, przez co stają się pewnego rodzaju doświadczeniami uczącymi. Zatem myślenie subiektywne jest przynależne poszczególnym osobom. Każdy człowiek uformowany jest poprzez swoją wiedzę i kompetencje. Te kompetencje i wiedza wynikają w pewnym stopniu ze znajomości problematyki, która stanowi o istocie tej kompetencji⁴⁷⁶.

Publikacje o tematyce rozwoju człowieka pojawiały się w „Kwartalniku” w większości tomów. W zawartości czasopisma w sekcji psychologii rozwojowej wyodrębniono 3 kategorie, co stanowi 12% całego analizowanego materiału badawczego.

Tabela 7. Liczba jednostek przyporządkowanych w dziale psychologia rozwojowa

Kategoria	Paradygmat	Liczba jednostek	Wartość procentowa
Psychologia dziecka	Tożsamości osobowej	6	43%
Psychologia młodzieży	Tożsamości osobowej	5	36%

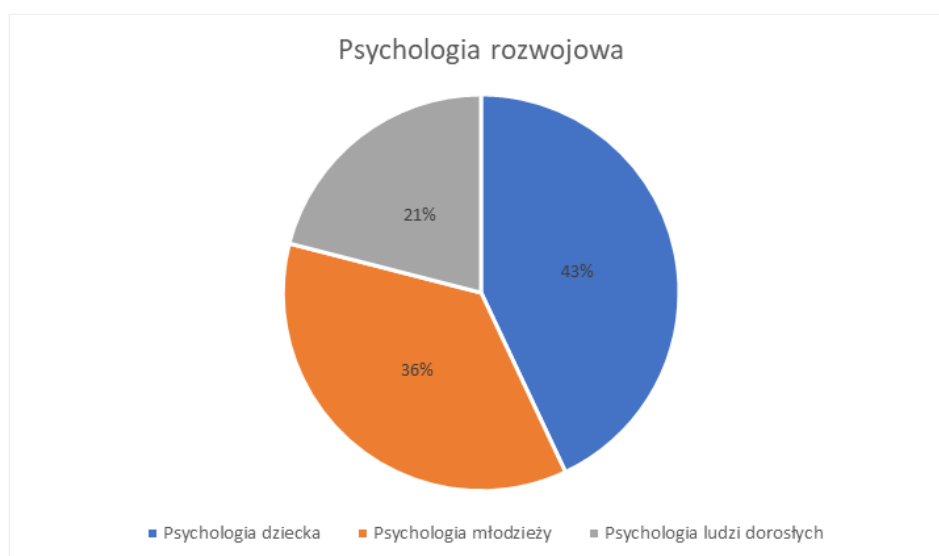
⁴⁷⁵ A.I. Brzezińska, K. Appelt, B. Ziółkowska, *Psychologia rozwoju człowieka*, [w:] J. Strelau, D. Dołęcki (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki*, t. II, Gdańsk 2008, s. 99-112.

⁴⁷⁶ A. Bałandynowicz, *Reintegracja społeczna skazanych. Paradygmat tożsamości osobowej, społecznej i kulturowo-cywilizacyjnej*, „Resocjalizacja Polska” 2011, nr 2, s. 27.

Psychologia ludzi dorosłych	Tożsamości osobowej	3	21%
-----------------------------	---------------------	---	-----

Źródło: opracowanie własne na podstawie zgromadzonego materiału badawczego

Wykres 9. Wartość procentowa kategorii przyporządkowanych do działu psychologia rozwojowa

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabeli 7

W dziale psychologia rozwojowa wyodrębniono 3 kategorie. Pierwsza, psychologia dziecka liczyła najwięcej, bo 6 jednostek, co stanowiło 43% treści w ramach tego działu. Kategoria druga, psychologia młodzieży – w jej skład wchodziło 5 jednostek klasyfikacyjnych, co dawało 36% treści omawianego działu. Kategoria trzecia, psychologia ludzi dorosłych zawierała tylko 3 jednostki, co stanowiło 21% analizowanego materiału w ramach tego działu.

3.4.1. Psychologia dziecka

Najliczniejszą grupę w sekcji psychologia rozwojowa stanowi psychologia dziecka. Do tej kategorii przypisano 6 jednostek, co przełożyło się na wynik 43% materiału zaklasyfikowanego do działu psychologia rozwojowa. Człowiek od pierwszych chwil życia nawiązuje interakcje z otoczeniem. Zaczyna ujawniać charakterystyczny wzorec funkcjonowania. W pierwszych latach życia jest kształtowany przez wiele różnych

czynników. Jak pisze Zimbardo i Boyd, relacje pomiędzy poszczególnymi wymiarami czasu, nadawane im znaczenie, postawa względem nich, stopień ich wpływu na działanie, umiejętność zarządzania sobą w czasie są determinowane przez wpływy społeczne, wychowawcze, edukacyjne, kulturowe i religijne⁴⁷⁷. Kluczowy jest proces synchronizowania jednostki i środowiska. Sukcesy rozwojowe to rezultaty obopólnego skoordynowania atutów jednostki i sygnalizowanych przez nią potrzeb, a z drugiej strony oczekiwań narzuconych przez otoczenie zewnętrzne⁴⁷⁸.

Artykuły przynależące do analizowanej jednostki tematycznej zawierają opis różnych problemów psychologicznych, ujawniających się we wczesnym okresie egzystencji. Powstały one w oparciu o metodę obserwacji lub/i przeprowadzone badania dzieci w ich początkowym etapie życia, niemowlęctwie. Problematyka rozwoju dziecka poruszona została w rozprawie Stefana Szumana *Geneza przedmiotu (O dynamicznej integracji sfer zmysłowych we wczesnym dzieciństwie)*. Punktem wyjścia dotyczącym wczesnej integracji i dynamicznego powiązania sfer zmysłowych u dziecka w pierwszym roku życia był podział Sherringtona na sferę ekstroceptywną, proprioceptywną i introceptywną. Autor na podstawie przywołanej teorii przedstawił zagadnienia rozwoju spostrzeżeń u tak małego dziecka. Opisał rozwój sensomotoryczny, genezę ruchów kierujących organy zmysłowe w kierunku bodźca⁴⁷⁹.

Do obszaru zainteresowań psychologią rozwoju dziecka zostały przyporządkowane artykuły uwzględniające także inne aspekty, m.in. rozprawa Mieczysława Dybowskiego *O sposobie obserwowania dzieci*. Autor zauważył w niej, iż w ostatnich 20 latach (należy uwzględnić aspekt historyczny, początkowe lata XX wieku) psychologia rozwoju dziecka bardzo się rozwijała. Koniecznością stała się potrzeba indywidualnego poznania dziecka w szkole przez nauczyciela. Niezbędne było uzyskanie ze szkół materiału eksperymentalnego, mogącego służyć celom naukowym. Ruch ten zaznaczał się najmocniej w Niemczech, znalazł także swoje odzwierciedlenie w polskiej szkole. Reforma wprowadzała podniesienie umiejętności pedagogicznych nauczycieli poprzez znajomość psychologii dziecka. Cel publikacji był dwojaki. Po pierwsze opis zachowań wybranej grupy wiekowej, po drugie zasygnalizowanie problematyki na gruncie polskim⁴⁸⁰.

⁴⁷⁷ P. G. Zimbardo, J. D. Boyd, *Paradoks...*, dz. cyt.

⁴⁷⁸ R. Stachowski, B. Dobroczyński, *Historia psychologii od Wundta...*, dz. cyt., s. 109.

⁴⁷⁹ S. Szuman, *Geneza przedmiotu*, „KP”1932, t. III, s. 363-395.

⁴⁸⁰ M. Dybowski, *O sposobie obserwowania dzieci*, „KP”1934, t. V, s. 126-273.

Drugi artykuł Dybowskiego *Opór dziecka i perseweracja* w tytule nawiązywał do problematyki związanej z oporem. Stanowi on stały objaw psychiki dziecka oraz decydujący czynnik dla kształtowania jego osobowości jako człowieka dojrzałego⁴⁸¹.

Publikacja Ludwika Bandury *Poczucie czasu u dzieci w wieku od 7 do 9 lat* przedstawia zagadnienie, którym psychologia zaczęła się zajmować od połowy XIX wieku. Poczucie czasu u dzieci badano metodami obserwacji, które kończyły się zazwyczaj około szóstego roku życia dziecka i przedstawiały poczucie rozwoju dziecka w wieku przedszkolnym. Autor wyjaśnił, że pojęcie czasu historycznego i pojęcie czasu pojmowanego jako rozwoju były u dzieci w wieku 7-9 lat niejasne. Nie potrafiły one ocenić przeszłości historycznej, nie umiały umiejscowić w przeszłości faktów z życia swojego i swoich rodziców ani związanych z własnym rozwojem. W ocenie przeżyć indywidualnych dzieci 7-9-letnie popełniały błędy. Często nie umiały podać, ile miały lat, nie zdawały sobie sprawy z długości życia ludzkiego, oceniały je najczęściej na podstawie konkretnych wypadków, przypadkowo zaobserwowanych⁴⁸².

Utrzymany w obszarze psychologii dziecka anglojęzyczny artykuł autorstwa G. H. Greena i S. Herberta *Racial Prejudice in Children of School age* prezentuje uczucia sympatii i antypatii dzieci wobec różnych narodów i grup etnicznych. Autorzy podkreślili, iż wiedza książkowa znacznie przeważała nad innymi źródłami przesądów. Świadczyło to o tym, że dzieci przypisywały książkom większy autorytet aniżeli przesądom zasłyszonym w domu lub w szkole⁴⁸³.

3.4.2. Psychologia młodzieży

W kategorii psychologia młodzieży znalazło się 5 jednostek, czyli 36% materiału wchodzących w skład sekcji psychologia rozwoju człowieka.

Psychologia młodzieży jest nauką, która zajmuje się badaniem procesów zachodzących w psychice i zachowaniu młodych osób w okresie adolescencji. W kręgu jej zainteresowań znajdują się zagadnienia związane m.in. z oceną własnej osoby, motywacją do podejmowania wielu aktywności⁴⁸⁴. Według paradygmatu tożsamości osobowej osoba w wieku adolescencji świadomie zaczyna stawiać cele, do których dąży w sposób uporządkowany lub mniej uporządkowany, ucząc się i zdobywając nowe doświadcze-

⁴⁸¹ Tenże, *Opór dziecka i perseweracja*, „KP”1935, t. VII, s. 139-156.

⁴⁸² L. Bandura, *Poczucie czasu u dzieci w wieku od 7 do 9 lat*, „KP”1936, t. VIII, s. 151-185.

⁴⁸³ G. H. Green, S. Herbert, *Przesądy rasowe u dzieci w wieku szkolny*, „KP”1930, t. I, s.145-156.

⁴⁸⁴ A.I. Brzezińska, K. Appelt, B. Ziółkowska, *Psychologia rozwoju...*, dz. cyt., s. 235-241.

nia⁴⁸⁵. W bieżącej kategorii znajduje się odniesienie do problematyki psychologicznego oporu, rozpatrywanego z poziomu środowiska domowego i szkolnego. Przykładem wpisującym się w tematykę jest artykuł Władysławy Mielczarskiej *Rozwój typów oporu w domu i w szkole*. Autorka opisała nim trzy typy oporu: zatwierdzający, zabezpieczający i kontrsuggestywny, na podstawie przeprowadzonych przez siebie badań w środowisku młodzieży szkolnej. Zauważyła przewagę oporu występującego w domu, nad tym pojawiającym się w szkole. Świadczyło to o pedagogicznym stanowisku szkoły⁴⁸⁶.

Problematykę powiązaną z psychologicznym oporem spotkać można w drugim artykule Mielczarskiej *Wytrwałość i motywacja młodzieży żeńskiej*. Autorka opisała, iż największą trudnością zarówno w domu, jak i w szkole była krnąbrność, czyli opór, którego największe nasilenie występowało w wieku dojrzewania. Ważną kwestią nie było eliminowanie oporu, lecz czynników, za pomocą których młody człowiek go manifestował. Autorka zestawiała opór z wytrwałością i motywacją do podejmowania działania⁴⁸⁷.

Tekstem zaliczonym do analizowanej kategorii jest praca Leopolda Blaustein *O ocenie samego siebie w wieku młodzieńczym*. Autor podkreślił, że poczucie racjonalności i prawdy było uczuciem subiektywnym. Dążenie młodego człowieka do samopoznania było szczerze. Uwidaczniało się w pragnieniu wiedzy i znalezieniu własnego miejsca w społeczeństwie⁴⁸⁸.

Podobnie spostrzeżenia powiązane z poczuciem dążenia do samorozwoju przedstawił Stanisław Wawrzyńczyk w rozprawie *Zainteresowania naukowe i wyniki pracy studentów polonistyki*. Opisał rolę zainteresowań w uzyskiwaniu gratyfikacji w pracy. W polskiej literaturze psychologicznej nie było wówczas prac dotyczących roli zainteresowań naukowych, które miały doniosłe znaczenie dla całości badań nad zadowoleniem z życia. Poznanie przebiegu, warunków i wyników pracy naukowej studentów ukazywało rolę uniwersytetu. Środowiska, w którym młodzież się rozwijała, co dawało obraz rozwoju życia psychicznego młodzieży akademickiej⁴⁸⁹.

Humorystyczny artykuł Ludwika Jaxy-Bykowskiego *Figle i psoty młodzieży szkolnej* poruszał temat obecności żartów i humoru w życiu ludzi w każdym wieku, na wszystkich etapach kształcenia, nie tylko nauczania szkolnego, na różnych stanowiskach pra-

⁴⁸⁵ A. Bałandynowicz, *Reintegracja społeczna skazanych...*, dz. cyt.

⁴⁸⁶ W. Mielczarska, *Rozwój typów oporu w domu i w szkole*, „KP” 1936, t. VIII, s. 117-151.

⁴⁸⁷ Taż, *Wytrwałość i motywacja młodzieży żeńskiej*, „KP” 1937, t. IX, s. 56-85.

⁴⁸⁸ L. Blaustein, *O ocenie samego siebie w wieku młodzieńczym*, „KP” 1931, t. II, s. 370-393.

⁴⁸⁹ S. Wawrzyńczyk, *Zainteresowania naukowe i wyniki pracy studentów polonistyki*, „KP” 1936, t. VIII, s. 217-443.

cy. Autor opierał się na własnych wspomnieniach z młodości i praktyki zawodowej. Posiłkował się także badaniami ankietowymi przeprowadzonymi w środowisku studentów Uniwersytetu Poznańskiego. Podkreślił bogactwo pomysłowości w dziedzinie humoru. Zdefiniował figiel jako zabawę, podczas której zostaje zaatakowany podmiot w znaczeniu osoby, rzeczy lub zwyczaju, co stanowi podłoże radości uczestników. Psotę określił jako figiel, w którym zaatakowany doznawał uczuć przykrych, co stanowiło podłoże wesołości uczestników lub przynajmniej osoby prowokującej sytuację⁴⁹⁰.

3.4.3. Psychologia ludzi dorosłych

Zagadnienie psychologii ludzi dorosłych poruszane było na łamach periodyku trzykrotnie, co stanowi 21% materiału zaklasyfikowanego do działu psychologia rozwojowa. Artykuły przynależące do tego działu w dużej mierze zawierały opis problemów psychologicznych adekwatnych do analizowanej kategorii wiekowej. Pojawiały się w tomach I, V i X. Problematyka w nich zawarta rozpatrywana jest według paradygmatu tożsamości osobowej. Według tej koncepcji człowiek w dorosłym wieku posiada już pewne, ugruntowane doświadczenia, które są wynikiem pełnienia przez niego ról i funkcji. Ma ukształtowany poziom wiedzy i kompetencji⁴⁹¹.

W dziale psychologii ludzi dorosłych znalazł się temat pracy zawodowej nauczycieli przeanalizowany w artykule Jakóba Wachtela *Studium ejdetyzmu wśród dorosłych*. Autor opisał badania eksperymentalne z udziałem nauczycieli wywodzących się z obszaru całej Polski, które na celumiały stwierdzenie zdolności ejdetycznej⁴⁹².

Kwestia osób dorosłych obejmuje problematykę zawartą w artykule Anny Gruszeckiej *Zafalszowanie rzeczywistości w wieku starczym*. Przedmiotem pracy był nieprawdziwy odbiór rzeczywistości spotykany w okresie starości fizjologicznej. Konsensus stanowiło podsumowanie, że zarówno ludzie w podeszłym wieku, jak i dzieci fałszowali rzeczywistość w przeciwieństwie do osób w pełni rozwoju. Mogło to być następstwem słabości psychicznej właściwej obu tym etapom życia, czyli okresowi dzieciństwa i starości⁴⁹³.

⁴⁹⁰ L. Jaxa-Bykowski, *Figle i psoty młodzieży szkolnej*, „KP”1933, t. IV, s. 41-192.

⁴⁹¹ A. Balandynowicz, *Reintegracja społeczna skazanych...*, dz. cyt.

⁴⁹² J. Wachtel, *Studium ejdetyzmu wśród dorosłych*, „KP”1934, t. V, s. 394-402.

⁴⁹³ A. Gruszecka, *Zafalszowanie rzeczywistości w wieku starczym*, „KP”1930, t. I, s. 273-365.

Do kategorii osób dorosłych został zakwalifikowany artykuł poświęcony twórczości i będący wyrazem hołdu dla *Kazimierza Twardowskiego*. Tekst stanowił akt uznania za liczne zasługi w działalności naukowej profesora⁴⁹⁴.

3.5. Psychologia porównawcza

Psychologia porównawcza jest gałęzią psychologii zajmującą się badaniem zachowania zwierząt oraz analizą procesów ewolucyjnych. Metoda porównawcza polega na zestawieniu analogii i rozbieżności między gatunkami oraz poszukiwaniu związków ewolucyjnych. Socjobiologię i zoopsychologię rozważano według paradygmatu ewolucyjnego. Paradygmat tworzy perspektywę badawczą, która nie nakłada znaczących zobowiązań ontologicznych i pozwalających na odrzucenie niektórych stanowisk odnoszących się do problemu psychofizycznego. Podejście ewolucyjne wykracza poza ramy biologii. Zajmuje pewne obszary psychologii, antropologii, kosmologii, a nawet sztuki oraz filozofii. Jest obecne w filozofii nauki, epistemologii, ontologii, filozofii umysłu, antropologii filozoficznej, filozofii kultury, aksjologii. Leży u podstaw wiedzy o człowieku, w tym wiedzy o ludzkim umyśle⁴⁹⁵.

Biorąc pod uwagę powyższe wiadomości oraz zakres tematyczny badanego periodyku, w dziale wyróżniono 2 kategorie, co stanowi 8% całego analizowanego materiału badawczego. Przedstawiono je w tabeli 8 oraz na wykresie 14.

Tabela 8. Liczba jednostek przyporządkowanych w dziale psychologia porównawcza

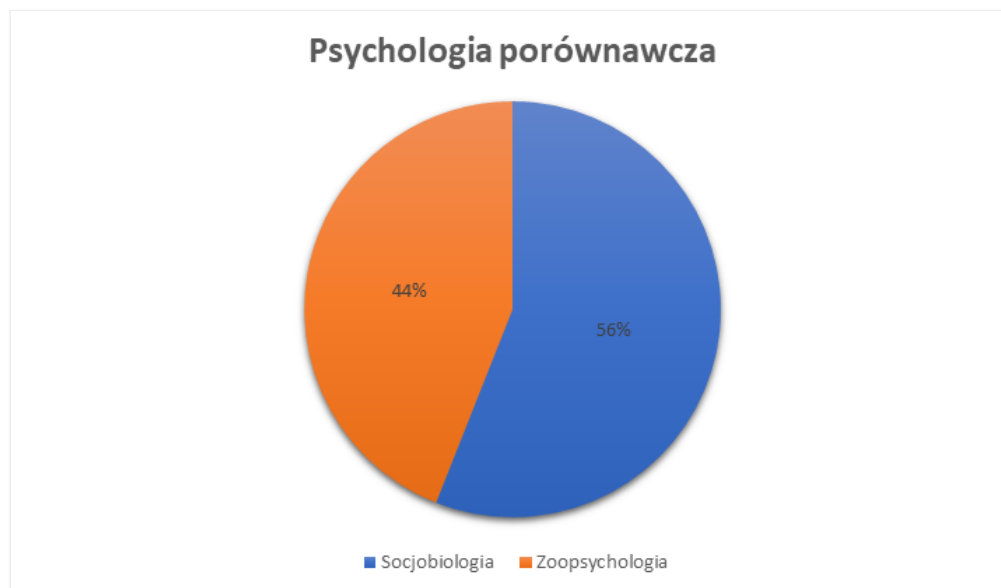
Kategoria	Paradygmat	Liczba jednostek	Wartość procentowa
Socjobiologia	ewolucyjny	5	56%
Zoopsychologia	ewolucyjny	4	44%

Źródło: opracowanie własne na podstawie zgromadzonego materiału badawczego

⁴⁹⁴ S. Błachowski, *Kazimierz Twardowski*, „KP” 1938, t. X, s. 1-9.

⁴⁹⁵ A. Stępnik, *Filozoficzne konsekwencje przyjęcia paradygmatu ewolucyjnego w badaniach nad umysłem*, Warszawa 2012, s. 105
(https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Studia_Philosophiae_Christianae/Studia_Philosophiae_Christianae-r2012-t48-n1/Studia_Philosophiae_Christianae-r2012-t48-n1-s105-127/Studia_Philosophiae_Christianae-r2012-t48-n1-s.105-127.pdf).

Wykres 10. Wartość procentowa kategorii przyporządkowanych do działu psychologia porównawcza

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabeli 8

W dziale psychologia porównawcza wyodrębniono 2 kategorie. Pierwsza: socjobiologia liczyła 5 jednostek klasyfikacyjnych, co stanowiło większość 56% treści w ramach tego działu. Kategoria druga: zoopsychologia, w skład której wchodziło 4 jednostki, co dawało 44% treści omawianego działu.

3.5.1. Socjobiologia

Pojawiła się tu tematyka rozwoju charakteru, dyspozycji czynności motorycznych, podejścia etnicznego w procesach wolicjonalnych. Do opisanej kategorii przyporządkowano łącznie 5 jednostek, co stanowi 56% materiału zaklasyfikowanego do działu psychologia porównawcza.

Socjobiologia to dyscyplina naukowa wyjaśniająca zachowania społeczne także *Homo sapiens*⁴⁹⁶, poprzez rozpatrywanie ich w kontekście działania doboru naturalnego. Często jest traktowana jako część biologii i socjologii, ma związki z etiologią, ewolucjonizmem, zoologią, genetyką populacyjną i innymi dyscyplinami⁴⁹⁷. Socjobiologia dąży do wykrycia biologicznych mechanizmów sterujących zachowaniem człowieka⁴⁹⁸.

⁴⁹⁶ *Homo sapiens* – człowiek rozumny, charakteryzuje się wyprostowaną postawą, dwunożnością, wysoko rozwiniętą sprawnością manualną i umiejętnością używania języka oraz narzędzi.

⁴⁹⁷ M. Biedrzycki, *Genetyka kultury*, Warszawa 1998, s. 76.

⁴⁹⁸ P. K. Oleś, K. Drat-Ruszczak, *Osobowość*, [w:] J. Strelau, D. Doliński (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki*, Gdańsk 2008, s. 720.

Socjobiologia stosuje matematyczne modele do opisu zachowania oraz ich zależności ewolucyjnej. Otto Lipmann w artykule *Konstytucja i dyspozycja a sprawność* wskazał istotę dyspozycji do zdarzeń losowych oraz ewolucyjną konstytucję stanowiącą podłoże do wywoływania nieszczęśliwych wypadków⁴⁹⁹. Socjobiologia bada sposób, w jaki wewnętrzne procesy socjalizacyjne oddziałują na wykonywanie przez ludzi czynności motorycznych. Potwierdzenie tego znaleźć można w anglojęzycznym artykule Teodory Mead-Abel *Socialfacilitation in different motor tasks*. Autorka podkreśliła, że praca wykonywana w grupie zazwyczaj daje wyniki lepsze niż praca wykonywana pojedynczo. Następnie określiła mianem socjalnego czynnika ułatwiającego (ang. *social facilitation*) korzystny wpływ grupy w wykonywaniu zadania. Oddziaływanie grupy jest motywujące dla każdej z osób wchodzącej w jej skład⁵⁰⁰.

Z kolei Franciszka Baumgarten w swoich artykułach *Lestraits de caractère*⁵⁰¹ i *O charakterze i jego kształceniu* dokonała analizy charakteru. Jego przymiotem określiła ogół cech o swoistej strukturze nadających osobnikowi właściwy mu koloryt⁵⁰².

Tekst zaklasyfikowany do analizowanej grupy *La formation de la volonté et les races* autorstwa Mieczysława Dybowskiego wpisuje się w problematykę socjobiologicznego podejścia ewolucyjnego. Autor opisał typy psychiczne i możliwości ich formowania związane ze zmianami antropologicznymi⁵⁰³.

3.5.2. Zoopsychologia

Zoopsychologia to psychologia zwierząt, dziedzina zoologii lub psychologii zajmująca się badaniem reakcji zmysłowych i instynktowych zwierząt. Wiąże się z zoologią, etiologią opisową i socjologią zwierząt. Na rozpowszechnienie terminu zoopsychologii wpłynęły badania m.in. rosyjskiego uczonego Iwana Pawłowa. Współcześnie zoopsychologia porównywana jest z behawiorystyką zwierząt. Publikacje, które zostały zaklasyfikowane do omawianej grupy, zawierały informacje związane z tematyką zarówno ewolucji wybranych gatunków, jak i opis eksperymentów prowadzonych na wyselekcjonowanych do tego celu zwierzętach. Do kategorii przyporządkowano łącznie 4 jednostki, co stanowi 44% materiału zaklasyfikowanego do działu psychologia porównaw-

⁴⁹⁹ O. Lipmann, *Konstytucja i dyspozycja a sprawność*, „KP” 1934, t. V, s. 31-34.

⁵⁰⁰ T. Mead-Abel, *Social facilitation in different motor tasks* (O socjalnym czynniku ułatwiającym wykonanie różnych zadań motorycznych), „KP” 1939, t. XI, s. 162-170.

⁵⁰¹ F. Baumgarten, *Lestraits de caractère* (Cechy charakteru), „KP” 1935, t. VI, s. 260-275.

⁵⁰² Taż, *O charakterze i jego kształceniu*, „KP” 1937, t. IX, s. 169-203.

⁵⁰³ M. Dybowski, *La formation de la volonté et les races* (Rasy i formowanie woli), „KP” 1937, t. IX, s. 13-29.

cza. Artykuły przyporządkowane do zoopsychologii opierały się na metodzie obserwacji różnych gatunków ptaków oraz eksperymentach prowadzonych na myszach i szczurach.

Problematykę powiązaną ze zmianami ewolucyjnymi znaleźć można w artykułach autorstwa zoologa Thorleifa Schjelderupa-Ebbe *Soziale Eigentümlichkeiten bei Hühnern*. Autor opisał znaczenie poszczególnych zachowań kur, m.in. reminiscencji filogenetycznej. Objawiała się ona tym, że ptaki składały jaja w miejscach trudno dostępnych, mimo że miały do dyspozycji gniazda przygotowane przez człowieka. Odpowiedzialny za to był pierwotny instynkt, pochodzący z czasów, w których kury, żyjąc dziko, same wyszukiwały sobie odpowiednie miejsca na gniazda⁵⁰⁴. Drugi tekst Schjelderupa-Ebbe *Instinkte und Reaktionen bei Pfauen und Truthühnern* stanowił o zachowaniu pawia w okresie godowym. Autor skrupulatnie opisał też zachowanie indyka w stosunku do ludzi i kur. Objął proces wazomotorycznych zmian zachodzących pod wpływem afektów w skórze i ozdobach głowy ptaków. Wyjaśnił znaczenie zjawiska takiego jak „gulgotanie”, czyli wydawanie charakterystycznych dla tych zwierząt głosów⁵⁰⁵.

Kolejną dysertacją zakwalifikowaną do zoopsychologii jest tekst Waltera Huntera *Gradients in the establishment and extinction of conditioned locomotor responses to serial stimulation in the rat*. Praca miała charakter eksperymentalny i nawiązywała do teorii warunkowania klasycznego Pawłowa. Analizowała proces uczenia się polegającego na eliminowaniu błędów przy jednoczesnym wpływie bodźca w postaci dźwięku dzwonka. Autor wskazał, że jego eksperyment dał przybliżone wyniki do eksperymentu Pawłowa⁵⁰⁶.

W publikacji Tadeusza Markiewicza *On the behavior of normal and alcoholised mice on a storeymaze* autor przedstawił wyniki swoich eksperymentów przeprowadzonych na białych myszach. Zwierzęta były poddane selekcji, jedną grupę stanowiły osobniki niealkoholizowane, drugą alkoholizowane. Następnie były wpuszczane do skonstruowanego na potrzeby badania labiryntu. Materiał badawczy pozwolił dostrzec wyraźne różnice w zachowaniu się samców i samic w labiryncie oraz rozbieżności pomiędzy zwierzętami młodszymi i starszymi. Warunki, w jakich przeprowadzono obserwa-

⁵⁰⁴ Th. Schjelderup-Ebbe, *Soziale Eigentümlichkeiten bei Hühnern* (O socjalnych właściwościach kur), „KP” 1931, t. II, s. 206-213.

⁵⁰⁵ Tenże, *Instinkte und Reaktionen bei Pfauen und Truthühnern* (Instynkty i reakcje u pawia i indyków), „KP” 1932, t. III, s. 204-257.

⁵⁰⁶ W.S. Hunter, *Gradients in the establishment and extinction of conditioned locomotor responses to serial stimulation in the rat* (Stopniowanie w powstawaniu i wygasaniu lokomotorycznej reakcji szczurów przy zastosowaniu serii bodźców), „KP” 1936, t. VIII, s. 1-9.

cję, dały obraz różnorodnych reakcji tych zwierząt. Oceniając ich zachowania w danej sytuacji, autor zauważył, że samice wydawały się bardziej pobudliwe i zdolne do dostosowania się do sytuacji. Samce zaś raczej impulsywne, ulegały wewnętrznym tendencjom ruchowym, były też mniej skłonne do przystosowania się do warunków. Okazało się, że alkoholizowane samce później zaczynały schodzić, a jakość „zejść” była obniżona. Co ciekawe, w późniejszych próbach ich czas stopniowo się poprawiał, przy czwartej był nawet lepszy niż zwierząt normalnych. Liczba dobrych zejść stopniowo wzrastała, aż przewyższyła stosunkowo ten parametr u zwierząt normalnych. W świetle badań pozorny „postęp” nie świadczył o dodatnim wpływie alkoholu na zdolność nabywania nowych doświadczeń. Badania w rezultacie potwierdziły stanowisko ówczesnej psychologii dotyczące dużego znaczenia samorzutnej impulsywności ruchowej, aktywności i pewnego automatyzmu dla opanowania jakiejś czynności przez zwierzęta i zdobywania nowych doświadczeń. O ile zachowanie się myszy normalnych świadczyło o wielkiej wadze instynktownych możliwości w warunkach normalnych, o tyle obserwacja zwierząt alkoholizowanych dowodziła wielkiego znaczenia reaktywności w warunkach biologicznych zmiennych⁵⁰⁷.

3.6. Psychologia fizjologiczna

Psychologia fizjologiczna to dyscyplina psychologii, która zajmuje się badaniem związków między zjawiskami psychicznymi a procesami fizjologicznymi. Jej głównym celem jest badanie korelatów zjawisk psychicznych. Psychologia fizjologiczna określa zjawiska psychiczne w świadomości człowieka, które dają się rejestrować jako zmiany somatyczne w organizmie. Inicjatorem tej dziedziny psychologii był Wilhelm Wundt. W dawnym rozumieniu psychologia fizjologiczna była nierozłącznie wiązana z problematyką psychosomatyczną⁵⁰⁸.

Dział psychologii fizjologicznej rozpatrywany jest według paradygmatu patogenetycznego związanego z badaniami psychosomatycznymi. W paradygmacie tym rozważa się przyczyny choroby oraz zaburzeń na poziomie fizycznych narządów, struktur psychicznych oraz więzi i systemów społecznych. Badania pozwoliły na wypracowanie skutecznych sposobów leczenia chorób somatycznych, psychicznych i psychosomatycznych. Dały obraz pewnych grup czynników chorobotwórczych psychogennych,

⁵⁰⁷ T. Markiewicz, *On the behavior of normal and alcoholised mice on a storey maze* (O zachowaniu się myszy normalnych i alkoholizowanych na labiryncie piętrowym), „KP” 1934, t. V, s. 290-337.

⁵⁰⁸ Hasło: *psychologia fizjologiczna*, [w:] *Encyklopedia PWN* (<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/psychologia-fizjologiczna;3964147.html>).

egzogennych, somatogennych i endogennych. Model patogenetyczny w naukach medycznych nazywany jest modelem biomedycznym. Traktuje zdrowie i chorobę jako rozłączne kategorie⁵⁰⁹.

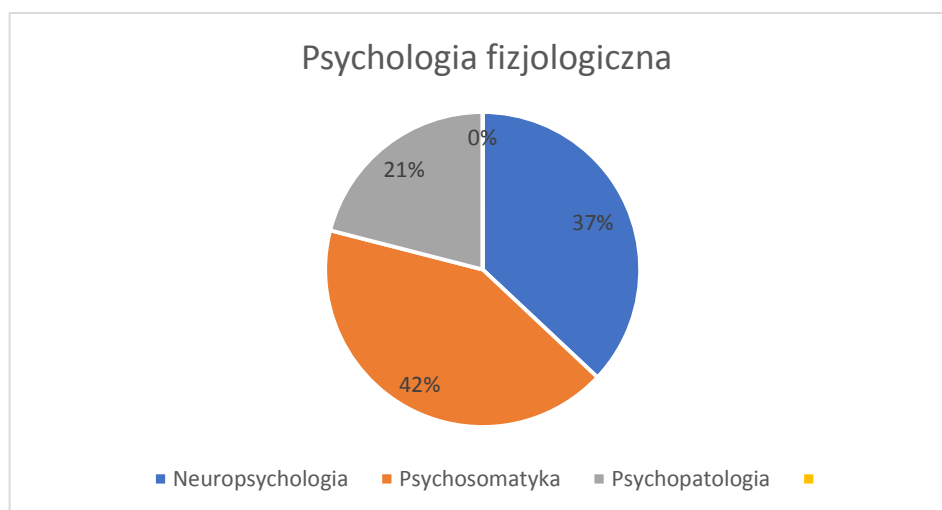
Publikacje powiązane ze sferą psychologii fizjologicznej w „Kwartalniku” pojawiały się wielokrotnie. W sekcji psychologia fizjologiczna wyodrębniono 3 kategorie, co przekłada się na 19 jednostek i daje wynik 16,5% całości analizowanego materiału.

Tabela 9. Liczba jednostek przyporządkowanych w dziale psychologia fizjologiczna

Kategoria	Paradygmat	Liczba jednostek	Wartość procentowa
Neuropsychologia	patogenetyczny	7	37%
Psychosomatyka	patogenetyczny	8	42%
Psychopatologia	patogenetyczny	4	21%

Źródło: opracowanie własne na podstawie zgromadzonego materiału badawczego

Wykres 11. Wartość procentowa kategorii przyporządkowanych do działu psychologia fizjologiczna

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabeli 9

W dziale psychologia fizjologiczna wyodrębniono 3 kategorie. Pierwsza: neuropsychologia liczyła 7 jednostek klasyfikacyjnych, co stanowiło 37% treści w ramach tego

⁵⁰⁹ L. Cierpiałkowska, H. Sęk, *Psychologia kliniczna*, Warszawa 2021, s. 39-41.

działu. Kategoria druga: psychosomatyka, w skład której wchodziło 8 jednostek, co dawało 42% treści omawianego działu. Trzecia kategoria to psychopatologia, która liczyła wyłącznie 4 jednostki klasyfikacyjne, co przekładało się na wynik 21%.

3.6.1. Neuropsychologia

Neuropsychologia w dziale psychologii fizjologicznej zajmuje 7 jednostek, przekłada się to na wynik 37% materiału zaklasyfikowanego do tego działu. W grupie znalazły się artykuły ściśle powiązane z pracą układu nerwowego.

Neuropsychologia to dziedzina psychologii, która potwierdza i opisuje związki zachodzące między układem nerwowym i procesami poznawczymi. Od strony klinicznej analizuje konsekwencje uszkodzenia mózgu człowieka. Jest to nauka z pogranicza medycyny i psychologii, bliska neurologii i psychiatrii, ma związek z psychometrią⁵¹⁰. W obszarze neuropsychologii można wskazać artykuł E. Schottlaendera *O zmianach położenia i kształtu negatywnych obrazów kontrastu następczego*. Dotyczył zmian zachodzących w polu widzenia. Autor opisał wyniki przeprowadzonych przez siebie badań, które były wykorzystywane m.in. przy określaniu ruchów pozornych i optycznych obrazu⁵¹¹.

Problematykę neurologii w powiązaniu z psychologią kliniczną zawierała praca Marji Librachowej *Struktura wyobrażeń jednostkowych odtwórczych i wyobrażeń rodzajowych*⁵¹². Z kolei odniesienia do biopsychologii, psychofizjologii i neurobiologii poznawczej nazywanej neuronauką poznawczą znaleźć można w artykułach Jakóba Wachtele *Obrazy ejdetyczne i następcze w przestrzeni zwierciedlanej*⁵¹³, Janiny Ostaszewskiej-Radlińskiej *W sprawie tworzenia się pojęć jasnych, lecz niewyraźnych*⁵¹⁴ czy Franciscusa Roelsa i Thorleifa Ruttena *Phaenomenologie des peripheren negativen Nachbildes*⁵¹⁵. W tym ostatnim autorzy dokonali analizy następczych obrazów kontrastowych na obwodowych partiach siatkówki, koncentrowali się na powstawaniu, zani-

⁵¹⁰ Zob. szerzej A. R. Borkowska, Ł. Domańska, *Neuropsychologia kliniczna dziecka*, Warszawa 2006.

⁵¹¹ E. Schottlaender, *O zmianach położenia i kształtu negatywnych obrazów kontrastu następczego*, „KP”1936, t. VIII, s. 9-63.

⁵¹² M. Librachowa, *Struktura wyobrażeń jednostkowych odtwórczych i wyobrażeń rodzajowych*, „KP”1934, t. V, s. 59-126.

⁵¹³ J. Wachtel, *Obrazy ejdetyczne i następcze w przestrzeni zwierciedlanej*, „KP”1932, t. III, s. 439-447.

⁵¹⁴ J. Ostaszewska-Radlińska, *W sprawie tworzenia się pojęć jasnych, lecz niewyraźnych*, „KP”1935, t. VII, s. 383-470.

⁵¹⁵ F. Roels, Th. Ruten, *Phaenomenologie des peripheren negativen Nachbildes* (Fenomenologia obwodowych obrazów kontrastu następczego), „KP”1931, t. II, s. 349-370.

kaniu i bodźcach oddziałujących na analizowane zjawiska ruchowe⁵¹⁶. Badacze podejmujący problematykę relacji między mózgiem a umysłem zajmowali się diagnostyką i obserwacją wpływu na procesy poznawcze, tzw. neurobiologią poznawczą, która widoczna jest w pracy autorstwa Marji Adlerówny *Dwa rodzaje spostrzeżeń i ich struktura*. Wśród spostrzeżeń konkretnych przeżywanych w warunkach naturalnych, codziennych, można wyróżnić dwa typy: przedmiotowe, np. spostrzeżenia przedmiotu ostrego, i podmiotowe, np. spostrzeżenia ukłucia pod wpływem dotknięcia ostrzem. Stany podmiotowe w spostrzeżeniach podmiotowych nie były przeżyciami psychicznymi. Były to odczucia takie jak: ból, głód, oparzenie, dreszcze itd.⁵¹⁷

Bezpośrednie powiązanie neuropsychologii z pracą mózgu jako narządu oraz jego oddziaływania na sferę procesów poznawczych można znaleźć w pracy Georga Dwelshauwersa *Cerveau et pensée*. Autor już w tytule rozwinął zagadnienie stosunku ciała i duszy. W pracy poddał szczegółowemu opracowaniu teorie metafizyczne z punktu widzenia ścisłego rozumowania, uwzględniając stanowisko ówczesnej wiedzy. Rozpatrzył trzy szczegółowe kwestie z zakresu stosunków zachodzących pomiędzy faktami psychicznymi i faktami fizjologicznymi. Zauważył, że witalność człowieka była traktowana jako współpraca i scalanie świadomości i tendencji podświadomych oraz dyspozycji fizjologicznych⁵¹⁸.

Artykuły zaklasyfikowane do neuropsychologii były powiązane z pracą układu nerwowego oraz związanej z nim sfery poznawczej i fizjologicznej.

3.6.2. Psychosomatyka

Publikacje związane z psychosomatyką w dziale psychologii fizjologicznej pojawiały się najczęściej. Kategoria ta zajmuje 8 jednostek, co przekłada się na wynik 42% materiału zaklasyfikowanego do działu psychologia fizjologiczna.

Psychosomatyka to nauka, która bada przyczyny społeczne, behawioralne i psychologiczne w odniesieniu do stanu zdrowia i jakości życia człowieka. Pokazuje zależność między czynnikami, takimi jak stres, środowisko i osobowość. Stres jest najistotniejszym czynnikiem przyczyniającym się do powstania chorób psychosomatycznych, spowodowanych działaniami stresorów natury fizycznej, psychicznej lub fizjologicznej⁵¹⁹. Stresory przyczyniają się do pogorszenia samopoczucia zarówno psychicznego,

⁵¹⁶ Tamże.

⁵¹⁷ M. Adlerówna, *Dwa rodzaje spostrzeżeń i ich struktura*, „KP”1935, t. VII, s. 5-24.

⁵¹⁸ G. Dwelshauwers, *Cerveau et pensée* (Mózg i myślenie), „KP”1930, t. I, s. 15-39.

⁵¹⁹ Zob. szerzej J. Tylka, *Psychosomatyka*, Warszawa 2000.

jak i fizycznego. Problematykę dobrze odzwierciedlają publikacje: *Neurose und Unfallneigung im Fahrerberuf*⁵²⁰ i *Fahrtüchtigkeit und Neurose*⁵²¹. Widoczny jest w nich wpływ czynnika psychicznego na funkcjonowanie kierowców zawodowych. Psychosomatyka skłania się ku tezie, według której poprzez określone stany lękowe, dolegliwości i choroby somatyczne organizm daje znaki pomagające uświadomić osobie, że coś złego dzieje się z jej stanem emocjonalnym i psychicznym. Stres związany jest z możliwościami człowieka w danej sytuacji. Gdy ocenia się jakieś wydarzenie jako zagrażające, dochodzi do zachwiania równowagi ciała, emocji oraz zaburzenia homeostazy, czyli stanu równowagi organizmu⁵²². Przykład oddziaływania sytuacji wrażeniowej na organizm ludzki opisał Mario Ponzio w *Phénomènes d'annulation perceptive avec des stimulus surliminaires*⁵²³. Stany psychosomatyczne uwidaczniają się w reakcjach uczuciowych. Przykładem może być artykuł Ramiro Bujasa *Die psychischen Bedingungen des psycho-galvanischen Phänomens*. Reakcje psychogalwaniczne służyły do badania indywidualnych odczuć wzruszeniowych. Zjawisko to było odpowiednikiem uczuć, gdyż wyrażały się w nim w sposób obiektywny wszystkie istotne momenty przeżyć uczuciowych⁵²⁴.

Artykuł autorstwa Heleny Słoniewskiej *W sprawie interpretacji objawów przeżyć psychicznych* wskazywała źródła i sposoby poznawania, które stawały się naukową wartością. Sposoby poznania czyichś przeżyć, wiązały się z tym, iż osoba badająca domyślała się tego, co mógł odczuwać w danej sytuacji badany pacjent. Działo się tak na podstawie obserwacji jego gestów, mimiki, rumieńców czy bledzi, szybkiego lub wolnego tętna, przyspieszonego lub zwolnionego oddechu. Taka interpretacja objawów była jednym ze sposobów poznawania cudzych przeżyć i nosiła miano wtórnej. Istniała również interpretacja pierwotna, która polegała na informacji o cudzych przeżyciach. Wiązała się z instynktowną lub intuicyjną interpretacją objawów cudzych przeżyć przez osobę badającą. Obie interpretacje wymagały oddzielnego opracowania, ponieważ tworzyły podstawy znajomości cudzych przeżyć psychicznych⁵²⁵.

⁵²⁰ G. Mayerhofer, E. Rothe, *Neurose und Unfallneigung im Fahrerberuf* (Nerwica a skłonność do wypadków w zawodzie szoferskim), „KP” 1934, t. V, s. 7-15.

⁵²¹ E. Bena, G. Mayerhofer, *Fahrtüchtigkeit und Neurose* (Zdatność do szoferowania a nerwica), „KP” 1935, t. VI, s. 173-221.

⁵²² Zob. szerzej J. Tylka, *Psychosomatyka*, dz. cyt.

⁵²³ M. Ponzio, *Phénomènes d'annulation perceptive avec des stimulus surliminaires* (Zjawisko zaniku wrażeń w czasie działania podniet nadprogowych), „KP” 1930, t. I, s. 7-15.

⁵²⁴ R. Bujas, *Die psychischen Bedingungen des psycho-galvanischen Phänomens* (Psychiczne warunki zjawiska psychogalwanicznego), „KP” 1930, t. I, s. 39-49.

⁵²⁵ H. Słoniewska, *W sprawie interpretacji objawów przeżyć psychicznych*, „KP” 1934, t. V, s. 402-443.

W publikacji Adolfa Quala *W sprawie fizjologicznej teorii uczuć* autor nawiązał do zastosowania teorii Jamesa-Langego i teorii talamicznej. W celu wyjaśnienia pewnych faktów z życia uczuciowego, m.in. działania wpływem afektów, działania kierowanego rozumowo, ale także kwestie uczuć subtelniejszych⁵²⁶.

Zagadnienia ściśle nawiązujące do terminologii psychosomatycznej znaleźć można w rozprawie Wiktora Tomaszewskiego *Wpływ psychiki na serce, oddech i ciśnienie krwi*. Autor określił związki pomiędzy sferą psychiczną a reakcjami fizjologicznymi, zachodzącymi na skutek przeżyć psychicznych⁵²⁷. Problem związany z fizjologią rozwinął David Katz w artykule *Psychophysiologische Untersuchungen an der Zunge*. W swym tekście wskazał na fizjologiczne właściwości języka, m.in. przewodzenie silniejszych prądów galwanicznych, które wywoływało wrażenie wibracyjne⁵²⁸.

3.6.3. Psychopatologia

Do psychopatologii zaliczono 4 jednostki, co stanowi 21% materiału zaklasyfikowanego do działu psychologia fizjologiczna. Domeną psychopatologii było opisywanie, wyjaśnianie i porządkowanie nieprawidłowych, chorobowych zjawisk psychicznych, którym przypisywało się znaczenie kliniczne. Chodziło o objawy psychopatologiczne lub zespoły objawów, których rozpoznanie, analiza i ocena były przydatne w postępowaniu terapeutycznym. Za przedmiot psychopatologii przyjmuje się opisywanie zaburzeń psychicznych⁵²⁹. Opisy psychopatologiczne, w zależności od celu, któremu służyły, mogły mieć dwojaki charakter. Potrafiły przybierać postać idiograficzną, koncentrować się na indywidualnych właściwościach i konsekwencjach opisywanych zjawisk. Można jako przykład wskazać tekst Dybowskiego *Perseveration as a measure of negativism, and its estimation by means of photographs*. Autor wskazuje, że bardzo dokładne badania indywidualne przeprowadzone przez specjalistę mogą dać duży obraz poczucia negatywizmu i jego dalszych konsekwencji na życie pacjenta⁵³⁰. W dysertacji Marii Korytowskiej *Krzywda dziecka i jej wpływ na przestępczość młodzieży* okres dzieciństwa przedstawiony został z różnych punktów widzenia. W tekście

⁵²⁶ A. Qual, *W sprawie fizjologicznej teorii uczuć*, „KP”1938, t. X, s. 28-59.

⁵²⁷ W. Tomaszewski, *Wpływ psychiki na serce, oddech i ciśnienie krwi*, „KP”1937, t. IX, s. 402-443.

⁵²⁸ D. Katz, *Psychophysiologische Untersuchungen an der Zunge* (Psychofizjologiczne badania dotyczące języka), „KP”1935, t. VI, s. 237-260.

⁵²⁹ Zob. szerzej J. Rybakowski, S. Pużyński, J. Wciórka, *Psychiatria. Podstawy Psychiatrii*, t. 1, Wrocław 2010, s. 305-396.

⁵³⁰ M. Dybowski, *Perseveration as a measure of negativism, and its estimation by means of photographs* (Persewacja jako miara negatywizmu i jej ocena przy użyciu fotografii), „KP”1935, t. VI, s. 221-237.

wykazywano związki zachodzące między włóczęgostwem, prostytutką itp. a nieszczęśliwym dzieciństwem. Na podstawie akt młodocianych przestępców ustalono wpływ szkodliwego środowiska, uniemożliwiający konstruktywny rozwój osobowości dziecka, który uważa się za bezpośrednią przyczynę przestępstw młodocianych⁵³¹. Drugi wariant stanowi istota nomotetyczna, czyli opis obserwowanych zjawisk w kategoriach reguł i zależności obowiązujących w psychopatologii. Jako przykład można przytoczyć rozprawę Romana Markuszewicza *Od sado-masochizmu do popędu śmierci (dalsza rewizja teorii freudowskiej)*. Autor poruszył w niej zagadnienie hedonistycznego pojęcia rozkoszy, rozumianego jako cel życia. To w nim widział motyw rezygnacji z życia, odwracania się od tego, co było istotą rozwoju⁵³². Nomotetyczny charakter dostrzec można w publikacji Ladisława Kempnego *Contribution to the psychological study of prostitution*. Autor za podmiot badań obrał prostytutki wywodzące się ze świata przestępczego. Główny problem badawczy stanowiły zmiany w strukturze ich osobowości⁵³³.

3.7. Psychologia psychometryczna

Rozprawy naukowe związane ze sferą psychologii psychometrycznej w okresie wydawania periodyku ukazywały się w nim wielokrotnie. W sekcji psychologia psychometryczna wyodrębniono 3 kategorie, co przekłada się na 21 jednostek i daje wynik 18% całego analizowanego materiału badawczego.

Psychometria to dziedzina psychologii zajmująca się teorią i praktyką stosowania testów psychologicznych. Opiera się na założeniach statystyki i matematyki. Tworzy procedury badania psychologicznego, wykorzystując standaryzację, normalizację, pomiar rzetelności i trafności oraz kwestionariusze badawcze⁵³⁴. Poprzez przeprowadzenie odpowiedniego rodzaju testu ukazuje obiektywny i naukowy obraz człowieka, przedmiotu lub miejsca. Umożliwia ujęcie zachowania jednostki w postaci pomiaru liczbowego. Koncentruje się na różnicach indywidualnych. Kluczowym elementem procesu badawczego jest relacja psychologa z osobą badaną, w której psycholog zbiera informacje dotyczące psychologicznych faktów z życia badanego⁵³⁵.

⁵³¹ M. Korytowska, *Krzywda dziecka i jej wpływ na przestępczość młodzieży*, „KP” 1937, t. IX, s. 203-333.

⁵³² R. Markuszewicz, *Od sado-masochizmu do popędu śmierci (dalsza rewizja teorii freudowskiej)*, „KP” 1938, t. X, s. 103-219.

⁵³³ L. Kempny, *Contribution to the psychological study of prostitution (Przyczynek do psychologicznego studium nad prostytutką)*, „KP” 1939, t. XI, s. 26-41.

⁵³⁴ E. Hornowska, *Testy psychologiczne. Teoria i praktyka*, Warszawa 2001, s. 20.

⁵³⁵ K. Fronczyk, E. Witkowska, *Psychometria...*, dz.cyt., s. 12-13.

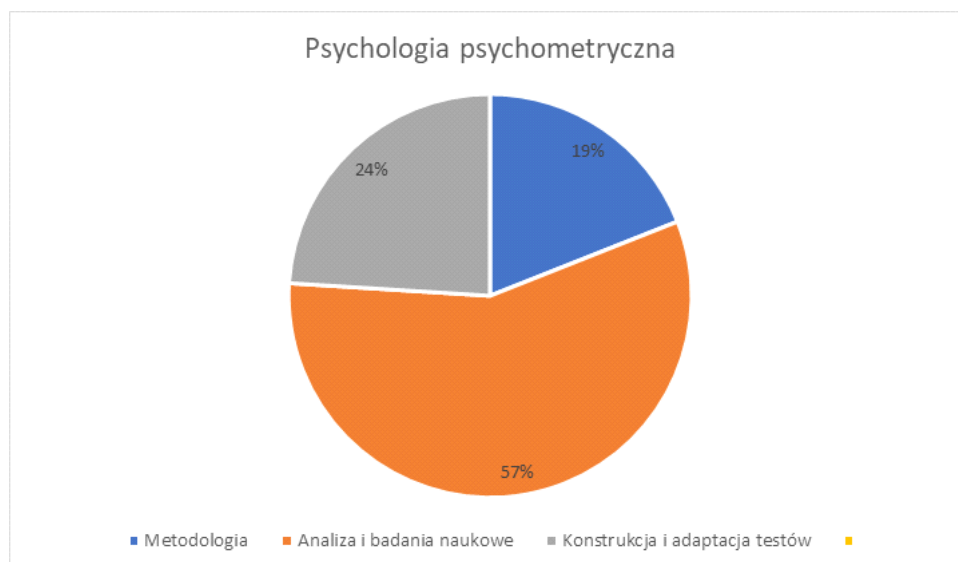
Dział psychologii psychometrycznej rozpatrzony został według paradygmatu badawczego, czyli kryterium uznania jakiejś działalności za naukową. W powszechnym rozumieniu osiągnięcie naukowe, tzw. teoria naukowa, dostarcza modelowych rozwiązań określonej grupie ludzi uprawiających daną naukę. Ogólne koncepcje psychologiczne mają ambicje opisanie i wyjaśnienia całości problematyki psychologicznej w języku procesów przetwarzania informacji⁵³⁶.

Tabela 10. Liczba jednostek przyporządkowanych w dziale psychologia psychometryczna

Kategoria	Paradygmat	Liczba jednostek	Wartość procentowa
Metodologia	badawczy	4	19%
Analizy i badania naukowe	badawczy	12	57%
Konstrukcja i adaptacja testów	badawczy	5	24%

Źródło: opracowanie własne na podstawie zgromadzonego materiału badawczego

Wykres 12. Wartość procentowa kategorii przyporządkowanych do działu psychologia psychometryczna

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabeli 10

⁵³⁶ E. Nęcka, J. Orzechowski, B. Szymura, *Psychologia poznawcza...*, dz. cyt., s. 31.

W dziale psychologia psychometryczna wyodrębniono 3 kategorie. Pierwsza: metodologia liczyła 4 jednostki klasyfikacyjne, co stanowiło 19% treści w ramach tego działu. Kategoria druga, najliczniejsza: analizy i badania naukowe, w skład której wchodziło aż 12 jednostek, co dawało 57% treści omawianego działu. Trzecia kategoria to: konstrukcja i adaptacja testów, która liczyła 5 jednostek klasyfikacyjnych, co przekładało się na wynik 24%.

3.7.1. Metodologia

Do kategorii metodologia przyporządkowano 4 jednostki, co daje 19% materiału zaklasyfikowanego do działu psychologia psychometryczna. Jest ona nauką zajmującą się czynnościami poznawczymi badań naukowych oraz tzw. wytworami poznawczymi, czyli wynikami i efektami. Metodologia koncentruje się na metodach badawczych i faktach oraz na danych przedstawionych w postaci ilościowej lub jakościowej. Metodologia to przejrzyste, określone, niezmienny, niezawodny system reguł i procedur. Zajmuje się analizą poszczególnych typów procedur badawczych, aby określić i zdefiniować, czego dotyczą i na czym polegają. Zjawisko to jest także definiowane jako nauka o logice, badaniach, metodach, procedurach badawczych, postępowaniu i typach wnioskowania stosowanych w określonej dyscyplinie naukowej⁵³⁷.

Przykład artykułu zaliczonego do analizowanej kategorii stanowić może tekst Zygmunta Piotrowskiego *The methodological aspects of the Roschach personality method*. Autor w artykule podkreślił, że zasługą Roschacha było odkrycie obrazu całej osobowości wyrażonej za pośrednictwem plam atramentowych. W zrozumieniu metody pomagało zestawienie jej ze stereometrią. Podobnie jak w stereometrii rzut geometryczny jako całość był odbiciem badanego przedmiotu. W metodzie Roschacha dopiero wszystkie czynniki formalne ujęte w całość mogły dać obraz osobowości. Główną zaletą metody było to, iż umożliwiała systematyczne badania porównawcze różnych struktur osobowości w krótkim czasie⁵³⁸.

W tekstach Stanisława Studenckiego *Bewährung von Massenprüfungen und ihre Fehlerquellen*⁵³⁹ i Władysława Kowalskiego *W jakiej mierze korelacja jest stosunkiem*

⁵³⁷ J. M. Brzeziński, *Metodologia badań społecznych...*, dz.cyt.

⁵³⁸ Z. Piotrowski, *The methodological aspects of the Roschach personality method* (Metodologiczny charakter badania osobowości metodą Roschacha), „KP”1937, t. IX, s. 29-42.

⁵³⁹ S. Studencki, *Bewährung von Massenprüfungen und ihre Fehlerquellen* (O wiarygodności zbiorowych badań testowych), „KP”1939, t. XI, s. 55-68.

*przechodnim*⁵⁴⁰ widoczna była koncentracja na analizie ilościowej i jakościowej poszczególnych problemów badawczych. Pierwsza praca autorstwa Studenckiego stanowiła opracowanie różnych statystyk metodologicznych wykorzystywanych do oceny wyników. Dokonywali jej psychologowie, którzy wykorzystywali testy psychologiczne i stosowali je dowielotysięcznych badań. Autor dostrzegł, że badania grupowe nie zawsze dawały wiarygodny obraz sytuacji. Wartości człowieka najrzetelniej można zbadać w indywidualnym kontakcie⁵⁴¹. Z kolei Władysław Kowalski rozważał problematykę korelacji. W swoim artykule zawarł liczne schematy i obliczenia⁵⁴².

W ramy psychologii psychometrycznej wpisuje się publikacja Zenona Drohockiego *Nowe drogi typologii (Teoria wyznaczników)*⁵⁴³, w której bardzo szczegółowo został opisany charakter normatywny. Uznał go za zespół cech tworzących biologiczną i specyficzną całość, celowo wyodrębnioną dla dobra panującego ustroju. Drohocki zauważył, że wspólną cechą wszystkich dotychczasowych systemów typologicznych był fakt, iż najpierw tworzono teorię, a później dopasowywano do niej ludzi⁵⁴⁴.

3.7.2. Analizy i badania naukowe

Najliczniejszą grupę zarówno w sekcji psychologia psychometryczna, jak i w całości analizowanego czasopisma stanowi kategoria analizy i badania naukowe. Przyporządkowano do niej 12 jednostek, co przełożyło się na 57% materiału zaklasyfikowanego do działu psychologia psychometryczna. Przyporządkowano do niej publikacje, które w teorii lub praktyce oparte były na metodach badawczych i mieściły się w omawianym obszarze. W wybranych artykułach scharakteryzowano analizę, jako metodę wykorzystywaną w badaniach naukowych. Autorzy w różnych aspektach przedstawiali istotę analizy jako metody badawczej, opisywali etapy metodyczne badań analitycznych, wymieniali różne przykłady analiz stosowanych w badaniach naukowych⁵⁴⁵. Liczne podziały i przykłady eksploracji poszczególnych sfer czy grup dowodziły przydatności oraz możliwości wszechstronnego zastosowania wybranych metod badawczych w obszarze badań psychologicznych. Przykładem może być artykuł *Kilka uwag o odpowiedziach błędnych przy badaniach pedologicznych*, w którym autor wskazał, że różne te-

⁵⁴⁰ W. Kowalski, *W jakiej mierze korelacja jest stosunkiem przechodnim*, „KP”1936,t. VIII, s. 111-117.

⁵⁴¹ S. Studencki, *Bewährung von Massenprüfungen...*, dz. cyt., s. 55-68.

⁵⁴² W. Kowalski, *W jakiej mierze korelacja...*, dz. cyt., s. 111-117.

⁵⁴³ Z. Drohocki, *Nowe drogi typologii (Teoria wyznaczników)*, „KP”1935, t. VI, s. 275-315.

⁵⁴⁴ Tamże.

⁵⁴⁵ Zob. metoda analizy badawczej w: J. Pieter, *Praca naukowa*, dz. cyt.

sty psychologiczne (dotyczące poziomu intelektualnego) wywodziły się z pewnych, ustalonych założeń⁵⁴⁶. W pracy *L'imprécision des données initiales en psychologie expérimentale*⁵⁴⁷ autor zwrócił uwagę na chwiejność w podstawowym ujęciu psychologii eksperymentalnej. W *Badaniach nad zapamiętywaniem barw* wyciągnięto wnioski na temat spostrzeżeń odnoszących się do konkretnego kojarzenia kolorów. Liczba odtworzonych barw zależna była od umiejętności wyodrębnienia, nazywania i kombinowania eksponowanych treści⁵⁴⁸. Publikacja *Badania eksperymentalne nad wpływem sugestii na zeznania świadków* Romany Wiśniackiej analizowała zeznania przez pryzmat świadków w sądzie. Nie tylko psychologia zajmowała się badaniem zeznań w wymiarze sprawiedliwości, temat ten istniał także poza tą dziedziną w nauce, historii, publicystyce i w życiu codziennym. Psychologia zeznań zajmowała się wyłącznie zeznaniami szczerymi. Autorka zaakcentowała, że zeznania zgodne z prawdą nie były regułą, lecz wyjątkiem⁵⁴⁹.

Sprawozdaniem z przebiegu badań eksperymentalnych testem wnioskowania była praca Marii Eysymonttowej *Badanie eksperymentalne testem wnioskowania. Przyczynek do psychologii myślenia*⁵⁵⁰.

W artykule *Z badań nad wyćwiczalnościami* autor dotknął kwestii wyćwiczalności, którą ówczesni psychologowie bardzo się interesowali i której poświęcono wiele badań eksperymentalnych. Wyćwiczalność rozumiano jako dyspozycje, dzięki którym wyniki pracy w miarę powtarzania stawały się coraz lepsze⁵⁵¹.

W pracy *The differential diagnostic value of some complex-symptoms in free associative reactions* autorzy uwagę skierowali na eksperymenty skojarzeniowe, które prowadzili w kilku grupach studentów. Wyniki zestawiono w tabelach. Wpływ kompleksu nie był silny na tyle, ażeby można mówić o czasie reprodukcji jako środka diagnostycznym dla pojedynczych osób lub całej grupy⁵⁵².

⁵⁴⁶ L. Jaxa-Bykowski, *Kilka uwag o odpowiedziach błędnych przy badaniach pedologicznych*, „KP”1930, t. I, s. 49-58.

⁵⁴⁷ J. de la Vaissière, *L'imprécision des données initiales en psychologie expérimentale* (O niedokładności w założeniach psychologii eksperymentalnej), „KP”1933, t. IV, s. 24-33.

⁵⁴⁸ M. Rytel, *Badania nad zapamiętywaniem barw*, „KP”1934, t. V, s. 443-467.

⁵⁴⁹ R. Wiśniacka, *Badania eksperymentalne nad wpływem sugestii na zeznania świadków*, „KP”1935, t. VII, s. 529-588.

⁵⁵⁰ M. Eysymonttowa, *Badanie eksperymentalne testem wnioskowania. Przyczynek do psychologii myślenia*, „KP”1938, t. X, s. 219-308.

⁵⁵¹ W. Kowalski, *Z badań nad wyćwiczalnościami*, „KP”1932, t. III, s. 447-459.

⁵⁵² F. Roels, H. van Kessler, *The differential diagnostic value of some complex-symptoms in free associative reactions* (O diagnostycznych wartościach niektórych symptomów kompleksowych w swobodnych reakcjach skojarzeniowych), „KP”1932, t. III, s. 9-31.

W periodyku znalazły się również teksty będące następstwem prowadzonych badań naukowych z wykorzystaniem metody obserwacji, która okazała się niezbędna do właściwego zrozumienia zjawisk, postaw społecznych oraz podejmowanych decyzji w oparciu o dane naukowe. Wczuwanie się w czyjąś psychikę, pogrążanie się w cudzej osobowości lub rozumienie czyichś motywów działania to cel przyświecający tym badaniom. Praca *Uncasd'automatisme graphique* jest przykładem tekstu, którego celem było doprecyzowanie rozpowszechnionego zjawiska metapsychicznego intuicji. Materiał, na którym opierała się autorka, stanowiły obserwacje przeprowadzone w czasie kilkutygodniowego pobytu u osób obserwowanych⁵⁵³.

Do tekstów nawiązujących i wpisujących się w kanon metody obserwacyjnej należy *Próba badań psychologicznych nad grą aktorską*. Między krytykami teatru a aktorami toczył się spór o estetyczną i etyczną wartość przeżyć aktora podczas spektaklu. Próba rozważań nad grą aktorską stanowiła teoretyczną dysputę do opisu ogólnych zagadnień psychologicznych dotyczących przeżyć psychicznych związanych z nierzeczywistymi przedmiotami i sytuacjami⁵⁵⁴.

Teorię bazującą na badaniach można znaleźć w rozprawie Piotra Macewicza *O niektórych metodach badania tzw. miary wzrokowej*, w której miarą wzrokową nazwano umiejętność prawidłowej oceny przy pomocy zmysłu wzroku. Umiejętność ta była konieczna w większości zawodów, np. wśród treserów, rysowników, stolarzy, ślusarzy. Celem pracy było dokonanie krytycznej oceny metod stosowanych w pracowniach psychotechnicznych⁵⁵⁵.

Charakter wpisujący się w założenia bieżącej kategorii miała publikacja *Podstawy psychologiczne metody Montessori*. Autor, nie opierając się na własnych badaniach, przeanalizował metodę stworzoną przez Marię Montessori. Omawiając jej program, zauważył zasadnicze cechy i stosunek do innych metod indywidualnego nauczania. Poddał krytycznej analizie podstawy psychologiczne wspomnianej metody. Dokonując przeglądu, zwłaszcza pod względem metodologii badań pedagogicznych na dzieciach w wieku przedszkolnym, zwrócił uwagę na nowy nurt neomontessoriański i inne nowoczesne w pierwszej połowie XX wieku próby rozwinięcia zasad montessoriańskich⁵⁵⁶.

⁵⁵³ L. Dobrzyńska-Rybicka, *Uncasd'automatisme graphique* (Analiza charakterystyki przypadku automatyzmu graficznego), „KP”1939, t. XI, s. 41-55.

⁵⁵⁴ I. Filozofówna, *Próba badań psychologicznych nad grą aktorską*, „KP”1935, t. VII, s. 157-186.

⁵⁵⁵ P. Macewicz, *O niektórych metodach badania tzw. miary wzrokowej*, „KP”1930, t. I, s. 381-424.

⁵⁵⁶ Z. Łubieński, *Podstawy psychologiczne metody Montessori*, „KP”1937, t. IX, s. 85-169.

W artykułach zaklasyfikowanych do bieżącej kategorii pojawiały się obliczenia, wykresy i przedstawienia tabelaryczne.

3.7.3. Konstrukcja i adaptacja testów psychologicznych

Publikacje mieszczące się w kanonie konstrukcji i adaptacji testów psychologicznych w periodyku pojawiały się kilkakrotnie. Kategoria liczy 5 jednostek, co przekłada się na wynik 24% materiału zaklasyfikowanego do działu psychologia psychometryczna.

Testy psychologiczne służą do zdobywania informacji o jednostce ludzkiej w postaci diagnozy. Należą do najczęściej stosowanych przez psychologów narzędzi pomiarowych. Psycholog w sytuacji diagnostycznej interpretuje wynik, często wkomponowany w określoną teorię psychologiczną, leżącą u podstaw konstrukcji danego narzędzia. Pomiar, który określa ramy interpretacyjne wyniku, musi charakteryzować się wysokimi wartościami psychometrycznymi, takimi jak wysoka rzetelność i trafność⁵⁵⁷.

Problematykę powiązaną z sytuacją badawczą można znaleźć w artykule Franciszki Baumgarten *Les bases de la science de la personnalité*. Tekst zwraca uwagę na zbyt małe możliwości testowania predyspozycji zawodowych. Autorka wyraziła potrzebę stworzenia nowej metody. Podkreśliła, że dopiero na podstawie dokładnych badań można określić konstrukt psychiczny osoby, jej całokształt osobowości⁵⁵⁸.

Edmund Romahn w pracy *W sprawie obliczania wyników w próbie Bernsteina* przedstawił wzór ułożony przez Bernsteina. Wzór ten dotyczył pamięci bezpośredniej i można było go ujmować jako zapis prosty, niejednoczący trafnych i mylnych odpowiedzi w jednej liczbie. Takie właśnie ujęcie w psychiatrii umożliwiało uzyskanie wniosków jakościowych. Ze względu na to, że podręczniki nie podawały innego zapisu formuły – autor powziął sobie za cel rozpatrzeć wzór Bernsteina, a następnie go zmodyfikować i ułożyć własne twierdzenie. W treści rozprawy znalazły się liczne wzory i obliczenia statystyczne⁵⁵⁹.

Adaptację testów do nowych warunków opisał Mieczysław Dybowski w swojej publikacji *Downey will-temperament tests and a corresponding questionnaire experiment*. W Stanach Zjednoczonych w latach współczesnych autorowi powstała duża liczba testów charakteru. Do najbardziej znanych i posiadających bogatą literaturę należały

⁵⁵⁷ E. Hornowska, *Testy psychologiczne*, dz. cyt.

⁵⁵⁸ F. Baumgarten, *Les bases de la science de la personnalité* (Podstawa badania osobowości), „KP” 1930, t. I, s. 261-273.

⁵⁵⁹ E. Romahn, *W sprawie obliczania wyników w próbie Bernsteina*, „KP” 1932, t. III, s. 447-459.

opracowania Downeya – testy woli i temperamentu. Dybowski dostosował je do badań w Polsce oraz porównał je z własnymi sposobami badania woli. Testy Downeya określały główny poziom aktywności i impulsywności, stopień ograniczenia oraz sposoby, przy pomocy których impulsy i spowolnienia funkcjonowały w indywiduum, gdzie temperamenty układały się w szereg od jednego krańca – typu wybuchowego do drugiego – typu spowolnionego. Badania autora miały na celu określenie liczby wahań i sposobów wahań poprzedzających akt woli⁵⁶⁰.

W publikacji Witolda Stanisława Kruka *Przyczynek do badań nad diagnostycznością testów inteligencji z punktu widzenia praktyki szkolnej* autor podkreślił, że wyniki uzyskane na podstawie baterii testów inteligencji były bardzo diagnostyczne. Zauważył, że analizy wymagały dalszego sprawdzania, gdyż liczby, na których się opierały, uzyskano na stosunkowo niewielkiej próbie badawczej. Autor szukał odpowiedzi na postawione przez siebie pytanie, w jakim stopniu testy inteligencji mogły służyć do badania predyspozycji szkolnych⁵⁶¹.

W kanon analiz niniejszej kategorii wpisuje się praca Stanisława Siedlaczka *Prognostyczność pewnych testów*. Jej celem było sprawdzenie prognostyczności 12 testów, używanych przez Zakład Psychotechniki przy Państwowych Szkołach Budownictwa oraz Budowy Maszyn i Elektrotechniki w Warszawie służących do selekcji kandydatów w państwowych szkołach technicznych. Za miarę prognostyczności testu przyjmowano uzyskiwanie pozytywnych wyników w nauce i poczucie dobrostanu psychicznego⁵⁶².

W artykułach zaklasyfikowanych do bieżącej kategorii pojawiały się wzory i obliczenia matematyczne.

3.8. Psychologia stosowana

Przedostatni z wyodrębnionych działów – psychologia stosowana – jest dziedziną psychologii skoncentrowaną na wykorzystywaniu wyników badań do rozwiązywania problemów praktycznych⁵⁶³. Wyodrębniono tu najbardziej rozwinięte działy psychologii stosowanej, zarówno pod względem użyteczności praktycznej, jak i badań specjalistycznych: psychologia międzykulturowa, psychologia wychowawcza, psychologia pra-

⁵⁶⁰ M. Dybowski, *Downey will-temperament tests and a corresponding questionnaire experiment* (Porównanie woli – temperament testów Downey z dostosowanym do nich kwestionariuszem), „KP”1933, t. IV, s. 1-24.

⁵⁶¹ W. S. Kruk, *Przyczynek do badań nad diagnostycznością testów inteligencji z punktu widzenia praktyki szkolnej*, „KP”1935, t. VII, s. 310-328.

⁵⁶² S. Siedlaczek, *Prognostyczność pewnych testów*, „KP”1935, t. VII, s. 467-490.

⁵⁶³ Zob. szerzej M. H. Dembo, *Stosowana psychologia wychowawcza*, Warszawa 1997.

cy i psychologia kliniczna. Wszystkie kategorie analizowano w oparciu o paradygmat psychoanalityczny. Zastosowanie modelu psychoanalitycznego oznacza koncentrację na relacjach interpersonalnych. Paradygmaty pomagają badać komplementarne role, jakie podejmują względem siebie członkowie różnych grup czy zespołów zarządzających. Omawiany paradygmatu wrażliwa na tendencje, zwłaszcza o charakterze dysfunkcyjnym, które występują w zachowaniach osób. Ma to szczególne znaczenie w wyjaśnieniu takich zagadnień, jak: podejmowanie decyzji, innowacyjność i kreatywność postawy wobec zmian czy strategie rozwiązywania konfliktów⁵⁶⁴.

Do działu zaklasyfikowano 4 kategorie, w których ujęte zostało 18 jednostek, co przekłada się na 15,5% całego analizowanego materiału badawczego. Tabela 11 i wykres 17 przedstawiają liczbę jednostek zaklasyfikowanych do danej grupy oraz ich wartość procentową.

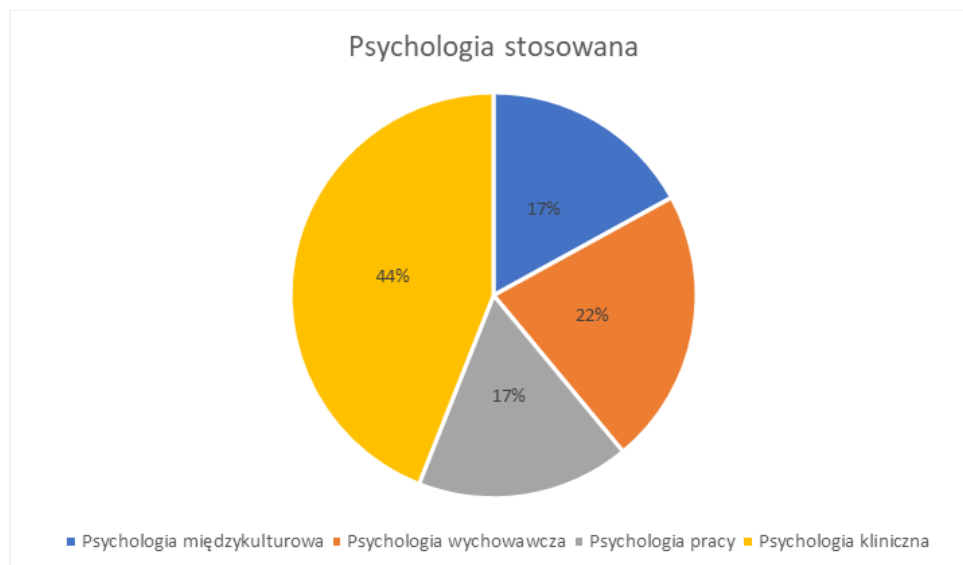
Tabela 11. Liczba jednostek przyporządkowanych w dziale psychologia stosowana

Kategoria	Paradygmat	Liczba jednostek	Wartość procentowa
Psychologia międzykulturowa	psychoanalityczny	3	17%
Psychologia wychowawcza	psychoanalityczny	4	22%
Psychologia pracy	psychoanalityczny	3	17%
Psychologia kliniczna	psychoanalityczny	8	44%

Źródło: opracowanie własne na podstawie zgromadzonego materiału badawczego

⁵⁶⁴ A. Barabasz, *Paradygmat psychoanalityczny w teorii i praktyce zarządzania*, s. 917-921 (file:///C:/Users/Uczen4/Downloads/Barabasz_Paradygmat_psychoanalityczny_w_teorii.pdf).

Wykres 13. Wartość procentowa kategorii przyporządkowanych do działu psychologia stosowana

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabeli 11

W dziale psychologia stosowana wyodrębniono 4 kategorie. Pierwsza: psychologia międzykulturowa liczyła tylko 3 jednostki klasyfikacyjne, co stanowiło 17% treści w ramach tego działu. Kategoria druga: psychologia wychowawcza, w skład której wchodziło 4 jednostki, co dawało 22% treści omawianego działu. Trzecia kategoria to psychologia pracy, która podobnie jak pierwsza liczyła wyłącznie 3 jednostki klasyfikacyjne, co przekładało się na podobny wynik 17%. Czwarta kategoria to: psychologia kliniczna, w skład której wchodziło 8 jednostek klasyfikacyjnych, co dawało najwyższy wynik 44%.

3.8.1. Psychologia międzykulturowa

Psychologia międzykulturowa analizuje wpływ czynników kulturowych na zachowanie człowieka. Wówczas, gdy wiele aspektów ludzkich myśli i zachowań jest uniwersalnych, różnice kulturowe mogą prowadzić do często zaskakujących zmian w sposobie myślenia, odczuwania i działania ludzi. Niektóre kultury podkreślają indywidualizm i znaczenie osobistej autonomii. Inne przywiązują wyższą wartość do kolektywizmu i współpracy między członkami grupy. Takie zmienne mogą odgrywać ogromną rolę w wielu aspektach życia⁵⁶⁵.

⁵⁶⁵ Zob.M. H. Dembo, *Stosowana psychologia*, dz. cyt.

Z przeprowadzonej analizy wynika, że psychologia międzykulturowa nie stanowi licznej grupy, przyporządkowano tu 3 jednostki, co stanowi 17%. W periodyku znalazły się artykuły, które poprzez podjętą problematykę wpisują się w powyższy kanon. Należy do nich m.in. rozprawa autorstwa Stanisława Studenckiego *O typie psychofizycznym Polaka*, która jest opracowaniem charakterystyki psychologicznej typów antropologicznych młodzieży polskiej. Antropologia wykazywać miała istnienie w obrębie danego narodu jednostek biologicznych wyróżniających się pewnym zespołem cech morfologicznych. Ukazywała różnice charakteru, usposobienia i właściwości intelektualnych Polaków zamieszkujących rozległe obszary kraju, np. Krakowianie byli weseli, Kurpiowie ponurzy, Mazurzy zawzięci, Kresowiaci pełni temperamentu. Autor w pracy porównał różnice psychologiczne i różnice morfologiczne. Opisał również typy rasowe, które pokrywały się z typami psychicznymi⁵⁶⁶.

Psychologia międzykulturowa posługiwała się statystyką, metodą porównawczą i etnograficzną. Jest to widoczne wartykule Karola Stojanowskiego *Zjawiska selekcyjne w szkole podchorążych rezerwy*. Rozprawa ta była kontynuacją z zakresu gromadzenia materiału do antropologii społecznej Polski, bardzo aktualnej w ówczesnym czasie z powodu intensywnego rozwoju ruchu nordycznego⁵⁶⁷. Celem dysertacji było scharakteryzowanie różnic składu rasowego różnych grup społecznych. Różnice autor interpretował na podstawie ogólnych wyników antropologii psychologicznej i fizjologicznej. Praca zawierała liczne dane w tabelach oraz wnioski ogólne⁵⁶⁸.

Ostatni z zaklasyfikowanych tu artykułów *Przyczynki do psychologii widza kinowego* Leopolda Blausteina był powiązany z kulturowym odbiorem konkretnych treści. W tekście zawarto portret psychologiczny widza kinowego, człowieka uczestniczącego w seansie kinowym. Praca zawierała opis przeżyć, zależny od bodźców i przeszłości kulturowej danej jednostki. Znaczenie miały tu ogólne dyspozycje psychiczne, takie jak: inteligencja, temperament, nastrój, utrwalone przekonania, skłonności estetyczne widza⁵⁶⁹.

W publikacjach zaklasyfikowanych do bieżącej kategorii pojawiały się dane tabelaryczne oraz ponadczasowe wnioski.

⁵⁶⁶ S. Studencki, *O typie psychofizycznym Polaka*, „KP”1931, t. II, s. 55-173.

⁵⁶⁷ Neonazistowski ruch zmierzający do utworzenia północnoeuropejskiej republiki socjalistycznej.

⁵⁶⁸ K. Stojanowski, *Zjawiska selekcyjne w szkole podchorążych rezerwy*, „KP”1932, t. III, s. 395-439.

⁵⁶⁹ L. Blaustein, *Przyczynki do psychologii widza kinowego*, „KP”1933, t. IV, s. 192-237.

3.8.2. Psychologia wychowawcza

W „Kwartalniku Psychologicznym” publikowano artykuły, które wyjaśniały mechanizmy psychologicznych przeżyć i zachowań dzieci i młodzieży. W rozprawie Mariana Wachowskiego *Fragment psychograficzny wychowanka* przedstawiona została analiza materiału biograficznego zestawiona z wynikami badań kwestionariuszowych. Autor zauważył, że zebrane dane badawcze miały różne walory naukowe. Ważniejszy jednak był materiał biograficzny⁵⁷⁰. Problematyka procesu wychowawczego poruszona została w artykule *Badania nad psychologiczną zasadnością sprzeczności*. W rozprawie tej rozważono następstwa braku konsekwencji i sprzecznych zachowań w stosunku do wychowywanego dziecka⁵⁷¹.

Przyczynek do analizy psychologicznej karności przedstawiał ciąg rozważań nad zagadnieniem karności. Rozumienie terminu „karność” zawierało się w terminie „posłuszeństwo”. Karność rozumiano jako trwałą dyspozycję do zachowań zgodnych z wolą rozkazodawcy. Autor dokonał klasyfikacji tego pojęcia, wyróżniając następujące typy karności: rzeczywistą, właściwą, przymusową, zautomatyzowaną dokonaną ze względu na strukturę przeżyć psychicznych. W tekście pojawiło się także rozróżnienie karności na: szkolną, wojskową czy kościelną⁵⁷².

W podobnej tematyce utrzymana była publikacja Kurta Lewina *Sytuacja psychologiczna przy nagradzaniu i karaniu*, w której autor wyszczególnił istotne cechy sytuacji, gdy dziecku groziła kara lub nagroda. Rozróżnione zostały terminy nakazu i zakazu. Lewin zauważył, że dla celów dokładnego analitycznego opisu należy stosować terminy typologii matematycznej, które podał w dysertacji⁵⁷³.

W artykułach zaklasyfikowanych do bieżącej kategorii pojawiały się liczne analogie i wnioski poświęcone sytuacji wychowawczej.

3.8.3. Psychologia pracy

Psychologia pracy pozwalała zrozumieć, w jaki sposób ludzie funkcjonowali w świecie organizacji. Koncentrowała się na rozumieniu kluczowych mechanizmów zachowań i dostarczała wiele praktycznych treści dotyczących wpływu pracy zawodo-

⁵⁷⁰ M. Wachowski, *Fragment psychograficzny wychowanka*, „KP”1936, t. VIII, s. 395-443.

⁵⁷¹ A. Mayer-Ginsbergowa, *Badania nad psychologiczną zasadnością sprzeczności*, „KP”1935, t. VII, s. 341-392.

⁵⁷² W. Śniegocki, *Przyczynek do analizy psychologicznej karności*, „KP”1935, t. VII, s. 520-528.

⁵⁷³ K. Lewin, *Sytuacja psychologiczna przy nagradzaniu i karaniu*, „KP”1931, t. II, s.1-54.

wej na jakość życia. Psychologia pracy zainteresowaniem cieszyła się od czasu pierwszej wojny światowej⁵⁷⁴.

Do psychologii pracy przyporządkowano 3 tytuły rozpraw, co stanowi 17% materiału zaklasyfikowanego do psychologii stosowanej. Spośród nich dwie rozprawy opublikował specjalista związany z dziedziną psychologii pracy Leon Walter. W artykule *Psychologia pracy* Walter wyjaśnił tytuł publikacji i określił go mianem psychotechniki. Technopsychologię definiował jako naukę, która przy pomocy psychologii badała i udoskonalała zasoby i sposoby pracy ludzkiej. Poddał analizie proces selekcji pracowników i postępowanie rekrutacyjne do praktyki przemysłowej. Rozwinął problematykę zmęczenia, inaczej zwanego wypaleniem zawodowym⁵⁷⁵. Walter w drugim artykule *Poradnictwo zawodowe dla zawodów wolnych i jego podstawy psychologiczne* przedstawił znaczenie inteligencji ogólnej w doborze pracowników oraz podstawy odniesienia sukcesu zawodowego po ukończeniu studiów wyższych. Autor podkreślił, że rola poradnictwa zawodowego w okresie dwudziestolecia międzywojennego nie miała dużego znaczenia przy poszukiwaniu pracy w zawodach tzw. wolnych, w tym akademickich⁵⁷⁶.

W artykule *Über die psychische Einstellung der Volksschule ihrer zum Lehrerberuf*. Mirosław Sekreta zwrócił uwagę na problematykę psychologii pedagogicznej w zawodzie nauczyciela. Praca koncentrowała się na osobie dziecka. Prawie zupełnie pomijała drugiego uczestnika procesu wychowawczego nauczyciela⁵⁷⁷.

3.8.4. Psychologia kliniczna

Najliczniejszą grupę w sekcji psychologia stosowana stanowiła psychologia kliniczna. Do tej kategorii przyporządkowano 8 jednostek, co przełożyło się na 44% materiału zaklasyfikowanego do działu psychologia stosowana.

Psychologia kliniczna zajmuje się profilaktyką, diagnostyką i terapią zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania. Nastawiona jest na zdrowie psychiczne, sposoby określania i diagnozowania norm i patologii oraz czynniki wpływające na proces diagnostyczny. Zajmuje się określeniem poziomu stresu i sytuacjami kryzysowymi, które

⁵⁷⁴ Zob. szerzej A. Lubrańska, *Psychologia pracy. Podstawowe pojęcia i zagadnienia*, Warszawa 2008.

⁵⁷⁵ L. Walther, *Psychologia pracy*, „KP”1932, t. III, s. 145-204.

⁵⁷⁶ Tenże, *Poradnictwo zawodowe dla zawodów wolnych i jego podstawy psychologiczne*, „KP”1932, t. V, s. 145-204.

⁵⁷⁷ M. Sekreta, *Über die psychische Einstellung der Volksschule ihrer zum Lehrerberuf* (O psychicznym ustosunkowaniu się nauczycieli szkół powszechnych do nauczycielskiego zawodu), „KP”1937, t. IX, s. 447-451.

nie mieszczą się w obszarze klasycznie rozumianej psychopatologii. Bada wpływ czynników psychologicznych na powstawanie i przebieg chorób zarówno psychicznych, jak i somatycznych, a także wpływ choroby na stan psychologiczny. W kręgu jej zainteresowania znajdują się sposoby wykorzystania wiedzy psychologicznej w celu usprawniania przebiegu leczenia oraz poradnictwo i pomoc osobom zdrowym lub chorym⁵⁷⁸.

Do analizowanej kategorii zostały przyporządkowane artykuły często powiązane z zaburzeniami osobowości i zachowania. Przykładem takiego tekstu jest *A Rochach blind anylasis of a compulsiveneurotic*, w którym została przedstawiona problematyka zaburzeńobjawiających się pod postacią nerwicy i natręctw⁵⁷⁹. Drugi artykuł wpisujący się w kanon analizowanej tematyki to *Analiza formalna i psychologiczna widzeń meskalinowych* Stefana Szumana. Meskalina⁵⁸⁰ pozwalała na sztuczne spotęgowanie oddzielnych funkcji ludzkiej psychiki. Autor zauważył, że badania nad jej działaniem znajdują się dopiero w początkowej fazie. Dlatego sam przyjął zastrzyk z meskaliną, aby móc doświadczyć osobiście konsekwencji jej działania. Publikacja zawierała rysunki i reprodukcje obrazów uzyskanych w czasie zatrucia meskalinowego przez Szumana, np. smoka, drzewa, las, klejnoty, morze, łódki. Trudność sprawiał mu opis doświadczanych zjawisk isamego procesu widzenia. Według Szumana analiza widziadeł meskalinowych lub/i widziadeł wyobraźni powinna opierać się na szczegółowym szkicu tego, co się widzi⁵⁸¹.

O podobnej tematyce widzeń i obrazów przeczytać można w artykule *Conditions for the appearance of hypnogogicvisions*, w którym Dybowski opisał cechy obrazu hipnagonicznego: kształt, możliwości obracania się dookoła własnej osi. Powstawanie obrazów odbywało się w określonych warunkach zewnętrznych, np. przy odpowiednim zaciemnieniu pokoju i zakrytych oczach⁵⁸².

Redaktor naczelny „Kwartalnika Psychologicznego” w artykule *Good luck letters. A contributions to the psychology of magical thinking* zaznaczył, że od zakończenia pierwszej wojny krążyły po Polsce tzw. łańcuchy szczęścia. Polegały na konieczności przepisywania ich zalecaną liczbę razy, a następnie rozsyłaniu znajomym lub pozostawianiu w miejscach publicznych. Wypełnienie zawartych w nich żądań miało przynieść

⁵⁷⁸ Zob. szerzej L. Cierpiałkowska, H. Sęk, *Psychologia kliniczna*, Warszawa 2016.

⁵⁷⁹ Z. Piotrowski, *A Rochach blind anylasis of a compulsiveneurotic* (Ślepa analiza Roschachowa neurotyka z natręctwami), „KP”1939, t. XI, s. 231-265.

⁵⁸⁰ Meskalina to związek chemiczny o właściwościach halucynogennych. Występuje naturalnie m.in. w kaktusach. Zob. J. Mrzigod, J. Nowakowski, *Podręczny słownik chemiczny*, Katowice 2004, s. 239.

⁵⁸¹ S. Szuman, *Analiza formalna i psychologiczna widzeń meskalinowych*, „KP”1930, t. I, s. 156-261.

⁵⁸² M. Dybowski, *Conditions for the appearance of hypnogogic visions* (Warunki powstawania obrazów hipnagonicznych), „KP”1939, t. XI, s. 68-95.

szczęście, natomiast przerwanie łańcucha było równoznaczne z groźnymi następstwami, takimi jak śmierć bliskich czy utrata majątku. Błachowski na podstawie badań ankietowych zebrał dane dotyczące motywacji do kontynuowania lub przerywania łańcuchów. Pierwszą grupę stanowiły osoby, które wierzyły w magiczny wpływ łańcuchów, u nich występowały liczne zjawiska magicznego myślenia. Drugą grupę tworzyły osoby, wśród których nie występowały żadne magiczne wierzenia i praktyki. Osoby te, uległy chwilowej sugestii, wywołanej zdecydowanym nakazem łańcuchów⁵⁸³.

W studium *Eidetische Bilder Und Halluzinationen* autorka scharakteryzowała ejdetyzm⁵⁸⁴ jako ewolucyjną teorię w rozwoju psychicznym. Halina Jankowska wskazała na duży odsetek ejdetyków wśród dzieci w wieku 6-7 lat. W rozprawie w sposób ponadczasowy została przedstawiona problematyka występowania omamów w stanach regresji psychicznej⁵⁸⁵. Zawadzki w publikacji *O roli abstrakcji i układów spoistych w myśleniu* opisał tendencję, według której procesy myślowe upodabniały się do procesów spostrzegania. Scharakteryzował również działanie fizjologicznych i fizykalnych praw strukturalnych. Zawadzki w tekście doszedł do wniosku, że to nie tyle spostrzeganie rządzi myśleniem, ile myślenie spostrzeganiem i wyobrażeniem wizualnym⁵⁸⁶.

Ostatnie dwa artykuły zaklasyfikowane go psychologii klinicznej/anormalnej powstały w wyniku przeprowadzonych badań eksperymentalnych. W pierwszym *Przyczynek do psychologii uczuć estetycznych* analiza uzyskanych wypowiedzi pozwoliła na wyróżnienie sześciu reakcji estetycznych i wyszczególnieniu wśród nich sześciu odrębnych typów odbiorców uczuć estetycznych⁵⁸⁷. Drugi tekst *Zur Psychologie der Zahleneindrücke* eksponował możliwości wyobraźni ludzkiej związane z rozumowaniem liczbowym. Autor zwrócił uwagę na to, że wpływ charakteru ma znaczenie przy wybieraniu liczb parzystych i nieparzystych. Uzyskane przez niego wnioski nabierały praktycznego znaczenia w stosunkach społecznych, np. kupieckich⁵⁸⁸.

W publikacjach zakwalifikowanych do bieżącej kategorii pojawiły się ponadczasowe wnioski powiązane z zaburzeniami zachowania i emocji, często prowadzące do za-

⁵⁸³ S. Błachowski, *Good luck letters. A contributions to the psychology of magical thinking* (Łańcuchy szczęścia. Przyczynek do psychologii myślenia magicznego), „KP”1939, t. XI, s. 170-189.

⁵⁸⁴ Ejdetyzm jest nietypową, wyjątkową formą widzenia. Widzenie ejdetyczne określa się jako widzenie obrazów pod powiekami w czasie ruchów oczu. Zob. szerzej P. G. Zimbardo, J. R. Gerrig, *Psychologia i życie*, Warszawa 2012.

⁵⁸⁵ H. Jankowska, *Eidetische Bilder und Halluzinationen* (Ejdetyzm a omamy), „KP”1935, t. XI, s. 189-231.

⁵⁸⁶ B. Zawadzki, *O roli abstrakcji i układów spoistych w myśleniu*, „KP”1939, t. VII, s. 589-612.

⁵⁸⁷ H. Sosińska, *Przyczynek do psychologii uczuć estetycznych*, „KP”1935, t. VII, s. 489-502.

⁵⁸⁸ T. Schjelderup-Ebbe, *Zur Psychologie der Zahleneindrücke* (Przyczynek do psychologii wyobrażeń liczbowych), „KP”1930, t. I, s. 365-381.

chowań kompulsywnych, a także spostrzeżenia przydatne w relacjach interpersonalnych.

3.9. Teorie i koncepcje

Ze względu na zakres tematyczny badanego periodyku w dziale wyróżniono 21 jednostek tematycznych podzielonych na 3 kategorie, co stanowi 18% całości analizowanego materiału. Przedstawiono je w tabeli numer 12 oraz na wykresie numer 18. Wszystkie kategorie przeanalizowano w oparciu o paradygmat psychoanalityczny. Zastosowanie modelu psychoanalitycznego wiązało się z koncentracją na doniosłości i głębi przeżyć psychicznych oraz nurtów psychologicznych z nimi powiązanych, widocznych w relacjach interpersonalnych⁵⁸⁹.

Dział rozpoczyna kategoria historia myśli psychologicznej, nawiązująca do początków powstania psychologii. Na przestrzeni setek lat powstały ważne koncepcje psychologiczne, których problematyka podejmowana i aktualizowana była przez autorów „Kwartalnika Psychologicznego”. Ostatnim analizowanym zagadnieniem jest psychoanaliza, zainicjowana przez Zygmunta Freuda⁵⁹⁰.

Tabela 12. Liczba jednostek przyporządkowanych w dziale teorie i koncepcje

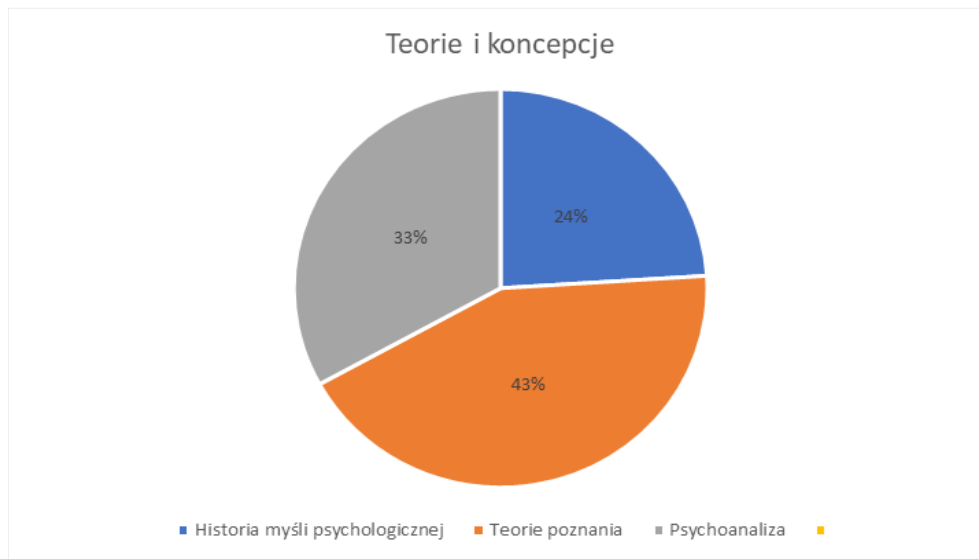
Kategoria	Paradygmat	Liczba jednostek	Wartość procentowa
Historia myśli psychologicznej	psychoanalityczny	5	24%
Teorie poznania	psychoanalityczny	9	43%
Psychoanaliza	psychoanalityczny	7	33%

Źródło: opracowanie własne na podstawie zgromadzonego materiału badawczego

⁵⁸⁹ A. Barabasz, *Paradygmat psychoanalityczny...*, dz. cyt., s. 917-921.

⁵⁹⁰ R. Stachowski, B. Dobroczyński, *Historia psychologii od Wundta...*, dz. cyt., s. 100-101.

Wykres 14. Wartość procentowa kategorii przyporządkowanych do działu teorie i koncepcje

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabeli 12

W dziale teorie i koncepcje wyodrębniono 3 kategorie. Pierwsza: historia myśli psychologicznej liczyła 5 jednostek klasyfikacyjnych, co stanowiło 24% treści w ramach tego działu. Kategoria druga: teorie poznania była najliczniejsza, w jej skład wchodziło 9 jednostek, co dawało 43% treści omawianego działu. Trzecia kategoria to psychoanaliza, która liczyła 7 jednostek klasyfikacyjnych, co przekładało się na wynik 33%.

3.9.1. Historia myśli psychologicznej

Historia myśli psychologicznej w szerokim kontekście ujmuje dzieje całej psychologii. Myśl psychologiczna zawierała się w praktykach wychowania, praktykach religijnych, a także w wielu koncepcjach, stąd jej żywe związki z filozofią, teologią, pedagogiką i fizjologią⁵⁹¹.

W przeprowadzonej analizie historia myśli psychologicznej stanowi średniej wielkości grupę, przyporządkowano do niej 5 jednostek, co stanowi 24% analizowanego materiału w tym dziale.

W periodyku znalazły się artykuły, które poprzez podejmowaną problematykę związaną z historią myśli psychologicznej wpisują się w powyższy kanon. Należy do nich rozprawa *Rozumienie i wyjaśnienie w doktrynach Diltheya i Sprangera*, w której autorka podkreśla konieczność znajomości najnowszej literatury psychologicznej ze

⁵⁹¹ Tamże.

względu na jej ważny aspekt historyczny. W publikacji znalazły się uwagi nawiązujące do psychologii tradycyjnej⁵⁹².

W swoich publikacjach *Interbehaviorism, social psychology, and sociology* oraz *Interbehavioral psychology and scientific operations*⁵⁹³ Jacob Robert Kantor zawarł porównanie psychologii społecznej do socjologii rozumianej jako nauka zajmująca się miejscem człowieka w organizacji społecznej, zaś społeczne zjawiska były ważne z punktu widzenia psychologii, gdyż w ich otoczeniu znajdowała się większość bodźców i teren ich oddziaływania⁵⁹⁴. W publikacji *Zur Kulturgeschichte der Psychotechnik* przedstawiona została ewolucja psychotechniki, która następowała od starożytności do XIX wieku. W tym czasie scharakteryzowano jej poszczególne rodzaje: psychotechnikę niewolników, psychotechnikę dworską oraz psychotechnikę walki o władzę⁵⁹⁵. Opracowanie Pała Ranschburga *Reflexologie und Psychologie* to artykuł, w którym autor przedstawił poglądy na temat refleksologii i mechaniki mózgu. Według niego poprzez refleksologię⁵⁹⁶ próbowano usunąć naukę o ludzkiej psychice z rzędu nauk. W miejsce psychiki wprowadzała kompleks nabytych, warunkowych odruchów, wywoływanych przez bodźce zewnętrzne. To, co duchowe, umysłowe, świadome, subiektywne, autor przedstawił jako złudne i nienaukowe⁵⁹⁷.

3.9.2. Teorie poznania

Na tle innych kategorii z analizowanego działu teorie poznania stanowiły liczną grupę, przyporządkowano tu 9 jednostek, co stanowi 43% materiału zakwalifikowanego do działu teorii i koncepcji.

Przedmiotem teorii poznania było poznaniec człowieka. W procesie poznania obok samych aktów poznawczych, ich treści i rezultatów wyróżniało się przedmiot poznania. Do owego obiektu poznania odnoszono rzeczy, zjawiska, zdarzenia określonego fragmentu rzeczywistości oraz podmiot poznający, którym mógł być człowiek, umysł ludz-

⁵⁹² D. Szejtberg (J. Kotarbińska), *Rozumienie i wyjaśnienie w doktrynach Diltheya i Sprangera*, „KP”1935, t. VII, s. 504-519.

⁵⁹³ J. Kantor, *Interbehaviorism, social psychology, and sociology* (Interbehawioryzm, psychologia społeczna i socjologia), „KP” 1937, t. IX, s. 1-26.

⁵⁹⁴ Tenże, *Interbehavioral psychology and scientific operations* (Interbehawiorystyczna psychologia i naukowe operacje), „KP”1939, t. XI, s. 1-26.

⁵⁹⁵ W. Eliasberg, *Zur Kulturgeschichte der Psychotechnik* (Z dziejów psychotechniki na tle kultury), „KP”1936, t. VIII, s. 89-111.

⁵⁹⁶ Refleksologia to kierunek, który scalał elementy psychologii, anatomii, neurologii, psychiatrii. Propagował badanie odruchów. Pomysłodawcami poglądu byli Iwan Pawłow i Władimir Bechterew. Zob. rozdział 1.2. *Rozwój czasopism psychologicznych na świecie*.

⁵⁹⁷ P. Ranschburg, *Reflexologie und Psychologie* (Refleksologia i psychologia), „KP”1932, t. III, s. 257-325.

ki, świadomość w różnych jej formach. Proces poznania był badany i rozpatrywany w różnych aspektach przez wiele dyscyplin naukowych, m.in. fizjologię, neurologię i psychologię⁵⁹⁸.

Przedstawioną tematykę w piśmie można znaleźć w tekstach Mieczysława Dybowskiego *How types of willchange*⁵⁹⁹ oraz *The investigation of energetic resolutions*⁶⁰⁰. W pierwszym artykule autor wskazał metodę badawczą, której użył w celu poznania typów woli. Była to obserwacja systematyczna przy pomocy pytań otwartych z bardzo obszernego kwestionariusza. Rezultatem badań było wyodrębnienie ośmiu cech procesu woli: liczba wahań, czas, wysiłek, uczucie, przeżycia aktualne, formy procesu, przedstawienia, formy wykonania⁶⁰¹. Druga publikacja uwagę czytelnika koncentrowała na energicznym wysiłku aktu woli, zawartym w postanowieniu, który był przedmiotem badania wielu psychologów ze względu na swoją skuteczność⁶⁰².

Większość rozpraw w tej kategorii wiązała się z poznaniem zmysłowym. Zaliczał się tu artykuł *Die Bedeutung der Lagebeiräum lichen Gebilden*. Autor Andreas Angyal rozwinął zagadnienie przestrzennej orientacji ludzi i zwierząt, tzw. zjawiska złudzeń orientacyjnych. Dokonał rozróżnienia pojęć miejsca i położenia przestrzennego. Temat wchodził w zakres psychologii przestrzeni⁶⁰³.

W artykule Konińskiego *Beitrag zur Kenntuis der entoptischen Erscheinungen* znalazły się informacje na tematsubiektywnych zjawisk optycznych. Można je spostrzegać przy zamkniętych powiekach i pełnej w odróżnieniu od widzeń sennych świadomości⁶⁰⁴. Karol Koniński podkreślił, że wiedzę na ten temat zawdzięcza dawnym badaniom Purkiniego⁶⁰⁵. Autor do tej problematyki nawiązywał także w innej omawianej w ramach wspomnianej kategorii publikacji *O zjawisku Purkinjego*. Zjawisko Purkiniego zachodzi przy zmierzchu naturalnym, kiedy tarcza słoneczna jest słabo oświetlona lub niewidoczna. Według Władysława Kowalskiego polegało na tym, że o zmroku czerwien stawała się ciemna i słabo widoczna, a błękit jaśniał, odwrotnie niż w ciągu dnia,

⁵⁹⁸ Hasło: *teorie poznania*, [w:] *Encyklopedia PWN* (<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/poznanie;3961386.html>).

⁵⁹⁹ M. Dybowski, *How types of willchange* (Jak się zmieniają typy woli), „KP” 1931, t. II, s. 173-206.

⁶⁰⁰ Tenże, *The investigation of energetic resolutions* (Badanie energicznych postanowień), „KP” 1938, t. X, s. 9-28.

⁶⁰¹ Tenże, *How types of will change*, dz. cyt.

⁶⁰² Tenże, *The investigation of energetic resolutions*, dz. cyt.

⁶⁰³ A. Angyal, *Die Bedeutung der Lage bei räumlichen Gebilden* (Znaczenie położenia przestrzennych układów), „KP” 1932, t. III, s. 325-363.

⁶⁰⁴ K. Koniński, *Beitrag zur Kenntuisder entoptischen Erscheinungen* (Przyczynek do wiedzy o zjawiskach entoptycznych), „KP” 1934, t. V, s. 337-383.

⁶⁰⁵ Jan Evangelista Purkyně był pionierem w dziedzinie fizjologii eksperymentalnej. Zob. W. Kowalski, *O zjawisku Purkinjego*, „KP” 1935, t. VII, s. 301-310.

kiedy to czerwień wydawała się znacznie jaśniejsza od błękitu. Zwykle wraz z jasnością zmieniało się również nasycenie kolorów. Wszystkie inne zjawiska zachodzące np. w sztucznej ciemni, choćby były bardzo podobne, nie zostały objęte tą nazwą. Dla odróżnienia nazywano je zjawiskami niby-Purkiniego⁶⁰⁶.

Z kolei w monografii *Z psychologii przeżyć węchowych* autor prezentował ówczesny stan badań nad psychologią woni. Najważniejszym zagadnieniem z jej zakresu była klasyfikacja zapachów oraz hierarchia progów podniet dla wrażeń węchowych⁶⁰⁷.

W przeciwieństwie do sztuk plastycznych przeżycia estetyczne w muzyce rzadko można było spotkać w dotychczasowej literaturze przedmiotów specjalistycznych i badaniach naukowych. Tym bardziej cenna okazała się publikacja Stefanii Łobaszewskiej *Z psychologii przeżycia muzycznego*. Najważniejszym zagadnieniem estetyki muzycznej było zrozumienie przedmiotu i treści dzieła muzycznego. Według autorki spektakle stanowiły bezpośrednią podstawę dla przeżyć psychologicznych, uczuć wyrażonych i przeżywanych przy muzyce. Zjawisko to było ważne i korzystne głównie z praktycznej strony⁶⁰⁸.

Artykuł wiązany z percepcją słuchową *Zależności między właściwościami fizycznymi dźwięku a jego słyszalnością, ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień muzycznych* wpisuje się w kanon poznania zmysłowego. Dźwięk jest zjawiskiem fizycznym, które działając na ucho ludzkie, daje się odczuć. Aby jednak dźwięk dał się odczuć, usłyszeć, muszą być spełnione określone parametry znajdujące się w pewnych liczbowych granicach, zależnych od własności zmysłu słuchu. Marek Kwiek określił, że granica słyszalności oznaczała najniższą częstotliwość słyszalną przy danym ciśnieniu głosu. Słowo „próg” słyszalności oznaczało najmniejszą intensywność słyszalną dla danej częstotliwości⁶⁰⁹.

W *Metodzie badania dyspozycji złożonych* autor rozwinął zagadnienie struktury dyspozycji złożonych. W ciągu życia człowiek wykonuje różne czynności fizyczne i psychiczne – od bardzo prostych, np. uderzanie młotkiem, po skomplikowane, np. pisanie prac naukowych. Stąd problematyka badania dyspozycji była doniosła, uwzględniając ówczesny stan psychotechniki⁶¹⁰.

⁶⁰⁶ Tamże.

⁶⁰⁷ E. Gemblewicz, *Z psychologii przeżyć węchowych*, „KP”1935, t. VII, s. 187-242.

⁶⁰⁸ S. Łobaszewska, *Z psychologii przeżycia muzycznego*, „KP”1937, t. IX, s. 42-56.

⁶⁰⁹ M. Kwiek, *Zależności między właściwościami fizycznymi dźwięku a jego słyszalnością, ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień muzycznych*, „KP”1938, t. X, s. 59-103.

⁶¹⁰ T. Tomaszewski, *Metoda badania dyspozycji złożonych*, „KP”1939, t. XII, s. 1-57.

Artykuły zaklasyfikowane do bieżącej kategorii stanowiły liczną grupę. W publikacjach pojawiały się nawiązania do różnych form i odczuć poznania zmysłowego.

3.9.3. Psychoanaliza

Psychoanaliza stanowi liczną grupę w sekcji teorie i koncepcje. Przyporządkowano do niej 7 jednostek, co przełożyło się na 33% materiału zakwalifikowanego do działu teorie i koncepcje. Psychoanaliza, często porównywana do psychologii głębi, zakłada istnienie obszarów psychiki, które nie są dostępne dla świadomości. Od klasycznej psychologii różni się założeniem istnienia sfery psychiki zwanej nieświadomością, charakteryzującej się tym, że procesy tam przebiegające nie są dostępne świadomej refleksji danej osoby. W nieświadomości zgromadzone są bodźce popędowe, których realizacja jest w konflikcie z normami moralnymi danej osoby. Popędy te, mimo że odebrano im bezpośrednią możliwość realizacji, są jednak ciągle aktywne i próbują ujawnić się poprzez tworzenie pewnych tworów zastępczych, takich jak czynności pomyłkowe, marzenia senne, objawy nerwicowe itd.⁶¹¹

Do tej kategorii zaklasyfikowano artykuł Romana Markuszewicza *Rewizja podstawowego pojęcia freudyizmu*, który bezpośrednio odnosi się do twórcy psychoanalizy Zygmunta Freuda. Autor opisał konflikt psychiczny, chorobotwórczy, w odniesieniu do teorii i praktyki psychoanalitycznej. Konflikt chorobotwórczy to konflikt wywodzący się z psychonerwicy. W leczeniu psychoanalitycznym pojęcie to odgrywało rolę mechanizmu fundamentalnego, do którego specjalista sprowadzał wszelkie psychiczne konflikty pacjenta. Jedna część osobowości reprezentowała pewne pragnienia, inna im się opierała i je odpierała. Były to częste zjawiska psychiczne towarzyszące życiu każdego człowieka⁶¹².

Podobny tematycznie jest artykuł *Přispěvek k introspektivněanalitickému popisu instinktivního procesu*, w którym autor zwrócił uwagę na istnienie rzeczywistości biologicznej, zwanej popędem albo instynktem. Poglądy na tę rzeczywistość stały się rozbieżne z chwilą, w której zaczynało się ją interpretować. Nasuwały się dwa aspekty: subiektywny, oparty na introspekcji, wyznaczany przez charakter podmiotu, jakim była rzeczywistość psychiczna; drugi aspekt, obiektywny, charakteryzujący się dokładnością, ścisłością i podobny do nauk przyrodniczych⁶¹³.

⁶¹¹ R. Stachowski, B. Dobroczyński, *Historia psychologii od Wundta...*, dz. cyt., s. 96-103.

⁶¹² R. Markuszewicz, *Rewizja podstawowego pojęcia freudyizmu*, „KP” 1936, t. VIII, s. 357-395.

⁶¹³ L. Kempny, *Přispěvek k introspektivněanalitickému popisu instinktivního procesu* (Przyczynek do introspekcyjno-analitycznego opisu przebiegu instynktownego), „KP” 1933, t. IV, s. 33-41.

Nawiązanie do psychoanalizy widoczne jest już w tytule pracy Heny Hersztejn-Korzeniowej *O najwcześniejszych wspomnieniach z dzieciństwa*. Celem rozprawy było wyjaśnienie kilku zagadnień pojawiających się bezpośrednio na podstawie analizy najwcześniejszych wspomnień z dzieciństwa. W związku z przedmiotem wspomnień z dzieciństwa osoby dorosłe miały najczęściej wzrokowe wyobrażenia odtwórcze⁶¹⁴.

Publikacja Estery Markinówny *Psychologia dążenia do mocy* stanowiła próbę ustalenia naczelnej tendencji, kierującej życiem psychicznym, która wiązała się z osiągnięciem sukcesu oraz poczuciem dużej wartości. Poczucie mocy występowało zawsze wtedy, gdy jednostka odczuwała własne wywyższanie się i było stanem pozytywnym, dyspozycją o bardzo doniosłym znaczeniu⁶¹⁵.

W rozprawie Mieczysława Kreutza *Zarys ramowej teorii woli* ukazana została różnorodność poglądów w kwestii rozumienia pojęcia aktu woli, powiązanego ze sferą uczuć i afektów⁶¹⁶. Artykuły Mieczysława Dybowskiego *Comment farmer la volonté*⁶¹⁷ i *Resolution and its role in activity*⁶¹⁸ wpisywały się w kanon psychoanalizy ze względu na zakorzenienie ich konstruktów w głębokich sferach świadomości i nieświadomości.

Niewątpliwie czasopismo „Kwartalnik Psychologiczny” poświęcony problematyce psychologicznej jest przykładem pisma rozwijającego naukową myśl psychologiczną oraz wzbogacającym rozwój psychologii na gruncie polskim i międzynarodowym.

⁶¹⁴ H. Hersztejn-Korzeniowa, *O najwcześniejszych wspomnieniach z dzieciństwa*, „KP” 1935, t. VII, s. 243-274.

⁶¹⁵ E. Markinówna, *Psychologia dążenia do mocy*, „KP” 1935, t. VII, s. 329-340.

⁶¹⁶ M. Kreutz, *Zarys ramowej teorii woli*, „KP” 1935, t. VI, s. 315-351.

⁶¹⁷ M. Dybowski, *Comment farmer la volonté* (Jak formować wolę), „KP” 1936, t. VIII, s. 63-89.

⁶¹⁸ Tenże, *Resolution and its role in activity* (O postanowieniu jego roli w działaniu), „KP” 1936, t. VIII, s. 337-357.

Rozdział 4. Analiza ilościowa – streszczenia, sprawozdania, polemiki, komunikaty, zjazdy, wspomnienia pośmiertne

4.1. Wstęp

Kolejny etap związany z pracą nad niniejszym rozdziałem ukierunkowany był na poznanie informacji dotyczących zawartości tematycznej poszczególnych działów: rozpraw, ich streszczeń publikowanych w poszczególnych językach, sprawozdań z książek, polemik, komunikatów, informacji o zjazdach i wspomnień pośmiertnych. W tej analizie wykorzystano 12 tomów periodyku z okresu międzywojennego. Wyniki zawarte zostały w tabelach i opisane.

Jak już wcześniej wspomniano, przez cały okres funkcjonowania „Kwartalnik” nie uległ znaczącym przekształceniom zarówno pod względem merytorycznym, jak i wizualnym. W nielicznych rozprawach pojawiały się rysunki lub wykresy i tabele mające pomóc czytelnikowi w poprawnym zrozumieniu treści rozpraw naukowych. Czasopismo w swojej strukturze posiadało kilka wyodrębnionych działów: dział rozpraw, dział streszczeń rozpraw, dział sprawozdań z książek, przegląd czasopism, polemiki, komunikaty, zjazdy oraz dział poświęcony wspomnieniom pośmiertnym naukowców. Należy zaznaczyć, że niektóre z działów miały efemeryczny charakter i pojawiały się zaledwie w kilku tomach i wbrew początkowym założeniom nie ukazywały się regularnie.

4.2. Analiza językowa – rozprawy i streszczenia rozpraw

W strukturze „Kwartalnika Psychologicznego” dział stały stanowiły rozprawy naukowe. Były one publikowane w różnych językach. Najliczniej występowały w języku polskim, w sumie 68, co stanowiło ponad połowę (58,6%) wszystkich rozpraw. Artykułów naukowych w języku polskim zabrakło tylko w tomie XI. Zamieszczone w nim dysertacje ukazały się w językach angielskim, francuskim i niemieckim. Natomiast tom VII składał się wyłącznie z rozpraw polskojęzycznych.

W okresie ukazywania się „Kwartalnika Psychologicznego” w języku angielskim zamieszczono 19 rozpraw, co daje 16,4% całości analizowanego materiału. Artykuły w języku angielskim pojawiły się we wszystkich tomach z wyjątkiem VII i XII. Naj-

więcej publikacji angielskojęzycznych – 7 pojawiło się w tomie XI. W języku niemieckim wydrukowano 16 rozpraw, co przekłada się na 13,7% wszystkich artykułów naukowych. Brak dysertacji w tym języku w tomach IV, VII, IX, X i XII. Tom III i V zawierał po 3 rozprawy niemieckojęzyczne. W języku francuskim wydrukowano ich 11, co daje wynik 9,5% w skali całości. Brak rozpraw francuskojęzycznych dostrzec można w tomach II, V, VII, X i XII. W „Kwartalniku” znalazły się pojedyncze dysertacje pisane w języku norweskim w tomie II i słoweńskim w tomie IV. Każda z nich stanowiła 0,9% całości analizowanych treści.

Tabela 13. Rozprawy – językowa analiza pod względem ilości w poszczególnych tomach

Tom	Język polski	Język angielski	Język francuski	Język niemiecki	Język norweski	Język słoweński	Ogółem
I	5	1	3	2			11
II	3	1		2	1		7
III	7	1	1	3			12
IV	3	1	1			1	6
V	8	2		3			13
VI	3	1	1	2			7
VII	20						20
VIII	6	2	1	2			11
IX	7	2	1				10
X	5	1					6
XI		7	3	2			12
XII	1						1
Suma	68 (58,6%)	19 (16,3%)	11 (9,5%)	16 (13,8%)	1 (0,9%)	1(0,9%)	116

Źródło: opracowanie własne na podstawie zgromadzonego materiału badawczego

W tomie I najliczniejszą grupę stanowiły rozprawy drukowane w języku polskim, którego użyto w pięciu przypadkach (45,5%). Wykorzystano również języki obce. Trzy rozprawy wydano w języku francuskim (27,3%), a dwie w niemieckim (18,2%). W tomie II zastosowano język polski w trzech dysertacjach (43%), język niemiecki w dwóch (28,6%) oraz po jednej w języku angielskim (14,2%) i norweskim (14,2%). Język norweski w „Kwartalniku” użyty został wyłącznie w przypadku tej właśnie rozprawy. W tomie III w artykułach naukowych dominował język polski siedmiokrotnie (58,4%), język niemiecki trzykrotnie (25%) oraz jednorazowo język angielski (8,3%) i francuski (8,3%). Tom IV to trzy dysertacje w języku polskim (50,2%) oraz po jednej w językach angielskim (16,6%), francuskim (16,6%) i słoweńskim (16,6%). Język słoweński podobnie jak norweski został zastosowany w rozprawie tylko w tym przypadku. W tomie V widoczna jest dominacja języka polskiego w ośmiu przypadkach (61,5%) oraz języka

niemieckiego zastosowanego w trzech artykułach (23,1%) i angielskiego w dwóch (15,4%). W druku tomu VI trzy rozprawy wydano w języku polskim (43%), dwie w języku niemieckim (28,4%) oraz po jednej w językach angielskim (14,3%) i francuskim (14,3%). W tomie VII wszystkie rozprawy w liczbie 20 były wydane w języku polskim (100%). W tomie VIII przeważały artykuły publikowane w języku polskim, których było sześć (54,5%) oraz *ex aequo* po dwie rozprawy w języku angielskim (18,2%) i niemieckim (18,2%). Jedna publikacja ukazała się w języku francuskim (9,1%). W rozprawach naukowych tomu IX widoczna jest dominacja języka polskiego zastosowanego w siedmiu pracach (70%). Języka angielskiego użyto dwukrotnie (20%) i jeden raz język francuski (10%). W tomie X dominował język polski w pięciu artykułach (83,4%). Jedna rozprawa wydana została w języku angielskim (16,6%). W tomie XI siedem publikowanych dysertacji było w języku angielskim (58,3%), trzy w języku francuskim (25%) i dwie w języku niemieckim (16,7%). W ostatnim zeszycie przedwojennego XII tomu wydano wyłącznie jedną rozprawę w języku polskim (100%).

Łącznie we wszystkich tomach „Kwartalnika Psychologicznego” opublikowano 116 rozpraw. Jak już wspomniano, najczęściej drukowane były w języku polskim – w liczbie 68, co stanowiło 58,6% wszystkich rozpraw ukazujących się w „Kwartalniku Psychologicznym”. W języku angielskim wydano 19 rozpraw, co daje wynik 16,3%. Po niemiecku ukazało się 16 dysertacji, co przekłada się na wynik 13,8% wszystkich dysertacji opublikowanych w piśmie. Po francusku wydano 11 artykułów, co stanowi 9,5% w odniesieniu do całości analizowanego materiału. W języku norweskim i słoweńskim wydano po jednej rozprawie, co stanowiło dla każdej wartość 0,9%.

Drugim działem stałym były streszczenia rozpraw drukowane we wszystkich przedwojennych tomach. Publikowane były w różnych językach, najczęściej jednak w języku polskim (49). Tom VII, w którym wszystkie rozprawy naukowe były polskojęzyczne, streszczenia ukazywały się w innych językach, głównie w niemieckim i francuskim. Tom XI zawierał aż 12 streszczeń w języku polskim. Brak streszczeń w tym języku w tomie XII.

Streszczenia w języku francuskim publikowane były w liczbie 18. Najwięcej – w sumie sześciokrotnie – wystąpiło w tomie VII. W tomie VI i XII wydrukowano po jednym streszczeniu. Brak streszczeń po francusku odnotowano w tomie XI. Streszczenia niemieckojęzyczne wystąpiły najliczniej w tomie VII (11). Natomiast ich brak odnotowano w tomie X, XI i XII. Streszczenie drukowane w języku angielskim najliczniejsze (3) znaleźć można w tomie VII. Ich brak objął tomy VI, X, XI i XII.

Tabela 14. Streszczenia rozpraw – językowa analiza pod względem liczby w poszczególnych tomach

Tom	Język polski	Język angielski	Język francuski	Język niemiecki	Ogółem
I	6		4	1	11
II	4		1	2	7
III	6		2	4	12
IV	4		1	2	7
V	5	1	5	2	13
VI	4		1	2	7
VII		3	6	11	20
VIII	5	2	2	2	11
IX	3	1	4	2	10
X			3	1	4
XI	12				12
XII			1		1
Suma	49 (43%)	7 (6%)	30 (26%)	29 (25%)	115

Źródło: opracowanie własne na podstawie zgromadzonego materiału badawczego

Powyższa tabela (numer 14) prezentuje analizę językową w streszczeniach rozpraw, ukazujących się w poszczególnych tomach „Kwartalnika Psychologicznego”.

W tomie I użyto języka polskiego w sześciu streszczeniach (54,5%), francuskiego w czterech streszczeniach (36,4%) oraz niemieckiego w jednym (9,1%). W tomie II użyto języka polskiego w czterech streszczeniach (57%), francuskiego w jednym (14%) oraz niemieckiego w dwóch (29%). W tomie III użyto języka polskiego w sześciu streszczeniach (57%), francuskiego w dwóch (16,6%) oraz niemieckiego w czterech (33,4%). W tomie IV użyto języka polskiego w czterech streszczeniach (57%), francuskiego w jednym (14,5%) oraz niemieckiego w dwóch (28,5%). W tomie V użyto języka polskiego w pięciu streszczeniach (38,5%), angielskiego w jednym (7,7%), francuskiego w pięciu (38,5%) oraz niemieckiego w dwóch (15,3%). W tomie VI użyto języka polskiego w czterech streszczeniach (57,2%), niemieckiego w dwóch (28,5%) i francuskiego w jednym (14,3%). W tomie VII przeważały streszczenia publikowane w niemieckim w sumie jedenaście (55%), francuskim sześć (30%) i angielskim trzy (15%). W VIII tomie zastosowano w streszczeniach język polski pięciokrotnie (45,4%), dwukrotnie angielski (18,2%), francuski (18,2%) oraz niemiecki (18,2%). W tomie IX w publikacjach streszczeń użyto języka polskiego trzykrotnie (30%), francuskiego czterokrotnie (40%), niemieckiego dwukrotnie (20%) i angielskiego w jednym przypadku (10%).

Tom X zawierał rozprawę autorstwa Stefana Błachowskiego *Kazimierz Twardowski*⁶¹⁹, która jako jedyna w okresie dekady ukazywania się periodyknie zawierała streszczenia. Z tego powodu liczba rozpraw (116) nie jest równoważna liczbie streszczeń rozpraw (115). Tom zawierał trzy streszczenia w języku francuskim (75%) i jedno w języku niemieckim (25%).

W XI tomie opublikowano 12 streszczeń w języku polskim (100%).

W ostatnim, XII tomie jeden artykuł naukowy przełożono z języka polskiego na język francuski.

Łącznie we wszystkich tomach „Kwartalnika Psychologicznego” opublikowano 115 streszczeń rozpraw. Najczęściej przekładane były na język polski – w sumie 49, co stanowi 43% wszystkich publikowanych tu streszczeń. Na język francuski przełożono 30 streszczeń, co daje wynik 26%. W języku niemieckim opublikowano 29 streszczeń, co stanowi 25%. Zaś w języku angielskim ukazało się tylko 7 streszczeń dysertacji, co przełożyło się na wynik 6% wszystkich streszczeń zamieszczonych w „Kwartalniku Psychologicznym” w okresie międzywojnia.

4.3. Sprawozdania z książek

Tabela 15. Tytuły i autorzy sprawozdań z książek w poszczególnych tomach

Tom	Autor	Tłumacz	Tytuł/tłumaczenie w j. polskim
I	Henri Piéron	Stefan Błachowski	<i>Psychologie experimentale (Psychologia eksperymentalna)</i>
	Pierre Janet	Stefan Borowiecki	<i>De l'angoisse a l'extase (Chęć wyłudzenia)</i>
	Oskar Liebeck	Stefan Szuman	<i>Das Unbekannte und die Angst (Niepewność i strach)</i>
	Alfred Adler	Stefan Szuman	<i>Die Technik der Individual psychologie I. Teil (Metoda psychologii indywidualnej. Część I)</i>
	Walter Baade	Adam Wiegner	<i>Allgemeine Einführung in das Gesamtgebiet der Psychologie (Ogólne wprowadzenie do wspólnego obszaru psychologii)</i>
	Georges Dwelshauvers	Stefan Błachowski	<i>Traité de Psychologie</i>
	Henri Piéron	Stefan Błachowski	<i>Le développement mental et l'intelligence (Nasz umysł i inteligencja)</i>
	Driesch Hans	Adam Wiegner	<i>Grund probleme der Psychologie (Podstawowe problemy psychologii)</i>
	Jakób Wojciechowski	Władysław Witwicki	<i>Życiorys własny robotnika</i>
	Janina Bortkiewiczówna	Stefan Błachowski	<i>Zastosowanie punktowania jako metody badania zmęczenia</i>
	E. Augier	Adam Wiegner	<i>Une psychologie objective est-elle possible? (Moż-</i>

⁶¹⁹ S. Błachowski, *Kazimierz Twardowski*, dz. cyt.

			<i>liwy cel psychologiczny)</i>
	Marcel Foucault	Stefan Błachowski	<i>Premièresleçons de psychologie expérimentale a l'usage des candidats au baccalauréat (Pierwsze lekcje psychologii eksperymentalnej dla maturzystów)</i>
	Bruno Petermann	Adam Wiegner	<i>Die Weitheimer-Koffka-Köhlersche Gestalt theorie und das Gestalt problem (Teoria Gestalt wg autorów: Weitheimer-Koffka-Kochler. Teoria postaci i problem gestalt)</i>
	Robert Saudek	Stefan Błachowski	<i>Expérimentale graphologie (Eksperyment grafologiczny)</i>
	R. W. Schulte	Stefan Błachowski	<i>Der Einfluss des Kaffees auf Körper und Geist (Wpływ kawy na ciało i ducha)</i>
II	Hugo Mauerhofer	Stefan Szuman	<i>Der schizoid-damonische Charakter (Postać schizoidalnodemoniczna)</i>
	Hermann Worch	Stefan Szuman	<i>Symbol und Erziehung (Symbol i edukacja)</i>
	Friedrich Seifert	Stefan Błachowski	<i>Die Wissenschaft vom Menschen in der Gegenwart (Nauka o człowieku w terażniejszości)</i>
	Leopold Blaustein	Adam Wiegner	<i>Przedstawienia imaginatywne</i>
	William McDougall	W. Lewandowski	<i>Psychologia grupy</i>
	Karol Mikulski	Stefan Błachowski	<i>Badania psychologiczne w szkole średniej</i>
	Stefan Baley	Marian Wachowski	<i>Psychologia wieku dojrzewania</i>
	Marja Grzegorzewska	Władysław Witwicki	<i>Psychologia niewidomych</i>
	Helena Radomska-Strzemecka	Adam Wiegner	<i>Monografia testu definicji</i>
	N. Ozjerecji	Stefan Błachowski	<i>Skala metryczna do badań zdolności ruchowych dzieci i młodzieży</i>
	Władysław Heinrich	Stefan Błachowski	<i>Les fonctions des capillairesen rapport avec la fixation de l'attention (Funkcjnaczyńwłosowatych w odniesieniu do skupiania uwagi)</i>
	Władysław Heinrich, T. Strzembosz	Stefan Błachowski	<i>Les fonctions des capillaires et la concentration de l'attention (Funkcjnaczyńwłosowatychi koncentracji uwagi)</i>
	Florjan Znaniński	Józef Chałasiński	<i>Miasto w świadomości jego obywateli</i>
	Jules Vaissière	Stefan Błachowski	<i>La theorie psychanalytique de Freud (W psychoanalizycznej teorii Freuda)</i>
III	Franciszka Baumgarten	Bronisław Biegeleisen	<i>Badanie uzdolnień zawodowych</i>
	Stanisław Studencki	Stefan Szuman	<i>Jak obserwować dzieci</i>
	Leopold Blaustein	Adam Wiegner	<i>Przedstawienia schematyczne i symboliczne</i>
	K. Kretschmer	Stefan Szuman	<i>Geniale Menschen (Pomysłowi ludzie)</i>
	Ch. Nicolle	Stefan Szuman	<i>Biologie de l'invention (Biologia i wynalazek)</i>
	Hans Prinzhorn	Bronisław Biegeleisen	<i>Charakterkunde der Gegenwart (Charakterystyka terażniejszości)</i>
	Hann Ruppert	Władysław Wachowski	<i>Aufbau der Welt des Jugendlichen (Budowanie świata nastolatka)</i>
	Rene Nihard	Stefan Błachowski	<i>La methode des tests (Metoda badania)</i>
	Ks. Paweł Siwek	Stefan Błachowski	<i>Konnorsreuth w świetle nauki i religii</i>

IV	Hans Henning	Stefan Błachowski	<i>Psychologie der Gegenwart (Psychologia terażniejszości)</i>
	Charlotte Buhler	Stefan Szuman	<i>Der menschliche Lebenslauf als psychologisches Problem (Ludzkie CV jako problem psychologiczny)</i>
	A. Kronfeld	Bronisław Biegeleisen	<i>Lehrbuch der Charakterkunde (Podręcznik postaci)</i>
	Oswald Kroh	Stefan Błachowski	<i>Die Psychologie des Grundschulkindes in ihrer Beziehung zur kindlichen Gesamtentwicklung (Psychologia dziecka w szkole podstawowej w związku z ogólnym rozwojem dziecka)</i>
	Walter Blumenfeld	Adam Wiegner	<i>Sinn und Unsinn (Poczucie sensu i nonsensu)</i>
	Robert Katz	Stefan Błachowski	<i>Das Erziehungssystem der Maria Montessori (System edukacyjny Marii Montessori)</i>
	Władysław Tatkiewicz	Stefan Błachowski	<i>Historia filozofji</i>
V	Carl Murchison	Stefan Błachowski	<i>Handbook of child Psychology</i>
	Franciszka Baumgarten	Stefan Błachowski	<i>Die Charaktereigenschaften</i>
	F. Felhorsa, S. Studencki	Bronisław Biegeleisen	<i>Plany i zamierzenia młodzieży o przyszłości</i>
	Zygmunt Mysłakowski	Józef Chałasiński	<i>Rodzina wiejska jako środowisko wychowawcze</i>
	Edmund Chodak	Marjan Wachowski	<i>Psychologia a nauka o wychowaniu</i>
	Kazimierz Dworak	Piotr Chojnacki	<i>Zarys psychologii empirycznej</i>
	Charles Hartshorne	Stefan Błachowski	<i>The philosophy and psychology of sensation</i>
	Rupprecht Matthaer	Adam Wiegner	<i>Das Gestalt problem</i>
	Wolfgang Köhler	Adam Wiegner	<i>Psychologische Probleme</i>
	Hildegard Kipp	Marjan Wachowski	<i>Die Unehelikeit. Ihre psychologische Situation und Problematik</i>
	Clifford R. Shaw	Józef Chałasiński	<i>The natural history of a different carrier</i>
	Clifford R. Shaw	Józef Chałasiński	<i>A study of the community the family and the gang in relation to delinquent behavior</i>
	VI	Walter Poppelreuter	Bronisław Biegeleisen
Bruno Petermann		Adam Wiegner	<i>Das Gestalt problem in der Psychologie</i>
Elliott Humphrey, Lucien Warner		Stefan Błachowski	<i>Working Dogs</i>
Pierre Janet		Stefan Błachowski	<i>Les debuts de l'intelligence</i>
K. Odenbach		Bronisław Biegeleisen	<i>Neue Versuche über Denktypen</i>
Marie Kaczyńska		Franciszka Baumgarten	<i>Succes scolaire et l'intelligence</i>
Bronisław Biegeleisen		Władysław Kowalski	<i>Metody statystyczne w psychologii</i>
Juraj Cecetka		Ludwik Jaxa-Bykowski	<i>Testowanie na školach a jehostatisticke praktikum</i>
S. Szuman, J. Pieter,		Henryk Ormian	<i>Psychologja światopoglądu młodzieży – Idealizm, Filozofja, Religja</i>

	H. Waryński		
	Tadeusz Witwicki	Leopold Blaustein	<i>O reprezentacji, czyli stosunku obrazu do przedmiotu odtworzonego</i>
	Jan Schwarzwald	Władysław Witwicki	<i>Podręczny atlas fizycznego i psychicznego rozwoju młodzieży</i>
VII	Brak	Brak	Brak
VIII	William Stern	Stefan Błachowski	<i>Allgemeine Psychologie auf personalistischer Grundlage</i>
	Egon Brunswik	Henryk Ormian	<i>Experimentelle Psychologie in Demonstrationen</i>
	Stefan Szuman, Stanisław Skowron	Ludwik Jaxa-Bykowski	<i>Organizm a życie psychiczne</i>
	Walter Ehrenstein	Zbigniew Jordan	<i>Grundlegende einer Ganzheitspsychologischen Typenlehre</i>
	Narziss Ach	Mieczysław Dybowski	<i>Analyse des Willens</i>
	Georges Dwelshauwers	Mieczysław Dybowski	<i>L'exercices de la volonte</i>
	Michał Friedlander	Bronisław Biegeleisen	<i>Testowanie i szacowanie inteligencji szkolnej</i>
	Stanisław Studencki	Władysław Kowalski	<i>Psychologja porównawcza narodów – Niemcy, Francuzi, Amerykanie, Ludy pierwotne</i>
	Ernst Speer	Aniela Meyer-Ginsbergowa	<i>Die Liebesfähigkeit. Kontaktpsychologie</i>
	Jules de la Vaisière	Stefan Błachowski	<i>La pudeur instinctive</i>
	Pierre Janet	Stefan Błachowski	<i>L'intelligence avant le langage</i>
	Richard Meili	Stefan Błachowski	<i>Psychologische Diagnostik</i>
	Walter Blumenfeld	Marjan Wachowski	<i>Jugendals Konfliktsituation</i>
	Mieczysław Kreutz	Zbigniew Jordan	<i>Technika metody introspekcyjnej</i>
IX	Stefan Baley	Stefan Błachowski	<i>Zarys psychologii w związku z rozwojem psychiki dziecka</i>
	Georges Dwelshauwers	Stefan Błachowski	<i>L'étude de la pensée (Badanie wygodne)</i>
	Stanisław Skowron	Wiktor Tomaszewski	<i>Hormony w psychofizycznym rozwoju człowieka</i>
	Halina Radlińska (red.)	Stefan Błachowski	<i>Spoleczne przyczyny powodzeń i niepowodzeń szkolnych</i>
	Leon Wytyczak	Zbigniew Jordan	<i>Analiza psychologiczna testu Ebbinghaus'a</i>
	Eugeniusz Piasecki	Stefan Błachowski	<i>Zarys teorii wychowania fizycznego</i>
	Johannes Lindworsky	Zbigniew Jordan	<i>Willensschule, Erfolgreiche Erziehung, Psychologie der Ascese (Pomyślna edukacja szkolna, szkoła ascezy)</i>
	Gerhart D. Mall	Leon Langholz	<i>Konstitution und Affekt (Konstytucja i afekt)</i>
	Stefan Baley	Zbigniew Jordan	<i>Osobowość twórcza Żeromskiego</i>
	Tadeusz Tomaszewski	Lidia Wołoszynowa	<i>Geneza oceny niedorzeczności</i>
	Kurt Golstein	Zygmunt Piotrowski	<i>Der Aufbau des Organismus (Struktura organizmu)</i>
K. Bühler	Leon Langholz	<i>Die Zukunft der Psychologie und die Schule (Przyszłość psychologii i szkoły)</i>	

	Władysław Witwicki	Stefan Błachowski	<i>Psychologia a wojsko</i>
X	Erich Grassl	Mieczysław Dybowski	<i>Die Willensschwäche</i>
	Gerhard Pfahler	Leon Langholz	<i>Erbcharakterkunde, Gestalt psychologie und Integrationstypologie</i>
	Ernst Kretschmer, Willi Enke	Adolf Qual	<i>Die Persönlichkeit der Athletiker</i>
	Johann S. Dach	Zbigniew Jordan	<i>Der erste Eindruck. Seine Bedeutung und Bedingtheit</i>
	Charlotte Buhler	Michał Riedländer	<i>Kind und Familie</i>
	Charles C. Peters, Walter Van Voorhis	Zygmunt Piotrowski	<i>Statistical procedures and their mathematical bases</i>
	Eugène Schreider	Leon Langholz	<i>Les types humains</i>
	Ludwig Eckstein	Zbigniew Jordan	<i>Psychologie des ersten Eindrucks</i>
	Lewis M. Terman, Maud A. Merrill	Julia Wrona	<i>Measuring Intelligence</i>
	Maurice Debesse	Leon Langholz	<i>La crise d'originalité juvénile</i>
	Maurice Debesse	Leon Langholz	<i>Comment etudier les adolescents</i>
	Emil von Skramlik	Leon Langholz	<i>Psychophysiologie der Tastsinne</i>
	Maurice Duval	Bożena Stelmachowska	<i>Religion superstition et criminalité</i>
	XI	Brak	Brak
XII	Carl G. Hempel, Paul Oppenheim	Zbigniew Jordan	<i>Der Typusbegriff im Lichte der neuen Logik (Konceptcja typu w świetle nowej logiki)</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie zgromadzonego materiału badawczego

W strukturze pisma znajduje się dział poświęcony sprawozdaniom z książek. Była to sekcja ciesząca się w periodyku dużym zainteresowaniem. Redaktorzy sprawozdań z książek najczęściej mieli już doświadczenia redakcyjne z pismem, byli np. autorami rozpraw zamieszczanych w „Kwartalniku Psychologicznym”.

Tom I zawierał 15 sprawozdań z książek. Siedem z nich zredagował redaktor naczelny Stefan Błachowski⁶²⁰. Pozostałe osiem opracowali Adam Wiegner (4), Stefan Szuman (2), Stefan Borowski (1) i Władysław Witwicki (1). Autorem większości, zaraz po Stefanie Błachowskim, był Adam Wiegner, streścił on książki autorstwa Baade Waltera *Allgemeine Einführung In das Gesamtgebiet der Psychologie*⁶²¹, Hansa Driescha

⁶²⁰ Szczegółowa analiza publikacji opracowanych przez redaktora naczelnego Stefana Błachowskiego znajduje się w rozdziale 2.4. *Stefan Błachowski autor „Kwartalnika Psychologicznego”*.

⁶²¹ B. Walter, *Allgemeine Einführung in das Gesamtgebiet der Psychologie* (Ogólne wprowadzenie do wspólnego obszaru psychologii), „KP” 1930, t. I, s. 103.

*Grundprobleme der Psychologie*⁶²², Bruna Petermanna *Die Weitheimer-Koffka-Köhlersche Gestalttheorie und das Gestaltproblem*⁶²³ i E. Augiera *Une psychologie objective est-elle possible*⁶²⁴. Stefan Szuman streścił dwie książki, autorstwa Oskara Liebecka *Das Unbekannte und die Angst*⁶²⁵ i Alfreda Adlera, twórcy psychologii indywidualnej *Die Technik der Individualpsychologie I. Teil*⁶²⁶. Stefan Borowiecki zawarł recenzję książki *De l'angoisse a l'extase*⁶²⁷ autorstwa Pierre'a Janeta, pioniera w badaniu pamięci. Z kolei Władysław Witwicki przygotował sprawozdanie książki Jakóba Wojciechowskiego *Życiorys własny robotnika*⁶²⁸.

Kolejnych 14 sprawozdań znalazło się w tomie II czasopisma. Pięć z nich należało do Stefana Błachowskiego⁶²⁹. Pozostałe osiem opracowali: Stefan Szuman (2), Adam Wiegner (2), Józef Chałasiński (1), Marjan Wachtel (1), Władysław Witwicki (1) i Włodzimierz Lewandowski (1). Stefan Szuman streścił tytuły autorstwa Hugo Mauerhofera *Der schizoid-damonische Charakter*⁶³⁰ i Hermanna Worchy *Symbol und Erziehung*⁶³¹. Adam Wiegner zrecenzował publikację Leopolda Blausteina *Przedstawienia imaginatywne*⁶³² i Heleny Radomskiej-Strzemeckiej *Monografię testu definicji*⁶³³. Józef Chałasiński zamieścił opracowanie lektury Floriana Znanieckiego *Miasto w świadomości jego obywateli*⁶³⁴. Marjan Wachowski zamieścił opracowanie książki *Psychologia wieku dojrzewanania*⁶³⁵ autorstwa Stefana Baleja, redaktora „Polskiego Archiwum Psychologii”⁶³⁶. Władysław Witwicki podjął się przygotowania recenzji książki Marii Grzegorzewskiej, redaktor naczelnej czasopisma „Psychologia Niewidomych”⁶³⁷. Ostatnie sprawozdanie zamieszczone w tym tomie należało do Włodzimierza Lewan-

⁶²² H. Driesch, *Grundprobleme der Psychologie* (Podstawowe problemy psychologii), „KP” 1930, t. I, s. 103.

⁶²³ B. Petermann, *Die Weitheimer-Koffka-Kochlersche Gestalttheorie und das Gestaltproblem* (Teoria Gestalt wg autorów: Weitheimer-Koffka-Kochlersche. Teoria postaci i problem gestalt), „KP” 1930, t. I, s. 427.

⁶²⁴ E. Augier, *Une psychologie objective est-elle possible* (Możliwy cel psychologiczny), „KP” 1930, t. I, s. 227.

⁶²⁵ O. Liebeck, *Das Unbekannte und die Angst* (Niepewność i strach), „KP” 1930, t. I, s. 101.

⁶²⁶ A. Adler, *Die Technik der Individual psychologie. I. Teil* (Metoda psychologii indywidualnej. Część I), „KP” 1930, t. I, s. 102.

⁶²⁷ J. Pierre, *De l'angoisse a l'extase* (Chęć wyłudzenia), „KP” 1930, t. I, s. 99.

⁶²⁸ J. Wojciechowski, *Życiorys własny robotnika*, „KP” 1930, t. I, s. 227.

⁶²⁹ Zob. Rozdział 2.4. *Stefan Błachowski autor „Kwartalnika Psychologicznego”*.

⁶³⁰ H. Mauerhofer, *Der schizoid-damonische Charakter* (Postać schizoidalnodemoniczna), „KP” 1931, t. II, s. 99.

⁶³¹ H. Worch, *Symbol und Erziehung* (Symbol i edukacja), „KP” 1931, t. II, s. 100.

⁶³² L. Blaustein, *Przedstawienia imaginatywne*, „KP” 1931, t. II, s. 103.

⁶³³ H. Radomska-Strzemecka, *Monografia testu definicji*, „KP” 1931, t. II, s. 268.

⁶³⁴ F. Znaniecki, *Miasto w świadomości jego obywateli*, „KP” 1931, t. II, s. 420.

⁶³⁵ S. Baley, *Psychologia wieku dojrzewanania*, „KP” 1931, t. II, s. 258.

⁶³⁶ Zob. Rozdział 1.7. *Polskie czasopisma psychologiczne w dwudziestoleciu międzywojennym*.

⁶³⁷ Tamże; zob. też Aneks, tabela 25 (Rok 1929).

dowskiego, który opracował recenzję książki Williama McDougalla *Psychologia grupy*⁶³⁸.

Wtomie III zawarto dziewięć sprawozdań z książek. Dwa należały do Stefana Błachowskiego⁶³⁹. Pozostałe siedem opracowali: Stefan Szuman (3), Bronisław Biegeleisen (2), Adam Wiegner (1) i Marjan Wachowski (1). Szuman zamieścił recenzję książek Stanisława Studenckiego *Jak obserwować dzieci*⁶⁴⁰ i zagranicznych twórców K. Kretschmera *Geniale Menschen*⁶⁴¹ i Ch. Nicolle *Biologie de l'invention*⁶⁴². Biegeleisen opisał tytuły Franciszki Baumgarten *Badanie uzdolnień zawodowych*⁶⁴³ i Hansa Prinzhorna *Charakterkunde der Gegenwart*⁶⁴⁴. Wiegner podjął się recenzji książki Leopolda Blausteina *Przedstawienia schematyczne i symboliczne*⁶⁴⁵. Zaś Wachowski streścił publikację autorstwa Hanna Rupperta *Aufbau der Welt des Jugendlichen*⁶⁴⁶.

Tom IV zawierał sprawozdania z siedmiu książek. Cztery z nich były autorstwa redaktora naczelnego⁶⁴⁷. Redaktorami pozostałych recenzji byli: Stefan Szuman (1), Bronisław Biegeleisen (1) i Adam Wiegner (1). Szuman streścił tytuł Charlotty Buhler *Der menschliche Lebenslauf als psychologisches Problem*⁶⁴⁸. Biegeleisen opracował sprawozdanie publikacji *Lehrbuch der Charakterkunde*⁶⁴⁹ autorstwa A. Kronfelda. Natomiast Wiegner zrecenzował treść książki Waltera Blumenfelda *Sinn und Unsinn*⁶⁵⁰.

W tomie V zawarto 12 sprawozdań. Trzy z nich należały do Stefana Błachowskiego⁶⁵¹. Pozostałe dziewięć przygotowali następujący redaktorzy: Adam Wiegner (2), Józef Chałasiński (3), Marjan Wachowski (2), Piotr Chojnacki (1), Bronisław Biegeleisen (1). Wiegner streścił tytuły dotyczące problematyki psychologii postaci autorstwa Wolfganga Köhlera, twórcy psychologii gestalt *Psychologische Probleme*⁶⁵²

⁶³⁸ W. McDougall, *Psychologia grupy*, „KP” 1931, t. II, s. 106.

⁶³⁹ Zob. Rozdział 2.4. *Stefan Błachowski autor „Kwartalnika Psychologicznego”*.

⁶⁴⁰ S. Studencki, *Jak obserwować dzieci*, „KP” 1932, t. III, s. 99.

⁶⁴¹ K. Kretschmer, *Geniale Menschen* (Pomysłowi ludzie), „KP” 1932, t. III, s. 212.

⁶⁴² Ch. Nicolle, *Biologie de l'invention* (Biologia i wynalazek), „KP” 1932, t. III, s. 212.

⁶⁴³ F. Baumgarten, *Badanie uzdolnień zawodowych*, „KP” 1932, t. III, s. 98.

⁶⁴⁴ H. Prinzhorn, *Charakterkunde der Gegenwart* (Charakterystyka terażniejszości), „KP” 1932, t. III, s. 513.

⁶⁴⁵ L. Blaustein, *Przedstawienia schematyczne i symboliczne*, „KP” 1932, t. III, s. 103.

⁶⁴⁶ H. Ruppert, *Aufbau der Welt des Jugendlichen* (Budowanie świata nastolatka), „KP” 1932, t. III, s. 517.

⁶⁴⁷ Zob. Rozdział 2.4. *Stefan Błachowski autor „Kwartalnika Psychologicznego”*.

⁶⁴⁸ Ch. Buhler, *Der menschliche Lebenslauf als psychologisches Problem* (Ludzkie CV jako problem psychologiczny), „KP” 1933, t. IV, s. 276.

⁶⁴⁹ A. Kronfeld, *Lehrbuch der Charakterkunde* (Podręcznik postaci), „KP” 1933, t. IV, s. 281.

⁶⁵⁰ W. Blumenfeld, *Sinn und Unsinn* (Poczucie sensu i nonsensu), „KP” 1933, t. IV, s. 285.

⁶⁵¹ Zob. Rozdział 2.4. *Stefan Błachowski autor „Kwartalnika Psychologicznego”*.

⁶⁵² W. Köhler, *Psychologische Probleme*, „KP” 1934, t. V, s. 512.

i Rupprechta Mattaei *Das Gestaltproblem*⁶⁵³. Chałasiński zamieścił sprawozdania z książek Zygmunta Mysłakomskiego *Rodzina wiejska jako środowisko wychowawcze*⁶⁵⁴ i dwa tytuły autorstwa Clifford Shawa *The natural history of a different carrier*⁶⁵⁵ i *A study of the community the family and the gang in relation*⁶⁵⁶. Marjan Wachowski zamieścił dwa opracowania Edmunda Chodaka *Psychologia a nauka o wychowaniu*⁶⁵⁷ i *Die Unehelikheit. Ihrepsychologische Situation und Problematik*⁶⁵⁸ Hildegarda Kippa. Piotr Chojnacki opracował sprawozdanie z książki Kazimierza Dworaka *Zarys psychologii empirycznej*⁶⁵⁹. Natomiast Bronisław Biegeleisen przygotował streszczenie tytułu Felicji Felhorskiej *Plany i zamierzenia młodzieży o przyszłości*⁶⁶⁰.

W tomie VI opublikowano 11 sprawozdań z książek. Dwa autorstwa redaktora naczelnego⁶⁶¹. Pozostałymi współredaktorami byli: Bronisław Biegeleisen (2), Adam Wiegner (1), Franciszka Baumgarten (1), Władysław Kowalski (1), Ludwik Jaxa-Bykowski (1), Władysław Witwicki (1), Leopold Blaustein (1) i Henryk Ormian (1). Biegeleisen opracował zagraniczne publikacje *Psychokritische Pedagogik*⁶⁶² Waltera Poppelreutera i *Neue Versuche über Denktypen*⁶⁶³ K. Odenbacha. Adam Wiegner streścił tytuł Bruna Petermanna *Das Gestaltproblem in der Psychologie*⁶⁶⁴. Franciszka Baumgarten zamieściła recenzję książki Marie Kaczyńskiej *Successcolaire et l'intelligence*⁶⁶⁵. Władysław Kowalski zrecenzował tytuł Bronisława Biegeleisena *Metody statystyczne w psychologii*⁶⁶⁶. Ludwik Jaxa-Bykowski streścił *Testowanie na školach a jehostatisticke praktikum*⁶⁶⁷ Juraja Cecetka. Władysław Witwicki zrecenzował publikację Jana Schwarza *Podręczny atlas fizycznego i psychicznego rozwoju młodzie-*

⁶⁵³ R. Matthaedi, *Das Gestaltproblem*, „KP” 1934, t. V, s. 511.

⁶⁵⁴ Z. Mysłakomski, *Rodzina wiejska jako środowisko wychowawcze*, „KP” 1934, t. V, s. 182.

⁶⁵⁵ C.R. Shaw, *The natural history of a different carrer*, „KP” 1934, t. V, s. 321.

⁶⁵⁶ Tenże, *A study of the community the family and the gang in relation to delinquent behavior. Vol II*, „KP” 1934, t. V, s. 321.

⁶⁵⁷ E. Chodak, *Psychologia a nauka o wychowaniu*, „KP” 1934, t. V, s. 183.

⁶⁵⁸ H. Kipp, *Die Unehelikheit. Ihrepsychologische Situation und Problematik* (Zakazana sytuacja a problemy psychiczne), „KP” 1934, t. V, s. 519.

⁶⁵⁹ K. Dworak, *Zarys psychologii empirycznej*, „KP” 1934, t. V, s. 189.

⁶⁶⁰ F. Felhorska, S. Studencki, *Plany i marzenia młodzieży o przyszłości*, „KP” 1934, t. V, s. 180.

⁶⁶¹ Zob. Rozdział 2.4. Stefan Błachowski autor „Kwartalnika Psychologicznego”.

⁶⁶² W. Poppelreuter, *Psychokritische Pedagogik* (Pedagogika psychokrytyczna), „KP” 1935, t. VI, s. 130.

⁶⁶³ K. Odenbach, *Neue Versuche über Denktypen* (Nowe eksperymenty dotyczące typów myślenia), „KP” 1935, t. VI, s. 378.

⁶⁶⁴ B. Petermann, *Das Gestaltproblem in der Psychologie* (Problem Gestalt w psychologii), „KP” 1935, t. VI, s. 132.

⁶⁶⁵ M. Kaczyńska, *Successcolaire et l'intelligence* (Sukces w nauce a inteligencja), „KP” 1935, t. VI, s. 380.

⁶⁶⁶ W. Kowalski, *Metody statystyczne w psychologii*, „KP” 1935, t. VI, s. 382-391.

⁶⁶⁷ J. Cecetek, *Testowanie na školach a jeho statisticke praktikum*, „KP” 1935, t. VI, s. 391.

ży⁶⁶⁸. Leopold Blaustein opisał książkę Tadeusza Witwickiego *O reprezentacji, czyli stosunku obrazu do przedmiotu odtworzonego*⁶⁶⁹, zaś Henryk Ormian dokonał podsumowania książki trzech autorów Stefana Szumana, Józefa Pietera i Henryka Waryńskiego *Psychologia światopoglądu młodzieży – Idealizm, Filozofja, Religja*, w której badacze zauważyli, że najczęściej spotykaną przyczyną utraty sensu życia jest brak wartości⁶⁷⁰.

Wtomie VIII zamieszczono 14 sprawozdań z książek. Cztery należały do Stefana Błachowskiego⁶⁷¹. Pozostałe dziesięć opracowali: Mieczysław Dybowski (2), Zbigniew Jordan (2), Henryk Ormian (1), Ludwik Jaxa-Bykowski (1), Bronisław Biegeleisen (1), Władysław Kowalski (1), Marjan Wachowski (1) i Aniela Meyer-Ginsbergowa (1). Mieczysław Dybowski streścił publikację Narzissa Ascha *Analyse des Willens*⁶⁷² i Georges Dwelshauwersa *L'exercices de la volonte*⁶⁷³. Kolejny autor Zbigniew Jordan streścił tekst Waltera Ehrensteina *Grundlegungeiner Ganzheits psychologischen Typenlehre*⁶⁷⁴. Henryk Ormian rozważył publikację Egona Brunswika *Experimentelle Psychologie in Demonstrationen*⁶⁷⁵. Ludwik Jaxa-Bykowski zrecenzował książkę autorstwa Stanisława Szumana i Stanisława Skowrona *Organizm a życie psychiczne*⁶⁷⁶. Bronisław Biegeleisen zamieścił streszczenie publikacji Michała Friedlandera *Testowanie i szacowanie inteligencji szkolnej*⁶⁷⁷. Władysław Kowalski zamieścił opracowanie tytułu autorstwa Stanisława Studenckiego *Psychologia porównawcza narodów – Niemcy, Francuzi, Amerykanie, Ludy pierwotne*⁶⁷⁸. Marjan Wachowski zamieścił recenzję *Jugendals Konfliktsituation*⁶⁷⁹ autorstwa Waltera Blumenfelda. Redaktorka Aniela Meyer-

⁶⁶⁸ J. Schwarz, *Podręczny atlas fizycznego i psychicznego rozwoju młodzieży*, „KP” 1935, t. VI, s. 402.

⁶⁶⁹ T. Witwicki, *O reprezentacji, czyli stosunku obrazu do przedmiotu odtworzonego*, „KP” 1935, t. VI, s. 399.

⁶⁷⁰ S. Szuman, J. Pieter, H. Waryński, *Psychologia światopoglądu młodzieży – Idealizm, Filozofja, Religja*, „KP” 1935, t. VI, s. 392.

⁶⁷¹ Zob. Rozdział 2.4. *Stefan Błachowski autor „Kwartalnika Psychologicznego”*.

⁶⁷² N. Asch, *Analyse des Willens* (Analiza testamentu), „KP” 1936, t. VIII, s. 250.

⁶⁷³ G. Dwelshauwers, *L'exercices de la volonte* (Ćwiczenie woli), „KP” 1936, t. VIII, s. 255.

⁶⁷⁴ W. Ehrenstein, *Grundlegungeiner Ganzheitspsychologischen Typenlehre* (Podstawa holistyczna w teorii typów psychologicznych), „KP” 1936, t. VIII, s. 247.

⁶⁷⁵ E. Brunswik, *Experimentelle Psychologie in Demonstrationen* (Psychologia eksperymentalna w demonstracjach), „KP” 1936, t. VIII, s. 242.

⁶⁷⁶ S. Szuman, S. Skowron, *Organizm a życie psychiczne*, „KP” 1936, t. VIII, s. 245.

⁶⁷⁷ M. Friedlander, *Testowanie i szacowanie inteligencji szkolnej*, „KP” 1936, t. VIII, s. 258.

⁶⁷⁸ S. Studencki, *Psychologia porównawcza narodów – Niemcy, Francuzi, Amerykanie, Ludy pierwotne*, „KP” 1936, t. VIII, s. 260.

⁶⁷⁹ W. Blumenfeld, *Jugendals Konfliktsituation* (Młodość jako sytuacja konfliktowa), „KP” 1936, t. VIII, s. 459.

Ginsbergowa zrecenzowała treść książki Ernsta Speera *Die Liebesfähigkeit. Kontaktpsychologie*⁶⁸⁰.

Tom IX zawierał 13 sprawozdań z książek. Wśród nich pięć opracowanych przez Stefana Błachowskiego⁶⁸¹. Pozostałe przygotowane zostały przez następujących autorów: Zbigniewa Jordana (2), Leona Langholza (2), Wiktora Tomaszewskiego (1), Mieczysława Dybowskiego (1), Lidię Wołoszynową (1) i Zygmunta Piotrowskiego (1). Zbigniew Jordan zamieścił streszczenie tytułów Leona Wytyczaka *Analiza psychologiczna testu Ebbinghausa*⁶⁸² i Stefana Baleya *Osobowość twórcza Żeromskiego*⁶⁸³. Leon Langholz zrecenzował również dwie pozycje książkowe. Pierwsza autorstwa Gerharda Malla *Konstitution und Affekt*⁶⁸⁴ i druga K. Böhlera *Die Zukunft der Psychologie und die Schule*⁶⁸⁵. Wiktor Tomaszewski opisał książkę Stanisława Skowrona *Hormony w psychofizycznym rozwoju człowieka*⁶⁸⁶. Mieczysław Dybowski streścił tytuł Johannes Lindworskiego *Willensschule, Erfolgreiche Erziehung, Psychologie der Aszese*⁶⁸⁷. Lidia Wołoszynowa dokonała recenzji tytułu książki Tadeusza Tomaszewskiego *Geneza ocen niedorzeczności*⁶⁸⁸. Ostatnia recenzja w tym tomie należała do Zygmunta Piotrowskiego, który opracował tytuł Kurta Golsteina *Der Aufbau des Organismus*⁶⁸⁹.

Po raz ostatni sprawozdania z książek pojawiły się w tomie X, było ich 13. Za recenzje odpowiadali: Leon Langholz (5), Zbigniew Jordan (2) oraz Adolf Qual (1), Michał Friedländer (1), Zygmunt Piotrowski (1), Bożena Stelmachowska (1), Julia Wrona (1) i Mieczysław Dybowski (1). Langholz zrecenzował następujące pozycje książkowe: *Erbcharakterkunde, Gestalt psychologie und Integrations typologie*⁶⁹⁰, *Lestypeshumains*⁶⁹¹ autorstwa Eugéne'a Schreidera, *La crise d'originalitéjuvenile*⁶⁹² i *Commentetu*

⁶⁸⁰ E. Speer, *Die Liebesfähigkeit. Kontaktpsychologie* (Zdolność do kochania. Psychologia kontaktu), „KP” 1936, t. VIII, s. 262.

⁶⁸¹ Zob. Rozdział 2.4. Stefan Błachowski autor „Kwartalnika Psychologicznego”.

⁶⁸² L. Wytyczak, *Analiza psychologiczna testu Ebbinghausa*, „KP” 1937, t. IX, s. 120.

⁶⁸³ S. Baley, *Osobowość twórcza Żeromskiego*, „KP” 1937, t. IX, s. 282.

⁶⁸⁴ G. D. Mall, *Konstitution und Affekt* (Konstytucja i afekt), „KP” 1937, t. IX, s. 279.

⁶⁸⁵ K. Bühler, *Die Zukunft der Psychologie und die Schule* (Przyszłość psychologii w szkole), „KP” 1937, t. IX, s. 461.

⁶⁸⁶ S. Skowron, *Hormony w psychofizycznym rozwoju człowieka*, „KP” 1937, t. IX, s. 116.

⁶⁸⁷ J. Lindworsky, *Willensschule, Erfolgreiche Erziehung, Psychologie der Aszese* (Pomyślna edukacja szkolna, szkoła ascezy), „KP” 1937, t. IX, s. 272.

⁶⁸⁸ T. Tomaszewski, *Geneza ocen niedorzeczności*, „KP” 1937, t. IX, s. 289.

⁶⁸⁹ K. Golstein, *Der Aufbau des Organismus* (Struktura organizmu), „KP” 1937, t. IX, s. 458.

⁶⁹⁰ *Erbcharakterkunde, Gestalt psychologie und Integrations typologie* (Psychologia Gestalt i typologia integracji), „KP” 1938, t. X, s. 179.

⁶⁹¹ E. Schreider, *Les types humains* (Typy ludzkie), „KP” 1938, t. X, s. 309.

⁶⁹² M. Debesse, *La crise d'originalitéjuvenile* (W kryzysach młodzieńczej oryginalności), „KP” 1938, t. X, s. 320.

*dier les adolescents*⁶⁹³ autorstwa Maurice'a Debesse, *Psychophysiologie der Tastsinne*⁶⁹⁴ Emila von Skramlika. Zbigniew Jordan zamieścił streszczenia książek Johanna Dacha *Der Erste Eindruck. Seine Bedeutung und Bedingtheit*⁶⁹⁵ i Ludwiga Ecksteina *Psychologie des ersten Eindrucks*⁶⁹⁶. Adolf Qual zrecenzował książkę Ernsta Kretschmera i Williego Enke *Die Persönlichkeit der Athletiker*⁶⁹⁷. Michał Friedländer streścił *Kind und Familie*⁶⁹⁸ Charlotty Buhler. Zygmunt Piotrowski opracował publikację Charlesa Petersa i Waltera VanVoorhisa *Statistical procedures and their mathematical bases*⁶⁹⁹. Bożena Stelmachowska opracowała tematykę zawartą w publikacji Maurice'a Duvala *Religionsuperstition et criminalité*⁷⁰⁰, a Julia Wrona streściła książkę Lewisa Termana i Mauda Merrilla *Measuring Intelligence*⁷⁰¹. Mieczysław Dybowski zrecenzował książkę Ericka Grassla *Die Willensschwäche*⁷⁰².

W zeszycie pierwszym tomu XII pojawiło się jedno sprawozdanie, którego autorem był Zbigniew Jordan, nosiło tytuł *Der Typusbegriff im Lichte der neuen Logik*⁷⁰³.

W tomach VII i XI dział sprawozdań z książek nie pojawił się. Jak już zauważono, redaktorami sprawozdań z książek najczęściej byli autorzy, którzy w periodyku redagowali także inne działy. Łącznie opublikowano 110 sprawozdań z książek. Najwięcej z nich wydał Stefan Błachowski (34). Wielokrotnie na przestrzeni lat sprawozdania zamieszczali: Adam Wiegner (11), Stefan Szuman (8), Bronisław Biegeleisen (7), Leon Langholz (7), Zbigniew Jordan (7). Z mniejszą intensywnością autorami sprawozdań byli: Mieczysław Dybowski (4), Marjan Wachowski (4), Józef Chałasiński (4), Władysław Witwicki (2), Ludwik Jaxa-Bykowski (2), Henryk Ormian (2). Pojedyncze recen-

⁶⁹³ Taż, *Commentetu dier les adolescents* (Jak badać nastolatków), „KP” 1938, t. X, s. 322.

⁶⁹⁴ E. Skramlik, *Psychophysiologie der Tastsinne* (Psychofizjologia zmysłu dotyku), „KP” 1938, t. X, s. 324.

⁶⁹⁵ J. Dach, *Der erste Eindruck. Seine Bedeutung und Bedingtheit* (Pierwsze wrażenie. Jego znaczenie i warunkowość), „KP” 1938, t. X, s. 187.

⁶⁹⁶ L. Eckstein, *Psychologie des ersten Eindrucks* (Psychologia pierwszego wrażenia), „KP” 1938, t. X, s. 310.

⁶⁹⁷ E. Kretschmer, W. Enke, *Die Persönlichkeit der Athletiker* (Osobowość sportowców), „KP” 1938, t. X, s. 183.

⁶⁹⁸ Ch. Buhler, *Kind und Familie* (Dziecko i rodzina), „KP” 1938, t. X, s. 195.

⁶⁹⁹ C. Peters, W. Voorhis, *Statistical procedures and their mathematical bases* (Procedury statystyczne i ich podstawy matematyczne), „KP” 1938, t. X, s. 308.

⁷⁰⁰ M. Duval, *Religion superstition et criminalite* (Religijne przesady i przestępstwa), „KP” 1938, t. X, s. 325.

⁷⁰¹ L. Terman, M. Merrill, *Measuring Intelligence* (Pomiar inteligencji), „KP” 1938, t. X, s. 315.

⁷⁰² M. Dybowski, *Die Willensschwäche* (Słabość woli), „KP” 1938, t. X, s. 172.

⁷⁰³ C.G. Hempel, P. Oppenheim, *Der Typusbegriff im Lichte der neuen Logik* (Koncepcja typu w świetle nowej logiki), „KP” 1939, t. XII, s. 61.

zje wyszły spod pióra Franciszki Baumgarten, Stefana Borowieckiego i Leopolda Blausteina⁷⁰⁴.

Tabela 16. Sprawozdania z książek polskich i zagranicznych

Tom	Literatura polska	Literatura zagraniczna
I	2	14
II	8	6
III	3	6
IV	1	6
V	4	8
VI	5	6
VII	-	-
VIII	4	10
IX	8	5
X	-	13
XI	-	-
XII	-	1
SUMA	35	75

Źródło: opracowanie własne na podstawie zgromadzonego materiału badawczego

Większość sprawozdań zamieszczanych w periodyku wywodziła się z literatury zagranicznej. Streszczano tu pozycje uznawanych badaczy, jak w przypadku Henriego Piérona, Alfreda Adlera czy Pierre'a Janeta. Zamieszczano recenzje książek także polskich autorów, jak Władysław Tatarkiewicz czy Florian Znaniecki.

Liczba streszczanych książek zagranicznych były znacząco większa aniżeli polskich tytułów. Sprawozdania z książek polskojęzycznych stanowiły około 32% wszystkich zamieszczonych w „Kwartalniku”. Wyjątek stanowił tom IX, w którym liczba polskich publikacji tylko o trzy pozycje przewyższała zagraniczne.

Pod względem językowym dominowały sprawozdania z książek niemieckojęzycznych, które stanowiły około 41% wszystkich analizowanych publikacji. Z języka francuskiego przełożono i streszczono około 18% pozycji. Publikacji anglojęzycznych zre-

⁷⁰⁴ Zob. tabela 18.

cenzowano około 6%. Sprawozdania z książek napisanych w języku norweskim, słoweńskim i niderlandzkim stanowiły około 1% dla każdej z nich. Język niderlandzki zastosowano w „Kwartalniku Psychologicznym” wyłącznie w dziale sprawozdań z książek. Różnica pomiędzy streszczanymi pozycjami polskimi a zagranicznymi była istotna. Większość recenzowanych pozycji stanowiły publikacje zagraniczne. Potwierdza to tezę, że „Kwartalnik Psychologiczny” w zamyśle autorów miał spajać psychologię międzynarodową z polską myślą psychologiczną i zarazem zapoznawać polskich czytelników z publikacjami zagranicznymi.

4.4. Polemiki

Tabela 17. Polemiki w poszczególnych tomach „Kwartalnika Psychologicznego”

Tom	Polemiki
I	1
II	BRAK
III	4
IV	BRAK
V	BRAK
VI	BRAK
VII	BRAK
VIII	4
IX	BRAK
X	2
XI	BRAK
XII	BRAK

Źródło: opracowanie własne na podstawie zgromadzonego materiału badawczego

Tabela 17 obrazuje ilość materiału znajdującego się w dziale *Polemiki*, które publikowano w periodyku w dwudziestoleciu międzywojennym. Pojawiały się one sporadycznie w tomach I, III, VIII i X. W pozostałych tomach nie publikowano polemik ani dyskusji, co wydaje się zrozumiałe, ponieważ nie zawsze redakcja miała materiał, żeby ten dział zamieszczać.

Tom I zawierał jedną polemikę autorstwa Władysława Witwickiego *Analiza analizy jednego rozdziału książki szkolnej*⁷⁰⁵. Kolejne cztery polemiki pojawiły się w tomie III. Pierwsza autorstwa Władysława Kowalskiego *Uwagi krytyczne w związku z artykułem p. S. Studenckiego „O typie psychofizycznym Polaka”*⁷⁰⁶, druga to odpowiedź Stanisła-

⁷⁰⁵ W. Witwicki, *Analiza analizy jednego rozdziału książki szkolnej*, „KP” 1930, t. I, s. 68.

⁷⁰⁶ W. Kowalski, *Uwagi krytyczne w związku z artykułem p. S. Studenckiego „O typie psychofizycznym Polaka”*, „KP” 1932, t. III, s. 90.

wa Studenckiego na *Uwagi krytyczne pana W. Kowalskiego*⁷⁰⁷. Kolejna dyskusja podjęta przez Adama Wiegnera *Uwagi nad teorią postanowień Władysława Witwickiego*⁷⁰⁸, a kontynuowana przez Władysława Witwickiego *W sprawie teorii postanowień*⁷⁰⁹. Następne cztery polemiki ukazały się po kilku latach, w tomie VIII wydanym w roku 1936. Pierwsza z nich autorstwa Jana Wojciechowskiego dotyczyła artykułu Stanisława Siedlaczka *Prognostyczność pewnych testów*⁷¹⁰. W odpowiedzi Siedlaczek zamieścił wyjaśnienie do pracy *Prognostyczność pewnych testów*⁷¹¹. W tomie VIII znalazły się także polemiki pomiędzy Mikołajem Olekiewiczem *Korelacja jako stosunek przechodni*⁷¹² a Władysławem Kowalskim *Odpowiedź na uwagi Dr. Olekiewicza*⁷¹³. Ostatnia dyskusja na łamach czasopisma miała miejsce w tomie X. Jej autorami byli Tadeusz Tomaszewski *W sprawie przeżytniedorzeczności*⁷¹⁴ i Lidia Wołoszynowa *Odpowiedź p. drowi T. Tomaszewskiemu*⁷¹⁵.

4.5. Komunikaty

Tabela 18. Komunikaty w poszczególnych tomach „Kwartalnika Psychologicznego”

Tom	Komunikaty
I	BRAK
II	BRAK
III	2
IV	BRAK
V	2
VI	2
VII	BRAK
VIII	2
IX	4
X	3
XI	BRAK
XII	BRAK

Źródło: opracowanie własne na podstawie zgromadzonego materiału badawczego

Tabela 18 obrazuje dział *Komunikaty*, w którym publikowano różnego rodzaju wiadomości i informacje dotyczące tematyki poruszanej w „Kwartalniku Psychologicz-

⁷⁰⁷ S. Studencki, *Odpowiedź na uwagi krytyczne pana W. Kowalskiego*, „KP” 1932, t. III, s. 94.

⁷⁰⁸ A. Wiegner, *Uwagi nad teorią postanowień Władysława Witwickiego*, „KP” 1932, t. III, s. 489.

⁷⁰⁹ W. Witwicki, *W sprawie teorii postanowień*, „KP” 1932, t. III, s. 492.

⁷¹⁰ J. Wojciechowski, *Z powodu artykułu p. Siedlaczka p.t. „Prognostyczność pewnych testów*, „KP” 1936, t. VIII, s. 219.

⁷¹¹ S. Siedlaczek, *Wyjaśnienie do pracy p.t. Prognostyczność pewnych testów*, „KP” 1936, t. VIII, s. 221.

⁷¹² M. Olekiewicz, *Korelacja jako stosunek przewodni*, „KP” 1936, t. VIII, s. 222.

⁷¹³ W. Kowalski, *Odpowiedź na uwagi Dr. Olekiewicza*, „KP” 1936, t. VIII, s. 223.

⁷¹⁴ T. Tomaszewski, *W sprawie przeżyć niedorzeczności*, „KP” 1938, t. X, s. 155.

⁷¹⁵ L. Wołoszynowa, *Odpowiedź p. drowi T. Tomaszewskiemu*, „KP” 1938, t. X, s. 163.

nym” w dwudziestoleciu międzywojennym. Łącznie w periodyku ukazało się ich 15. Występowały one w tomach III, V, VI, VIII, IX, X. W pozostałych tomach czasopisma dział ten nie występował. Dział komunikatów był tożsamy z działem poświęconym informacjom o zjazdach i wydarzeniach naukowych.

Pierwsze dwa komunikaty w piśmie pojawiły się dopiero w tomie III. Pierwszy z nich dotyczył X Międzynarodowego Zjazdu Psychologów w Kopenhadze. Wydarzenie miało miejsce w dniach od 22 do 27 sierpnia 1932 roku. Opłata za udział w sympozjach wynosiła 150 franków szwajcarskich dla członków zwyczajnych i 60 franków dla członków nadzwyczajnych. Oficjalnymi językami były: język angielski, francuski, niemiecki i włoski. Zjazd podzielony był na sekcje tematyczne, zależne od liczby zgłoszonych referatów. Po zjeździe uczestnicy kongresu mieli możliwość zwiedzania niemieckich i austriackich zakładów psychologicznych⁷¹⁶. Drugi komunikat informował o zainicjowaniu nowego czasopisma psychologicznego pod redakcją Roberta Saudka. Sauddek jednocześnie prowadził pismo „Charakter. Eine Viertel jahresschrift für psychodiagnostische Studienun der wandte Gebiete”. Celem nowego czasopisma było ukazanie związku pomiędzy psychodiagnostyką i pokrewnymi jej dziedzinami⁷¹⁷.

Następne dwa komunikaty ukazały się w tomie V. W pierwszym zawarta została informacja o VIII Międzynarodowym Kongresie Psychotechnicznym. Miał on miejsce w Pradze w dniach od 11 do 15 września 1934 roku. Program wydarzenia przewidywał posiedzenia plenarne i posiedzenia komisji⁷¹⁸. Drugi komunikat zawiadamiał, że Polskie Towarzystwo Filozoficzne we Lwowie przystąpiło do wydawania „Biblioteczki Filozoficznej”, która miała się składać z jedno- lub dwuarkuszowych tomików w cenie, jak pisano, przystępnej. W składzie biblioteczki zamieszczono rozprawy filozoficzne polskich autorów oraz druki dawnych polskich prac⁷¹⁹.

Dalsze komunikaty zostały zamieszczone w tomie VI. Pierwszy informował o Ogólnopolskim Zjeździe Pedagogicznym⁷²⁰, w drugim zawiadamiano o III Polskiej Konferencji Psychotechnicznej⁷²¹.

Tom VIII zawierał następujące dwa komunikaty. W pierwszym zawiadamiano o konieczności odwołania XI Międzynarodowego Kongresu Psychologicznego w Madrycie w 1937 roku ze względu na okoliczności, które zaistniały w Hiszpańskim Komi-

⁷¹⁶ „KP” 1932, t. III, s. 254.

⁷¹⁷ Tamże, s. 255.

⁷¹⁸ „KP” 1934, t. V, s. 569.

⁷¹⁹ Tamże.

⁷²⁰ „KP” 1935, t. VI, s. 467.

⁷²¹ Tamże, s. 468.

tecie Organizacyjnym⁷²². Kolejny komunikat stanowiła informacja Instytutu Pedagogicznego. Pisano w niej, że jednym z problemów ówczesnej psychologii był portret osobowości nauczyciela, wychowawcy⁷²³.

W tomie IX pojawiły się cztery komunikaty dotyczące XI Międzynarodowego Kongresu Psychologicznego, który miał odbyć w Paryżu w dniach od 25 do 31 lipca 1937 roku⁷²⁴. Drugie zawiadomienie dotyczyło konieczności przełożenia jak pisano z powodów technicznych Zjazdu Pedagogicznego w Brnie, który ostatecznie odbył się w dniach od 26 do 28 sierpnia 1937 roku⁷²⁵. Zawiadamiano także o zjeździe psychotechnicznym w Wiedniu organizowany przez austriacką „Arbeitsgemeinschaft für Psychotechnik”, który miał miejsce podczas trwania Targów Wiedeńskich jesienią 1937 roku⁷²⁶. Ostatni informacja dotyczyła działalności Instytutu Badań nad Dziedzicznością w Londynie (przedrukowany w oryginalnym brzmieniu, autorstwa profesora R. Rugglesa Gatesa)⁷²⁷.

Po raz ostatni w strukturze periodyku dział komunikatów opublikowano w tomie X. Komitet organizacyjny XVIII Zjazdu Psychiatrów Polskich wspólnie z Zarządem Głównym Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego zawiadamiał wówczas, że XVIII Zjazd Psychiatrów Polskich odbył się w dniach od 4 do 6 czerwca 1938 roku w Poznaniu i Owińskach⁷²⁸. Kolejny komunikat wiązał się z XVI Zjazdem Niemieckiego Towarzystwa Psychologicznego w dniach od 2 do 4 lipca 1938 roku w Bayreuth⁷²⁹. Stefan Błachowski zamieścił komunikat dotyczący konieczności założenia Polskiego Towarzystwa Psychologicznego⁷³⁰. Polskie Towarzystwo Psychologiczne powstało w 1949 roku⁷³¹.

4.6. Informacje o zjazdach naukowych

Tabela 19. Zjazdy w poszczególnych tomach „Kwartalnika Psychologicznego”

Tom	Informacja o zjazdach
I	3
II	2

⁷²² „KP” 1936, t. VIII, s. 483.

⁷²³ Tamże.

⁷²⁴ „KP” 1937, t. IX, s. 166.

⁷²⁵ Tamże.

⁷²⁶ „KP” 1937, t. IX, s. 330.

⁷²⁷ R. R. Gates, *Komunikat Instytutu Badań nad dziedzicznością*, „KP” 1937, t. IX, s. 330.

⁷²⁸ „KP” 1938, t. X, s. 216.

⁷²⁹ Tamże.

⁷³⁰ S. Błachowski, *O potrzebie założenia Polskiego Towarzystwa Psychologicznego*, „KP” 1938, t. X, s. 212-216.

⁷³¹ R. Stachowski, *Polacy na niemieckich uniwersytetach...*, dz. cyt., s. 65-78.

III	3
IV	1
V	BRAK
VI	4
VII	BRAK
VIII	3
IX	1
X	BRAK
XI	BRAK
XII	BRAK

Źródło: opracowanie własne na podstawie zgromadzonego materiału badawczego

Tabela 19 obrazuje zawartość informacji dotyczących zjazdów naukowych publikowanych w „Kwartalniku Psychologicznym” w dwudziestoleciu międzywojennym. Łącznie w periodyku ukazało się ich 17. Informacje o zjazdach zamieszczono w tomach: I, II, III, IV, VI, VIII, IX.

Tom I zawierał dwie informacje o zjazdach, ich autorem był Stefan Błachowski. Donosił on o IX Międzynarodowym Kongresie Psychologii, który odbył się w dniach od 1 do 7 września 1929 roku w Yale University w Nowym Jorku. Większość uczestników stanowili uczeni amerykańscy w liczbie około tysiąca. Międzynarodowy charakter wydarzenia wynikał z udziału obywateli wielu państw, w których zajmowano się nauką psychologii. W czasie obrad posługiwano się językiem angielskim, francuskim, włoskim i niemieckim. Prelegentami Kongresu byli światowej sławy uczeni, m.in. Iwan Pawłow, Raymond Cattell i Charles Spearman⁷³². Druga informacja autorstwa Błachowskiego dotyczyła VI Międzynarodowego Zjazdu Psychotechników, który odbył się w Barcelonie w dniach od 23 do 26 kwietnia 1930 roku. Wzięło w nim udział około 200 osób z krajów europejskich. Poruszane zostały kwestie dotyczące ówczesnych zagadnień psychotechnicznych⁷³³. Andreas Angyal opisał VII Italienischer Kongress für Psychologie und Psychotechnik, który miał miejsce w dniach 18-20 listopada 1929 roku w Festsaal der Königlichen Universität Turin⁷³⁴.

W tomie II informowano o I Międzynarodowym Kongresie poświęconym psychologii religii na Uniwersytecie Wiedeńskim. Zjazd zaplanowany był w tygodniu zielonych świąt, które przypadały na 26 maja 1931 roku. Wzięło w nim udział 150 osób duchownych i świeckich z Niemiec, Francji, Anglii i Ameryki. Zamieszczona informacja

⁷³² S. Błachowski, *Sprawozdanie z IX Międzynarodowego Kongresu Psychologii*, dz. cyt., s. 87.

⁷³³ Tenże, *VI Międzynarodowy zjazd psychotechniki*, dz. cyt., s. 293

⁷³⁴ A. Angyal, *VII Italienischer Kongress für Psychologie und Psychotechnik*, „KP” 1930, t. I, s. 221.

nie była podpisana⁷³⁵. Stefan Błachowski poinformował o VII Międzynarodowym Zjeździe Psychotechników, który odbył się w Moskwie w dniach od 8 do 13 września 1931 roku. Uczestniczyło w nim 600 sowieckich uczonych i 150 naukowców zagranicznych, wśród których najliczniejszą grupę stanowili Niemcy, Hiszpanie i Polacy⁷³⁶.

W tomie III informowano o II Zjeździe Ogólnopolskiej Konferencji Psychotechnicznej, który miał miejsce w Warszawie w dniach od 29 do 31 marca 1932 roku. Uczestnikami wydarzenia byli psychotechnicy z Warszawy, Krakowa, Lwowa i Łodzi. O wydarzeniu poinformował Stanisław Studencki⁷³⁷. Stefan Borowiecki zamieścił także Sprawozdanie z XII Zjazdu Psychiatrów Polskich, który odbył się w Białymstoku i Choroszczu w dniach od 14 do 16 maja 1932 roku. Poruszano na nim problemy ze środowiska psychologów i pedagogów. W wydarzeniu wzięli udział profesor Stefan Baley i profesor Władysław Witwicki⁷³⁸. W „Kwartalniku” ukazało się również sprawozdanie z II Zjazdu Naukowego Absolwentów Kursu Pedagogicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, który odbył się w dniach od 30 kwietnia do 2 maja. Kurs był przeznaczony dla osób, które ukończyły studia uniwersyteckie w zakresie przedmiotów humanistycznych i matematyczno-przyrodniczych. Ta informacja nie została podpisana⁷³⁹.

Tom IV zawierał informacje o zjazdach autorstwa redaktora naczelnego. Stefan Błachowski zamieścił Sprawozdanie z X Międzynarodowego Zjazdu Psychologicznego, który miał miejsce w Kopenhadze w dniach od 22 do 27 sierpnia 1932 roku. Polskę reprezentowali Władysław Witwicki z Warszawy i Stefan Błachowski z Poznania, reprezentujący Uniwersytet Adama Mickiewicza⁷⁴⁰.

Tom VI zawierał cztery informacje o wyjazdowych wydarzeniach naukowych. W pierwszym Stefan Błachowski informował o VIII Międzynarodowym Zjeździe Psychotechnicznym, który odbył się w Pradze w dniach od 11 do 15 września 1934 roku. Początkowo zdarzenie miało odbyć się w Wiedniu w Austrii, jednak ze względu na problemy finansowe miejsce zmieniono na Pragę w Czechach⁷⁴¹. Z kolei Konstanty Sobolski poinformował o Ogólnopolskim Zjeździe Nauczycieli Przedmiotów Pedago-

⁷³⁵ W. Witwicki, *I Międzynarodowy Kongres poświęcony psychologii religii w Uniwersytecie Wiedeńskim w tygodniu Zielonych Świąt 1931 roku*, „KP” 1931, t. II, s. 397.

⁷³⁶ S. Błachowski, *VII Międzynarodowy Zjazd Psychotechników...*, dz. cyt., s. 410.

⁷³⁷ S. Studencki, *Sprawozdanie z II-giej ogólnopolskiej Konferencji Psychotechnicznej*, „KP” 1932, t. III, s. 503.

⁷³⁸ S. Borowiecki, *Sprawozdanie z XII-go Zjazdu psychiatrów polskich*, „KP” 1932, t. III, s. 505.

⁷³⁹ *Sprawozdanie z II-go Zjazdu naukowego absolwentów Kursu Pedagogicznego U.J.*, „KP” 1932, t. III, s. 511.

⁷⁴⁰ S. Błachowski, *Sprawozdanie z X-go Międzynarodowego Zjazdu Psychologicznego w Kopenhadze*, „KP” 1933, t. IV, s. 264.

⁷⁴¹ S. Błachowski, *VIII Międzynarodowy Zjazd psychotechniczny w Pradze*, „KP” 1935, t. VI, s. 111.

gicznych, który odbył się w Krakowie w dniach od 20 do 22 maja 1934 roku. Patronat nad zjazdem objął profesor Władysław Heinrich z Uniwersytetu Jagiellońskiego i jednocześnie Dyrektor Studium Pedagogicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie⁷⁴². Zofia Wajcmanowa zamieściła sprawozdanie z I Polskiej Konferencji Psychologów pracujących na polu wychowania. Zdarzenie to miało miejsce w Warszawie w dniach 3-5 listopada 1934 roku. Organizatorem było Towarzystwo Psychologiczne im. Józefy Joteyko w Warszawie⁷⁴³. Bohdan Zawadzki zamieścił sprawozdanie z XXXXII Zjazdu Asocjacji Psychologów Amerykańskich. Wydarzenie trwało od 5 do 8 września 1934 roku w Nowym Yorku w Columbia University. Wzięło w nim udział 800 członków ze wszystkich stanów USA oraz kilku gości zagranicznych, głównie profesorów niemieckich. Polską myśl psychologiczną w wygłoszonych referacjach reprezentował Zygmunt Piotrowski⁷⁴⁴.

W VIII tomie opublikowano trzy wiadomości o zjazdach. Pierwsza autorstwa Janiny Kączkowskiej, która relacjonowała o III Polskiej Konferencji Psychotechnicznej, która miała miejsce w Warszawie, w dniach od 6 do 7 stycznia 1936 roku. Jej organizatorem było Polskie Towarzystwo Psychotechniczne, a udział wzięło kilkudziesięciu psychotechników oraz doradców zawodowych reprezentujących wszystkie szkoły i placówki psychotechniczne i poradnicze w kraju⁷⁴⁵. Ferruccio Banisconi podsumował VIII Konferencję Włoskich Psychologów, która odbyła się w dniach od 3 do 5 kwietnia 1934 roku w Rzymie⁷⁴⁶. Włodzimierz Szewczuk zamieścił sprawozdanie z posiedzeń sekcji psychologii na III Polskim Zjeździe Filozoficznym, odbytym w Krakowie w dniach od 24 do 27 września 1936 roku. Podczas obrad utworzona została sekcja poświęcona psychologii⁷⁴⁷. Ostatni opis autorstwa Witolda Stanisława Kruka, który donosił o wydarzeniu naukowym, znalazł się w tomie IX. Opublikowano wówczas sprawozdanie z XI Międzynarodowego Kongresu Psychologicznego w Paryżu, który odbył się w dniach od 25 do 31 lipca 1937 roku. Początkowo zjazd planowano zorganizować w Madrycie, jednak

⁷⁴² K. Sobolski, *Ogólno-polski Zjazd nauczycieli przedmiotów pedagogicznych*, „KP” 1935, t. VI, s. 123.

⁷⁴³ Z. Wajcmanowa, *Sprawozdanie z I Konferencji Psychologów Wychowawczych*, „KP” 1935, t. VI, s. 127.

⁷⁴⁴ B. Zawadzki, *Sprawozdanie z 42 Zjazdu Asocjacji psychologów amerykańskich*, „KP” 1935, t. VI, s. 371.

⁷⁴⁵ J. Kączkowska, *III Polska Konferencja Psychotechniczna*, „KP” 1936, t. VIII, s. 224.

⁷⁴⁶ F. Banisconi, *Die VIII Tagung der Italienischen Psychologen*, „KP” 1936, t. VIII, s. 231.

⁷⁴⁷ W. Szewczuk, *Sprawozdanie z posiedzeń Sekcji psychologii na III Polskim Zjeździe Filozoficznym*, „KP” 1936, t. VIII, s. 449.

ostatecznie został przeniesiony do stolicy Francji. Odbywający się w Paryżu kongres był 50 kongresem naukowym i 200 międzynarodowym zrzeszającym psychologów⁷⁴⁸.

4.7. Wspomnienia pośmiertne

Tabela 20. Wspomnienia pośmiertne w poszczególnych tomach „Kwartalnika Psychologicznego”

Tom	Informacja o wspomnieniach pośmiertnych
I	BRAK
II	BRAK
III	BRAK
IV	BRAK
V	Otto Lipmann
VI	Georg Elias Müller
VII	BRAK
VIII	BRAK
IX	Stefan Borowiecki, Alfred Adler
X	Jan Wojciechowski
XI	BRAK
XII	BRAK

Źródło: opracowanie własne na podstawie zgromadzonego materiału badawczego

Tabela 20 obrazuje nekrologi opublikowane w „Kwartalniku Psychologicznym” w dwudziestoleciu międzywojennym. Łącznie w periodyku ukazało się ich zaledwie pięć. Były one drukowane sporadycznie w tomach: V, VI, IX, X.

W tomie V po raz pierwszy w strukturze pisma zamieszczono dział poświęcony wspomnieniom pośmiertnym. Opublikowany nekrolog dotyczył śmierci Otto Lipmanna urodzonego 6 marca 1880 roku we Wrocławiu, zmarłego 7 października 1933 roku. Był niemieckim psychologiem zajmującym się problematyką doboru zawodowego i psychologią pracy. W nekrologu nie podano miejsca jego śmierci. W źródłach innych niż „Kwartalnik Psychologiczny” również nie znajduje się informacja o miejscu zgonu Otto Lipmanna. Psycholog ten związany był z Uniwersytetem Wrocławskim i należał do grona redaktorów „Kwartalnika Psychologicznego”. W V tomie ukazał się artykuł jego autorstwa i jednocześnie wspomnienie pośmiertne⁷⁴⁹.

W tomie VI redaktor naczelny zamieścił informację o śmierci swojego dawnego profesora i promotora Georga Eliasa Müllera urodzonego 2 lipca 1850 roku w Grimma

⁷⁴⁸ W. S. Kruk, *Sprawozdanie z XI Międzynarodowego Kongresu Psychologicznego w Paryżu*, „KP” 1937, t. IX, s. 453.

⁷⁴⁹ *Wspomnienia pośmiertne Otto Lipmann*, „KP” 1934, t. V, s. 271.

w Niemczech, zmarłego 23 grudnia 1934 roku w Getyndze. Georg Elias Müller związany był z tamtejszym uniwersytetem oraz Uniwersytetem Lipskim⁷⁵⁰.

W tomie IX Stefan Błachowski poinformował o śmierci Stefana Borowieckiego, urodzonego 20 sierpnia 1881 roku w Warszawie, zmarłego 8 września 1937 roku. Nie podano miejsca zgonu. Był psychiatrą, profesorem Uniwersytetu Poznańskiego⁷⁵¹. Redaktor naczelny informował także o nagłym odejściu psychiatry i psychologa, inicjatora psychologii indywidualnej Alfreda Adlera urodzonego 7 lutego 1870 roku w Rudolfsheim-Fünfhaus w Wiedniu, zmarłego 28 maja 1937 roku w Aberdeen w Szkocji⁷⁵².

Tom IX zawierał jeden nekrolog autorstwa Stanisława Studenckiego. Informacja dotyczyła śmierci Jana Wojciechowskiego. Data jego urodzenia była nieznana, zmarł 8 lutego 1938 roku w Warszawie. Nie był psychologiem, lecz propagatorem psychologii stosowanej⁷⁵³.

4.8. Przegląd czasopism w „Kwartalniku Psychologicznym”

W strukturze pisma znajduje się dział poświęcony przeglądowi czasopism zarówno polskich, jak i międzynarodowych. Szczegółowo zobrazowane zostały w poniższej tabeli.

Tabela 21. Przegląd czasopism w „Kwartalniku Psychologicznym”

Tytuł	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	SUMA
<i>Acta Psychologica</i>						X		X	X	X			4
<i>American Journal of Psychology</i>	X	X	X	X	X	X			X	X		X	9
<i>L'Année Psychologique</i>	X	X	X	X	X	X		X	X				8
<i>Archiv für die Gesamte Psychologie</i>	X	X	X		X								4
<i>Archives für die Gesamte Psychologie</i>	X												1
<i>Archives de Psychologie</i>	X	X	X	X	X	X		X					7
<i>Archivio Italiano</i>	X	X	X	X	X	X		X	X			X	9

⁷⁵⁰ S. Błachowski, *Wspomnienia pośmiertne Georg Elias Müller*, „KP” 1935, t. VI, s. 459.

⁷⁵¹ Tenże, *Wspomnienia pośmiertne Stefan Borowiecki*, „KP” 1937, t. IX, s. 481.

⁷⁵² Tenże, *Wspomnienia pośmiertne Alfred Adler*, „KP” 1937, t. IX, s. 486.

⁷⁵³ S. Studencki, *Wspomnienia pośmiertne Jan Wojciechowski*, „KP” 1938, t. X, s. 210.

<i>di Psicologia</i>													
<i>Archivio Italiano di Psicologia Generale e del Lavoro</i>												X	1
<i>British Journal of Psychology</i>		X	X	X		X		X	X	X			7
<i>The British Journal of Psychology. General Section</i>										X			1
<i>Charakter</i>			X	X									2
<i>Genetic Psychology Monographs</i>	X	X	X	X									4
<i>Higjena Psychiczna</i>						X		X					2
<i>Industrialne Psychotechnik</i>		X			X	X							3
<i>Jahrbuch der Charakterologie</i>	X												1
<i>Journal de Psychologie Normale et Pathologique</i>	X	X	X	X	X	X				X			7
<i>Journal of Experimental Psychology</i>	X	X											2
<i>Journal of General Psychology</i>	X	X	X	X		X			X				6
<i>Journal of Genetic Psychology</i>	X	X	X										3
<i>Journal of Social Psychology</i>	X	X	X	X	X								5
<i>Magyar Pszichológiai Szemle</i>	X												1
<i>Neue Psychologische Studien</i>			X	X	X								3
<i>Nowe czasopismapsychologiczne(The Journal of Psychology – Contributions to Psychological Theory – Statistical Research Memoirs – Analele de Psihologie – Psychologie)</i>								X					1
<i>Le Travail Humain</i>					X								1
<i>Personnel Journal</i>		X	X	X	X	X		X	X				7
<i>Pedologija</i>		X	X	X									3
<i>Polskie Archiwum Psychologii</i>	X	X	X	X		X		X		X		X	8
<i>Psychologia Wychowawcza</i>												X	1

<i>Psikhologiiia</i>	X	X											2
<i>Psychometria</i>						X		X					2
<i>Psychologie</i>									X			X	2
<i>Psychologie und Medizin</i>			X										1
<i>Psychotechnika i Psichofisjalogia-Trudna</i>	X	X											2
<i>Psychological Review</i>	X	X											2
<i>Psychologische Forschung</i>	X	X	X			X			X				5
<i>Psychotechnika</i>	X	X	X	X	X	X		X	X	X			9
<i>Psychotechnische Zeitschrift</i>	X	X	X	X		X			X				6
<i>Sociologus</i>				X									1
<i>Zeitschrift für Angewandte Psychologie</i>	X	X	X	X	X	X		X					7
<i>Zeitschrift für Pädagogische Psychologie</i>	X	X	X										3
<i>Zeitschrift für Psychologie</i>	X	X	X	X	X	X			X	X			8
<i>Zeitschrift für Religionspsychologie</i>	X	X	X	X									4
<i>Zeitschrift für Volkerpsychologie</i>	X	X											2
<i>Zeitschrift für Pädagogische Psychologie, Experimentelle Pädagogik u. Jugendkundliche Forschung</i>				X	X								2
<i>Zeitschrift für Pädagogische Psychologie und Jugendkunde</i>								X					1

Źródło: opracowanie własne na podstawie zgromadzonego materiału badawczego

Periodyk w swej strukturze posiadał dział stały, którym był *Przegląd czasopism*. Zawierał on spis czasopism psychologicznych wydawanych w Polsce i na arenie międzynarodowej. Przy każdym czasopiśmie znajdowało się krótkie streszczenie publikowanych w nim treści naukowych i informacyjnych zamieszczanych w różnych sekcjach. Można było znaleźć także recenzje rozpraw naukowych psychologów i innych specjalistów, którzy w tych pismach publikowali swoje prace. W okresie dekady istnienia „Kwartalnik” w przeglądzie czasopism nawiązywał do 45pism. Były to publikacje znane w Polsce i za granicą. Biorąc pod uwagę pisma polskie, najczęściej dziewięciokrot-

nie odwoływał się do warszawskiej „Psychotechniki” (1927-1939). Często, bo ośmiokrotnie nawiązywał do wydawanego w Warszawie „Polskiego Archiwum Psychologii”, późniejszej „Psychologii Wychowawczej” (1926-1938) oraz do poznańskiej „Psychometrii” (1934-1935) dwukrotnie⁷⁵⁴.

„Kwartalnik”, uwzględniając czasopisma zagraniczne, często zamieszczał wiadomości publikowane w „American Journal of Psychology” i „Archivio Italiano di Psicologia” (dziewięciokrotnie). Często nawiązywał do niemieckiego „Zeitschrift für Psychologie”, francuskiego „L'Année Psychologique” (ośmiokrotnie), „Journal de Psychologie Normale et Pathologique” i szwajcarskiego „Zeitschrift für Angewandte Psychologie” oraz „Archives de Psychologie” czy angielskiego „British Journal of Psychology” (siedmiokrotnie)⁷⁵⁵.

Analizując tę listę periodyków, można dostrzec bardziej i mniej znane czasopisma psychologiczne. Z największą częstotliwością w spisie czasopism „Kwartalnik” zamieszczał „American Journal of Psychology”, do roku 1950 wydano 63 tomy⁷⁵⁶. Drugim periodykiem było „Archivio Italiano di Psicologia” (1920-1938). Do roku 1938 wydano łącznie 16 tomów. W periodyku publikowano wyniki i wnioski z przeprowadzanych badań psychologicznych. Pismo miało charakter informacyjny, często zawierano w nim wiadomości o nowych odkryciach związanych z rozwojem psychologii oraz nowiny badawcze, dotyczące skrajnych emocji i destrukcyjnych zachowań. Głównymi redaktorami byli F. Kiesow (1920-1938), A. Gemelli (1920-1921). Wydawcą pisma niezmiennie pozostawał Istituto di Psicologia Sperimentale della R. Università di Torino⁷⁵⁷.

Popularne w przeglądzie czasopism było francuskie „L'Année Psychologique” (1894-1949), którego zainicjowanie wiązało się z powstaniem laboratorium psychologicznego, prowadzonego przez profesora Alfreda Bineta na Sorbonie w latach 1894-1900. Pismo nie zmieniało tytułu przez cały czas swojego istnienia na rynku wydawniczym. Ze względu na dużą renomę i zainteresowanie odbiorców periodyk dystrybuowano do wielu krajów europejskich, w tym m.in. do Polski. W „L'Année Psychologique” drukowano oryginalne rozprawy naukowe, często poparte badaniami psychologicznymi. Dodatkowo w piśmie publikowano recenzje rozpraw i adnotacje biograficzne, odnoszą-

⁷⁵⁴ Zob. Rozdział 1.7. *Polskie czasopisma psychologiczne w dwudziestoleciu międzywojennym*.

⁷⁵⁵ Zob. Rozdział 1.2. *Rozwój czasopism psychologicznych na świecie*.

⁷⁵⁶ Szczegółowa charakterystyka pisma znajduje się w rozdziale 1.2. *Rozwój czasopism psychologicznych na świecie*.

⁷⁵⁷ D.V. Osier, R. Wozniak, *A century of serial publications...*, dz. cyt., s. 267.

ce się do współczesnych uczonych i badaczy powiązanych z psychologią. Artykuły poświęcone były w szczególności anatomii, fizjologii, filozofii, pedagogice, statystyce, a także patologii, przede wszystkim statystyce przestępstw. Główni redaktorzy to H. Beaunis (1894-1906, 1910-1911), A. Binet (1894-1912), Th. Ribot (1894-1904), V. Henri (1894-1905), J. Languier des Bancels (1901-1912), H. Pieron (1913-1949), M. Franqnis (1924-1937), M. Lichtenberger (1924-1927), C. Nomy (1938-1947), V. Bloch (1948-1949), A. Fessard (1948-1949) i P. Fraivse (1948-1949). Wydawcy periodyku zmieniali się na przestrzeni lat. Początkowo pismo wydawane było przez Ancienne Librairie Germer Baillière et Cie Félix Alcan Éditeur (1895-1896), Librairie C. Reinwald Schleicher Frères, Éditeurs (1897-1903), Masson et Cie Éditeurs (1904-1914, 1920), Librairie Félix Alcan, Presses universitaires de France (1940, 1942, 1945, 1947, 1949)⁷⁵⁸.

W przeglądzie czasopism siedem razy odnoszono się do paryskiego „Journal de Psychologie Normale et Pathologique” (1904-1950). W periodyku zwracano uwagę na kwestie związane z psychologią, m.in. publikowano wyniki badań psychologicznych, miało ono także charakter informacyjny. Odnosiło się do psychologii zdrowia, normy i patologii, skrajnych emocji i zachowań destrukcyjnych. Główni redaktorzy to: P. Janet (1904-1937), G. Dumas (1904-1937), G. Revault d’Alloness (1907-1909), J. Dognan Bosveret (1910-1915), I. Meyersan (1920-1939, 1946-1950), Ch. Blondel (1938), P. Guillaumer (1938-1941, 1946-1950), J. Delay (1940-1941). Wydawcami czasopisma byli Félix Alcan (1904-1913, 1920-1938) i Presses universitaires de France (1939-1941, 1946-1950)⁷⁵⁹.

W *Przeglądzie czasopism* „Kwartalnika Psychologicznego” zamieszczano wydawany w Genewie „Archives de Psychologie” (1901-1950). Czasopismo miało charakter ściśle naukowy, gdyż publikowane w nim artykuły powstawały na bazie badań prowadzonych w laboratorium psychologicznym. Periodyk pojawiał się na rynku wydawniczym nieregularnie. Na przestrzeni lat uwidaczniały się różnice w strukturze poszczególnych działów pisma. Główni redaktorzy to Th. Flourmay (1901-1919), E. Claparède (1901-1940), P. Bovet (1913-1950), J. Languier des Bancels (1913-1950), J. Piaget (1921-1950), A. Rev (1943-1950), H. Flourmay (1943-1950), G. Morsier (1943-1950), M. Lambervier (1946-1950). Wydawcy pisma zmieniali się, lecz miejscem wydania do

⁷⁵⁸ Szczegółowa charakterystyka pisma znajduje się w rozdziale 1.2. *Rozwój czasopism psychologicznych na świecie*.

⁷⁵⁹ Zob. Aneks, tabela 23 (Rok 1904).

roku 1941 pozostawała Genewa, przez kolejne lata do roku 1950 pismo ukazywało się w Neuchâtel: C. II Eggimann et Cie (1901-1902), C. II Eggimann et Cie, W. Künclig & Fils (1902-1906), Librairie Künclig (1906-1934), Librairie Naville (1935-1941), Delachanx & Naestle (1943-1950)⁷⁶⁰.

W ewidencji czasopism zamieszczanych w „Kwartalniku” popularny był amerykański „Personnel Journal” (1927-1949/1950). W okresie jego periodyzacji wydano łącznie 28 tomów. Periodyk pojawiał się na rynku wydawniczym nieregularnie. Struktura każdego tomu była podobna, jednak drobne różnice ukazywały się w poszczególnych wydaniach. Głównymi redaktorami byli W. V. Bingham (1927-1935), C. S. Yoakum (1927-1935), M. Freyd (1927-1931), O. M. Hall (1931-1934), C. S. Slocombe (1935-1946), E. N. Hay (1947-1950). Wydawcą periodyku byli: Baltimore – Williams & Wilkins Company (1927-1934), Baltimore – Personnel Research Federation by Williams & Wilkins Company (1934-1935), New York – Personnel Research Federation (1935-1946), New York – Personnel Journal, Inc. (1946-1947), I Swarthmore, Pennsylvania – Personnel Journal, Inc. (1947-1950)⁷⁶¹.

Pięć razy w wykazie czasopism „Kwartalnika Psychologicznego” pojawił się kwartalnik „Journal of Social Psychology; Political, Racial, and Differential Psychology” (1930-1950). Do roku 1950 opublikowano 31 tomów. Stanowił on studium spraw społecznych. W czasopiśmie poruszano kwestie obywatelskie związane z sytuacją polityczną i problematyką etniczną. Wiele publikacji poświęcano psychologii różnicowej. Główni redaktorzy to: J. Dewey (1930-1940), C. Murchison (1930-1950), L. M. Harden (1930-1933). Wydawcami periodyku byli Worcester, Massachusetts Clark University Press (1930-1936) i Provincetown, Massachusetts The Journal Press (1937-1950)⁷⁶².

Czterokrotnie pojawiło się w *Przeglądzie „KP”* czasopismo „Zeitschrift für Religionspsychologie” (1929-1937). Na rynku wydawniczym periodyk ten ukazywał się nieregularnie. Pismo w nazwie nawiązywało do treści związanej z psychologią religii. Jego zawartość to cztery zeszyty. Głównym redaktorem był K. Beth (1929-1937). Wydawcą w 1929 roku w Gütersloh był C. Bertelsmann. W latach 1935-1937 pismo wydawano w Wiedniu w Verlag der Internationalen Religionspsychologischen Gesellschaft⁷⁶³.

Dwukrotnie w spisie „Kwartalnika” nawiązano do rosyjskiej „Psichologii” (1929-1932). Czasopismo to poświęcone było problematyce psychologii, pedagogiki

⁷⁶⁰ Tamże (Rok 1901).

⁷⁶¹ D.V. Osier, R. Wozniak, *A century of serial publications...*, dz. cyt., s. 383.

⁷⁶² Tamże, s. 417.

⁷⁶³ Tamże, s. 406.

i psychotechnikii wydawane z różną częstotliwością. Ukazywało się w Moskwie i Leningradzie, gdzie mieściły się główne instytucje zarządzające oraz społeczno-ekonomiczne. Miasta te były głównymi centrami nauki, a także siedzibami głównego komitetu gospodarczo-socjalno-ekonomicznego do 1932 roku. Funkcje głównych redaktorów pisma pełnili K. N. Kornakov (1929-1930) i V. Kolbanevski (1932)⁷⁶⁴.

Jednorazowo w tomie VIII periodyku pojawiło się nawiązanie do „Zeitschrift für Pädagogische Psychologie und Jugendkunde” (1933-1944). Pismo było kontynuacją „Zeitschrift für Pädagogische Psychologie Experimentelle Pädagogik und Jugendkundliche Forschung”⁷⁶⁵ (1925-1933). W periodyku tym szczególnie koncentrowano się na kwestiach związanych z pedagogiką osób młodych. Główni redaktorzy to O. Schreibner (1933-1944), O. Kroh (1933-1944), A. Fischer (1933-1937), A. Hoffmann (1933-1940), H. Volkelkt (1933-1940), E. Jaensch (1938-1940), G. Pfahler (1939-1940). Wydawca zmieniał się dwukrotnie. W latach 1933-1940 periodyk wydawano w Lipsku w Quelle & Meyer. W latach 1941-1944 w Heidelbergu wydawcą był Quelle & Meyer⁷⁶⁶.

W *Przeglądzie* 12 tomów „Kwartalnika Psychologicznego” pojawiały się wielokrotnie różne czasopisma. Niektóre tytuły sporadyczne, na przykład rosyjska „Higjena Psychiczna” (2) czy austriacki „Neue Psychologische Studien” (3) oraz te przywoływane wyłącznie jeden raz, jak węgierskie „Magyar Psychologiai Szemle”, niemiecki „Archiv für die Gesamte Psychologie” czy francuskie „Le Travail Humain”⁷⁶⁷.

Niewątpliwie problemem wymagającym dalszych badań pozostaje analiza polskich i zagranicznych periodyków psychologicznych ukazujących się w czasie trwania i po zakończeniu drugiej wojny światowej. Takie wyniki dałyby szerszy kontekst zjawiska wydawania prasy psychologicznej od ich pojawienia się i ekspansji wydawniczej w dwudziestoleciu międzywojennym.

⁷⁶⁴ Tamże, s. 401.

⁷⁶⁵ Aneks, tabela 24 (Rok 1925).

⁷⁶⁶ D.V. Osier, R. Wozniak, *A century of serial publications...*, dz. cyt., s. 457.

⁷⁶⁷ Zob. tabela 24.

Zakończenie

Celem rozprawy było stworzenie monografii „Kwartalnika Psychologicznego”, ważnego polskiego czasopisma psychologicznego okresu międzywojennego. Opracowanie takie było potrzebne z uwagi na rozwój badań w zakresie prasoznawstwa psychologicznego. Ważne było pokazanie z jednej strony, że w Polsce można było stworzyć silny tytuł naukowy uznawany w przestrzeni międzynarodowej, a z drugiej – by wypełnić lukę dotyczącą niszowego czasopiśmiennictwa naukowego na kartach historii prasy polskiej okresu międzywojennego. Autorce zależało na ukazaniu periodyku jako trwale złączonego z historią rozwoju psychologii i czasopiśmiennictwa jej poświęconego w Polsce i za granicą. Dodatkowo na przedstawieniu „Kwartalnika Psychologicznego” na tle innych pism psychologicznych wydawanych zarówno w Polsce, jak i na arenie międzynarodowej. W trakcie pracy nad monografią korzystano z następujących metod: metody analizy i krytyki źródeł⁷⁶⁸, metody analizy i krytyki piśmiennictwa⁷⁶⁹, analizy zawartości⁷⁷⁰ i analizy zawartości prasy⁷⁷¹.

Pierwsze wzmianki o psychologii pojawiały się już w epoce starożytności i średniowiecza w Europie. To stąd wywodzi się pierwszypiśmiennictwo jej poświęcone, powstałe w wieku XVI. To na tym kontynencie założono pierwszą pracownię badawczą psychologii w 1879 roku⁷⁷². Na obszarze Europy powołano do życia pierwsze pismo psychologiczne w 1783 roku, które zapoczątkowało rozwój czasopiśmiennictwa psychologicznego. Od tego momentu do końca 1917 roku na świecie ukazało się 365 pism psychologicznych. W okresie dwudziestolecia międzywojennego na rynkach międzynarodowych wydano 472 tytuły poświęcone psychologii⁷⁷³. Należy podkreślić, że wraz z ewoluowaniem nowego kierunku i rozwojem czasopiśmiennictwa psychologicznego drugim największym po europejskim ośrodkiem związanym z psychologią stały się Stany Zjednoczone Ameryki Północnej.

Dzieje „Kwartalnika Psychologicznego” wpisują się w historię rozwoju polskiej myśli psychologicznej. Owa myśl na ziemiach polskich rozwijała się już od XV wieku w dziełach łacińskojęzycznych. W połączeniu z psychologią światową spowodowały na przełomie XVIII i XIX wieku pojawienie się na ziemiach polskich pierwszych dzieł

⁷⁶⁸ J. Pieter, *Praca naukowa...*, dz. cyt.

⁷⁶⁹ Tamże.

⁷⁷⁰ J. Kołodziej, *Analiza treści*, [w:] *Słownik terminologii medialnej...*, dz. cyt.

⁷⁷¹ W. Pisarek, *Analiza zawartości...*, dz. cyt.

⁷⁷² Zob. szerzej rozdział 1.1. *Początki psychologii* i rozdział 1.2. *Rozwój czasopism psychologicznych na świecie*.

⁷⁷³ Zob. Aneks, tabela 23, 24 i 25a,b,c,d,e.

poświęconych psychologii⁷⁷⁴. W Polsce międzywojennej stan ówczesnej refleksji psychologicznej przedstawiany był w nielicznych czasopismach poświęconych psychologii. „Kwartalnik” to polski periodyk psychologiczny, niezaprzeczalnie zajmujący ważne miejsce w polskiej prasie naukowej. Publikowane były w nim rozprawy krajowych i światowych naukowców związanych z psychologią.

W II Rzeczypospolitej na polskim rynku naukowym nie panowała duża konkurencja, biorąc pod uwagę wydawanie czasopism psychologicznych. Ich zakładanie było ściśle powiązane z ośrodkami naukowymi, w których zajmowano się psychologią. Główne miasta, w których wydawano tego rodzaju czasopisma, to Warszawa, Płock i Poznań. W Warszawie działała katedra psychologii na Uniwersytecie Warszawskim. Edward Abramowski założył także w Warszawie laboratorium psychologiczne przemianowane na Instytut Psychologiczny. W Płocku działała sekcja zrzeszająca psychologów przy Towarzystwie Naukowym Płockim, zaś w Poznaniu Instytut Psychologiczny przy Uniwersytecie Adama Mickiewicza⁷⁷⁵.

Sytuacja gospodarcza i status materialny Polaków po pierwszej wojnie światowej w miarę upływu kolejnych lat poprawiał się, poprawiła się też sytuacja na rynku prasowym. Zakładano nowe tytuły, zwiększano nakłady i te nowe warunki panujące w kraju umożliwiły rozwój czasopism naukowych. W przypadku „Kwartalnika” na przestrzeni lat nakład pisma wzrósł do tysiąca egzemplarzy, co w przypadku periodyków naukowych, świadczy o dużym zainteresowaniu środowiskowym. Odbiorcami pisma na początku pozostawali psychologowie, z czasem grono odbiorców powiększało się, co świadczyło o rosnącej jego popularności. Świadczyło to o zapotrzebowaniu na tego rodzaju psychologiczne czasopisma naukowe. Z upływem czasu periodyk zyskał popularność w różnych środowiskach czytelników, m.in. pedagogów, filozofów i lekarzy.

Koncepcja pracy oparta została na pograniczu dwóch dyscyplin – prasoznawstwa i psychologii. Wyniki przeprowadzonych badań pozwoliły odpowiedzieć na postawione we wstępie teź monografii pytania.

P1. Jaka tematyka dominowała w „Kwartalniku Psychologicznym”?

„Kwartalnik Psychologiczny” był pismem naukowym dedykowanym w szczególności konkretnej grupie odbiorców związanych z psychologią i kierunkami jej pokrewnymi. Najbardziej znaczące w piśmie były rozprawy naukowe, które stanowiły kompen-

⁷⁷⁴ Zob. rozdział 1.3. *Dzieje polskiej myśli psychologicznej* i rozdział 1.4. *Polska psychologia naukowa*.

⁷⁷⁵ Zob. rozdział 1.6. *Polskie czasopisma psychologiczne...* Zob. szerzej G. Wrona, *Polskie czasopisma naukowe...*, dz. cyt.

dium w wielu obszarach psychologii. W zamyśle redaktora Błachowskiego „Kwartalnik” miał docierać do nowych środowisk, poszerzając grono odbiorców. Z tego powodu jego łamach drukowano nie tylko rozprawy ściśle naukowe, czego przykładem może być publikacja Zygmunta Piotrowskiego *W sprawie matematycznej miary inteligencji*⁷⁷⁶. Zamieszczano także mniej problemowe dysertacje utrzymane w tonie naukowym, jak praca Ludwika Jaxa-Bykowskiego *Figle i psoty młodzieży szkolnej*⁷⁷⁷. Jaxa-Bykowski w swym artykule poświęconym prozaicznej problematyce w sposób konkretny i przejrzysty dążył do objaśnienia pojęć i terminów. Autor wyjaśnił mechanizmy psychologiczne sygnalizowanych w tytule zachowań. „Kwartalnik”, będąc naukowym pismem psychologicznym, poruszał w artykułach problematykę trudności towarzyszących ludziom w ciągu dnia codziennego, dotykał kwestii rozwoju, wychowania i pracy w poszczególnych zawodach, m.in. nauczyciela czy kierowcy.

Najważniejszym działem stałym były rozprawy naukowe⁷⁷⁸. Publikowano je we wszystkich tomach w różnych ilościach. Najwięcej rozpraw naukowych – 20 wydano w tomie VII. Tylko jedną dysertację udało się wydać w przedwojennym tomie XII. Ich treść była zróżnicowana, zaś ich profil obejmował wiele dziedzin psychologii. Zakres tematyczny wskazywał, że psychologię można dostrzec i badać wszędzie i w każdej chwili, np. w czasie złego samopoczucia⁷⁷⁹ czy podczas słuchania radia⁷⁸⁰.

Zestawienie tematów zaczyna się od tytułów zaklasyfikowanych do psychologii poznawczej. Artykuły mieszczące się w kanonie psychologii poznawczej uporządkowano wedle zagadnień wchodzących w zakres procesów poznawczych i inteligencji. Sekcja psychologii rozwojowej podzielona została na rozprawy, dotyczące kolejno psychologii rozwoju dzieci, młodzieży i osób dorosłych. W dziale psychologii porównawczej umieszczono rozprawy, które wchodziły w zakres socjobiologii lub zoopsychologii. Rozprawy naukowe zestawione w dziale psychologii fizjologicznej klasyfikowano w obszarze neuropsychologii, psychosomatyki i psychopatologii. Artykuły powiązane z problematyką psychometrii rozpatrzono według podziału prac poświęconych metodologii, analizie i badaniom naukowym oraz konstrukcji i adaptacji testów. Do sekcji psychologia stosowana zaklasyfikowano dysertacje o tematyce międzykulturowej, wycho-

⁷⁷⁶ Z. Piotrowski, *W sprawie matematycznej miary...*, dz. cyt., s. 383-393.

⁷⁷⁷ L. Jaxa-Bykowski, *Figle i psoty...*, dz. cyt., s. 41-192.

⁷⁷⁸ Szczegółowa analiza zawartości rozpraw przedstawiona została w rozdziale 3. Dokonano jej na podstawie stworzonego w tym celu klucza kategorialnego.

⁷⁷⁹ W. Tomaszewski, *Wpływ psychiki na serce, oddech i ciśnienie...*, dz. cyt., s. 402-443.

⁷⁸⁰ L. Blaustein, *Etude sur la perception des pieces* (O percepcji słuchowiska radiowego), „KP” 1939, t. XI, s. 105-161.

wawczej, klinicznej i związanej z pracą zawodową. W dziale problematyka teorii i koncepcji zawarto artykuły mieszczące się w przestrzeni historii myśli psychologicznej, teorii poznania oraz psychoanalizy.

Niektóre rozprawy kierowano do konkretnych odbiorców lub grup zawodowych, jak w dysertacji Mirosława Sekreta *O psychicznym ustosunkowaniu się nauczycieli szkół powszechnych do nauczycielskiego zawodu*⁷⁸¹. Poruszano kwestie wychowawcze, np. w artykule Zbigniewa Łubieńskiego *Podstawy psychologiczne metody Montessori*⁷⁸², czy Mariana Wachowskiego *Fragment psychograficzny wychowanka*⁷⁸³. Wyjaśniano także pewne kwestie w celu zrozumienia czyjegoś zachowania, jak w artykule Władysławy Mielczarskiej *Rozwój typów oporu w domu i w szkole*⁷⁸⁴. Tematy z psychologii rozwojowej znalazły miejsce w tekstach np. Mieczysława Dybowskiego *Opór dziecka i persewercja*⁷⁸⁵ czy Jakuba Wachtela *Studium ejdetyzmu wśród dorosłych*⁷⁸⁶. Pojawiały się tematy z pogranicza psychopatologii, jak artykuł Marii Korytowskiej *Krzywda dziecka i jej wpływ na przestępczość młodzieży*⁷⁸⁷ czy w rozprawie Ladisława Kempnego *Contribution to the psychological study of prostitution* (Przyczynek do psychologicznego studium nad prostytutką)⁷⁸⁸.

Dużą popularnością cieszyły się publikacje związane z tematyką empiryczną. Opierano się na przeprowadzonych badaniach, opisywano ich przebieg, wyciągano wnioski na ich podstawie. Starano się wykorzystać badania naukowe w praktyce gabinetowej. Wiele artykułów powstało na bazie prowadzonych wcześniej badań eksperymentalnych, indywidualnych, grupowych lub kwestionariuszowych czy obserwacji specjalistycznych. Zdarzały się porównania wyników badań z przeszłości ze współczesnymi oraz przeprowadzanych w Polsce, porównywanych z zagranicznymi ośrodkami badawczymi. Widać to w artykule Mieczysława Dybowskiego *Porównanie woli – temperamentu testów Downey z dostosowanym do nich kwestionariuszem*⁷⁸⁹. W rozprawach naukowych poświęconych zoopsychologii opisywano eksperymenty lub przebieg badań prowadzonych na zwierzętach. Tu także pojawiło się nawiązanie do badań prowadzonych za granicą, np. wśród czołowych przedstawicieli nauki, takich jak chociażby Iwan Pawłow i

⁷⁸¹ M. Sekreta, *O psychicznym ustosunkowaniu się nauczycieli...*, dz. cyt., s. 447-451.

⁷⁸² Z. Łubieński, *Podstawy psychologiczne metody...*, dz. cyt., s. 85-169.

⁷⁸³ M. Wachowski, *Fragment psychograficzny...*, dz. cyt., s. 395-443.

⁷⁸⁴ W. Mielczarska, *Rozwój typów oporu w domu...*, dz. cyt., s. 117-151.

⁷⁸⁵ M. Dybowski, *Opór dziecka...*, dz. cyt., s. 139-156.

⁷⁸⁶ J. Wachtel, *Studium ejdetyzmu...*, dz. cyt., s. 394-402.

⁷⁸⁷ M. Korytowska, *Krzywda dziecka i jej wpływ na przestępczość...*, dz. cyt., s. 203-333.

⁷⁸⁸ L. Kempny, *Contribution to the psychological...*, dz. cyt., s. 26-41.

⁷⁸⁹ M. Dybowski, *Downey will-temperament tests ...* dz. cyt., s. 1-24

jego badania prowadzone w Instytucie Fizjologicznym, mieszczącym się przy Akademii Nauk SSSR w Leningradzie. Wśród najbardziej zaskakujących tematów znalazły się te związane z problematyką hipnozy, myślenia magicznego czy pewnych psychicznych uwarunkowań zaburzeń nerwicowych. Problematyka niektórych publikowanych artykułów dotykała wielu wrażliwych, często trudnych sfer. Działalność czasopisma pokrywała się w dużej mierze z innymi znanymi pismami psychologicznymi, ukazującymi się na świecie w czasie dwudziestolecia międzywojennego. Praca w redakcji polegała na analizowaniu wielu kwestii psychologicznych i społecznych, wyjaśnianiu mechanizmów psychologicznych odpowiedzialnych za konkretne sytuacje i zachowania.

Drugim pod względem wielkości działem stałym w „Kwartalniku” były streszczenia rozpraw, w których zamieszczano recenzje dysertacji naukowych. Streszczenia pozwalały czytelnikowi zapoznać się z problematyką danego artykułu. Dawaly także szansę na zapoznanie się z ofertą zagraniczną dzięki temu, że artykuły pisane w językach obcych zawsze streszczano w języku polskim, analogicznie zaś te drukowane po polsku streszczano w wybranych językach obcych. Najwięcej rozpraw streszczono kolejno w języku polskim, francuskim, niemieckim i angielskim⁷⁹⁰. Tym samym „Kwartalnik” pozwalał czytelnikom na dostęp do psychologii widzianej z szerszej perspektywy. Gros odbiorców polskich mogło korzystać z dorobku zagranicznych myślicieli i badaczy. Również uczeni zagraniczni mieli możliwość analizy i korzystania z zasobów nauki polskiej.

W strukturze pisma ukazywały się także inne działy mające charakter informacyjny, były to komunikaty, informacje na temat zjazdów naukowych czy nekrologi. W sekcji komunikatów pisano o wydarzeniach związanych z promowaniem psychologii w czasie kongresów i zjazdów naukowych w kraju i poza granicą. Informowano o wysokości opłat należnych w związku z uczestnictwem. Powiadamiano, w jakich językach wygłaszane będą poszczególne sekcje. Zawiadamiano o dodatkowych możliwościach czy atrakcjach, np. zwiedzaniu miast czy pracowni psychologicznych⁷⁹¹. Przedrukowywano w oryginalnym brzmieniu komunikaty różnych instytucji zagranicznych jak w przypadku Komunikatu Instytutu Badań nad Dziedzicznością Ludzi w Londynie⁷⁹². Obwieszczano informacje podawane przez komitety organizacyjne zjazdów. Publikowano informacje przekazywane przez instytucje naukowe, takie jak Zarząd Główny Polskiego

⁷⁹⁰ Zob. rozdział 4, tabela 14.

⁷⁹¹ „KP” 1932, t. III, s. 254.

⁷⁹² R. R. Gates, *Komunikat Instytutu Badań...*, dz. cyt., s. 330.

Towarzystwa Psychiatrycznego, Poznańskie Towarzystwo Pedagogiczne czy Instytut Pedagogiczny⁷⁹³. Informowano o nowopowstałych periodykach poświęconych psychologii⁷⁹⁴. Donoszono o konkretnych wydarzeniach i sprawach powiązanych z psychologią, czego przykład może stanowić komunikat Stefana Błachowskiego o potrzebie utworzenia Polskiego Towarzystwa Psychologicznego⁷⁹⁵, komunikat o Polskiej Konferencji Psychotechnicznej⁷⁹⁶ lub XI Międzynarodowym Kongresie Psychologicznym w Paryżu⁷⁹⁷.

Wiadomości, które zamieszczano w komunikatach, pokrywały się niekiedy tematycznie z sekcją informującą o zjazdach naukowych. Zdarzało się, że w „Kwartalniku Psychologicznym” pisano o wydarzeniach naukowych w obu tych działach. Dla przykładu w tomie III w komunikatach zawiadamiano o X Międzynarodowym Zjeździe Psychologicznym w Kopenhadze⁷⁹⁸, a w dziale poświęconym zjazdom zawiadamiano o II Ogólnopolskiej Konferencji Psychotechnicznej⁷⁹⁹.

Dyskusje na tematy psychologiczne podejmowano w ramach działu polemik. W tomie II zawarto pierwszą dyskusję Władysława Kowalskiego *Uwagi krytyczne w związku z artykułem p. Studenckiego „O typie psychofizycznym Polaka”* oraz odpowiedź Stanisława Studenckiego na „*Uwagi krytyczne*” pana W. Kowalskiego. Przedmiotem polemik nie zawsze była dyskusja, czasami wymieniano poglądy na przykład na temat rozdziału książki szkolnej⁸⁰⁰.

Sekcję informacyjną stanowiły wspomnienia pośmiertne. W nekrologach zawierano informacje dotyczące zmarłych osób – czasu, miejsca urodzenia i zgonu, a czasem krótkie biogramy. Nekrologii dedykowano polskim, austriackim i niemieckim naukowcom, którzy nie zawsze byli psychologami, lecz przysłużyli się jej rozwojowi⁸⁰¹.

W periodyku drukowano sprawozdania z książek. Były to recenzje wybranych tytułów autorów reprezentujących różne polskie i zagraniczne ośrodki i instytucje naukowe zlokalizowane w Europie i Ameryce Północnej. Streszczano publikacje znanych postaci w świecie psychologii, np. Alfreda Adlera, Henriego Piérona, Wolfganga Köhle-

⁷⁹³ Zob. przykład „KP” 1938, t. X, s. 216.

⁷⁹⁴ W tomie III komunikowano o zainicjowaniu przez Roberta Saudka pisma „Eine Vierteljahresschrift für psychodiagnostische Studien und verwandte Gebiete”, „KP” 1932, t. III, s. 255.

⁷⁹⁵ S. Błachowski, *O potrzebie założenia Polskiego Towarzystwa Psychologicznego...*, dz. cyt.

⁷⁹⁶ *Polska Konferencja Psychotechniczna*, „KP” 1935, t. VI, s. 468.

⁷⁹⁷ *XI Międzynarodowy Kongres Psychologiczny*, „KP” 1937, t. IX, s. 166.

⁷⁹⁸ Zob. Rozdział 4.5. *Komunikaty*.

⁷⁹⁹ Zob. Rozdział 4.6. *Informacje o zjazdach naukowych*.

⁸⁰⁰ Zob. Rozdział 4.4. *Polemiki*.

⁸⁰¹ Zob. Rozdział 4.7. *Wspomnienia pośmiertne*.

ra czy Janeta Pierre'a. Publikowano sprawozdania z książek polskich autorów związanych z działalnością w polskich instytucjach naukowych, wśród nich Władysława Heinricha, Mieczysława Kreutza, Władysława Tatarkiewicza czy Floriana Znanieckiego.

Ostatnim działem wydawanym w „Kwartalniku” był przegląd polskich i zagranicznych czasopism psychologicznych. Sekcja ta miała służyć nie tylko informowaniu, jakie tytuły ukazują się na arenie międzynarodowej, lecz przede wszystkim zaznajomieniu czytelnika z zawartością prezentowanych pism. W ten sposób czytelnicy „Kwartalnika” mieli możliwość zapoznania się z innymi publikacjami psychologicznymi zarówno polskimi, jak i zagranicznymi.

Odnosząc się do postawionej we wstępie monografii hipotezy, należy potwierdzić, że „Kwartalnik Psychologiczny” prezentował szeroką ofertę tematyczną, szczególnie ważne okazały się dysertacje naukowe. Artykuły naukowe, które w nim zamieszczano, odnosiły się do wielu różnych kwestii psychologicznych. Wiele spośród nich dotyczyło problematyki badawczej i psychologii fizjologicznej. Czytelnikom proponowano zapoznanie z międzynarodowym piśmiennictwem i bogatą ofertą informacyjną, dotyczącą życia naukowej psychologii. Starano się w taki sposób zachęcać do korzystania z praktyki gabinetowej.

Reasumując, „Kwartalnik Psychologiczny” był periodykiem oferującym swoim odbiorcom najnowsze wyniki badań zarówno teoretycznych, jak i empirycznych, nie tylko krajowych, ale i zagranicznych. Czytelnicy w specjalnie opracowywanych działach dowiadywali się o organizowanych wydarzeniach poświęconych promowaniu, a także umiędzynarodawianiu psychologii, podczas kongresów, konferencji, sympozjów czy zjazdów. Periodyk był kroniką wydarzeń naukowych w psychologii. Donoszono w nim o zakładaniu nowych czasopism psychologicznych, prowadzono dyskusje związane z wymianą argumentów na tematy psychologiczne lub dotyczące zamieszczanych w „Kwartalniku Psychologicznym” artykułów naukowych.

P2. Jaka rolę czasopismo odegrało w polskim środowisku psychologicznym?

Twórcom „Kwartalnika Psychologicznego” przez cały okres jego funkcjonowania na rynku wydawniczym udało się zachować pierwotnie obrany profil pisma. W periodyku publikowano wysokiej jakości oryginalne materiały naukowe, w tym fragmenty prac magisterskich i doktorskich, rozprawy psychologiczne oraz bieżące informacje dotyczące wydarzeń.

Na podstawie przeprowadzonych badań opartych na analizie zawartości stwierdzono, że treść czasopisma odpowiadała jego założeniom oraz w pełni odzwierciedlała to,

co zapowiadał tytuł. Artykuły prezentowane w piśmie dostarczały odbiorcom wiedzy psychologicznej, często potwierdzanej empirycznie. Przyczyniały się tym samym do rozpowszechniania nauki i informowały o nowych odkryciach, np. dotyczących stanu procesów poznawczych w fazie snu⁸⁰².

Periodyk odgrywał rolę naukotwórczą, był narzędziem służącym do przekazywania nauki. Jego autorzy kreowali rzeczywistość naukową, pisali rozprawy, drukowali wyniki badań, stwarzali miejsce do dyskusji, w tym naukowej krytyki.

Czasopismo spełniało też funkcję promocyjną. Promowało psychologię, atakże swoich redaktorów, czyli osoby związane z różnymi instytucjami naukowymi, które łączył „Kwartalnik Psychologiczny”. Było to pismo naukowe, z którym współpracowali uczeni z różnych międzynarodowych ośrodków naukowych. Publikowały w nim osoby pracujące nad podobnymi problemami, dzięki czemu wiedzę przedstawianą na łamach periodyku można było rozpatrywać z różnych perspektyw. Same tylko opisy zagranicznych badań pozwalały spojrzeć na procesy badawcze z szerszej perspektywy. Pismo pozwalało poznać badaczy i zlokalizować ośrodki naukowe, które zajmowały się podobnymi kwestiami psychologii. Dodatkowo naukowcy mieli szansę zaprezentowania i podzielenia się własnym dorobkiem naukowym z innymi. „Kwartalnik” stanowił swojego rodzaju medium w przekazywaniu informacji naukowych, które było atrybutem naukowego rozwoju⁸⁰³.

W pierwszym okresie wydawania pisma główną grupę docelową stanowili psychologowie zarówno teoretycy, jak i praktycy. Czytelnikami periodyku pozostawali także studenci i doktoranci psychologii. Z czasem zainteresowania „Kwartalnikiem” nie kryli filozofowie, pedagodzy, nauczyciele, medycy oraz badacze z zakresu innych dziedzin. W okresie pojawiania się kolejnych tomów periodyku grupa odbiorców powiększała się, o czym świadczy wzrost nakładu pisma dochodzący do tysiąca egzemplarzy. Adresatami stawały się nowe osoby zainteresowane konkretną problematyką, np. psychologią pracy, zawodem nauczyciela czy kierowcy, badaniem poziomu inteligencji, trudnościami rozwojowymi doświadczanymi w określonym wieku. Czytelnikami stawały się osoby zainteresowane konkretnymi emocjami, zachowaniami i przeżyciami, chcąc postrzegać je z perspektywy np. aktora⁸⁰⁴ lub widza kinowego⁸⁰⁵. Problematyka rozpraw

⁸⁰² Zob. artykuł Ch. Bagno, *Synkretyzm myślenia w marzeniu sennym...*, dz. cyt., s. 61-80.

⁸⁰³ M. Gorynia, B. Sitek, *Rola czasopism naukowych w zreformowanym systemie nauki i szkolnictwa wyższego w Polsce*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2021, t. LXXXIII, z. 2, <https://doi.org/10.14746/rpeis.2021.83.2.4>.

⁸⁰⁴ I. Filozofówna, *Próba badań psychologicznych nad grą aktorską...*, dz. cyt., s. 157-186.

nawiązywała do życia codziennego człowieka na różnych jego etapach: motywacji, poczucia estetyki, wartości, poczucia humoru, radzenia sobie z emocjami, obowiązkami czy pracą zawodową.

„Kwartalnik” swoją popularność zarówno w Polsce, jak i poza jej granicami zawdzięczał przede wszystkim redaktorowi naczelnemu. Osoba Stefana Błachowskiego oraz jego działalność naukowa zostały przedstawione w filmie dokumentalnym w reżyserii Andrzeja Gajewskiego⁸⁰⁶. Błachowski od lat młodości i czasu studiów gromadził doświadczenia redakcyjne, m.in. współpracował z „Ruchem Filozoficznym”, współredagował „Przegląd Socjologiczny”, „Chowannę”, „Wychowanie Fizyczne”. Był autorem tekstów zamieszczanych w „The Psychological Register”⁸⁰⁷. W okresie dwudziestolecia międzywojennego był także redaktorem „Psychologii Wychowawczej”. Dla propagowania i powiększenia renomy wydawanego periodyku pozyskał wielu autorów z zagranicy. To dzięki jego staraniom „Kwartalnik” rozwinął się na tyle, by być dystrybuowany do zagranicznych ośrodków naukowych w Europie, Ameryce Północnej i Azji. „Kwartalnik Psychologiczny” promował polską psychologię i polskich specjalistów w tej dziedzinie za granicą, a prace prezentowane w nim stawały się elementem naukowego dyskursu na poziomie międzynarodowym i były cytowane przez zagranicznych naukowców. Był też swoistego rodzaju kroniką życia naukowej psychologii o zasięgu ponadpaństwowym.

Periodyk oprócz tego, że zawierał naukowe rozprawy psychologiczne, pełnił funkcję informacyjną o wydarzeniach naukowych czy śmierci znanych osób. Informował o nowościach wydawniczych polskich i zagranicznych w specjalnie redagowanych działach, np. w dziale sprawozdań z książek czy przeglądzie czasopism. „Kwartalnik” z czasem mógł się porównywać z innymi pismami wydawanymi na arenie międzynarodowej, stając się jednocześnie przykładem specjalistycznego czasopisma pionierskiego na gruncie polskim.

Potwierdzenie znajduje tu hipoteza druga, która zakładała, że „Kwartalnik Psychologiczny” poprzez proponowaną ofertę wydawniczą był kroniką naukowej psychologii. Donosił o aktualnych odkryciach uczonych związanych z różnymi instytucjami.

⁸⁰⁵ L. Baustein, *Przyczynki do psychologii widza kinowego...*, dz. cyt., s. 192-237.

⁸⁰⁶ Produkcja przedstawia prowadzoną pomiędzy profesorami Ryszardem Stachowskim a Anną Brożek rozmowę dotyczącą szkoły lwowsko-warszawskiej. W czasie dyskusji wielokrotnie pojawia się nazwisko Stefana Błachowskiego oraz zagadnienia powiązane z jego działalnością.

⁸⁰⁷ Zob. szerzej J. Matysiak, *Stefan Błachowski...*, dz. cyt., s. 108-111.

Niewątpliwie „Kwartalnik Psychologiczny” Stefana Błachowskiego, po „Pracach z Psychologii Doświadczalnej” Edwarda Abramowskiego i „Polskim Archiwum Psychologii” Józefy Joteyko, utrzymywał porównywalnie wysoki poziom naukowy na tle pozostałych często efemerycznych czasopism polskich. Można sądzić, że gdyby nie nagłe przerwanie spowodowane wybuchem drugiej wojny światowej, „Kwartalnik” miałby szansę osiągnąć poziom taki jak słynne czasopisma „American Journal of Psychology” czy „Zeitschrift für Angewandte Psychologie”.

P3. Jakie było znaczenie „Kwartalnika Psychologicznego” dla rozwoju polskiej psychologii?

Periodyk promował młodych polskich naukowców związanych z psychologią. Dawał im szansę promocji w środowisku naukowym oraz rozwoju kariery zawodowej. Redaktor naczelny zabiegał o to, by z pismem współpracowały znane postaci ze świata nauki. Nawiązywał i utrzymywał korespondencję z wieloma różnymi psychologami. W Bibliotece Instytutu Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie w archiwum Kazimierza Twardowskiego znajdują się listy Stefana Błachowskiego, w których pisał o sprawach związanych z „Kwartalnikiem”, w szczególności dotyczących starań o pozyskiwanie artykułów naukowych znanych autorów⁸⁰⁸. Korespondencja poświadczająca te zabiegi znajduje się w teczce Stefana Błachowskiego w Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie, Oddział w Poznaniu⁸⁰⁹. Dodatkowo na temat kontaktów redakcyjnych Stefan Błachowski pisał do swojego przyjaciela Tadeusza Czeżowskiego. Ich korespondencja jest przechowywana w Archiwum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika⁸¹⁰. Na przestrzeni dekady w polskim periodyku publikowali różni autorzy z europejskich i amerykańskich ośrodków naukowych. W gronie polskich znaleźli się: Mieczysław Dybowski związany z Uniwersytetem Stefana Batorego w Wilnie, Ludwik Jaxa-Bykowski, podobnie jak Stefan Błachowski, związany z Uniwersytetem Adama Mickiewicza w Poznaniu, Tadeusz Czeżowski pozostawał profesorem Uniwersytetu Wileńskiego, a Józef Pieter współpracował z warszawską Akademią Wychowa-

⁸⁰⁸ Biblioteka Instytutu Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. Polskie Towarzystwo Filozoficzne, rkps 02.1.T.IV. Korespondencja Kazimierza Twardowskiego, listy Stefana Błachowskiego z lat 1909-1937, k. 4-307.

⁸⁰⁹ Materiały Stefana Błachowskiego, sygn. P III-82. Spuścizna Stefana Błachowskiego pozyskana w darze przez PAN Archiwum w Warszawie, Oddział w Poznaniu w latach 1991-1996 (ks. nab. „B” 129, 131, 138, 147, 152, 179). Materiały uporządkował i zinventaryzował Jarosław Matysiak w okresie 2012-2013. Spuścizna zawiera materiały z lat 1914-2009.

⁸¹⁰ Archiwum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Spuścizna Tadeusza Czeżowskiego, sygn. 309/80/VII/156.

nia Fizycznego⁸¹¹. Wśród współredaktorów zagranicznych znaleźli się: Robert Kantor – pionier interbehawioryzmu, Leon Walter – inicjator psychologii pracy, Alfred Adler – twórca psychologii indywidualnej, Kurt Lewin – pionier psychologii społecznej i nurtu gestalt. Artykuły naukowe nadsyłali główni redaktorzy periodyków psychologicznych, wśród nich Walter Hunter, redaktor „Psychological Abstract”, i Henri Piéron, redaktor naczelny „L’Année Psychologique”. W gronie obcokrajowców publikujących w polskim czasopiśmie znaleźli się profesorowie psychologii, m.in. Mario Ponzo związany z włoskim Instytutem Psychologicznym oraz Jules de la Vaissière reprezentujący francuski ośrodek naukowy⁸¹².

Periodyk stwarzał szansę promocji dla młodych badaczy psychologii. Redaktor naczelny otworzył swoje pismo dla wybitnych studentów i doktorantów, którzy mogli zamieszczać w nim swoje teksty. W ten sposób w „Kwartalniku” ukazały się fragmenty rozpraw doktorskich m.in. Janiny Radlińskiej-Ostaszewskiej i Haliny Sosińskiej⁸¹³.

Poprzez działalność wydawniczą Błachowski udowodniał, że wiedza psychologiczna nie może być na bieżąco rozpowszechniana bez udziału czasopism jej poświęconych. Redaktorowi naczelnemu zależało, aby rodzima psychologia nie tylko czerpała ze zdobyczy zagranicznych, lecz sama mogła zaistnieć na światowym rynku. Miało się to stać poprzez współdziałanie w zarówno merytorycznej polemice, jak i wspólnym prowadzeniu badań lub co najmniej dyskusji na ich temat. Taka forma interakcji mogła dać szansę polskiemu uczonemu do pracy i eksplorowania sfery emocjonalnej i behawioralnej w innych niż rodzime warunkach kulturowych.

„Kwartalnik Psychologiczny” był „oknem na świat” dla polskich naukowców, którzy nie mieli dostępu do najważniejszych zagranicznych publikacji psychologicznych oraz nie mogli swych tekstów zamieszczać w zagranicznych czasopismach psychologicznych. Wprawdzie istniały inne polskie pisma psychologiczne, jednak żadne z nich nie posiadało tak szerokiej oferty programowej, która pozwalałaby zapoznać się z zagranicznym dorobkiem psychologii oraz dokonaniem zagranicznych myślicieli w tej dziedzinie. „Kwartalnikowi” udało się zdobyć i utrzymać status naukowego i wiarygodnego czasopisma.

Należy zgodzić się z postawioną we wstępie trzecią hipotezą, która stanowiła, że „Kwartalnik Psychologiczny” odegrał znaczącą rolę w rozwoju polskiej psychologii.

⁸¹¹ Zob. Rozdział 2.7. *Twórcy i współpracownicy „Kwartalnika Psychologicznego”*.

⁸¹² Tamże.

⁸¹³ Tamże.

Umożliwiał poznawanie krajowego i zagranicznego dorobku psychologicznego i stwarzał szansę promocji młodych psychologów, poprzez publikowanie ich artykułów w periodyku.

„Kwartalnik Psychologiczny” swoje istnienie zawdzięczał przede wszystkim redaktorowi naczelnemu Stefanowi Błachowskiemu. W rozwoju polskiej psychologii był on bardzo znaczącą personą. Jego dokonania naukowe i wydawnicze spowodowały, że cieszył się dużym uznaniem w środowisku naukowym. Pełnił funkcję m.in. przewodniczącego Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, zasiadał na stanowisku wiceprezesa Polskiego Towarzystwa Higieny Psychiczej, był profesorem związanym z poznańskim ośrodkiem naukowym. Ponadto brał udział w międzynarodowych Kongresach Psychologicznych w Berlinie, Kopenhadze, Moskwie, Paryżu, Pradze, Barcelonie i Wiedniu. Dla psychologii poznańskiej był inicjatorem wielu przedsięwzięć, m.in. organizował studentów i sam brał udział w odbudowie Uniwersytetu po działaniach wojennych. Uwzględniając wiele trudności, których doświadczył w czasie wojny, pozostawał wzorem w dążeniu do osiągnięcia zamierzonych celów.

Przez całe życie prowadził działalność naukową związaną z psychologią, co było widoczne w jego publikacjach, które nawiązywały do potrzeb i stanu organizacyjnego psychologii w Polsce. Z tego powodu dostrzegał potrzebę inicjowania pism psychologicznych.

„Kwartalnik Psychologiczny” zyskał wartość dzięki ofercie tematycznej związanej z propagowaniem treści psychologii międzynarodowej. Z tego powodu cieszył się wysoką rangą. W okresie swojej świetności zasłynął na wiele lat w pamięci wydawców i czytelników. Był oazą polskiej niezależności, bezpiecznym miejscem na ówczesnej mapie bogatego pejzażu czasopiśmiennictwa międzynarodowego, gdzie mogli publikować swoje artykuły polscy i zagraniczni psychologowie.

Ani historia idei propagowanych w periodyku ani działalność jego twórców nie skończyła się wraz z przerwaniem procesu wydawniczego jesienią 1939 roku, pomimo iż okres, który nastąpił po rozpoczęciu drugiej wojny światowej, był dla poznańskiego środowiska naukowego bardzo trudny. Podobnie jak w pierwszej połowie dwudziestolecia międzywojennego domagano się założenia polskiego pisma psychologicznego, i tak po zakończeniu drugiej wojny podjęto próby jego kontynuacji. Redagowanie „Kwartalnika” wznowiono w roku 1947 i 1948. Ukazały się wówczas ostatnie dwa tomy pisma, ale nie przypominały „Kwartalnika” sprzed wojny. Ich struktura składała się wyłącznie z działu rozpraw i ich streszczeń. Nowo powstałe Polskie Towarzystwo Psy-

chologiczne, którego „Kwartalnik miał być organem, zaniechało jego wydawania. Po wielu staraniach byłego redaktora naczelnego Stefana Błachowskiego ostatecznie tytuł połączono z innym periodykiem poświęconym zagadnieniom psychologicznym „Psychologią Wychowawczą”, co doprowadziło w 1952 roku do powstania „Przeglądu Psychologicznego”.

Problemem wymagającym dalszych badań pozostaje analiza czasopism psychologicznych po 1939 roku. Wyniki takie pozwoliłyby na ukazanie szerszego kontekstu aktualności poruszanych problemów psychologicznych w porównaniu z „Kwartalnikiem Psychologicznym”.

Wykaz skrótów

AAN – Archiwum Akt Nowych

AP – Archiwum Państwowe

APAUiPAN – Archiwum Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk

AUAM – Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

AUMK – Archiwum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu

BIFiS PAN PTF – Biblioteka Instytutu Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. Polskie Towarzystwo Filozoficzne

KEN DK – Komisja Edukacji Narodowej Departament Kadr

KP – Kwartalnik Psychologiczny

MWRiOP – Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego

PANAWOP – Polska Akademia Nauk Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu

PTPN – Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk

UAM – Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu

Bibliografia

I. Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych w Warszawie

Zespół Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego –teczka personalna Stefana Błachowskiego, sygn. 1762

Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Teczka personalna Stefana Błachowskiego, sygn. 126/3/41, sygn. 191/1, sygn. 15/611/3

Archiwum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika

Spuścizna Tadeusza Czeżowskiego, sygn. V/215

Biblioteka Instytutu Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie – Polskie Towarzystwo Filozoficzne

Rkps 02.1.T.IV. Korespondencja Kazimierza Twardowskiego. Listy Stefana Błachowskiego z lat 1909-1937, k. 4-307

Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu, Dział Rękopisów

Zaworski Tadeusz, Wspomnienie o prof. Ludwiku Jaxa-Bykowskim, sygn. 3264

Polska Akademia Nauk Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu

Materiały Stefana Błachowskiego (1889-1962), sygn. P III-82

Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk

Teczka personalna Stefana Błachowskiego, bez sygnatury

Polska Akademia Umiejętności

Teczka personalna Stefana Błachowskiego

Archiwum Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk

II. Źródła drukowane

Prasa i periodyki

Polskie Archiwum Psychologii (1926)

Badania Psychologiczne (1919)

Biuletyn Oddziału Poznańskiego Polskiego Towarzystwa Psychologicznego (1994)

Kwartalnik Pedagogiczny (1930)

Kwartalnik Psychologiczny (1930, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938, 1939, 1947)

Nauka (2011)
Nauka Polska (1918, 1929)
Monitor (1771)
Polskie Archiwum Psychologii (1926)
Przegląd Filozoficzny (1910, 1913, 1948)
Przegląd Psychologiczny (1952, 1963, 1959)
Psychotechnika (1927)
Ruch Filozoficzny (1912, 1913)
Wszechświat (1911)
Zeszyty Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (1963)
Zeszyty Prasoznawcze (2011)
Psychological Register (1933)
Zeitschrift für Psychologie und Physiologie der Sinnesorgane II Abteilung. Zeitschrift für Sinnesphysiologie (1913)

Pamiętniki i wspomnienia

Hornowski Bolesław, wspomnienie o Profesorze doktorze Stefanie Błachowskim, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu” 1963, nr 42, seria: Filozofia, Psychologia, Pedagogika, z. 6, s. 16

Księga Pamiątkowa XI Zjazdu Lekarzy i Przyrodników Polskich w Krakowie 18-22 lipca 1911, Kraków 1912

Wydawnictwa źródłowe

Erbcharakterkunde, Gestaltpsychologie und Integrationstypologie (Psychologia Gestalt i typologia integracji), „Kwartalnik Psychologiczny” 1938, t. X, s. 179

Sprawozdanie dyrekcji C. K. Gimnazjum VI we Lwowie za rok szkolny 1907, Lwów 1907, s. 75.

Parlament Rzeczypospolitej Polski 1919-1927 pod red. H. Mościckiego i W. Dzwonkowskiego.

Polska Konferencja Psychotechniczna, „Kwartalnik Psychologiczny” 1935, t. VI, s. 468.

XI Międzynarodowy Kongres Psychologiczny, „Kwartalnik Psychologiczny” 1937, t. IX, s. 166

Uniwersytet Poznański w pierwszych latach swego istnienia (1919, 1919-1920, 1920-1921, 1921-1922, 1922-1923): za rektoratu Heliodora Święcickiego. Księga Pamiątkowa, red. A. Wrzosek, Poznań 1924, s. 562; *Uniwersytet Poznański: spis wykładów w półroczu jesiennym 1919*, Poznań 1919, s. 6; *Uniwersytet Poznański: spis wykładów w półroczu letnim 1920*, Poznań 1920, s. 5-6; *Spis wykładów w trymestrze drugim roku akademickiego 1920/1921*, Poznań 1921, s. 46-47; *Spis wykładów. Trymestr pierwszy roku akademickiego 1921/1922*, Poznań 1921, s. 26; *Spis wykładów na I, II i III trymestr roku akademickiego 1922/1923*, Poznań 1922, s. 22; *Spis wykładów na 1., 2. i 3. trymestr roku akademickiego 1923/1924*, Poznań 1923, s. 25-27.

Wspomnienia pośmiertne Otto Lipmann, „Kwartalnik Psychologiczny” 1934, t. V, s. 271.

III. Opracowania

Abramowski E., *Metafizyka doświadczalna i inne pisma*, [w:] S. Borzym (red.), *Abramowski, filozof epoki modernizmu*, Warszawa 1980, s. 7-55

Adler A., *Die Technik der Individual psychologie I. Teil* (Metoda psychologii indywidualnej. Część I), „Kwartalnik Psychologiczny” 1930, t. I, s. 102

Adlerówna M., *Dwa rodzaje spostrzeżeń i ich struktura*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1935, t. VII, s. 5-20

Angyal A., *Die Bedeutung der Lage bei räumlichen Gebilden*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1932, t. III, s. 325-363

Angyal A., Hartmann E., Richard J., *Neurosis and treatment: a holistic theory*, New York 1965

Angyal A., *VII italienischer Kongress für Psychologie und Psychotechnik*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1930, t. I, s. 221

Asch N., *Analyse des Willens*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1936, t. VIII, s. 250

Auerbach W., *Zagadnienie wartości poznawczej sądów przypomnieniowych*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1935, t. VII.

Augier E., *Une psychologie objective est-elle possible*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1930, t. I, s. 227

Bagno Ch., *Synkretyzm myślenia w marzeniu sennym*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1935, t. VII, s. 61-80

Baley S., *Osobowość twórcza Żeromskiego*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1937, t. IX, s. 282

Baley S., *Psychologia wieku dojrzewania*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1931, t. II, s. 258

- Baley S., *Zarys psychologii w związku z rozwojem psychiki dziecka*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1937, t. IX, s. 113
- Bałandynowicz A., *Reintegracja społeczna skazanych. Paradygmat tożsamości osobowej, społecznej i kulturowo-cywilizacyjnej*, „Resocjalizacja Polska” 2011, nr2, s. 27
- Bandura L., *Marzenia senne jeńców wojennych*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1948, t. XIV, s. 1-42
- Bandura L., *Poczucie czasu u dzieci w wieku od 7 do 9 lat*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1936, t. VIII, s. 151-185
- Banisoni F., *Die VIII Tagung der italienischen Psychologen*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1936, t. VIII, s. 231
- Barycz H., *Popularyzacja wiedzy*, [w:] B. Suchodolski (red.), *Historia nauki polskiej 1795-1862*, t. II, Wrocław-Warszawa-Kraków 1970
- Baugmarten F., *Les bases de la science de la personnalité*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1930, t. I, s. 261-273
- Baugmarten F., *Les traits de caractère*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1935, t. VI, s. 260-275
- Baugmarten F., *O charakterze i jego kształceniu*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1937, t. IX, s. 169-203
- Baumgarten F., *Badanie uzdolnień zawodowych*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1932, t. III, s. 98
- Baumgarten F., *Die Charaktereigenschaften*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1934, t. V, s. 177
- Bena E., Mayerhofer G., *Fahrtüchtigkeit und Neurose*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1935, t. VI, s. 173-221
- Bibliografia Literatury Polskiej – Nowy Korbut, t. III, *Piśmiennictwo Staropolskie*, Warszawa 1965, s. 156-173; 404-405
- Bibliografia Literatury Polskiej – Nowy Korbut, t. V, *Oświecenie*, Warszawa 1967, 369-371; 14-16; 330-332; 317-319
- Bibliografia Literatury Polskiej – Nowy Korbut, t. VI, cz. 1, *Oświecenie*, Warszawa 1970, s. 257-264
- Biedrzycki M., *Genetyka kultury*, Warszawa 1998, s. 76
- Biegeleisen B., *Analiza uwagi w świetle badań psychologicznych*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1932, t. III, s. 31-144
- Blaustein L., *O ocenie samego siebie w wieku młodzieńczym*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1931, t. II, s. 370-393
- Blaustein L., *O percepcji słuchowiska radiowego*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1939, t. XI, s. 105-161

- Blaustein L., *Przedstawienia imaginatywne*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1931, t. II, s. 103
- Blaustein L., *Przedstawienia schematyczne i symboliczne*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1932, t. III, s. 103
- Blaustein L., *Przyczynki do psychologii widza kinowego*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1933, t. IV, s. 192-237
- Blumenfeld W., *Jugendals Konfliktsituation*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1936, t. VIII, s. 459
- Blumenfeld W., *Sinn und Unsinn*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1933, t. IV, s. 285
- Błachowski S., *Good luck letters. A contributions to the psychology of magical thinking*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1939, t. XI, s. 170-189
- Błachowski S., *Kazimierz Twardowski*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1938, t. X, s. 1-9.
- Błachowski S., *Kilka uwag o stanie i potrzebach psychologii*, „Nauka Polska” 1929, t. X, s. 466
- Błachowski S., *Łańcuchy szczęścia. Przyczynek do psychologii myślenia magicznego*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1939, t. XI, s. 344
- Błachowski S., *O pamięci jej istocie i kształceniu*, „Ruch Filozoficzny” 1913, t. III
- Błachowski S., *O potrzebie założenia Polskiego Towarzystwa Psychologicznego*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1938, t. X, s. 212-216
- Błachowski S., *O wirtuozach liczb*, „Wszechświat” 1911, t. XXX, s. 774-776
- Błachowski S., *O wrażeniach położenia i ruchu*, „Badania Psychologiczne” 1919, z. 1, s. 1-17
- Błachowski S., *Od Redakcji*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1930, t. I, s. 1-6
- Błachowski S., *Pamięć a świadomość. Rzecz napisana z powodu E. Abramowskiego „Badań doświadczalnych nad pamięcią”*, „Przegląd Filozoficzny” 1913, t. XVI, s. 484-494
- Błachowski S., *Po ośmiu latach*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1947, t. XIII, s. 8
- Błachowski S., *Sprawozdanie z IX Międzynarodowego Kongresu Psychologii w New Haven*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1930, t. I, s. 87
- Błachowski S., *Sprawozdanie z X-go Międzynarodowego Zjazdu Psychologicznego w Kopenhadze*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1933, t. IV, s. 264
- Błachowski S., *Sprawozdanie z X-go Międzynarodowego Zjazdu Psychologicznego w Kopenhadze*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1933, t. IV, s. 264
- Błachowski S., *Studien uber den Binnenkontrast*, Gottingen 1913. Toż samo, „Zeitschrift für Psychologie und Physiologie der Sinnesorgane II Abteilung”, „Zeitschrift für Sinnesphysiologie”, t. XXXXVII, 1913
- Błachowski S., *The international University Series in Psychology*, „The Psychological Register” 1933, t. III, s. 1118-1128

- Błachowski S., *VI Międzynarodowy Zjazd Psychotechniki*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1930, t. I, s. 87
- Błachowski S., *VII Międzynarodowy Zjazd Psychotechników w Moskwie*, „Kwartalnik Psychologiczny”, t. II, 1931, s. 410.
- Błachowski S., *VIII Międzynarodowy Zjazd Psychotechniczny w Pradze*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1935, t. VI, s. 111
- Błachowski S., *W dziesięciolecie Polskiego Towarzystwa Psychologicznego*, „Przegląd Psychologiczny” 1959, t. III, s. 224-225
- Błachowski S., *W sprawie potrzeb naukowych w zakresie psychologii*, „Nauka Polska” 1918, t. I, s. 487-488
- Błachowski S., *W sprawie recenzji p. A. D. o „Kwartalniku Psychologicznym”*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1930, nr 2, s. 22
- Błachowski S., *Wspomnienia pośmiertne Alfred Adler*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1937, t. IX, s. 486
- Błachowski S., *Wspomnienia pośmiertne Georg Elias Müller*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1935, t. VI, s. 459
- Błachowski S., *Wspomnienia pośmiertne Stefan Borowiecki*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1937, t. IX, s. 481
- Błońska W., *Pieter Józef, [w:] E. Kosnarewicz, T. Rzepa, R. Stachowski (red.), Słownik psychologów polskich*, Poznań 1992, s. 166-168
- Bobrowska-Nowak W., *Początki polskiej psychologii*, Wrocław 1973, s. 13-14, 44
- Bobrowska-Nowak W., *Bykowski-Jaxa Ludwik, [w:] E. Kosnarewicz, T. Rzepa, R. Stachowski (red.), Słownik psychologów polskich*, Poznań 1992, s. 41-42
- Borkowska A. R., Domańska Ł., *Neuropsychologia kliniczna dziecka*, Warszawa 2006
- Borowiecki S., *Sprawozdanie z XII-go Zjazdu psychiatrów polskich*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1932, t. III, s. 505
- Bortkiewiczówna J., *Zastosowanie punktowania jako metody badania zmęczenia*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1930, t. I, s. 302
- Birkenmajer A. i in. (red.), *Encyklopedia wiedzy o książce*, Wrocław 1971, s. 452-454, 458
- Brunswik E., *Experimentale Psychologie in Demonstrationen*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1936, t. VIII, s. 242
- Brzezińska A. I., Appelt K., Ziółkowska B., *Psychologia rozwoju człowieka*, [w:] J. Strelau, D. Doliński (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki*, t. II, Gdańsk 2008, s. 99-112
- Brzeziński J. M., *Metodologia badań społecznych: wybór tekstów*, Poznań 2011
- Budkiewicz J., *Poglądy psychologiczne Edwarda Abramowskiego*, „Psychologia Wychowawcza” 1964, t. VII

- Budkiewicz J., *Przyczynek do psychologii błędnego myślenia*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1935, t. VII, s. 82-138
- Buhler Ch., *Der menschliche Lebens lauf als psychologisches Problem*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1933, t. IV, s. 276
- Buhler Ch., *Kind und Familie*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1938, t. X, s. 195
- Bühler K., *Die Zukunft der Psychologie und die Schule*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1937, t. IX, s. 461
- Bujas R., *Die psychischen Bedingungen des psycho-galvanischen Phänomens*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1930, t. I, s. 39-49
- Caro P., *Krótką historia popularyzacji nauk*, [w:] A. Bern (red.), *Świat nauki współczesnej*, Warszawa 1996, s. 500
- Cecetek J., *Testowanie na skalach a jeho statistické praktikum*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1935, t. VI, s. 391
- Chodak E., *Psychologia a nauka o wychowaniu*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1934, t. V, s. 183
- Cierpiałkowska L., Sęk H., *Psychologia kliniczna*, Warszawa 2021, s. 39-41.
- Cyankiewicz A., *Logika, czyli myśli z Locke’a o rozumie ludzkim wyjęte*, Kraków 1784.
- Czeżowski T., *Spostrzeżenia i przypomnienia*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1933, t. IV, s. 237-244
- Dach J., *Der erste Eindruck. Seine Bedeutung und Bedingtheit*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1938, t. X, s. 187
- Dawid J. W., *Zasób umysłowy dziecka. Przyczynek do psychologii doświadczalnej*, Warszawa 1896
- Debesse M., *Commentetu dier les adolescents*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1938, t. X, s. 322
- Debesse M., *La crised’originalitejuvenile*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1938, t. X, s. 320
- Dembo M. H., *Stosowana psychologia wychowawcza*, Warszawa 1997
- Dobroczyński B., *Idea nieświadomości w polskiej myśli psychologicznej przed Freudem*, Kraków 2005, s. 179
- Dobrzycka U., *Abramowski*, Warszawa 1991, s. 118
- Dobrzyńska-Rybicka L., *Un cas d’automatisme graphique*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1939, t. XI, s. 41-55
- Domański C. W., *Polskie czasopisma psychologiczne w latach 1918-2000*, „Przegląd Psychologiczny” 2001, nr 1, s. 151-157
- Dowgird A., *O logice, metafizyce i filozofii moralnej. Rozprawa na skutek konkursu*, Wilno 1821

- Dowgird A., *Wykład przyrodzonych myślenia prawideł, czyli logika teoretyczna i praktyczna*, Płock 1828
- Driesch H., *Grundprobleme der Psychologie*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1930, t. I, s. 103
- Drohocki Z., *Nowe drogi typologii (Teoria wyznaczników)*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1935, t. VI, s. 275-315
- Dryjski A., *Recenzja o Kwartalniku Psychologicznym*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1930, nr 1, s. 202-205
- Duszak A., *Tekst, dyskurs, komunikacja międzykulturowa*, Warszawa 1998
- Duval M., *Religion superstition et criminalite*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1938, t. X, s. 325
- Dwelshauers G., *L'étude de la pensée*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1937, t. IX, s. 115
- Dwelshauers G., *Traite de Psychologie*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1930, t. I, s. 223
- Dwelshauers G., *Cerveau et pensee*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1930, t. I, s. 15-39
- Dwelshauers G., *L'exercices de la volonte*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1936, t. VIII, s. 255
- Dworak K., *Zarys psychologii empirycznej*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1934, t. V, s. 189
- Dybowski M., *Comment farmer la volonte*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1936, t. VIII, s. 63-89
- Dybowski M., *Conditions for the appearance of hypnogogic visions*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1939, t. XI, s. 68-95
- Dybowski M., *Die Willensschwäche*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1938, t. X, s. 172
- Dybowski M., *Dojrzewanie woli, jej opóźnienia i przyspieszenia*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1947, t. XIII, s. 50-58
- Dybowski M., *Downey will-temperament tests and a corresponding questionnaire experiment*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1933, t. IV, s. 1-24
- Dybowski M., *How types of will change*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1931, t. II, s. 173-206
- Dybowski M., *O formowaniu woli na podstawie wyników badań eksperymentalnych*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1948, t. XIV, s. 68-74
- Dybowski M., *O sposobie obserwowania dzieci*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1934, t. V, s. 126-273
- Dybowski M., *Opór dziecka i persewacja*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1935, t. VII, s. 139-156
- Dybowski M., *Perseveration as a measure of negativism, and its estimation by means of photographs*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1935, t. VI, s. 221-237
- Dybowski M., *Rasy i formowanie woli*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1937, t. IX, s. 13-29

- Dybowski M., *Resolution and its role in activity*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1936, t. VIII, s. 337-357
- Dybowski M., *The investigation of energetic resolutions*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1938, t. X, s. 9-28
- Eckstein L., *Psychologie des ersten Eindrucks*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1938, t. X, s. 310
- Ehrenstein W., *Grundlegungeiner Ganzheitspsychologischen Typenlehre*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1936, t. VIII, s. 247
- Eliasberg W., *Zur Kulturgeschichte der Psychotechnik*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1936, t. VIII, s. 89-111
- Eysymonttowa M., *Badanie eksperymentalne testem wnioskowania. Przyczynek do psychologii myślenia*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1938, t. X, s. 219-308
- Felhorska F., Studencki S., *Plany i marzenia młodzieży o przyszłości*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1934, t. V, s. 180
- Filozofówna I., *Próba badań psychologicznych nad grą aktorską*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1935, t. VII, s. 157-186
- Florkowski H., *Dr med. Oskar Bielawski (1891-1973). Życie i dzieło*, Kościan 1991
- Foucault M., *Premières leçons de psychologie expérimentale a l'usage des candidats au baccalauréat*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1930, t. I, s. 426
- Friedlander M., *Testowanie i szacowanie inteligencji szkolnej*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1936, t. VIII, s. 258
- Fronczyk K., *Psychometria. Podstawowe zagadnienia*, Warszawa 2008
- Fronczyk K., Witkowska E., *Psychometria. Podstawowe zagadnienia*, Warszawa 2009, s. 12-13
- Gajdka K., *Rzecznik prasowy w otoczeniu mediów*, Kraków 2012, s. 150, 276
- Gates R. R., *Komunikat Instytutu Badań nad dziedzicznością*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1937, t. IX, s. 330
- Gembiewicz E., *Z psychologii przeżyć węchowych*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1935, t. VII, s. 187-242
- Gierulanka D., *O przyswajaniu pojęć geometrycznych*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1948, t. XIV, s. 1-112
- Głombik C., *Husserl i Polacy. Pierwsze spotkania wczesne relacje*, Katowice 1999, s. 89
- Głombik C., *Stefan Błachowski w Getyndze*, [w:] B. Andrzejewski (red.), *Tradycja in postępowanie. Studia z historii filozofii*, Poznań 1997, s. 144
- Głombik C., *Stefan Błachowski a idea kongresu słowiańskich filozofów*, Lublin 1999, s. 159
- Goban-Klas T., *Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu*, Warszawa 2015, s. 86, 185

- Golstein K., *Der Aufbau des Organismus*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1937, t. IX, s. 458
- Green G. H., Herbert S., *Przesady rasowe u dzieci w wieku szkolny*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1930, t. I, s. 145-156
- Grobler A., Koczanowicz L., *Elementy filozofii dla psychologów*, [w:] J. Strelau, D. Doliński, (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki*, Gdańsk 2008, s. 33-65
- Gruszecka A., *Zafalszowanie rzeczywistości w wieku starczym*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1930, t. I, s. 273-365
- Hartshorne Ch., *The philosophy and psychology of sensation*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1934, t. V, s. 309
- Hasiassion J., *Uwagi w sprawie wnioskowań indukcyjnych*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1935, t. VII, s. 275-306
- Heinrich W., Strzembosz T., *Les fonctions des capillaires et la concentration de l'attention*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1931, t. II, s. 419
- Hempel C. G., Oppenheim P., *Der Typusbegriff im Lichte der neuen Logik*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1939, t. XII, s. 61
- Henning H., *Psychologie der Gegenwart*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1933, t. IV, s. 274
- Hersztejn-Korzeniowa H., *O najwcześniejszych wspomnieniach z dzieciństwa*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1935, t. VII, s. 243-274
- Hornowski B., *Życie i działalność Prof. dra Stefana Blachowskiego*, „Przegląd Psychologiczny” 1963, nr 6, s. 16
- Humphrey E., Warner L., *Working Dogs*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1935, t. VI, s. 137
- Hunter W. S., *Gradients in the establishment and extinction of conditioned locomotor responses to serial stimulation in the rat*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1936, t. VIII, s. 1-9
- Ingarden R., *O poznaniu cudzych stanów psychicznych*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1947, t. XIII, s. 1-26
- Jabłońska M., *Próba analizy psychologicznej pierwszej miłości*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1948, t. XIV, s. 166
- Jadczak R., *Mistrz i jego uczniowie*, Warszawa 1997, s. 11
- Jakubowski J., *O metodzie leczenia psychicznej*, „Rozmaitości Naukowe” 1831, 3, s. 83-140
- Janet P., *L'intelligence avant le langage*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1936, t. VIII, s. 455
- Janet P., *Les debuts de l'intelligence*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1935, t. VI, s. 375
- Jankowska H., *Eidetische Bilder und Halluzinationen*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1935, t. XI, s. 189-231
- Jarosiński F., *O filozofii*, Kraków 1812, s. XXXVI
- Jaxa-Bykowska B., *Profesor Ludwik Jaxa-Bykowski (1881-1948). Ostatnie lata życia*, Warszawa 1994, s. 19

- Jaxa-Bykowski L., *Figle i psoty młodzieży szkolnej*, „Kwartalnik Psychologiczny”1933, t. IV, s. 41-192
- Jaxa-Bykowski L., *Kilka uwag o odpowiedziach błędnych przy badaniach pedologicznych*, „Kwartalnik Psychologiczny”1930, t. I, s. 49-58
- Joteyko J., *Słowo wstępne*, „Polskie Archiwum Psychologii”1926, nr 1, s. 1-4
- Kaczyńska M., *Successcolaire et l'intelligence*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1935, t. VI, s. 380
- Kantor J. R., *Interbehavioral psychology and scientific operations*, „Kwartalnik Psychologiczny”1939, t. XI, s. 1-26
- Katz D., *Psychophysiologische Untersuchungen an der Zunge*, „Kwartalnik Psychologiczny”1935, t. VI, s. 237-260
- Katz R., *Das Erziehungs system der Maria Montessori*, „Kwartalnik Psychologiczny”1933, t. IV, s. 288
- Kączkowska J., *III Polska Konferencja psychotechniczna*, „Kwartalnik Psychologiczny”1936, t. VIII, s. 224
- Kempny L., *Contribution to the psychological study of prostitution*, „Kwartalnik Psychologiczny”1939, t. XI, s. 26-41
- Kempny L., *Přispěvek k introspektivně analitickému popisu instinktivního procesu*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1933, t. IV, s. 33-41
- Kipp H., *Die Unehelikeit. Ihre psychologische Situation und Problematik*, „Kwartalnik Psychologiczny”1934, t. V, s. 519
- Kleszczycka L., *O wyborze pracy i jej wykonywaniu*, „Kwartalnik Psychologiczny”1948, t. XIV, s. 75-165
- Klimecki M., *Polsko-ukraińska wojna o Lwów i Galicję Wschodnią 1918-1919*, Warszawa 2000
- Kmiecik Z., *Czasopisma naukowe*, [w:] J. Łojek (red.), *Prasa polska w latach 1864-1918*, Warszawa 1976
- Köhler W., *Psychologische Probleme*, „Kwartalnik Psychologiczny”1934, t. V, s. 512
- Kołodziej J., *Analiza treści*, [w:] W. Pisarek (red.), *Słownik terminologii medialnej*, Kraków 2006, s. 6
- Koniński K., *Beitrag zur Kenntniser der entoptischen Erscheinungen*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1934, t. V, s. 337-383
- Korytowska M., *Krzywda dziecka i jej wpływ na przestępczość młodzieży*, „Kwartalnik Psychologiczny”1937, t. IX, s. 203-333
- Kosnarewicz E., *Blaustein Leopold*, [w:] E. Kosnarewicz, T. Rzepa, R. Stachowski (red.), *Słownik psychologów polskich*, Poznań 1992, s. 28-29

- Kosnarewicz E., *Blachowski Stefan*, [w:] E. Kosnarewicz, T. Rzepa, R. Stachowski (red.), *Słownik psychologów polskich*, Poznań 1992, s. 30-34
- Kosnarewicz E., *Dowgird Anioł*, [w:] E. Kosnarewicz, T. Rzepa, R. Stachowski (red.), *Słownik psychologów polskich*, Poznań 1992, s. 62-63
- Kosnarewicz E., *Ochorowicz Julian*, [w:] E. Kosnarewicz, T. Rzepa, R. Stachowski (red.), *Słownik psychologów polskich*, Poznań 1992, s. 154-158
- Kosnarewicz E., *Przed stu laty... Stefan Blachowski (1889-1962)*, „Przegląd Psychologiczny” 1989, t. XXXII, s. 1117-1120
- Kosnarewicz E., *Struve Henryk*, [w:] E. Kosnarewicz, T. Rzepa, R. Stachowski (red.), *Słownik psychologów polskich*, Poznań 1992, s. 181-183
- Kowalski W., *Metody statystyczne w psychologii*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1935, t. VI, s. 382-391
- Kowalski W., *O działaniu poniżeń, czyli jak działają na duszę ludzką poniżenia doznane od ludzi*, Poznań 1935
- Kowalski W., *O zjawisku Purkinjego*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1935, t. VII, s. 301-310
- Kowalski W., *Odpowiedź na uwagi Dr. Olekiewicza*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1936, t. VIII, s. 223
- Kowalski W., *Uwagi krytyczne w związku z artykułem p. S. Studenckiego „O typie psychofizycznym Polaka”*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1932, t. III, s. 90
- Kowalski W., *W jakiej mierze korelacja jest stosunkiem przechodnim*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1936, t. VIII, s. 111-117
- Kowalski W., *Z badań nad wyćwiczalnością*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1932, t. III, s. 447-459
- Kozłowski A., *Grzegorzewska Maria*, [w:] E. Kosnarewicz, T. Rzepa, R. Stachowski (red.), *Słownik psychologów polskich*, Poznań 1992, s. 83-87
- Kraśko N., *Poznań a początki socjologii w Polsce*, „Nauka” 2011, nr 1, s. 26
- Kretschmer E., Enke W., *Die Persönlichkeit der Athletiker*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1938, t. X, s. 183
- Kretschmer K., *Geniale Menschen*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1932, t. III, s. 212
- Kreutz M., *Blachowski Stefan. Nastawienie i spostrzeżenia. (Studium psychologiczne)*, „Ruch Filozoficzny” 1911, nr 1
- Kreutz M., *Zarys ramowej teorii woli*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1935, t. VI, s. 315-351
- Kronfeld A., *Lehrbuch der Charakterkunde*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1933, t. IV, s. 281
- Kruk W. S., *Sprawozdanie z XI Międzynarodowego Kongresu Psychologicznego w Paryżu*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1937, t. IX, s. 453

- Kruk W. S., *Przyczynek do badań nad diagnostycznością testów inteligencji z punktu widzenia praktyki szkolnej*, „Kwartalnik Psychologiczny”1935, t. VII
- Kuhn T., *Struktura rewolucji naukowych*, Warszawa 2011
- Kwiek M., *Zależności między właściwościami fizycznymi dźwięku a jego słyszalnością, ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień muzycznych*„Kwartalnik Psychologiczny”1938, t. X, s. 59-103
- Lewin K., *Sytuacja psychologiczna przy nagradzaniu i karaniu*, „Kwartalnik Psychologiczny”1935, t. VII, s. 1-54
- Librachowa M., *Międzywojenna literatura powieściowa jako źródło materiału dla psychologa*, „Kwartalnik Psychologiczny”1947, t. XIII, s. 27-49
- Librachowa M., *Struktura wyobrażeń jednostkowych odtwórczych i wyobrażeń rodzajowych*, „Kwartalnik Psychologiczny”1934, t. V, s. 59-126
- Liebeck O., *Das Unbekannte und die Angst*, „Kwartalnik Psychologiczny”1930, t. I, s. 101
- Lindworsky J., *Willensschule, Erfolgreiche Erziehung, Psychologie der Aszese*, „Kwartalnik Psychologiczny”1937, t. IX, s. 272
- Linowski Z., *Sposób postępowania sobie cnotliwie i chwalebnie na świecie w dwudziestu dwóch naukach moralnych i politycznych dla młodych kawalerów po skończonej edukacji wychodzących ułożony przez ks. Zygmunta Linowskiego zakonnika szkół pobożnych*, Warszawa 1770
- Lipiński M., *Zarys antropologii psychicznej, czyli psychologii empirycznej dla użytku dojrzałszej młodzieży polskiej*, Lwów 1867
- Lipkowski O., *Józefa Jotejko, życie i działalność*, Warszawa 1968, s. 114
- Lipkowski O., *Wyższa Szkoła Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej 1922-1982*, Warszawa 1983
- Lipmann O., *Konstytucja i dyspozycja a sprawność*, „Kwartalnik Psychologiczny”1934, t. V, s. 31-34
- Lubrańska A., *Psychologia pracy. Podstawowe pojęcia i zagadnienia*, Warszawa 2008
- Łoboszevska S., *Z psychologii przeżycia muzycznego*, „Kwartalnik Psychologiczny”1937,t. IX, s. 42-56
- Łozowska-Marcinkowska K., *Sprawy niewieście. Problematyka czasopism kobiecych Drugiej Rzeczypospolitej*, Poznań 2010, s. 162-163
- Łubieński Z., *Podstawy psychologiczne metody Montessori*, „Kwartalnik Psychologiczny”1937, t. IX, s. 85-169
- Macewicz P., *O niektórych metodach badania tzw. miary wzrokowe*, „Kwartalnik Psychologiczny”1930,t. I, s. 381-424
- Mall G. D., *Konstitutionund Affekt*, „Kwartalnik Psychologiczny”1937, t. IX, s. 279

- Markiewicz T., *On the behavior of normal and alcoholised mice on a storey maze*, „Kwartalnik Psychologiczny”1934, t. V, s. 290-337
- Markinówna E., *Psychologia dążenia do mocy. Zestawienie poglądów Witwickiego i Adлера*, „Kwartalnik Psychologiczny”1935, t. VII, s. 329-340
- Markuszewicz R., *Od sado-masochizmu do popędu śmierci (dalsza rewizja teorii freudowskiej)*, „Kwartalnik Psychologiczny”1938, t. X,s. 103-219
- Markuszewicz R., *Rewizja podstawowego pojęcia freudyizmu*, „Kwartalnik Psychologiczny”1936, t. VIII
- Maruszewski T. i in., *Emocje i motywacja*, [w:] J. Strelau, D. Doliński (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki*, Gdańsk 2008,s. 631.
- Matthaei R., *Das Gestaltproblem*, „Kwartalnik Psychologiczny”1934, t. V, s. 511
- Matysiak J., *Stefan Błachowski (1889-1962)*, Poznań 2017, s. 15, 67, 99, 108, 110-111, 192, 231, 287, 291-292.
- Mauerhofer H., *Der schizoid-damonische Charakter*, „Kwartalnik Psychologiczny”1931, t. II, s. 99
- Mayer-Ginsbergowa A., *Badania nad psychologiczną zasadnością sprzeczności*, „Kwartalnik Psychologiczny”1935, t. VII, s. 341-392
- Mayerhofer G.,Rothe E., *Neurose und Unfallneigung im Fahrerberuf*, „Kwartalnik Psychologiczny”1934, t. V, s. 7-15
- McDougall W., *Psychologia grupy*, „Kwartalnik Psychologiczny”1931, t. II, s. 106
- Mead-Abel T., *Social facilitation in different motor tasks*, „Kwartalnik Psychologiczny”1939, t. XI, s. 162-170
- Meili R., *Psychologische Diagnostic*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1936, t. VIII, s. 457
- Metallmann J., *O budowie i właściwościach nauki*, „Wiedza i Życie” 1938, z. 5-6, s. 356-367
- Michalski J., *Księstwo Warszawskie i Królestwo Polskie w latach 1807-1830*,[w:] B. Suchodolski (red.), *Historia nauki polskiej1795-1862*, t. III, Wrocław 1977, s.16-73
- Michalski J., *Warunki rozwoju nauki polskiej (zabór austriacki)*,[w:] B. Suchodolski (red.), *Historia nauki polskiej1795-1862*, t. III, Wrocław 1977, s. 244-245
- Michalski J., *Warunki rozwoju nauki polskiej (zabór rosyjski)*,[w:] B. Suchodolski (red.), *Historia nauki polskiej1795-1862*, t. III, Wrocław 1977, s. 73,159
- Mielczarska W., *Charakterystyka dziecka na podstawie jego twórczości*, „Kwartalnik Psychologiczny”1948, t. XIV, s. 43-67
- Mielczarska W., *O wpływie wysiłku na wyniki pracy*, „Kwartalnik Psychologiczny”1947, t. XIII, s. 204-266

- Mielczarska W., *Rozwój typów oporu w domu i w szkole*, „Kwartalnik Psychologiczny”1936, t. VIII, s. 117-151
- Mielczarska W., *Wytrwałość i motywacja młodzieży żeńskiej*, „Kwartalnik Psychologiczny”1937, t. IX, s. 56-85
- Mikulski K., *Badania psychologiczne w szkole średniej*, „Kwartalnik Psychologiczny”1931, t. II, s. 107
- Minasowicz J. E., *O przyczynie namiętności ludzkich*, „Monitor”, Warszawa 1771, s. 86-89, 91-94, 98-102
- Mrzigod J., Nowakowski J., *Podręczny słownik chemiczny*, Katowice 2004, s. 239
- Murchinson C., *Handbook of child Psychology*, „Kwartalnik Psychologiczny”1934, t. V, s. 173
- Myslakowski Z., *Rodzina wiejska jako środowisko wychowawcze*, „Kwartalnik Psychologiczny”1934, t. V, s. 182
- Narbutt K., *Logika, czyli rozważania i rozsądzania rzeczy – nauka, według której każdy ma we wszystkim prawdy dochodzić i strzec się fałszu*, Wilno 1769
- Nęcka E., Orzechowski J., Szymura B., *Psychologia poznawcza*, Warszawa 2008, s. 31, 32, 37
- Nicolle Ch., *Biologie de l’invention*, „Kwartalnik Psychologiczny”1932, t. III, s. 212
- Nihard R., *La methode des tests*, „Kwartalnik Psychologiczny”1932, t. III, s. 518
- Notkowski A., *Prasa prowincjonalna Drugiej Rzeczypospolitej (1918-1939)*, Warszawa-Łódź 1982
- Ochorowicz J., *Jak należy badać duszę, czyli o metodzie badań psychologicznych*, Warszawa 1869
- Ochorowicz J., *Pierwsze zasady psychologii*, Warszawa 1916
- Od Redakcji*, „Psychotechnika”1927, nr 1
- Odenbach K., *Neue Versucheuber Denktypen*, „Kwartalnik Psychologiczny”1935, t. VI, s. 378
- Ogwie M. B., Harvey J. D., *The biographical dictionary of women in Science: Pioneering lives from ancient times to the mid-20th century*, vol 1, New Jork 2000, s.3-4
- Olekiewicz M., *Korelacja jako stosunek przewodni*, „Kwartalnik Psychologiczny”1936, t. VIII, s. 222
- Oleś P. K., Drat-Ruszczak K., *Osobowość*, [w:]J. Strelau, D. Doliński (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki*, Gdańsk 2008, s. 720
- Opalek K., *Oświecenie*, [w:] B. Suchodolski (red.), *Historia nauki polskiej 1795-1862*, t. II, Wrocław 1970, s. 325-326; 286-287; 322-323
- Ormian H., *Wyniki badań testowych a szacowanie inteligencji przez nauczyciela*, „Kwartalnik Psychologiczny”1935, t. VI, s. 1-172

- Osier D. V., Woźniak R. H., *A century of serial publications of psychology 1850-1950: An International bibliography*, Millwood 1984, s. 16, 17, 18, 23, 25, 26, 27, 28-28, 198, 267, 383, 401, 406, 417, 457
- Ostaszewska-Radlińska J., *W sprawie tworzenia się pojęć jasnych, lecz niewyraźnych*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1935, t. VII, s. 383-470
- Ostrowska K., *Dawid Jan Paweł Władysław*, [w:] E. Kosnarewicz, T. Rzepa, R. Stachowski (red.), *Słownik psychologów polskich*, Poznań 1992, s. 52-54
- Ostrowska K., *Szuman Stefan*, [w:] E. Kosnarewicz, T. Rzepa, R. Stachowski (red.), *Słownik psychologów polskich*, Poznań 1992, s. 187-190
- Ostrowska K., *Dawid Jan Paweł Władysław*, [w:] E. Kosnarewicz, T. Rzepa, R. Stachowski (red.), *Słownik psychologów polskich*, Poznań 1992, s. 52-54
- Ostrowska K., *Jotejko Józefa*, [w:] E. Kosnarewicz, T. Rzepa, R. Stachowski (red.), *Słownik psychologów polskich*, Poznań 1992, s. 104-106
- Oswald K., *Die Psychologie des Grundschulkindes in ihrer Beziehung zur kindlichen Gesamtentwicklung*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1933, t. IV, s. 283
- Ozierecki N., *Skala metryczna do badań zdolności ruchowych dzieci i młodzieży*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1931, t. II, s. 269
- Paczkowski A., *Prasa codzienna Warszawy w latach 1918-1939*, Warszawa 1983
- Paczkowski A., *Prasa polska 1918-1939*, Warszawa 1980
- Petermann B., *Das Gestaltproblem in der Psychologie*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1935, t. VI, s. 132
- Petermann B., *Die Weitheimer-Koffka-Kochlersche Gestalttheorie und das Gestaltproblem*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1930, t. I, s. 427
- Peters C., Voorhis W., *Statistical procedures and their mathematical bases*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1938, t. X, s. 308
- Piasecki E., *Zarys teorii wychowania fizycznego*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1937, t. IX, s. 122
- Piéron H., *Le développement mental et l'intelligence*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1930, t. I, s. 225
- Piéron H., *Psychologie experimental*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1930, t. I, s. 97
- Piéron H., *Teoretyczne i praktyczne postacie problemu inteligencji*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1932, t. III, s. 1-9
- Pierre J., *De l'angoisse a l'extase*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1930, t. I, s. 99
- Pieter J., *Historia psychologii*, Warszawa 1976, s. 393
- Pieter J., *Nowe sposoby egzaminowania. Test wiadomości, jego założenia, konstrukcja stosowania*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1934, t. V, s. 514
- Pieter J., *Praca naukowa*, Katowice 1960, s. 123

- Pieter J., *Zróźnicowanie ilorazów inteligencji a zróźnicowanie warunków środowiska*, „Kwartalnik Psychologiczny”1939, t. XI, s. 265-322
- Piotrowski Z., *A Rochach blind anylasis of a compulsive neurotic*, „Kwartalnik Psychologiczny”1939, t. XI, s. 231-265
- Piotrowski Z., *The methodological aspects of the Roschach personalisty method*, „Kwartalnik Psychologiczny”1937, t. IX, s. 29-42
- Piotrowski Z., *W sprawie matematycznej miary inteligencji*, „Kwartalnik Psychologiczny”1934, t. V, s. 383-393
- Pisarek W., *Analiza zawartości prasy*, Kraków 1983, s. 45
- Pisarek W., *Słownik terminologii medialnej*, Kraków 2006
- Ponzo M., *Phénomènes d'annulation perceptive avec des stimulus surliminaires*, „Kwartalnik Psychologiczny”1930, t. I, s. 7-15
- Poppelreuter W., *Psychokritische Pedagogik (Pedagogika psychokrytyczna)*, „Kwartalnik Psychologiczny”1935, t. VI, s. 130
- Price J., *A Remembrance of Thorleif Schjelderup-Ebbe*, „Human Ethology Bulletin”1995, vol. 10 (1), s. 1-6
- Prinzhorn H., *Charakterkunde der Gegenwart*, „Kwartalnik Psychologiczny”1932, t. III, s. 513
- Przeczytański P., *Logika, czyli sztuka rozumowania*, Warszawa 1816
- Putyński L., *Skala Rozwoju Motorycznego Oziereckiego. Historia i współczesne zastosowanie*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Psychologica” 1998, s. 145-149
- Qual A., *W sprawie fizjologicznej teorii uczuć*, „Kwartalnik Psychologiczny”1938, t. X, s. 28-59
- Radlińska H. (red.), *Spoleczne przyczyny powodzeń i niepowodzeń szkolnych*, „Kwartalnik Psychologiczny”1937, t. IX, s. 118-119
- Radomska-Strzemecka H., *Monografia testu definicji*, „Kwartalnik Psychologiczny”1931, t. II, s. 268
- Ranschburg P., *Reflexologie und Psychologie*, „Kwartalnik Psychologiczny”1932, t. III, s. 257-325
- Reutt J., *Przedstawianie celu a postępowanie*, „Kwartalnik Psychologiczny”1947, t. XIII, s. 59-155
- Reutt J., *Stefan Blachowski 1889-1962*, „Ruch Filozoficzny”1962, nr 3
- Roels F., *Psychologieder reclame*, Amsterdam 1948
- Roels F., Ruten Th., *Phaenomenologie des peripheren negativen Nachbildes*, „Kwartalnik Psychologiczny”1931, t. II, s. 349-370
- Roels F., van Kessler H., *The differential diagnostical value of same complex-symptoms in free associative reactions*, „Kwartalnik Psychologiczny”1932, t. III, s. 9-31

- Romahn E., *W sprawie obliczania wyników w próbie Bernsteina*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1932, t. III, s. 447-459
- Ruppert H., *Aufbau der Welt des Jugendlichen*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1932, t. III, s. 517
- Rybakowski J., Pużyński S., Wciórka J., *Psychiatria. Podstawy Psychiatrii*, t. 1, Wrocław 2010, s. 305-396
- Rychlewska H., *O typach reaktywnych*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1934, t. V, s. 467-488
- Rytel M., *Badania nad zapamiętywaniem barw*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1934, t. V, s. 443-467
- Rzadzowska H., *Stosunek polskiej opinii publicznej do rewolucji francuskiej*, Warszawa 1948
- Rzepa T., *Autoportrety psychologów zawarte w autobiografiach naukowych*, „Zdrowie Psychiczne” 1994, nr 1-2, s. 72-82
- Rzepa T., *Historia psychologii polskiej w autobiografiach*, Szczecin 1998
- Rzepa T., *Język autobiografii psychologów*, „Forum Psychologiczne” 1997, t. II
- Rzepa T., *Psychologia Władysława Witwickiego*, Poznań 1991, s. 239
- Rzepa T., *Twardowski Kazimierz Jerzy Adolf ze Skrzywny Ogończyk*, [w:] E. Kosnarewicz, T. Rzepa, R. Stachowski (red.), *Słownik psychologów polskich*, Poznań 1992, s. 198-202
- Rzepa T., *Władysław Witwicki*, [w:] E. Kosnarewicz, T. Rzepa, R. Stachowski (red.), *Słownik psychologów polskich*, Poznań 1992, s. 214-218
- Rzepa T., Dobroczyński B., *Historia Polskiej myśli psychologicznej*, Warszawa 2009
- Sajewicz-Radtke R. G. H., Radtke B.M., Lipowska M., *Skale Inteligencji Stanford-Binet*, Edycja Piąta. Podręcznik diagnosty, Pracownia Testów Psychologicznych i Pedagogicznych, Gdańsk 2017.
- Salamucha A., *Przeczytański Patrycy Stefan*, [w:] Maryniarczyk A. (red.), *Encyklopedia filozofii polskiej*, t. II, Lublin 2011, s. 427-428
- Saudek R., *Expérimentale graphologie*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1930, t. I, s. 430
- Schjelderup- Ebbe Th., *Instinkte und Reaktionen bei Pfauen und Truthühnern*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1932, t. III, s. 204-257
- Schjelderup-Ebbe Th., *Soziale Eigentümlichkeiten bei Hühnern*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1931, t. II, s. 206-213
- Schjelderup-Ebbe Th., *Zur Psychologie der Zahleneindrücke*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1930, t. I, s. 365-381
- Schottlaender E., *O zmianach położenia i kształtu negatywnych obrazów kontrastu następczego*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1936, t. VIII, s. 9-63
- Schreider E., *Les types humains*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1938, t. X, s. 309

- Schulte R. W., *Der Einfluss des Kaffees auf Körper und Geist*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1930, t. I, s. 432
- Schwarz J., *Podręczny atlas fizycznego i psychicznego rozwoju młodzieży*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1935, t. VI, s. 402
- Seifert F., *Die Wissenschaft vom Menschen in der Gegenwart*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1931, t. II, s. 103
- Sekreta M., *Über die psychische Einstellung der Volksschulle ihrer zum Lehrerberuf*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1937, t. IX, s. 447-451
- Shaw C. R., *A study of the community the family and the gang in relation to delinquent behavior. Vol II*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1934, t. V, s. 321
- Shaw C. R., *The natural history of a different career*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1934, t. V, s. 321
- Siedlaczek S., *Prognostyczność pewnych testów*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1935, t. VII, s. 467-490
- Siedlaczek S., *Wyjaśnienie do pracy p.t. Prognostyczność pewnych testów*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1936, t. VIII, s. 221
- Siguan M., Kirchner M., *Georges Dwelshauwers, Un psicólogo flamenco en Cataluña*, „Anuario de Psicología” 2001, vol. 32, no 1, s. 89-108
- Siwek P., *Konnorsreuth w świetle nauki i religii*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1932, t. III, s. 517
- Skowron S., *Hormony w psychofizycznym rozwoju człowieka*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1937, t. IX, s. 116
- Skramlik E., *Psychophysiologie der Tastsinne*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1938, t. X, s. 324
- Słoniewska H., *W sprawie interpretacji objawów przeżyć psychicznych*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1934, t. V, s. 402-443
- Smith M., *Kurt Lewin, groups, experiential learning and action research*, The Encyclopedia of Informal Education, London 2008.
- Sobolski K., *Ogólno-polski Zjazd nauczycieli przedmiotów pedagogicznych*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1935, t. VI, s. 123
- Sosińska H., *Przyczynek do psychologii uczuć estetycznych*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1935, t. VII, s. 489-502
- Speer E., *Die Liebesfähigkeit. Kontakt psychologie*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1936, t. VIII, s. 262
- Sprawozdanie z II-go Zjazdu naukowego absolwentów Kursu Pedagogicznego U.J.*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1932, t. III, s. 511

- Stachowski R., *Baumgarten-Tramer Franciszka*, [w:] E. Kosnarewicz, T. Rzepa, R. Stachowski (red.), *Słownik psychologów polskich*, Poznań 1992, s. 26
- Stachowski R., *Jak i po co wprowadził Wundt eksperyment do psychologii?*, [w:] A. Biela, J. Brzeziński, T. Mark (red.), *Spoleczne, eksperymentalne i metodologiczne konteksty procesów poznawczych człowieka*, Poznań 1995.
- Stachowski R., *Początki polskiego czasopiśmiennictwa psychologicznego*, „Czasopismo Psychologiczne” 1995, t. I, 65-78
- Stachowski R., *Polacy na niemieckich uniwersytetach*, [w:] H. E. Luck (red.), *Historia psychologii*, Warszawa 2008, s. 257
- Stachowski R., *Stefan Blachowski. Założyciel poznańskiej psychologii*, [w:] R. Stachowski (red.), *Stefan Blachowski. Założyciel poznańskiej psychologii*, Poznań 2001
- Stachowski R., Dobroczyński B., *Historia psychologii od Wundta do czasów najnowszych*, [w:] J. Strelau, D. Doliński (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki*, Gdańsk 2008, s. 71-89, 106-109, 111, 114-115, 118-119
- Stern W., *Allgemeine Psychologie auf personalistischer Grundlage*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1936, t. VIII, s. 236
- Stojanowski K., *Zjawiska selekcyjne w szkole podchorążych rezerwy*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1932, t. III, s. 395-439
- Strelau J., Doliński D., *Psychologia. Podręcznik akademicki*, Gdańsk 2008, s. 26
- Strelau J., Zawadzki B., *Psychologia różnic indywidualnych*, [w:] J. Strelau, D. Doliński (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki*, Gdańsk 2008, s. 816-819
- Struve H., *O istnieniu duszy i jej udziale w chorobach umysłowych*, Warszawa 1867
- Studencki S., *Bewährung von Massenprüfungen und ihre Fehlerquellen*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1939, t. XI, s. 55-68
- Studencki S., *Jak obserwować dzieci*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1932, t. III, s. 99
- Studencki S., *Odpowiedź na uwagi krytyczne pana W. Kowalskiego*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1932, t. III, s. 94
- Studencki S., *Psychologja porównawcza narodów – Niemcy, Francuzi, Amerykanie, Ludy pierwotne*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1936, t. VIII, s. 260
- Studencki S., *Sprawozdanie z II-giej ogólnopolskiej Konferencji Psychotechnicznej*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1932, t. III, s. 503
- Studencki S., *Wspomnienia pośmiertne Jan Wojciechowski*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1938, t. X, s. 210
- Studencki S., *O typie psychofizycznym Polaka*, „Kwartalnik Psychologiczny” 1931, t. II, s. 55-173
- Suchodolski B., *Bilans okresu trzeciego*, [w:] B. Suchodolski (red.), *Nauka polska w okresie Oświecenia*, Kraków 1953, s. 138-141

- Suchodolski B., *Dwa bieguny ludzkiej egzystencji*, „Kwartalnik Pedagogiczny”1983, nr 3-4, s. 15
- Suchodolski B., *Historia nauki polskiej. Dokumentacja Bio-Bibliograficzna Indeks Biograficzny*, tom VI, Kraków 1974.
- Suchodolski B., *Nauka polska w okresie Oświecenia*, Kraków 1953, s. 62.
- Suchodolski B., *Upowszechnianie osiągnięć nauki*, „Nauka Polska” 1970, nr 2/3, s.133-143
- Szaniawski J. K., *Rady przyjacielskie młodemu czcicielowi nauk mi filozofii pragnącemu znaleźć pewniejszą drogę do prawdziwego i wyższego oświecenia*, Lwów 1805/1823.
- Szewczuk W., *Autobiografia*, [w:] T. Rzepa (red.), *Historia psychologii polskiej w autobiografiach*, t. I, Wągrowiec 1992, s. 120-158
- Szewczuk W., *Sprawozdanie z posiedzeń Sekcji psychologii na III Polskim Zjeździe filozoficznym*, „Kwartalnik Psychologiczny”1936, t. VIII, s. 449
- Szewczuk W., *Władysław Heinrich – prekursor psychologii obiektywnej*, [w:] W. Szewczuk (red.), *W. Heinrich. U podstaw psychologii i inne pisma*, Warszawa 1988, s. 7-29
- Szewczuk W., *Zachowanie się stulbi zielonej*, „Kwartalnik Psychologiczny”1948, t. XIV, s. 129
- Sztejburg D. (Kotarbińska J.), *Rozumienie i wyjaśnienie w doktrynach Diltheya i Sprangera*, „Kwartalnik Psychologiczny”1935, t. VII, s. 504-519
- Szuman S., *Analiza formalna i psychologiczna widzeń meskalinowych*, „Kwartalnik Psychologiczny”1930, t. I, s. 156-261
- Szuman S., *Geneza przedmiotu*, „Kwartalnik Psychologiczny”1932, t. III, s. 363-395
- Szuman S., *Zaradność i indywidualna taktyka postępowania jako zagadnienie charakterologiczne*, „Kwartalnik Psychologiczny”1948, t. XIV, s. 113-128
- Szuman S., Pieter J., Waryński H., *Psychologia światopoglądu młodzieży – Idealizm, Filozofia, Religia*, „Kwartalnik Psychologiczny”1935, t. VI, s. 392
- Szuman S., Skowron S., *Organizm a życie psychiczne*, „Kwartalnik Psychologiczny”1936, t. VIII, s. 245
- Śmielowski T., *Zamiłowania artystyczne Prof. Dra Stefana Błachowskiego*, „Przegląd Psychologiczny”1963, t. VI
- Śniadecki J., *Filozofia umysłu ludzkiego, czyli rozważny wywód sił i działań umysłowych*, [w:]J. W. Śniadecki, *Pisma rozmaite*, t. IV, Wilno 1822
- Śniadecki J., *O fizycznym wychowaniu dzieci*, Wrocław 1840/1856
- Śniadecki J., *Teoria jestestw organicznych*, t. II, Warszawa-Wilno 1811
- Śniadecki J., *Teoria jestestw organicznych*, wydanie nowe, t. I, Warszawa 2018, s. 5
- Śniegocki W., *Przyczynek do analizy psychologicznej karności*, „Kwartalnik Psychologiczny”1935, t. VII, s. 520-528
- Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, „Kwartalnik Psychologiczny”1933, t. IV, s. 289

- Terman L., Merrill M., *Measuring Intelligence*, „Kwartalnik Psychologiczny”1938, t. X, s. 315
- Tomaszewski T., *Geneza ocen niedorzeczności*, „Kwartalnik Psychologiczny”1937, t. IX, s. 289
- Tomaszewski T., *Kryzys metodologiczny w psychologii*, „Przegląd Psychologiczny”1952, nr 1, s. 1-35
- Tomaszewski T., *Metoda badania dyspozycji złożonych*, „Kwartalnik Psychologiczny”1939, t. XII, s. 1-57
- Tomaszewski T., *Rozwój i stan psychologii w Związku Radzieckim*, „Kwartalnik Psychologiczny”1947, t. XIII, s. 267
- Tomaszewski T., *W sprawie przeżyć niedorzeczności*, „Kwartalnik Psychologiczny”1938, t. X, s. 155
- Tomaszewski W., *Wpływ psychiki na serce, oddech i ciśnienie krwi*, „Kwartalnik Psychologiczny”1937, t. IX, s. 402-443
- Trentowski B. F., *Demonomania, czyli nauka nadziemskiej mądrości w najnowszej postaci*, Poznań 1844
- Twardowski K., *O potrzebach filozofii polskiej*, „Nauka Polska”1918, t. I, s. 476
- Tylka J., *Psychosomatyka*, Warszawa 2000
- Vaissière J., *L'imprécision des données initiales en psychologie expérimentale*, „Kwartalnik Psychologiczny”1933, t. IV
- Vaissière J., *La pudeur instinctive*, „Kwartalnik Psychologiczny”1936, t. VIII, s. 267
- Vaissière J., *La théorie psychanalytique de Freud*, „Kwartalnik Psychologiczny”1931, t. II, s. 422
- Wachowski M., *Fragment psychograficzny wychowanka*, „Kwartalnik Psychologiczny”1936, t. VIII, s. 395-443
- Wachtel J., *Obrazy ejdetyczne i następcze w przestrzeni zwierciadlanej*, „Kwartalnik Psychologiczny”1932, t. III, s. 439-447
- Wachtel J., *Studium ejdetyzmu wśród dorosłych*, „Kwartalnik Psychologiczny”1934, t. V
- Wajcmanowa Z., *Sprawozdanie z I Konferencji Psychologów Wychowawczych*, „Kwartalnik Psychologiczny”1935, t. VI, s. 127
- Walter B., *Allgemeine Einführung in das Gesamtgebiet der Psychologie*, „Kwartalnik Psychologiczny”1930, t. I, s. 103
- Walter L., *Poradnictwo zawodowe dla zawodów wolnych i jego podstawy psychologiczne*, „Kwartalnik Psychologiczny”1934, t. V, s. 34
- Walter L., *Psychologia pracy*, „Kwartalnik Psychologiczny”1932, t. III, s. 145
- Watson R. I., *The history of psychology a neglected area*, „American Psychologist”1960, t. XV, vol. 4, s. 151-155

Wawrzyńczyk S., *Zainteresowania naukowe i wyniki pracy studentów polonistyki*, „Kwartalnik Psychologiczny”1936, t. VIII, s. 217-443

Wiegner A., *Na marginesie nowej próby W. Sterna, zdefiniowania pojęcia inteligencji*, „Kwartalnik Psychologiczny”1930, t. I, s. 58-144

Wiegner A., *Uwagi nad teorią postanowień Władysława Witwickiego*, „Kwartalnik Psychologiczny”1932, t. III, s. 489

Wiegner A., *W sprawie definicji psychologicznego pojęcia inteligencji*, „Kwartalnik Psychologiczny”1931, t. II, s. 213-348

Wiszniewski M., *Charaktery rozumów ludzkich*, Kraków 1837

Wiśniacka R., *Badania eksperymentalne nad wpływem sugestii na zeznania świadków*, „Kwartalnik Psychologiczny”1935, t. VII, s. 529-588

Witwicki S., *O szczęśliwości doczesnej. Pisma w roku 1685 pod tytułem „Obrys szczęśliwości doczesnej” wydane, a teraz prócz odmiany w tytule wiernie przedrukowano*, Warszawa 1685/1779

Witwicki T., *O reprezentacji, czyli stosunku obrazu do przedmiotu odtworzonego*, „Kwartalnik Psychologiczny”1935, t. VI, s. 399

Witwicki W., *Analiza analizy jednego rozdziału książki szkolnej*, „Kwartalnik Psychologiczny”1930, t. I, s. 68

Witwicki W., *I Międzynarodowy Kongres poświęcony psychologii religii w Uniwersytecie Wiedeńskim w tygodniu Zielonych Świąt 1931 roku*, „Kwartalnik Psychologiczny”1931, t. II, s. 397

Witwicki W., *Psychologia a wojsko*, „Kwartalnik Psychologiczny”1937, t. IX, s. 463

Witwicki W., *W sprawie teorii postanowień*, „Kwartalnik Psychologiczny”1932, t. III, s. 492

Włodek I., *O naukach wyzwolonych*, Wrocław 1780, s. 324

Wojciechowski J., *Z powodu artykułu p. Siedlaczka p.t. „Prognostyczność pewnych testów*, „Kwartalnik Psychologiczny”1936, t. VIII, s. 219

Wojciechowski J., *Życiorys własny robotnika*, „Kwartalnik Psychologiczny”1930, t. I, s. 227

Woleński J., *Filozofiaszkoły lwowsko-warszawskiej*, Wrocław 1966, s. 51

Wolff C., *Psychologia empiria, metoda scientific, pertractata qua ea, quae de anima Humana indubia experientiae fide constant, continentur et ad solidam universae philosophiae practicae ac theologiae naturalis tractationem via sternitur*, Frankfurt&Leipzig 1732

Wolff C., *Psychologia Rationalis, metoda scientific, pertractata qua ea, quae de anima Humana indubia experientiae fide innotescunt, per essentiam et naturam animae explicantur*, Frankfurt&Leipzig 1734.

Wołoszynowa L., *Odpowiedź p. drowi T. Tomaszewskiemu*, „Kwartalnik Psychologiczny”1938, t. X, s. 163

Worch H., *Symbol und Erziehung*, „Kwartalnik Psychologiczny”1931, t. II, s. 100

Wójcik E., G. Wrona, R. Zając, *Polskie czasopisma popularnonaukowe do 1939 roku. Dzieje i rozwój*, Kraków 2018, s. 121-122

Wrona G., *Polskie czasopisma naukowe w latach 1918-1939*, Kraków 2005, s. 72, 147-150.

Wrona G., *Polskie czasopisma popularnonaukowe w XIX wieku. Ewolucja formy i treści*, „Roczniki Historii Prasy Polskiej”2007, z. 2, s. 5-31

Wytyczak L., *Analiza psychologiczna testu Ebbinghaus*, „Kwartalnik Psychologiczny”1937, t. IX, s. 120

Zając-Lamparska L., *Czas jako kryterium opisu oraz mechanizm regulacji ludzkiego zachowania – problematyka czasu w psychologii*, „Przegląd Naukowo-Metodyczny–Edukacja dla bezpieczeństwa”2011, nr 4, s. 111-124

Zawadzki B., *O roli abstrakcji i układów spoistych w myśleniu*, „Kwartalnik Psychologiczny”1939, t. VII, s. 589-612

Zawadzki B., *Sprawozdanie z 42 Zjazdu Asocjacji psychologów amerykańskich*, „Kwartalnik Psychologiczny”1935, t. VI, s. 371

Zaworski T., *Akustyczne wyobrażenia ejdetyczne*, „Kwartalnik Psychologiczny”1947, t. XIII, s. 156-203

Zaworski T., *Stefan Błachowski – profesor nie oficjalnie. Szkice wizerunku*, „Biuletyn Oddziału Poznańskiego Polskiego Towarzystwa Psychologicznego”1994, nr 3, s. 3-8

„Zeitschrift für Psychologie und Physiologie der Sinnesorgane”, II. Abteilung: „Zeitschrift für Sinnesphysiologie”, t. XXXXVII, 1913, s. 291-330

Zimbardo P., Boyd J., *Paradoks czasu*, Warszawa 2014

Zimbardo P. G., Gerrig J. R., *Psychologia i życie*, Warszawa 201

Znaniński F., *Miasto w świadomości jego obywateli*, „Kwartalnik Psychologiczny”1931, t. II, s. 420

IV. Netografia

Adamkiewicz S., *Statystyka w II Rzeczypospolitej*, 2018, <https://niepodlegla.gov.pl>.

Barabasz A., *Paradygmat psychoanalityczny w teorii i praktyce zarządzania*, Wrocław, PDF, file:///C:/Users/Uczen4/Downloads/Barabasz_Paradygmat_psychoanalityczny_w_teorii.pdf, s. 917-921

Bujas Ramiro; Archivanainaičicaizrornestranice, Waybach Machine

Chmurzyński J. A., *Henri Piéron*, [w:] *Biogram na stronie internetowej Polskiego Towarzystwa Etologicznego*, <https://ptetol.nencki.gov.pl>

Domarańczyk D., *Początki prasy psychologicznej na ziemiach polskich na przełomie XIX i XX wieku*, Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ, s. 146-147, file:///C:/Users/Uczen4/Downloads/10.hum.sp.8.domaranczyk.pdf

Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl>

Fisher D., Price S. P., Hanstock T., *Information Sources in the Social Sciences*, 2018, PDF, <https://books.google.pl/books?id=H39dDwAAQBAJ&pg=PA459&dq=osier+i+wozniak&hl=pl&sa=X&ved=2ahUKEwjbyPLycP6AhXG6CoKHcrODWg4ChDoAXoECAMQA#v=onepage&q=osier%20i%20wozniak&f=false>; s. 378

Fontenelle B., *Entretiens sur la pluralité des mondes*, [w:] E. Dębicki (tłum.), *Rozmowy o wielości światów*, Warszawa 1765, <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/141157/edition/147746/content>

Goban-Klas T., *Nauki o mediach i komunikacji społecznej jako dyscyplina nauk humanistycznych*, „Studia Medioznawcze” 2008, 2 (33), s. 17, <https://ruj.uj.edu.pl/server/api/core/bitstreams/52e0dee0-e129-488b-91ca-19222099007a/content>

Gorynia M., Sitek B., *Rola Czasopism Naukowych w Zreformowanym Systemie Nauki i Szkolnictwa Wyższego w Polsce*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2021, LXXXIII, z. 2, <https://doi.org/10.14746/rpeis.2021.83.2.4>

Greenwood J. D., *A Conceptual History of Psychology. Exploring the Tangled Web. Second Edition*, New York, Cambridge University Press 2018, s. 289, 410, PDF, https://books.google.pl/books?id=bEhLCgAAQBAJ&pg=PA285&dq=osier+i+wozniak&hl=pl&sa=X&ved=2ahUKEwj1_8_czMP6AhVRmYsKHfBIU4ChDoAXoECAYQA#v=onepage&q=osier%20i%20wozniak&f=false

Jan z Głogowa, *Questiones librorum De anima*, 1514, <https://digital.fides.org.pl/dlibra/publication/1968/edition/1806?language=pl>, <https://digital.fides.org.pl/dlibra/publication/1968/edition/1806?language=pl>

Kotarski E., *Jan Kochanowski*, Wirtualna Biblioteka Literatury Polskiej, <https://literat.ug.edu.pl/~literat/autors/kochan.htm>

Latham G. P., Budworth M. H., *The study of work Motivation in the 20th Century*, [w:] L. L. Koppes, *Historical Perspectives in Industrial and Organizational Psychology*, „Psychology Press Taylor & Francois Group”, New York and London 2014, s. 353. (https://books.google.pl/books?id=vJ3KAqAAQBAJ&pg=PA466&dq=osier+i+wozniak&hl=pl&sa=X&ved=2ahUKEwjZ_JfFv8P6AhXrlosKHfYObDisQ6AF6BAgJEAI#v=onepage&q=osier%20i%20wozniak&f=false)

Mario Ponzio: 1882-1960, AJP, <https://www.jstor.org/stable/1419967>

Mountjoy P. T., Hansor J. D., *Jacob Robert Kantor (1889-1984). Amerykański psycholog*, 1986, <https://doi.org/10.1037/h0092056/>

Nowakowa I., *Adam Wiegner – empiryzm niestandardowy*, Studies in the Philosophy of the Sciences and the Humanities, vol. 74, Poznań 2001, s. 79-87,
https://doi.org/10.11163/9789004457799_009

Richards G., *Putting Psychology in Its Place: A Critical Historical Overview. Second edition*. 2002, s. 17, 45,
PDF, https://books.google.pl/books?hl=pl&lr=&id=15iLyu8i0cwC&oi=fnd&pg=PR11&dq=Richards+G.+Putting+Psychology+in+Its+Place:+A+Critical+Historical+Overview.+Second+edition.+2002.&ots=FUxdWP3Zw2&sig=fwBGz9WrfwHZsV0KYWpsDYUI45Q&redir_esc=y#v=onepage&q=Richards%20G.%20Putting%20Psychology%20in%20Its%20Place%3A%20A%20Critical%20Historical%20Overview.%20Second%20edition.%202002.&f=false

Rozmarynowski M., *Szymon Marycjusz z Pilzna 1516-1574 zapomniany polski bohater renesansu* cz. I, <https://historia.org.pl/2017/09/28/szymon-marycjusz-1516-1574-zapomniany-polski-bohater-renesansu-cz-i/>

Słownik języka polskiego PWN, <https://sjg.pwn.pl>

Stępnik A., *Filozoficzne konsekwencje przyjęcia paradygmatu ewolucyjnego w badaniach nad umysłem*, Warszawa 2012, s. 105,
https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Studia_Philosophiae_Christianae/Studia_Philosophiae_Christianae-r2012-t48-n1/Studia_Philosophiae_Christianae-r2012-t48-n1-s105-127/Studia_Philosophiae_Christianae-r2012-t48-n1-s.105-127.pdf

Świąszkowska J., *Edward Abramowski i anarchizm. Wybrane problemy z myśli społeczno-politycznej filozofa*, Olsztyn 2015, s. 643, PDF, http://bazhum.muzhp.pl/media//files/Humanistyka_i_Przyrodoznawstwo/Humanistyka_i_Przyrodoznawstwo-r2015-t21/Humanistyka_i_Przyrodoznawstwo-r2015-t21-s221-230/Humanistyka_i_Przyrodoznawstwo-r2015-t21-s221-230.pdf

Tazbir J., *Andrzej Frycz Modrzewski*, [w:] H. Samsonowicz (red.), *KASP XX Lat*, Warszawa 2010, s. 319, https://ksap.gov.pl/ksap/sites/default/files/files/xvii_modrzewski_ksap.pdf

Wójcik R., *O mnemotechnicznym przygotowaniu kazania o św. Stanisławie w Opusculum de artememorativa Jana Szklarka*, 2004,
PDF, https://www.academia.edu/453271/O_mnemotechnicznym_przygotowaniu_kazania_o_%C5%9Bw_Stanis%C5%82awie_w_Opusculum_de_arte_memorativa_Jana_Szklarka

Zając-Lamparska L., *Czas jako kryterium opisu oraz mechanizm regulacji ludzkiego zachowania – problematyka czasu w psychologii*, *Przegląd Naukowo-Metodyczny Edukacja dla bezpieczeństwa*, 13, 4, 2011, s. 111-124,
PDF, https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Przegląd_Naukowo_Metodyczny_Edukacja_dla_Bezpieczeństwa/Przegląd_Naukowo_Metodyczny_Edukacja_dla_Bezpieczeństwa-r2011-t-

n4/Przegląd_Naukowo_Metodyczny_Edukacja_dla_Bezpieczeństwa-r2011-t-n4-s111-124/Przegląd_Naukowo_Metodyczny_Edukacja_dla_Bezpieczeństwa-r2011-t-n4-s111-124.pdf

Zawiszewska A., *Komunikacja prasowa a komunikacja literacka: Na przykładzie „Wiadomości Literackich” (1924-1939)*. Media-Kultura-Komunikacja Społeczna 1. 2005, PDF, http://bazhum.muzhp.pl/media//files/Media_Kultura_Komunikacja_Spoleczna/Media_Kultura_Komunikacja_Spoleczna-r2005-t1/Media_Kultura_Komunikacja_Spoleczna-r2005-t1-s121-136/Media_Kultura_Komunikacja_Spoleczna-r2005-t1-s121-136.pdf

Spis tabel

Tabela 1. Czasopisma psychologiczne ukazujące się w latach 1873-1917 oraz 1918-1939 na poszczególnych kontynentach

Tabela 2. Publikacje Stefana Błachowskiego zawarte w poszczególnych tomach „Kwartalnika Psychologicznego”

Tabela 3. Tytuły i autorzy rozpraw w poszczególnych tomach „Kwartalnika Psychologicznego”

Tabela 4. Autorzy rozpraw – liczba rozpraw w poszczególnych tomach „Kwartalnika Psychologicznego”

Tabela 5. Ilościowy rozkład treści w „Kwartalniku Psychologicznym”

Tabela 6. Liczba jednostek przyporządkowanych w dziale psychologia poznawcza

Tabela 7. Liczba jednostek przyporządkowanych w dziale psychologia rozwojowa

Tabela 8. Liczba jednostek przyporządkowanych w dziale psychologia porównawcza

Tabela 9. Liczba jednostek przyporządkowanych w dziale psychologia fizjologiczna

Tabela 10. Liczba jednostek przyporządkowanych w dziale psychologia psychometryczna

Tabela 11. Liczba jednostek przyporządkowanych w dziale psychologia stosowana

Tabela 12. Liczba jednostek przyporządkowanych w dziale teorie i koncepcje

Tabela 13. Rozprawy – językowa analiza pod względem liczby w poszczególnych tomach

Tabela 14. Streszczenia rozpraw – językowa analiza pod względem liczby w poszczególnych tomach

Tabela 15. Tytuły i autorzy sprawozdań z książek w poszczególnych tomach

Tabela 16. Sprawozdania z książek polskich i zagranicznych

Tabela 17. Polemiki w poszczególnych tomach „Kwartalnika Psychologicznego”

Tabela 18. Komunikaty w poszczególnych tomach „Kwartalnika Psychologicznego”

Tabela 19. Zjazdy w poszczególnych tomach „Kwartalnika Psychologicznego”

Tabela 20. Wspomnienia pośmiertne w poszczególnych tomach „Kwartalnika Psychologicznego”

Tabela 21. Przegląd czasopism w „Kwartalniku Psychologicznym”

Spis tabel znajdujących się w aneksie:

Tabela 22. Klucz kategoryzacyjny

Tabela 23. Periodyki psychologiczne wydawane na świecie w latach 1783-1917

Tabela 24. Periodyki psychologiczne wydawane na świecie w latach 1918-1939

Tabela 25a. Czasopisma psychologiczne wydawane w poszczególnych krajach na świecie w latach 1783-1917

Tabela 25b. Czasopisma psychologiczne wydawane w poszczególnych krajach na świecie w latach 1783-1917

Tabela 25c. Czasopisma psychologiczne wydawane w poszczególnych krajach na świecie w latach 1918-1939

Tabela 25d. Czasopisma psychologiczne wydawane w poszczególnych krajach na świecie w latach 1918-1939

Tabela 25e. Czasopisma psychologiczne wydawane w poszczególnych krajach na świecie w latach 1918-1939

Spis wykresów

Wykres 1. Główne ośrodki wydawnicze czasopism psychologicznych w XIX wieku

Wykres 2. Główne ośrodki wydawnicze czasopism psychologicznych w XX wieku

Wykres 3. Główne ośrodki wydawnicze czasopism psychologicznych w latach 1920-1929

Wykres 4. Główne ośrodki wydawnicze czasopism psychologicznych w latach 1930-1939

Wykres 5. Rozwój ilościowy czasopism psychologicznych w latach 1783-1939

Wykres 6. Główne ośrodki wydawnicze w Polsce w okresie dwudziestolecia międzywojennego

Wykres 7. Wartość procentowa liczby jednostek przyporządkowanych do danego działu tematycznego

Wykres 8. Wartość procentowa kategorii przyporządkowanych do działu psychologia poznawcza

Wykres 9. Wartość procentowa kategorii przyporządkowanych do działu psychologia rozwojowa

Wykres 10. Wartość procentowa kategorii przyporządkowanych do działu psychologia porównawcza

Wykres 11. Wartość procentowa kategorii przyporządkowanych do działu psychologia fizjologiczna

Wykres 12. Wartość procentowa kategorii przyporządkowanych do działu psychologia psychometryczna

Wykres 13. Wartość procentowa kategorii przyporządkowanych do działu psychologia stosowana

Wykres 14. Wartość procentowa kategorii przyporządkowanych do działu teorie i koncepcje

Spis fotografii

Fot. 1. Stefan Błachowski w okresie dziesięciolecia międzywojennego

Fot. 2. Stefan Błachowski jako rektor Uniwersytetu Poznańskiego

Fot. 3. Strona tytułowa „Kwartalnika Psychologicznego” z 1930 r., tom I, zeszyt 1

Fot. 4. Strona tytułowa „Kwartalnika Psychologicznego” z 1937 r., tom IX

Fot. 5. Strona tytułowa „Kwartalnika Psychologicznego” z 1939 r., tom XII, zeszyt 1

Indeks nazwisk

- Abramowski Edward, 21, 36, 51, 60, 61, 199
Ach Narziss, 166
Adler Alfred, 11, 17, 37, 163, 168, 174, 182, 195, 200
Adlerówna Marja, 95, 97, 134
Ajdukiewicz Kazimierz, 72
Angyal Andreas, 94, 97, 102, 155, 179
Arystoteles, 25
Asch Narziss, 171
Asch Salomon, 36
Aubert Hermann, 32
Auerbach Walter, 95, 97, 118
Augier E., 163, 168
Augustyn, 25
Baade Walter, 163, 167
Babiński Eugeniusz, 60
Bagno Chaim, 95, 97, 118, 197
Baillarger Jules Gabriel, 29
Baldwin Clark Mark, 33
Baley Stefan, 52, 63, 64, 72, 86, 164, 166, 172, 180
Bancels Larguier, 33, 186, 187
Bandura Ludwik, 89, 96, 97, 123, 124
Banisconi Ferruccio, 181
Baumgarten Franciszka, 81, 85, 94, 95, 96, 97, 100, 103, 129, 143, 164, 165, 169, 170, 173
Bechteriew Władimir, 40
Beck Samuel, 36
Bena Eduard, 95, 97, 135
Beneke Friedrich Eduard, 29
Biegeleisen Bronisław, 64, 66, 94, 97, 117-118, 164, 165, 166, 169, 170, 171, 173
Bieńkowski Władysław, 88
Binet Alfred, 33
Blaustein Leopold, 35, 94, 95, 97, 100, 101, 118, 164, 166, 168-171, 173
Blumenfeld Walter, 95-100, 103, 149, 163, 165-169, 171
Błachowska Danuta, 73
Błachowska Helena, 71
Błachowska Maria, 73, 88
Błachowski Konstanty, 70, 71, 74
Błachowski Roman (brat), 71, 74
Błachowski Roman (syn), 73
Błachowski Stefan, 7, 11, 13-14, 15, 19-23, 52, 61, 64, 70-80, 82-93, 96-97, 100, 101-104, 112, 126, 150-151, 163-173, 178-180, 182, 195, 198-200
Błachowski Walerian, 71
Bobrowska-Nowak Wanda, 13, 49
Bohomolec Franciszek, 57
Borisovich Zakind Aaron, 40
Borowiecki Stefan, 7, 13-15, 19, 47, 61, 64-66, 71, 72, 73, 74, 75, 76-79, 80, 82, 84, 86, 88, 89-94, 96-104, 112, 163, 164-170, 171-173, 178-179, 180, 182, 198-199
Bortkiewiczówna Janina, 80, 95, 98, 101, 163
Boyd John, 15
Brunswik Egon, 166, 171
Brzeziński Jerzy, 15
Brzęk Gabriel, 66, 244
Bucknill John Charles, 29
Budkiewicz Janina, 95, 98, 118
Buhler Charlotte, 165, 167, 169, 173
Bühler K., 166, 172
Bujas Ramiro, 93, 98, 102, 104, 135
Buros Oskar, 42
Cattell McKeen James, 33
Cecetek Juraj, 165
Ceris Laurent, 29
Chałasiński Józef, 164, 165, 168-169, 173
Champutier Rene, 29
Chodak Edmund, 165, 170
Chodecki Artur, 55
Chojnacki Piotr, 165, 169-170
Cierpiałkowska Lidia, 15
Claparède Édouard, 35
Cyankiewicz Andrzej, 47
Czeżowski Tadeusz, 14, 199
Dach Johann S., 167, 172
Dawid Jan Władysław, 55
Debesse Maurice, 167
Derwisz-Parnowska Maria, 66
Dobroczyński Bartłomiej, 13, 49
Dobrzycka Urszula, 54

Dobrzyńska-Rybicka Ludwika, 97
 Doliński Dariusz, 13
 Domarańczyk Daria, 15
 Driescha Hansa, 167
 Drohocki Zenon, 95, 98, 140
 Dryjski Albert, 77
 Dunlap Knight, 37
 Duval Maurice, 167, 173
 Dwelshauvers Georg, 80, 84, 93, 98,
 103, 134, 163, 166, 171
 Dworak Kazimierz, 13, 47, 54, 60, 71,
 72, 75, 82, 96, 126, 163, 165
 Dybowski Mieczysław, 64, 89, 93, 94,
 95, 96, 97, 98, 100, 123, 129, 136,
 143-144, 150, 155, 158, 166-167,
 171-173, 193, 199
 Ebbinghaus Hermann, 32
 Eckstein Ludwig, 167, 173
 Eliasberg Władimir, 96, 98, 154
 Enke Willi, 167, 173
 Exner Sigmund, 32, 37
 Eysymonttowa Maria, 97, 98, 141
 Felhorska Felicja, 65, 165, 170
 Filozofówna Irena, 95, 98, 142
 Flournoy Théodore, 35
 Fontenelle Bernard, 57
 Foucault Marcel, 84
 Franciszka I Cesarza Uniwersytet, 71
 Frankl Lowrenc, 40
 Freud Zygmunt, 37, 81, 85, 152, 157,
 164
 Friedländer Michał, 166, 171, 172, 173
 Frycz Modrzewski Andrzej, 45
 Gates R. Ruggles, 178
 Geblewicz Eugeniusz, 95, 98
 Gierulanka Danuta, 89
 Głombik Czesław, 13, 72
 Golstein Kurt, 166, 172
 Grassl Erich, 167, 173
 Green G. H., 94, 98, 124
 Gruszecka Anna, 94, 98, 126
 Grzegorzewska Marja, 62, 64, 95, 97,
 98, 164, 168
 Hall Stanley, 30, 33
 Hans Driesch, 163
 Harris Wilhelm Tonny, 30
 Hartshorn Charles, 85, 165
 Hasiasson Janina, 95, 98
 Heinrich Władysław, 21, 84, 196
 Helmholtz Hermann, 32
 Hempel Carl G., 167
 Henning Hans, 85, 165
 Herbert Stefan, 94, 98, 124
 Hering Ewald, 32
 Hersztejn-Korzeniowa Hena, 95, 98,
 158
 Hitler Adolf, 42
 Hornowski Bolesław, 14, 74, 76, 88, 91
 Humphrey Elliott, 81, 86, 165
 Hunter Walter Samuel, 11
 Husserl Edmund, 72, 73
 Ingarden Roman, 89
 Jabłońska Maria, 89
 Jadczyk Ryszard, 13
 Jagielloński Uniwersytet, 53
 Jakubowski Józef, 50
 Jan z Głogowa, 45
 Jana Kazimierza Uniwersytet, 53
 Janet Pierre, 163, 165-166
 Jankowska Halina, 97, 151
 Jaroński Feliks, 47
 Jaxa-Bykowski Ludwik, 64, 66, 87, 93,
 95-101, 125, 165-166, 170-171, 173,
 192, 199
 Jordan Zbigniew, 166-167, 171-173
 Joteyko Józefa, 62-65, 181, 199
 K. Kretschmer, 164, 169
 Kaczyńska Marie, 165
 Kantor Jacob Robert, 96-97, 100, 102,
 154
 Kartezjusz, 25, 248
 Katz David, 81, 85, 95, 98, 136, 165
 Katz Robert, 85
 Kempny Ladislav, 94, 97-98, 137, 157,
 193
 Kempny Ladislav, 137, 193
 Kemsies Ferdinand, 34
 Kessel H., 94, 98
 Kipp Hildegard, 165, 170
 Kleszczycka Lilia, 89
 Knors Johanness, 32
 Kochanowski Jan, 46
 Koffka Kurt, 38
 Köhler Wolfgang, 38, 165, 169
 König Arthur, 32
 Koniński Karol, 95, 98, 155
 Kornilow Konstantin, 40
 Korytowska Maria, 96, 98, 136, 137,
 193
 Kosnarewicz Elwira, 13

Kotarbiński Tadeusz, 72
 Kowalski Władysław, 94-96, 98, 101,
 140-141, 155, 165-166, 170-171,
 175-176
 Kreisel Anna, 70,
 Kreisel Józef, 70
 Kretschmer Ernst, 167, 173
 Kreutz Mieczysław, 52, 93, 95, 98, 158
 Kronfeld A., 165, 169
 Kroh Oswald, 85, 165
 Kruk Witold Stanisław, 95, 144, 181
 Kuhn Thomas, 15
 Kwiek Marek, 96, 156
 Langholz Leon, 166, 167, 172, 173
 Leśniewski Stanisław, 72
 Lewin Kurt, 11, 17, 94, 98, 102, 148
 Librachowa Marja, 89, 95, 98, 133
 Liebeck Oskar, 163
 Lindworsky Johannes, 49, 166
 Linowski Zygmunt, 46
 Lipiński Mikołaj, 49
 Lipmann Otto, 95, 98, 103, 128-129,
 182
 Loewenfeld Leopold, 35
 Longer Francois Achille, 29
 Lutyński Bronisław, 65
 Łubieński Zbigniew, 96, 98, 142, 193
 Macewicz Piotr, 94, 98, 142
 Maksimowich Borowskii Wladimir, 40
 Mall Gerhard, 172
 Markiewicz Tadeusz, 95, 98, 130, 131
 Markinówna Estera, 95, 98, 101, 158
 Markuszewicz Roman, 96, 98, 137, 157
 Marycjusz Szymon, 46
 Mattaei Rupprecht, 165, 170
 Matysiak Jarosław, 13
 Mauerhofer G. H.Hugo, 95, 98, 135,
 164
 Mead Abel Theodora, 95, 98, 103, 129
 Meili Richard, 81, 86, 166
 Merrill Maud, 173
 Merrill Maud A., 167
 Meumann Ernest, 34
 Meyer-Ginsbergowa Aniela, 95, 98,
 166, 171
 Meyhert Teodor, 30
 Michalski Stanisław, 53, 56, 78
 Mickiewiczza Adama Uniwersytet, 74,
 77, 87, 92, 180, 191, 199
 Mielczarska Władysława, 89, 96, 124,
 193
 Mikulski Karol, 84, 164
 Mill John Stuart, 25
 Mitzler de Kolof Krzysztof, 57
 Monteskiusz, 57
 Montessori Maria, 81, 85, 96, 142, 165,
 193
 Möritz Lazarus, 30
 Müller Georg Elias, 32, 72, 182
 Müller Johannes, 49
 Murchison Carl, 79, 165, 188
 Myslakomski Zygmunt, 85, 95, 96, 98,
 100-103, 165-167, 170, 172-173, 181
 Naftulievich Spilrein Isaak, 40
 Narbutt Kazimierz, 47
 Nicolle Ch., 164
 Nihard Rene, 85, 164
 Niklas Maria, 71
 Ochorowicz Julian, 51, 55, 61
 Odenbach K., 165, 170
 Olekiewicz Mikołaj, 176
 Opalek Kazimierz, 59
 Oppenheim Paul, 167
 Ormian Henryk, 95, 165-166, 170-171,
 173
 Ormiana Henryk, 120
 Osier Donald, 13, 15
 Ostaszewska-Radlińska Janina, 133
 Ozierecki N., 84, 164
 Pastuszka Józef, 55
 Pawłow Iwan, 40, 129
 Pawłowski Ludwik, 66
 Petermann Bruno, 164-165, 168, 170
 Pfahler Gerhard, 167
 Piasecki Eugeniusz, 66, 82, 86, 166
 Piéron Henri, 11, 33, 84, 94, 102, 163,
 174, 195
 Pieter Józef, 17, 54, 59, 64, 81, 85-86,
 97-98, 101, 119, 120, 140, 165, 171,
 190
 Piotrowski Zygmunt, 65, 95-98, 100,
 102-103, 119-120, 139, 150, 166-
 167, 172-173, 181
 Pisarek Walery, 15
 Platon, 11, 25
 Ponzo Mario, 93, 102, 135
 Preyer Wilhelm, 32
 Prinzhorn Hans, 164, 169
 Przeczytański Patrycy, 47

Qual Adolf, 96, 136, 167, 172, 173
 Radlińska-Ostaszewska Janina, 95, 98, 101
 Radziszewski Idzi, 55
 Ranschburg Pal, 94, 98, 102, 154
 Rej Mikołaj, 46
 Reutt Józef, 14, 89
 Riedländer Michał, 167
 Rivers William, 35
 Roels Franciscus, 94, 133
 Romahn Edmund, 94, 143
 Rothe Ernst, 95, 98, 135
 Ruppert Hann, 164, 169
 Rutkiewicz Bogdan, 55,
 Rutten Thorleif, 133
 Rychlewska Helena, 118
 Rzepa Teresa, 13-14, 55
 Saudek Robert, 164
 Scheibner Otton, 34
 Schjelderup-Ebbe Thorleif, 11, 130
 Schreider Eugène, 167
 Schulte R.W., 84, 164
 Schwarz Jan, 166
 Seifert Friedrich, 85, 164
 Sekreta Mirosław, 96, 99, 149, 193
 Sernelaigne René, 29
 Sęk Helena, 15
 Shaw Clifford, 165, 170
 Siedlaczek Stanisław, 64, 96, 99, 144, 176
 Sikorowska Zofia, 65
 Simoneit Max, 43
 Siwek Paweł, 164
 Skowron Stanisław, 171-172
 Skramlik Emil, 167, 172
 Słoniewska Helena, 95, 99, 135
 Słowacki Juliusz, 71
 Sosińska Halina, 96, 99, 101, 151
 Speer Ernst, 166, 171
 Spelman Rockefeller Laura, 40
 Stachowski Ryszard, 14
 Stalin Józef, 40
 Stelmachowska Bożena, 167, 172-173
 Stern William, 34, 86, 93, 119, 166
 Stojanowski Karol, 94, 99, 147
 Strelau Jan, 13
 Studencki Stanisław, 46, 60, 64-66, 78, 94, 95-99, 125, 139, 140, 147, 164, 166, 169, 171, 175, 180, 183, 195
 Stumpf Carl, 32
 Szaniawski Józef, 48
 Szewczuk Włodzimierz, 13
 Szklarek Jan, 45
 Szokalski Wiktor, 50
 Sztejnburg Dina, 96, 99
 Szuman Stefan, 64, 66, 89, 93, 123, 150, 168, 171
 Śniadecki Jan Władysław, 49
 Śniegocki Władysław, 96, 99, 102, 148
 Tatkiewicz Władysław, 85, 196
 Terman Lewis, 173, 167
 Tomaszewski Tadeusz, 72, 74, 95, 97, 98, 99, 101, 102, 166, 176
 Tomaszewski Wiktor, 50, 96, 99, 136, 166, 172
 Trentowski Bronisław, 50, 225, 255
 Twardowski Kazimierz, 14, 21, 62, 71, 72, 74, 76-79, 93, 101, 126
 Vaissière Jules, 84, 86, 94, 164, 166
 Wachowski Marjan, 95, 96, 99, 147, 165, 166, 168, 169, 170, 171, 173, 193
 Wachtel Jakób, 94, 95, 99, 126, 133, 168, 193
 Walter Leon, 94, 100, 103, 149
 Ward James, 35
 Warner Lucien, 81, 86, 165
 Watson John, 37
 Wawrzyńczyk Stanisław, 96, 99, 125
 Wechsler David, 36
 Wertheimer Max, 38,
 Weryha Władysław, 60
 Wiegner Adam, 65, 93-94, 99, 100, 101, 119, 120, 163, 164, 165, 167, 168, 169, 170, 173
 Wiszniewski Michał, 46, 48
 Wiśniacka Romana, 96, 99, 141
 Witwicki Stanisław, 46
 Witwicki Władysław, 11, 13, 49, 52-55, 60, 64, 66, 73, 81-82, 87, 90, 94-96, 98-99, 101-102, 109, 140, 163-168, 170-171, 173-175, 180
 Wojciechowski Jan, 64, 163, 168, 175, 176, 182
 Wojtas Feliks, 66
 Wolff Christian, 25
 Wołoszynowa Lidia, 102, 166, 172, 176
 Worch Hermann, 164
 Wozniak Robert, 13, 15
 Wrona Grażyna, 13, 62, 65, 70

Wrona Julia, 167, 172, 173
Wundt Wilhelm, 26-27, 31-32, 51, 55-
56, 103, 131
Wytyczak Leon, 166, 172
Yerkes Robert, 37
Zawadzki Bohdan, 96, 99, 119, 151,
181

Zaworski Tadeusz, 13, 89
Ziehen Theodor, 34
Zimbardo Philip, 15
Znanięcki Florian, 78, 164
Żawrocki Oskar, 66

Indeks tytułów czasopism⁸¹⁴

- Acta Psychologica, 183
- American Journal of Psychology, 30-32, 183, 186, 199
- American Journal of Religious Psychology, 36
- Annales de la Psychologie Zoologique, 35
- Annales Médico Psychologiques Journal de l'Aliénation Mentale et de la Médecine Légale des Aliénés, 29
- Arbeiten zur Pädagogik Und Psychologischen Anthropologie, 43
- Archiv für die Gesamte Psychologie, 183, 189
- Archiv für die Pragmatische Psychologie, oder die Seelenlehre in der Anwendug auf des Leben, 29
- Archives de Psychologie, 35, 183, 186-187
- Archives of Psychology, 36
- Archivio Italiano di Psicologia, 183, 186
- Archivio Italiano di Psicologia Generale e del Lavoro, 184
- Badania Psychologiczne, 61
- Behavior Monographs, 37
- Beitragezur Psychologie des Gestaltund Bewegung serlebnisse, 38
- Biblioteczka Filozoficzna, 177
- Bibliothek des Seelenund Sexuallebens, 36
- Biuletyn Sekcji Psychologów Szkolnych, 64
- Biuletynu Instytutu Psychologicznego, 65
- Biuletynu Koła Psychologicznego, 61-62
- Brirish Journal of Psychology, 35, 184, 186
- British Journal of Psychology. General Section, 184
- Btish Journal, the Asylum Journal of Mental Scienice, 29
- Character and Personalisty, 79
- Charakter, 184
- Child Development Abstrakt and Bibliography, 41
- Chowanna, 79
- Columbia Child Development Monographs, 41
- Genetic Psychology Monographs, 184
- Gesellshaft Sammlung Sozial psychologisher Monographien, 36

⁸¹⁴ W aneksie znajduje się zestawienie czasopism psychologicznych ukazujących się w latach 1783-1939.

Gnōti Sauton. Magazin zur Erfahrungsseelenkunde wls ein Lesebuch für Gelehrte Und Un-
gelehrte, 12, 27

Grenzfragen des Nervenund Seelenlebens, 35

Higjena Psychiczna, 184, 189

Imago. Zeitschrift für Anwendung der Psychoanalyse auf die Geisteswissnschaften, 37

Industriale Psychotechnik, 184

Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse Beihefte, 37

Jahrbuch der Charakterologie, 184

Journal de Psychologie Normale et Pathologique, 184, 186, 187

Journal Mental Science, 29

Journal of Abormal Psychology, 36

Journal of Animal Behavior, 37

Journal of Cerebral Physiology and Mesmerism and Their Applications to Human Welfare,
29

Journal of Experimental Psychology, 184

Journal of General Psychology, 184

Journal of Genetic Psychology, 184

Journal of Social Psychology, 184

Kurier Kobiocy, 69

Kurier Polski, 57

Kwartalnik Pedagogiczny, 77

Kwartalnik Psychologiczny, 11-12, 16-23, 61, 64, 69-70, 73, 76-78, 80, 83, 87-90, 93, 97,
99, 101-104, 107-111, 113-114, 117, 119, 121, 132, 148, 159-163, 167, 174-175, 179-180, 182-
183, 185, 187-194, 196, 202

L'Année Psychologique, 33, 183, 186

Le Travail Humain, 184, 189

Magyar Psychologiai Szemle, 184, 189

Mercurius Polonicus, 56

Mental Measurements Yearbook, 42

Mercuriusz Polski Ordynaryjny, 56

Monatschrift für Kriminal psychologie und Strafrechtsreform, 36

Monitor, 57

National Reserach Council. Committee on Child Development. Conference on Research in
Child Development Proceedines, 41

Neue Psychologische Studien, 184, 189

Nowe czasopisma psychologiczne (The Journal of Psychology-Contributions to Psychological Theory-Statistical Research Memoirs-Analele de Psihologie-Psychologie), 184
 Pedagogical Seminary. Record of Education Literature, 33
 Pedologija, 184
 Personnel Journal, 184, 187
 Philosophische Studien, 31-32
 Polskie Archiwum Psychologii, 61-62, 67, 76, 168, 184, 186, 199
 Prace Psychologiczne, 66
 Prace z Psychologii Doświadczalnej, 36, 61, 67, 70, 199
 Prace z Psychologii i Pedagogiki, 79
 Praktyczna Pani-Dobra Obywatelka, 69
 Przegląd Filozoficzny, 60
 Przegląd Pedagogiczny, 60
 Przegląd Psychologiczny, 61, 64, 90, 91
 Przeglądu Socjologicznego, 78
 Psikhologija, 185, 187
 Psychobiology, 37
 Psychologia Niewidomych, 66, 168
 Psychologia Wychowawcza, 61-62, 64, 90, 184, 186
 Psychological Abstract, 79, 103
 Psychological Index, 33
 Psychological Abstracts Register, 79
 Psychological Register, 78
 Psychological Review, 31, 33, 185
 Psychological Clinic a Journal for the Study and Treatment of Mental Retardation and Deviation, 36
 Psychologie und Medizin, 185
 Psychologische Forschung, 185
 Psychologische Forschung Zeitschrift Und ihre Grenzwissenschaften, 38
 Psychometria, 65, 185, 186
 Psychotechnika, 64, 185, 186
 Psychotechnika i Psichofisjologia Trudna, 185
 Psychotechnische Zeitschrift, 185
 Repertorium für Physiologie und Psychologie nach ihrem Umfange und ihrer Verästelung, 28
 Roczniki Psychologii Doświadczalnej, 61
 Ruch Filozoficzny, 75, 76
 Sammlung von Abhandlungen aus dem Gebiete der Pädagogischen Psychologie, 34

Schriften zur Angewandten Seelenkunde, 36
 Sociologus, 185
 Soldatenum. Zeitschrift für Wehrpsychologie, Wehrziehung. Menschengeschichte, 43
 Psychological Register, 79
 Verein für Freie Psychoanalytische Forschung Schriften, 37
 Vierteljahrsschrift für Psychiatrie in ihren Beziehungen zur Morphologie und Pathologie des
 Central Nervensystem der Physiologischen Psychologie. Statistik und Gerichtlichen Medicin, 30
 Woprosy Psichofiziologii, Refleksologii i Gigieny Truda, 40
 Warschauer Bibliothek, 57
 Wychowanie Fizyczne, 79
 Zeitschrift für Angewandte Psychologie, 185-186, 199
 Zeitschrift für Angewandten Psychologie Und Psychologische Sammelforschung, 36
 Zeitschrift für Individual psychologie. Studien aus dem Gebiete der Psychotherapie, Psy-
 chologie und Pädagogik, 38
 Zeitschrift für Pädagogische Psychologie, Experimentelle Pädagogik und Jugendkundliche
 Forschung, 185, 189
 Zeitschrift für Pädagogische Psychologie und Jugendkunde, 185, 189
 Zeitschrift für Pädagogische Psychologie, 43, 185
 Zeitschrift für Psychologie, 185-186
 Zeitschrift für Religionspsychologie, 185, 187
 Zeitschrift für Völkerpsychologie, 185
 Zeitschrift für Tierpsychologie, 43
 Zeitschrift für Völkerpsychologie, 30, 185
 Zeitschrift Psychologie und Physiologie der Sinnesorgane, 32
 Zentralblatt für Naturwissenschaften und Anthropologie, 30

Streszczenie

Monografia przedstawia historię periodyku naukowego „Kwartalnik Psychologiczny” wydawanego w Polsce w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Celem głównym pracy było omówienie powstania i działalności pisma na podstawie dostępnych informacji na jego temat. Cel szczegółowy stanowiło ukazanie periodyku na tle nierozdzielnie z nim złączonej historii rozwoju psychologii i poświęconego jej czasopiśmiennictwa zarówno w kraju, jak i na świecie.

„Kwartalnik Psychologiczny” założony został przez Stefana Błachowskiego w Poznaniu. Obok „Prac z Psychologii Doświadczalnej” Edwarda Abramowskiego i „Polskiego Archiwum Psychologii” Józefy Joteyko był on jednym z bardziej znaczących polskich naukowych pism psychologicznych. Jego wydawanie przerwał wybuch drugiej wojny światowej. Po jej zakończeniu podjęto próby wznowienia wydawania pisma. Ostatecznie jego kontynuatorem został „Przegląd Psychologiczny”.

Historia międzynarodowego czasopiśmiennictwa psychologicznego sięga drugiej połowy XVIII wieku. Pierwsze periodyki psychologiczne pojawiały się w Europie. To Niemcy były pionierem i stanowiły największe europejskie centrum wydawnicze pism psychologicznych. Z biegiem czasu drugim głównym ośrodkiem wydawniczym stały się Stany Zjednoczone. Do roku 1918 ukazało się 365 tytułów poświęconych sprawom psychologii. Światowe czasopiśmiennictwo psychologiczne przeżywało rozkwit zwłaszcza w okresie międzywojennym. Wówczas na świecie wydano ponad 470 tytułów. W tym okresie w Polsce zainicjowano 10 czasopism z dziedziny psychologii. Większość ich stanowiły inicjatywy efemeryczne. Pisma te koncentrowały się wokół dużych instytucji naukowych zlokalizowanych w Warszawie, Poznaniu i Płocku.

W „Kwartalniku” publikowało wielu polskich i zagranicznych naukowców związanych z psychologią, wśród nich: Władysław Witwicki, Alfred Adler, Kurt Lewin czy Henri Piéron. Redaktor naczelny podejmował działania związane z dotarciem do nowych środowisk naukowych i aktywizacją kolejnych autorów, w tym zagranicznych. W ten sposób chciał wzbogacić naukowy potencjał pisma. Ambicją zespołu „Kwartalnika” było dążenie do jak najpełniejszego uczestnictwa w rozwoju periodyku oraz publikowanie w piśmie treści związanych z nauką psychologii. W „Kwartalniku” drukowano dysertacje naukowe, często opierające się na dowodach empirycznych. Publikowano sprawozdania z zagranicznych książek, przegląd krajowych

i zagranicznych czasopism oraz działy informacyjne, takie jak: komunikaty, nekrologii czy informacje o międzynarodowych zjazdach i kongresach psychologicznych. Periodyk był kroniką naukowej psychologii. Dawał szansę promocji młodym psychologom, magistrantom i doktorantom, którzy w piśmie zamieszczali fragmenty swoich prac naukowych.

„Kwartalnik Psychologiczny” pełnił funkcję naukotwórczą, informacyjną i promocyjną. Miał to być dobrze rokujący polski akcent na naukowej arenie międzynarodowej.

Problematyka rozwoju samych tylko periodyków psychologicznych nie znalazła odzwierciedlenia w twórczości naukowej wielu autorów. Znaczna część bibliografii, z której korzystano w opracowaniu niniejszej dysertacji, odnosiła się wyłącznie do historii psychologii lub rozwoju czasopiśmiennictwa naukowego. Podstawę źródłową pracy stanowiły archiwalia związane z osobą i działalnością naukową Stefana Błachowskiego.

Metodologicznie projekt ten dotyczył roli i znaczenia periodyku „Kwartalnik Psychologiczny” sytuującego się na styku prasoznawstwa i psychologii. W celu dokonania szczegółowej charakterystyki „Kwartalnika” zastosowano analizę zawartości w zakresie badań ilościowych i jakościowych, przeprowadzoną na podstawie zasobu pisma wydawanego w latach 1930-1939. Na potrzeby dysertacji stworzono klucz kategoryzacyjny, według którego klasyfikowano rozprawy w oparciu o poszczególne dziedziny psychologii.

Monografia składa się z czterech rozdziałów oraz aneksu. W rozdziale pierwszym zostały nakreślone początki międzynarodowego i krajowego czasopiśmiennictwa psychologicznego oraz historia polskiej myśli psychologicznej. Drugi rozdział poświęcony jest historii wydawania „Kwartalnika Psychologicznego”, osobie redaktora naczelnego i jego współpracowników. Rozdział trzeci ukazuje bogactwo treści rozpraw naukowych zamieszczanych na łamach pisma. Ostatni rozdział zawiera analizę ilościową działów drukowanych w czasopiśmie. Aneks zawiera tabelarycznie uporządkowany spis czasopism wydawanych na świecie do czasu wybuchu drugiej wojny światowej. Uzupełnienie stanowi wykaz tabel, wykresów i ilustracji oraz indeks nazwisk oraz tytułów czasopism.

Rozprawa doktorska przedstawia propozycję modelu metodologicznego badań nad czasopiśmiennictwem psychologicznym. Jednocześnie stanowi przygotowanie merytorycznych podstaw, które pozwolą w przyszłości badać problematykę prasoznawstwa psychologicznego.

„Kwartalnik Psychologiczny” odegrał znaczącą rolę w rozwoju polskiej psychologii. Umożliwiał propagowanie krajowego i zagranicznego dorobku psychologicznego i stwarzał szansę promocji psychologów, którzy mogli zamieszczać w nim swoje teksty.

Słowa kluczowe: Kwartalnik Psychologiczny, czasopiśmiennictwo psychologiczne, periodyki psychologiczne, prasa psychologiczna, psychologia

Summary

“Psychological Quarterly” (1930-1939) in the context of world scientific journals in the interwar period

The monograph presents the history of the scientific periodical “Kwartalnik Psychologiczny” (Psychological Quarterly) published in Poland during the interwar period.

The work mainly aims to discuss the origins and activities of the journal on the basis of available information.

The specific goal was to show the journal in the context of the inherent history of the development of psychology and the domestic and international periodicals devoted to it. “Psychological Quarterly” was founded by Stefan Blachowski in Poznan. In addition to Edward Abramowski’s “Prace z Psychologii Doświadczalnej” (Works in Experimental Psychology) and the „Polskie Archiwum Psychologii” (Polish Archives of Psychology) by Józefa Joteyko, it was one of the more significant Polish scientific psychological journals. Its publication was interrupted by the outbreak of World War II. After its end, attempts were made to resume publication of the journal. Eventually, “Przegląd Psychologiczny (Psychological Review) became its successor.

The history of international psychological periodicals dates back to the second half of the 18th century. The first psychological journals appeared in Europe. Germany was the pioneer and was the largest European publishing center for psychological journals. Over time, the second major publishing center became the United States. By 1918, 365 titles devoted to psychology were published. The world psychological journalism flourished especially during the interwar period. At that time, more than 470 titles were published worldwide. During this period 10 psychological journals were launched in Poland. Most of them were ephemeral initiatives. These journals were concentrated around large scientific institutions located in Warsaw, Poznan and Plock. A number of Polish and foreign scientists associated with psychology published in the Quarterly, among them: Władysław Witwicki, Alfred Adler, Kurt Lewin or Henri Piéron. The editor-in-chief made efforts to reach out to new scientific communities and activate new researchers attempting to enrich the scientific potential of the journal. The ambition of the “Quarterly” team was to strive to participate as fully as possible in the development of the periodical and to publish in the journal content related to scientific psychology. Scientific disserta-

tions were printed in “Quarterly”, often based on empirical evidence. Reports were published on foreign books, a review of domestic and foreign journals, and sections of informational sections, such as announcements, obituaries or information on international psychological conventions and congresses. The periodical was a chronicle of scientific psychology. It gave a chance to promote young psychologists, master's and doctoral students, who published excerpts from their scientific papers in the journal. “Psychological Quarterly” had a scientific, informative and promotional function. It was a promising Polish accent in the international scientific arena.

Methodologically, this project concerned the role and importance of the periodical “Psychological Quarterly” situated at the interface of press studies and psychology. In order to conduct detailed characteristics of the “Quarterly” a content analysis was applied in terms of the quantitative and qualitative research, on the basis of the magazine's stock published in 1930-1939. For the purposes of the dissertation, a categorization key was created, according to which the dissertations were classified based on particular fields of psychology. The monograph consists of four chapters and an appendix.

The problems of development of psychological periodicals themselves were not reflected in the scientific work of many authors. A significant part of the bibliography, used in the preparation of this dissertation referred exclusively to the history of psychology or the development of scientific journalism. The source basis of the work was the archives related to the person and scientific activity of Stefan Blachowski. The first chapter highlights the origins of international and domestic psychological journalism are outlined and the history of Polish psychological thoughts. The second chapter is devoted to the history of the publication of “Psychological Quarterly”, the person of the editor-in-chief and his contributors. The third chapter shows the richness of the content of scientific dissertations published in the pages of the journal. The last chapter contains a quantitative analysis of the sections printed in the journal. The appendix contains a tabulated list of journals published around the world until the outbreak of World War II. It is supplemented by a list of tables, charts and illustrations, and an index of names and journal titles.

The dissertation offers a suggestion for a methodological model for the study of psychological journalism. At the same time, it provides a preparation of the substantive basis that will allow in the future to study the problems of press studies of psychological journalism. “Psychological Quarterly” played a significant role in the development of Polish psychology. It enabled the promotion of domestic and foreign psychological achievements and provided an opportunity to promote psychologists who were able to place their texts in it.

Keywords: Psychological Quarterly, psychological journals, psychological periodicals, psychological press, psychology

